

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΟΜΕΑΣ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΕΤΩΝ : 1997-98 ΚΑΙ 1998-99

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

Και Επιπλέον της παρούσας διπλωματικής εργασίας :

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΛΑΚΗΣ

ΘΕΜΑ ΤΟΥ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ :

***«ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ»***

ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ :

**“ΑΠΟ ΤΗ ‘ΦΤΩΧΕΙΑ’ ΣΤΟΝ ‘ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ’
(FROM POVERTY TO SOCIAL EXCLUSION)**

**Η ΔΙΑΔΡΟΜΗ , ‘ΕΙΚΟΝΕΣ’ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ”**

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ Γ. ΜΠΟΥΓΑΔΗ

Λέξεις κλειδιά: φτώχεια , κοινωνικός αποκλεισμός : εγκληματολογικές όψεις

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

(**Keywords:** poverty, social exclusion –criminological aspects)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ 7

- I.- Εννοιολογικοί προσδιορισμοί
- 1.- Εννοιολογικοί προσδιορισμοί της φτώχειας
- α) Η έννοια της απόλυτης φτώχειας
- β) Η έννοια της σχετικής φτώχειας
- γ) Η έννοια της υποκειμενικής φτώχειας
- 2.- Η έννοια του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός».....
- α) Από «τι» αποκλείονται τα άτομα ή οι ομάδες
- i) «Οικονομικός αποκλεισμός» ή «αναπαραγωγή των ανισοτήτων
- ii) «Κοινωνικός Αποκλεισμός με στενή έννοια» ή χαλάρωση και διάρρηξη του Κοινωνικού δεσμού»
- iii) «Νομικός αποκλεισμός» ή «απουσία ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όρια παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής».....
- β) «Ποιοι αποκλείονται».....
- γ) «Πως» και από «ποιους» αποκλείονται - Λόγοι ύπαρξης του Κοινωνικού Αποκλεισμού

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ 44

- 1.- Θεωρία της «υποकुλτούρας» της φτώχειας
- 2.- Δομικές - Οργανικές Θεωρήσεις
- 3.- Θεωρίες προσωπικών χαρακτηριστικών και επιλογών
- α) Θεωρία των Ικανοτήτων
- β) Θεωρία των ατομικών επιλογών
- γ) Θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου
- δ) Θεωρία των εκπαιδευτικών ανισοτήτων
- ε) Θεωρία του κύκλου ζωής
- 4.- Πολυδιάστατη θεώρηση της φτώχειας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ, ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....57

- 1.- Απόλυτη ή σχετική φτώχεια;
- α) Απόλυτη φτώχεια
- β) Σχετική φτώχεια
- 2.- Υποκειμενική ή αντικειμενική φτώχεια;
- 3.- Εισοδηματική ή πολυδιάστατη φτώχεια;
- 4.- Η Ελληνική «σκοπιά» για την φτώχεια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ...73

- 1.- Οι «απόψεις» για την φτώχεια στην πορεία της στον χρόνο
- α) Η φτώχεια ως «εξύμνηση»
- β) Η φτώχεια ως «αλητεία»
- γ) Η φτώχεια ως «τεμπελιά» και «ολιγωρία»
- δ) Η φτώχεια ως «κίνδυνος» για την κοινωνία - «Εργαζόμενες τάξεις», «Επικίνδυνες τάξεις»
- ε) Η φτώχεια ως «ατομική επιλογή»

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

στ) Η Κοινωνική αντιμετώπιση της φτώχειας και η δημιουργία των κρατών πρόνοιας

2.- Η φτώχεια στον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα μας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ - ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.....104

1.- Διαχρονική εξέλιξη των διαστάσεων της φτώχειας και της ανισότητας στην χώρα μας

α) Η φτώχεια στην Ελλάδα το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα

β) Η φτώχεια την περίοδο 1957 - 1974

γ) Η φτώχεια την περίοδο 1974 - 1981/82

δ) Η φτώχεια από το 1984 έως σήμερα

2.- Διαχρονική εξέταση ορισμένων πλευρών της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην χώρα μας σε σχέση με την φτώχεια

α) Η εξέλιξη των ημερομισθίων και των μισθών

β) Το πρόβλημα του υποσιτισμού - η απόλυτη φτώχεια ..

γ) Η διαχρονική παρουσίαση στοιχείων για τις αρρώστιες που σχηματίζονται με την φτώχεια και οι συνθήκες εργασίας

δ) Η διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας

ε) Η διαχρονική εξέλιξη των συνθηκών κατοικίας - Το πρόβλημα των αστέγων

στ) Φτώχεια και εκπαίδευση

ι) Διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας στην εκπαίδευση

ii) Η σχέση της φτώχειας με την εκπαίδευση και την «επιλογή» επαγγέλματος

3.- Συγκριτική ανάλυση ορισμένων στοιχείων της χώρας μας

μ' άλλες χώρες

α) Ποσοστά φτώχειας

β) Ανισότητα

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

- γ) Κόστος διαβίωσης
- δ) Καταναλωτική δαπάνη
- ε) Συνθήκες στέγασης
- στ) Δαπάνες για την παιδεία
- ζ) Ποσοστά ανεργίας
- η) Ικανοποίηση από την ζωή γενικά

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ:

Είναι δύο έννοιες ταυτόσημες ή μήπως όχι; 174

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI: ΛΟΓΟΙ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ.....178

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ - ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ 185

- α) Σε εθνικό επίπεδο
- β) Μέσα από πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Β' ΜΕΡΟΣ

ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΗΜΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ 192

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΡΕΚΚΛΙΝΟΝΤΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ 195

- 1.- Η θεωρία της ανομίας του **Merton**
- 2.- Η θεωρία του **Albert Cohen**
- 3.- Η θεωρία του **R. Cloward & L. Ohlin**
- 4.- Η θεωρία του **E. Sutherland**

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

5.- Θεωρίες του «στιγματισμού» και της «κοινωνικής αντίδρασης

6.- Άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ 208

1. Οικονομικές κρίσεις, Οικονομική ανάπτυξη και εγκληματικότητα

2. Μερικοί οικονομικοί δείκτες και εγκληματικότητα (Τι έδειξαν οι έρευνες)

α) Σχέση μεταξύ επιπέδου απασχόλησης - προσωπικού εισοδήματος και εγκληματικών στατιστικών

β) Η σχέση του πληθωρισμού και του δείκτη τιμών καταναλωτή με τις εγκληματολογικές στατιστικές σελ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΑΝΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ 214

α) Ανισότητες στην εξω - ποινική διευθέτηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς

β) Ανισότητες στις φάσεις της διαδικασίας άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου

i) Η Αστυνομία.....

ii) Η Εισαγγελία

iii) Ακροαματική διαδικασία - Δικαστήριο

iiii) γ) Οι εγκληματολογικές στατιστικές στην χώρα μας

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Καθόσον οι άνθρωποι παρασύρονται εις κινδυνώδεις επιχειρήσεις, άλλοι μεν από την τόλμην, την οποία εμπνέει εις τον πτωχόν η ανάγκη, άλλοι από την πλεονεξία, εις την οποίαν ωθούν τον πλούσιον η αλαζονεία και η αυτοπεποίθησις, και άλλοι από τα πάθη τα οποία εκάστοτε τους εξουσιάζουν εις τας διαφόρους βιοτικές περιστάσεις δια της ακαθέκτου ορμής των. Εις όλας, άλλωστε, τας περιπτώσεις αυτάς, ο πόθος και η ελπίς, εκείνος προηγουμένως, εκείνη ακολουθούσα, ο πρώτος σχεδιάζω την επιβουλήν, η δευτέρα υποβάλλουσα την ιδέαν της προθύμου συνδρομής της τύχης, προξενούν το μεγαλύτερον κακόν και επειδή είναι αόριστοι, βλάπτουν περισσότερον από τους κινδύνους που βλέπει κανείς εμπρός στα μάτια του. Και η τύχη, προς τούτοις, συντελεί όχι ολιγώτερον εις την παραπλάνησιν των ανθρώπων.

Θουκιδίδου «Ιστορίαι» βιβλίο γ. 45. Μετάφραση Ελ. Βενιζέλου (από τα κείμενα του Ιακ. Φαρσεδάκη στο βιβλίο του: «Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας», 1990).

----- . -----

Και βέβαια είναι σωστή η παλιά παροιμία που λέει ότι είναι δύσκολα να καταπολεμεί κάποιος δύο πράγματα και μάλιστα αντίθετα μεταξύ τους όπως συμβαίνει με τις αρρώστιες και πολλά άλλα πράγματα. Ο νομοθέτης δηλαδή συγκεκριμένα πρέπει να πολεμήσει εδώ εναντίον δύο εχθρών, του πλούτου και της φτώχειας, από τα οποία το ένα διαφθείρει με την μαλθακότητα την ανθρώπινη ψυχή, και το άλλο την σπρώχνει, με τα βάσανα στην ξενδιατροπιά. Ποια γιατρεία θα μπορούσαμε να βρούμε λοιπόν για μια τέτοια αρρώστια σε μια πόλη που έχει οδηγό της τον ορθό λόγο.

Πλάτωνος «ΝΟΜΟΙ» 842d, ΑΘΗΝΑΙΟΣ (Μετάφραση Β. Μοσκόβη - από τα κείμενα του Ιακ. Φαρσαδάκη οπ. π.).

----- . -----

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η Επιλογή των κειμένων έγινε από το θέμα των εξετάσεων που διενεργήθηκαν για την εισαγωγή των υποψηφίων στο παρόν Μεταπτυχιακό Σεμινάριο.

My name is Gary

My name is Gary. But no one wants to know. I am homeless and everybody's stereotype. Sat in my doorway. I am all Kinds to passers - by. To one I am a drop - out, avoiding life's responsibilities.

To another an alcoholic or a junkie, frightening and disease ridden. To another I'm mentally ill. Or An aggressive beggar. A criminal perhaps. To none am I an individual and that's what really hurts. Homelessness is blamed on many things. But your callousness is your responsibility. I am not just a «homeless» person. I am an individual. I would like to talk to you, you or anyone. But no one is brave enough to tell me their name. My name is Gary, but no one...

Poem by Gary Gallard (United Kingdom).

Από το «Culture and Human Activity for overcoming Poverty» European Commission, June 1995, σ. 59.

ΓΕΝΙΚΑ: Η φτώχεια αποτελεί ένα φαινόμενο παγκόσμιο αν και οι διαστάσεις της δεν είναι οι ίδιες παντού.¹ Επίσης παρουσιάζει εμμονή στον χρόνο παρόλο που για κάθε εποχή της αποδόθηκαν διαφορετικά χαρακτηριστικά.²

Το σίγουρο είναι ότι η φτώχεια υπάρχει και ούτε οι «κρατιστικές» ούτε οι φιλελεύθερες κοινωνίες, μπόρεσαν να την εξαφανίσουν. Περισσότερη είναι η προσπάθεια για την ερμηνεία του φαινομένου παρά για την αντιμετώπισή του.

Οι επιστήμονες από πολύ νωρίς στην προσπάθειά τους να την εξηγήσουν διατύπωσαν διάφορες θεωρίες και ορισμούς για τον προσδιορισμό του ορίου φτώχειας. Δυστυχώς όμως οι διαφωνίες είναι πολλές και δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για την φτώχεια.³

¹ Βλ. αν. Α' Μέρος Κεφ III, σελ. 2.

² Θεωρήθηκε «τεμπελιά», «ανικανότητα», αποτέλεσμα «προσωπικών επιλογών» κ. αλ. βλ. αν., Α' Μέρος, Κεφ. III, σελ. 1.

³ Βλ. άρθρο του Ch. De Brie στο Le monde diplomatique, T. 6 σ. 20.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Επίσης το φαινόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού - που παρόλο που θεωρείται καινούργιο, δεν είναι⁴ - συγκεντρώνει τις διαφωνίες και τις κριτικές των επιστημόνων εφόσον ακόμη δεν έχει διασαφηνιστεί η έννοια του όρου.

Τα προβλήματα αυτά στο θεωρητικό επίπεδο δυσχεραίνουν την προσπάθεια για την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων (Κ. Α. και φτώχειας). Όσο οι επιστήμονες διαφωνούν για το τι είναι φτώχεια και Κ. Α. τόσο δυσχεραίνονται οι προσπάθειες για την επίλυσή τους.

Γι' αυτό το λόγο οι ερευνητικές προσπάθειες μελέτης των φαινομένων αυτών έχουν βαρύνουσα σημασία.

Στο πλαίσιο της εργασίας αυτής γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης των διαστάσεων της φτώχειας καθώς και των εγκληματογόνων συνεπειών της που θεωρείται ότι υπάρχουν.⁵

Παρόλο που ο τίτλος της εργασίας οριοθετεί το αντικείμενο αυτής στο χώρο και στον χρόνο - στην Ελλάδα σήμερα - κρίθηκε σκόπιμη η διαχρονική εξέλιξη της φτώχειας καθώς και η συνοπτική παρουσίαση στοιχείων της σε παγκόσμιο επίπεδο, για την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου.

Η παρούσα εργασία διακρίνεται σε δύο μέρη (εκτός του εισαγωγικού).

Στο εισαγωγικό μέρος της αναφέρονται οι εννοιολογικοί προσδιορισμοί της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Οι ορισμοί που χρησιμοποιούνται στην παγκόσμια βιβλιογραφία για την φτώχεια διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

α) Την απόλυτη φτώχεια. Σύμφωνα με τον ένθερμο υποστηρικτή αυτού του ορισμού, του Rowntree «ένα πρόσωπο βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας αν η διατροφή, ο ρουχισμός και η κατοικία του είναι τέτοια που να βλάπτουν την υγεία του».⁶

β) Την σχετική φτώχεια. Σύμφωνα με τον P. Townsend - από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με την σχετική φτώχεια - «Ως φτώχεια θα μπορούσε να οριστεί η

⁴ Βλ. «Μορφές Κοινωνικού αποκλεισμού.....», 1997 σελ. 81, 173, 214, επ. βλ. Dumont Femand, Langlois Simon, Yves Martin, 1995 σ. 713.

⁵ Βλ. Β' μέρος εργασίας.

⁶ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ. α. 1990, τ. Α' σ. 35 και οπ. ο ιδ. παραπάνω στον Rowntree (1901) σ. 117. ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ανεπάρκεια πόρων που αποκλείει ουσιαστικά το άτομο ή την οικογένεια από το συνηθισμένο επίπεδο διαβίωσης καθώς και από την συμμετοχή του στις συνήθειες και δραστηριότητες της κοινωνίας στην οποία ζει».⁷

γ) Την υποκειμενική φτώχεια. Σύμφωνα με αυτή την έννοια, θα πρέπει να μάθουμε γι' αυτήν ρωτώντας από τα ίδια τα άτομα ποια πράγματα νομίζουν ότι είναι απαραίτητα και δεν πρέπει να τα στερούνται.⁸

Όσον αφορά τον Κοινωνικό Αποκλεισμό, παρουσιάζονται οι απόψεις και οι κριτικές των επιστημόνων για την έννοια του όρου αυτού.

Παρόλο που οι επιστήμονες διαφωνούν για το ποιες ομάδες ή άτομα αποκλείονται, υπάρχει ταύτιση των απόψεών τους από «τι» αποκλείονται.

Πρόκειται για τρεις τομείς αποκλεισμού: **α) Οικονομικός αποκλεισμός β) Κοινωνικός αποκλεισμός με την στενή έννοια και γ) Νομικός αποκλεισμός.**⁹

Για να θεωρηθεί μια ομάδα ή κάποιο άτομο κοινωνικά αποκλεισμένο πρέπει να αποκλείονται ταυτόχρονα από τους παραπάνω τομείς!¹⁰

Στο Α' Μέρος (Κεφ. I - VII) παρουσιάζεται αναλυτικά η Ιστορική αναδρομή της φτώχειας και οι διαστάσεις αυτής.

Στο **Κεφάλαιο I** παρουσιάζονται οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν για την φτώχεια.

Η φτώχεια θεωρήθηκε ως ατομική επιλογή, αποτέλεσμα προσωπικών χαρακτηριστικών, ως αποτέλεσμα των εκπαιδευτικών ή οικονομικών ανισοτήτων ενώ οι φτωχοί θεωρήθηκαν ως μία «υπο - πολιτισμική» κατηγορία κ. αλ. Όμως μια πολυπαραγοντική θεώρηση της φτώχειας «μοιάζει» πιο πειστική.¹¹

Στο **Κεφάλαιο II** παρουσιάζονται οι κριτικές των επιστημόνων για τις έννοιες της φτώχειας (ατομική - σχετική - υποκειμενική).¹²

⁷ Οπ π. σ. 42 και οπ. π. ο ιδ. στον Townsend (1979) σ. 31.

⁸ Graham Room απ' την αρθρογραφία του φακ. σημ. της Κ. Κασιμάτη 1990, σ. 64.

⁹ Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του Γάλλου ερευνητή και Κοινωνιολόγου Serge Paugam, βλ. οπ. παραπ. στον ιδ. στην Εισήγηση της η Δ. Παπαδοπούλου, 1997, σ. 8

¹⁰ Βλ. «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού....» Τόμος Α' 1996, σ. 139.

¹¹ Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

¹² Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Διαπιστώνεται ότι: - Η έννοια της απόλυτης φτώχειας ταιριάζει καλύτερα για τις μετρήσεις αυτής σε υπανάπτυκτες χώρες, που αντιμετωπίζουν ακόμα προβλήματα υποσιτισμού.

- Η έννοια της σχετικής φτώχειας είναι πιο «κατάλληλη για την μέτρηση αυτής σε αναπτυσσόμενες κοινωνίες που έχουν λύσει προβλήματα βιολογικής ύπαρξης.

- Τέλος η έννοια της υποκειμενικής φτώχειας είναι «πιο δημοκρατική» και μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε έρευνες παράλληλα με την σχετική ώστε να δώσει μια «υποκειμενική» σκοπιά από τα ίδια τα άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα φτώχειας.

Στο **Κεφάλαιο III** παρουσιάζονται οι «απόψεις» που επικράτησαν για την φτώχεια στην πορεία της στον χώρο.

Αφού επί μακρόν θεωρήθηκε ως ατομική επιλογή, τεμπελιά ή ολιγωρία ακόμη και «κίνδυνος» για την κοινωνία, φτάσαμε σήμερα να θεωρείται η φτώχεια ως μια «κοινωνική κατασκευή».¹³

Στο **Κεφάλαιο IV** παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη της φτώχειας στην χώρα μας του 20^{ου} αιώνα, μέσα από προσπάθειες ερευνητικές που έγιναν.

Παρόλο που η χώρα μας «ξέφυγε» από την απόλυτη φτώχεια, δυστυχώς όσον αφορά την σχετική διάσταση της φτώχειας, παρουσιάζει υψηλό ποσοστό φτώχειας σήμερα. (περίπου το 24% με 25% των κατοίκων της έχουν «διαβεί το κατώφλι της φτώχειας»). Επίσης η οικονομική ανισότητα στην χώρα μας είναι υψηλή και δεν παρουσιάζει σημαντική μείωση μετά την φορολογική παρέμβαση.¹⁴

Στο ίδιο κεφάλαιο η διαχρονική εξέταση ορισμένων πλευρών της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας μας (όπως εξέλιξη μισθών, συνθήκες εργασίας, ασθενειών ανεργίας, συνθηκών κατοικίας, ανισοτήτων στην εκπαίδευση, κ. αλ.) μας δείχνει ότι η κατάσταση έχει βελτιωθεί σημαντικά από τις αρχές του αιώνα - όπως ήταν φυσικό άλλωστε λόγω της οικονομικής ανάπτυξης και της προόδου στο βιοτικό

¹³ Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

¹⁴ Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

επίπεδο - αλλά σημαντικά προβλήματα συνεχίζουν να παραμένουν. Λόγου χάριν το πρόβλημα της ανεργίας (φθάνει το 13,2% σήμερα) είναι ιδιαίτερα οξυμένο.¹⁵

Τέλος, στο ίδιο κεφάλαιο επίσης, η συγκριτική ανάλυση ορισμένων στοιχείων για την χώρα μας σε σχέση μ' άλλες χώρες παρουσιάζει την χώρα μας σε μία μέση κατάσταση μεταξύ υπανάπτυκτων και αναπτυσσόμενων χωρών του πλανήτη. Σε σύγκριση όμως με την Ε. Ε. η χώρα μας έχει την αρνητική πρωτιά στα ποσοστά φτώχειας και ανισότητας. Επίσης και σ' άλλους τομείς η θέση της είναι δυσμενής (π.χ. στον τομέα της ανεργίας των δαπανών για την παιδεία κ. αλ.).¹⁶

Το **Κεφάλαιο V** αναφέρεται στις έννοιες της φτώχειας και του Κοινωνικού Αποκλεισμού.

Πολλοί χρησιμοποιούν τις έννοιες αυτές ως ταυτόσημες.

Όμως ο Κοινωνικός Αποκλεισμός αποτελεί μια πιο ευρεία έννοια από εκείνη της φτώχειας. Ο Κοινωνικός αποκλεισμός σκεπάζει στην σκιά του ως μία τεράστια «ομπρέλα»¹⁷ διάφορες μορφές αποστέρησης μεταξύ των οποίων και την φτώχεια.

Στο **Κεφάλαιο VI** γίνεται μια προσπάθεια διερεύνησης των λόγων ύπαρξης της σύγχρονης φτώχειας. Υποστηρίζεται ότι η φτώχεια πρέπει να αποδοθεί στην λογική του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος. Πάνω απ' όλα δηλαδή το πρόβλημα της φτώχειας είναι πολιτικό.¹⁸

Στο τελευταίο κεφάλαιο του Α' Μέρους (**Κεφ. VII**) παρουσιάζονται οι Πρωτοβουλίες - προγράμματα που έχουν αναπτυχθεί για την αντιμετώπιση φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού στην χώρα μας.

Τονίζεται η σημασία κατάλληλου σχεδιασμού με ιεράρχηση των αναγκαιοτήτων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών καθώς και η αναγκαιότητα διενέργειας ερευνών για την φτώχεια και του κοινωνικού αποκλεισμού,

¹⁵ Από έρευνα του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Απασχόλησης για την χώρα μας. Εφημερίδα «Καθημερινή» 20/9/1998, σελ. 1 και 48.

¹⁶ Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

¹⁷ Ο χαρακτηρισμός «Ομπρέλα» του Κοινωνικού Αποκλεισμού μεταφέρεται εδώ όπως χρησιμοποιήθηκε κατά την διάρκεια των παρακολουθήσεων αυτού του Σεμιναρίου.

¹⁸ Βλ. κείμενο Η. Bartoli σ. 57 στο φακ. Σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1990, αναλυτικότερα βλ. το σχετικό κεφάλαιο.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ώστε γνωρίζοντας καλύτερα τα προβλήματα να αναπτυχθούν οι κατάλληλες πολιτικές για την αντιμετώπισή τους.¹⁹

Στο **Β' μέρος (Κεφ. Ι - ΙΙΙ)** εξετάζεται η σχέση μεταξύ φτώχειας και εγκληματικότητας.

Στο **Κεφάλαιο Ι** γίνεται παρουσίαση των θεωρητικών προσεγγίσεων φαινομένου της εγκληματικότητας σε σχέση με το κοινωνικο - οικονομικό επίπεδο.

Παρουσιάζονται: - Η θεωρία του Merton για την σύγκρουση «πολιτισμικών στόχων» με τα «θεσμοποιημένα μέσα» και η 5 πιθανοί τρόποι προσαρμογής ή μη των ατόμων, βάση αυτής της σύγκρουσης.²⁰ Σύμφωνα μ' αυτή την θεωρία η συμπεριφορά των φτωχών δεν διαφέρει επειδή αυτοί δεν έχουν το ίδιο σύστημα αξιών με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, αλλά διότι έχουν εσωτερικεύσει τις αξίες αυτές, αλλά δεν έχουν τις ευκαιρίες να τις υλοποιήσουν με κοινωνικά θεσμοθετημένα μέσα.²¹

- Η θεωρία του ΑΙ. Coven στηρίζεται στην άποψη της «υποκοουλτούρας» της φτώχειας. Σύμφωνα μ' αυτήν οι φτωχοί εγκληματούν διότι απορρίπτουν τις αξίες της ευρύτερης κοινωνίας.²²

- Η θεωρία των R. Cloward και L. Ohlin υποστηρίζει ότι η παραβατική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα της έλλειψης οικονομικών ευκαιριών.²³

- Ο Sutherland διατυπώνει μια σημαντική θεωρία αυτή του «διαφορικού συγχρωτισμού», - τη συχνή δηλαδή επαφή με περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από δύο αντιτιθέμενα πολιτισμικά πρότυπα - για να εξηγήσει την εγκληματική συμπεριφορά, την οποία θεωρεί ως αποτέλεσμα εκμάθησης λόγω συναστροφής των ατόμων με ένα περιβάλλον που είναι «εγκληματικό».²⁴

Σημαντική είναι επίσης και η άποψη του Sutherland για το «έγκλημα του λευκού κολάρου» (White Collar Crime).

¹⁹ Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

²⁰ R. M Merton «Social Structure and anomie», American Sociological Review, vol. 3 1938, Μετάφρ. Βασίλ. Αρτινοπούλου από τα κείμενα του Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, 1990 σελ. 452 - 465, εδώ σελ. 458 - 459.

²¹ Βλ. Ch I. Waxman 1997, σ. 27.

²² Ιακ. Ι Φαρσεδάκης 1990, σ. 400 (σημειώσεις) και οπ. παραπ. στον Α. Cohen (Delinquent Boys: The Culture of the Gang, Glenco, 1995 & Deviance and Control, 1996).

²³ Άρθρ. H. Brenner 1976, σ. 28.

²⁴ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1990, σ. 396 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Sutherland και στο βιβλίο του «Principles of Criminology» 3^η έκδοση 1939 καθώς και στην 2^η και 4^η έκδοσή του.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Σύμφωνα μ' αυτή, η παραβίαση του νόμου με υψηλή κοινωνικο - οικονομική «θέση» δεν αναφέρονται στις εγκληματολογικές στατιστικές αλλά ακόμα και στις διατυπώσεις των εγκληματολογικών θεωριών.²⁵

- Οι θεωρίες του «στιγματισμού» και της «Κοινωνικής αντίδρασης», θεωρούν το έγκλημα ως αποτέλεσμα όχι της βούλησης ενός ατόμου αλλά την θέσπιση κανόνων των οποίων η παράβαση ανάγεται σε εγκληματική συμπεριφορά και την εφαρμογή αυτών - από αυτούς που έχουν την εξουσία να το κάνουν - σε ορισμένους ανθρώπους τους οποίους και στιγματίζουν μέσα από την λειτουργία της κοινωνικής αντίδρασης. Η κοινωνική αντίδραση με την επιλεκτική της ιδιότητα χαρακτηρίζει ως εγκληματίες άτομα κυρίως των χαμηλών κοινωνικο- οικονομικών κατηγοριών.²⁶

- Τέλος αναφέρονται οι θεωρίες της «περιορισμένη επιλογής» σύμφωνα με τις οποίες - παρόλο που το άτομο δεν έχει απόλυτη ελευθερία επιλογής - το άτομο πριν οδηγηθεί στην παραβατική συμπεριφορά σταθμίζει τα υπέρ και κατά με βάση κυρίως κριτήρια οικονομικά.²⁷

Στο **Κεφάλαιο II** παρουσιάζεται η σχέση εγκληματικότητας με τους οικονομικούς παράγοντες.

Μέσα από στοιχεία ερευνών που παρουσιάζονται, συμπεραίνουμε ότι είναι πιθανή μια τέτοια σχέση αν και σε πολλές εμπειρικές περιπτώσεις παρουσιάζεται ιδιαίτερα χαλαρή.

Εξάλλου η δυσκολία συγκέντρωσης και σύγκρισης οικονομικών δεδομένων απ' την μία και ο «σκοτεινός αριθμός της εγκληματικότητας» απ' την άλλη δυσχεραίνουν οποιαδήποτε παραδοχή γι' αυτή την σχέση.²⁸

Στο τελευταίο Κεφάλαιο (III) του τελευταίου μέρους (B') της εργασίας γίνεται παρουσίαση ερευνητικών αποτελεσμάτων για την ανισότητα που επικρατεί στην μεταχείριση των διαφόρων κοινωνικο - οικονομικών κατηγοριών, κατηγοριών σ' όλες τις φάσεις της διαδικασίας άσκησης του κοινωνικού ελέγχου.

²⁵ Βλ. οπ. π. σ. 397.

²⁶ Βλ. Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1985, σ. 118 και οπ. αναφ. στους Tannenbaum 1983 - Becker 1963 & Lemert 1972 επ. βλ. Ch. I. Waxman σ. 69 και όπως αναφ. στον Goffman, τέλος βλ. Ηλ. Δασκαλάκη 1985, σ. 13, 25, 31 και 82.

²⁷ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1985 σελ. 120 - 121 και οπ. αναφ. στους Blou 1964 - Andenaes 1971 - Zimring & Hawkins 1973 - Gibbs 1975 - Cook 1980 - Cusson 1981 - Clarke 1982.

²⁸ Βλ. σχετικό κεφάλαιο.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

Συγκεκριμένα για την χώρα μας προκύπτουν σημαντικές ανισότητες σ' όλες αυτές τις φάσεις. Και παρόλο που προκύπτει μελέτη του Ν. Κουράκη δείχνει μια αλλαγή στο «προφίλ» των καταδικασθέντων, η γενική εικόνα αυτών που καταδικάζονται τελικά αφορά άτομα νεαρής κυρίως ηλικίας με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και χαμηλής κοινωνικό - οικονομικής προέλευσης.²⁹

I.- ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

1.- Εννοιολογικοί προσδιορισμοί της φτώχειας

Η έννοια της φτώχειας είναι μία έννοια «ρευστή». Ο ορισμός της εξαρτάται από την εποχή στην οποία αναφέρεται καθώς και την περιοχή ή την χώρα. Αποτέλεσμα αυτού είναι η φτώχεια να έχει διαφορετική σημασία και διάσταση για κάθε εποχή και κοινωνία.³⁰

Ετυμολογικά στη γλώσσα μας η λέξη φτώχεια περιγράφεται και με τις λέξεις «πενία» και «ένδυα».

«Η πενία θυμίζει λεκτικά την πείνα. Κι όμως, πένης αρχικά δεν είναι αυτός που πεινάει, αλλά αυτός που ζει από τους κόπους του από τα χέρια του, ο χειρωνάκτης δηλαδή. Αυτή η άποψη πλησιάζει την παλιά δυτικοευρωπαϊκή, αφού στο κατώτερο μέρος της κοινωνικής ιεραρχίας τοποθετείται εκείνος που δεν κατέχει τίποτε άλλο εκτός από τα χέρια του. Ένδεια σημαίνει την κατάσταση έλλειψης ή χρείας για κάτι. Ενδεής είναι ο στερημένος, ο λειψός, εκείνος που μένει πίσω, ο κατώτερος. Πτωχός, τέλος ονομαζόταν αρχικά ο ζαρωμένος, ιδίως ο ζαρωμένος από το φόβο του, κι ακόμα ο συνεσταλμένος, όπως συνήθως ο ζητιάνος. Μεταγενέστερα χρησιμοποιείται αντί του πένης, σημαίνει δηλαδή τον στερημένο, τον άμοιρο».³¹

Στην αγγλική γλώσσα «φτωχός» (poor), σημαίνει αυτόν που έχει πολύ λίγα χρήματα με τα οποία αγοράζει κάποια βασικά αγαθά, αλλά και τον ανίκανο να κάνει κάτι και «Φτώχεια» (Poverty), σημαίνει εκτός από την κατάσταση του να είναι

²⁹ Βλ. αναλυτικά στο σχετικό κεφάλαιο.

³⁰ Ν. Πατινιόντη (1987) σελ. 210 - 224, εδώ σελ. 212. Βλ. επ. Duront F., Langlois S., Yres Martin, 1995 ch 28 FRAPPIER M. «La pauvreté: facteur économiques p. 567.

φτωχός και την ύπαρξη πολύ μικρής αξίας ή ποσότητας (scarcity or lack).³² «...Οι γαλλικές *rauvre* και *rauvrete*, οι γερμανικές *Arm* και *Armut* έχουν σε μεγάλο βαθμό ταυτόσημη έννοια.

Η πιθανή αρχική τους σημασία ήταν ορφανεμένος, στερημένος απ' τους γονείς.... Αργότερα με την επίδραση του χριστιανισμού, οι παραπάνω έννοιες παίρνουν και τη σημασία αξιολύπητος, δυστυχισμένος».³³

Μέσα από την παραπάνω ανάλυση παρατηρούμε ότι η φτώχεια εκφράζεται σ' όλες τις γλώσσες ως «έλλειψη απαραίτητων αγαθών και υπηρεσιών»³⁴ και ως «έλλειψη κοινωνικής υπόληψης και αξίας».³⁵

Όμως, όπως θα δούμε και αναλυτικότερα στην ιστορική αναδρομή του φαινομένου της φτώχειας, η φτώχεια δεν είναι «ίδια», δεν έχει την ίδια σημασία σ' όλες τις εποχές. Έτσι από την εποχή της Φεουδαρχίας έως και τις μέρες μας η φτώχεια έχει αλλάξει πολλές μορφές. Αρχικά θεωρήθηκε ως αδυναμία των ίδιων των ατόμων να αντεπεξέλθουν στις ανάγκες της ζωής, αργότερα οι μάζες των φτωχών εργατών χαρακτηρίστηκαν ως «επικίνδυνες τάξεις» για την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας και φθάσαμε σήμερα να θεωρείται ως «σύμπτωμα» μιας οικονομικής ανάπτυξης που εξελίσσεται άνισα.³⁶

Η φτώχεια ορίζεται διαφορετικά απ' τους θεωρητικούς και τους ερευνητές που ασχολήθηκαν μ' αυτήν και αυτό είναι φυσικό διότι κάθε κοινωνία για κάθε χρονική περίοδο αξιολογεί διαφορετικά τα υλικά και κοινωνικά αγαθά τα οποία θεωρεί ότι είναι αναγκαία για την ευημερία του ανθρώπου. Παρόλα αυτά οι βασικές έννοιες που δόθηκαν κατά καιρούς για την φτώχεια είναι οι εξής: **α) Η απόλυτη έννοια της φτώχειας β) η σχετική έννοια της φτώχειας και γ) η υποκειμενική έννοια της φτώχειας.**

³¹ Οπ. παρ. ιδ. σελ.

³² Βλ. OXFORD ADVANCED LEARNER'S DICTIONARY, Fourth Edition, εδώ σελ. 960, 961 και 970.

³³ Βλ. Πατινιώτη Ν. (1987) σελ. 216, 217.

³⁴ Βλ. οπ. παρ. σελ. 217.

³⁵ Βλ. οπ. παρ. σελ. 217.

³⁶ Περί προσωπικής αδυναμίας των φτωχών Η. Bartoli: «Η φτώχεια και η γέννησή της», απ' το φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1996) σ. 53. επ. περί «επικίνδυνων τάξεων», βλ. οπ. παρ. Η. Bartoli ιδ. σελ. επ. περί άνισης οικονομικής ανάπτυξης βλ. οπ. παρ. Η. Bartoli ιδ. σελ.

Πριν αναλυθούν οι παραπάνω έννοιες αναφέρουμε εδώ μερικούς ορισμούς της φτώχειας όπως: του Μπαμπανάση Σ. σύμφωνα με τον οποίο η φτώχεια μπορεί να είναι απόλυτη φυσική είτε σχετική κοινωνική φτώχεια: «Με τον όρο φτώχεια εννοώ μια κατάσταση, ένα βιοτικό επίπεδο κάτω από το ελάχιστο όριο διαβίωσης ή κάτω από το μέσο βιοτικό επίπεδο».³⁷

Επίσης ο H. Bartoli δίνει τον εξής ορισμό: «Η φτώχεια είναι μια στέρηση υλικών και άλλων αγαθών τέτοια που να εμποδίζει την κανονική ανάπτυξη του ατόμου έως το σημείο όπου κινδυνεύει η πληρότητα της ανθρώπινης ύπαρξής του. Το να είσαι φτωχός σημαίνει να πεινάς, να μην έχεις περίθαλψη, να ζεις σε συνθήκες στέγασης που εμποδίζουν την ανάπτυξή σου, να έχεις μορφωθεί πνευματικά ίσα - ίσα σε στοιχειώδες επίπεδο, να μην πληρώνεσαι καλά για την δουλειά σου και να δουλεύεις σε συνθήκες δύσκολες ή απαράδεκτες, να είσαι άνεργος, ανοργάνωτος, χωρίς αντιπροσώπευση και χωρίς εξουσία».³⁸

Κατά τον Marx τα πράγματα έχουν ως εξής: «Στο μέτρο που ελαττώνεται ο αριθμός των κατόχων του κεφαλαίου, που ιδιοποιούνται και μονοπωλούν όλα τα πλεονεκτήματα αυτής της περιόδου κοινωνικής εξέλιξης αυξάνει η αθλιότητα της εργατικής τάξης που αυξάνεται διαρκώς και πειθαρχείται όλο και περισσότερο, ενωμένη και οργανωμένη από τον ίδιο τον μηχανισμό της καπιταλιστικής παραγωγής».³⁹

Από τους παραπάνω ορισμούς συνάγεται ότι από όποια σκοπιά και αν δούμε την φτώχεια - είτε σαν την μη εξασφάλιση ενός ικανοποιητικού βιοτικού επιπέδου, είτε και ως συνδιασμού αυτού με κοινωνικές και πολιτικές «συντεταγμένες», είτε ακόμα ως ανισοκατανομή του κεφαλαίου το συμπέρασμα είναι το ίδιο, ότι δηλαδή αυτοί που χαρακτηρίζονται ως φτωχοί σε μία κοινωνία είναι αυτοί που στερούνται

³⁷ Βλ. το άρθρο του Μπαμπανάση (1981) σελ. 110 - 114, εδώ σ. 110.

³⁸ Βλ. H. Bartoli: Η φτώχεια και η γέννησή της, απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1996), σ. 53.

³⁹ Βλ. οπ. παρ. οπ. παραπ. ο H. Bartoli στον Marx, 1^ο τόμο του «Κεφαλαίου».

Θα μπορούσαμε εδώ να παραθέσουμε και άλλους ορισμούς θεωρητικών επιστημόνων ή ερευνητών για την φτώχεια, όμως έστω και μ' αυτούς τους τρεις ορισμούς γίνεται φανερό πόσο αυτοί μπορούν να συμφωνήσουν ή να διαφωνούν για το τι σημαίνει «Φτώχεια» επ. βλ. π. κ.

από βασικά αγαθά και υπηρεσίες, οι οποίες όμως προσφέρονται στους άλλους κοινωνούς (που δεν είναι φτωχοί).

α) Η έννοια της απόλυτης φτώχειας.

Από τους πρώτους που ασχολήθηκαν με την έννοια της απόλυτης φτώχειας, την οποία χρησιμοποίησαν ως βάση για τις έρευνές τους, ήταν ο Charles Booth και O.B.S. Rowntree, μετά το 1890 στο Λονδίνο και στο Γιορκ της Αγγλίας, αντίστοιχα.⁴⁰

Σύμφωνα με τον Rowntree ένα άτομο είναι φτωχό «αν το σύνολο των αποδοχών του δεν του επαρκεί για ν' αποκτήσει τα απολύτως αναγκαία για την διατήρηση της φυσικής του απλώς δύναμης».⁴¹ Δηλαδή «ένα πρόσωπο βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας αν η διατροφή, ο ρουχισμός και η κατοικία του είναι τέτοια που να βλάπτουν την υγεία του».⁴² Όπως καταλαβαίνουμε ο ορισμός αυτός έχει να κάνει με βιολογικούς παράγοντες - ανάγκες του ανθρώπου και όχι με κοινωνικούς.⁴³ Έναν παρόμοιο ορισμό, στα πλαίσια της απόλυτης έννοιας για την φτώχεια, δίνουν και οι Hageaars A. και Vos K., υποστηρίζοντας ότι φτώχεια είναι «το να έχεις λιγότερα από ένα αντικειμενικά προσδιορισμένο, απόλυτο ελάχιστο»⁴⁴ και «οι άνθρωποι, ορίζονται ως φτωχοί όταν κάποιες απόλυτες ανάγκες δεν ικανοποιούνται επαρκώς».⁴⁵

Ο Rowntree χρησιμοποιώντας τον ορισμό που έδωσε για την φτώχεια υπολόγισε το όριο της φτώχειας - το ελάχιστο αναγκαίο - «ξεκινώντας από τις τιμές των τροφίμων που αντιστοιχούν στην ελάχιστη αναγκαία θρεπτική ποσότητα για το κάθε ένα, καταλήγει σε ένα ποσό ελάχιστων ουσιαστικών δαπανών που αποτελεί βασικό στοιχείο ενός ελάχιστου προϋπολογισμού».⁴⁶

Συγκεκριμένα ο καθορισμός του ορίου φτώχειας σύμφωνα με την απόλυτη έννοια έχει ως εξής: **α)** Καθορίζονται οι ελάχιστες ποσότητες διατροφής, ρουχισμού,

⁴⁰ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ. α. Α' (1990) σ. 35 επ. βλ. FRANCOIS - XAVIER MERRIEN (1996) σ. 98, βλ. επ. F. Dumont, S. Lahglois, Yv. Martin, «Traite de Problemes Sociaux» 1995, ch 28, FRAPPIER M. «La Pauvrete: Facteur economiques» p. 566.

⁴¹ Βλ. Σ. Καράγιωργα οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Rowntree (1901) σ. 117.

⁴² Βλ. οπ. π. ιδ. σ.

⁴³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁴⁴ Βλ. Ν. Μπούζας (1990) σ. 165 και οπ. ο ιδ. παρ. στους Hageaars a. - de Vos K. (1988) σ. 212.

⁴⁵ Βλ. Hageaars A. J. M. 1986, σ. 12.

⁴⁶ Βλ. Bartoli Herni: Η φτώχεια και η γέννησή της, απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1996) σ. 54.

ξίες των επιμέρους αναγκαίων αγαθών προκύπτει το όριο της απόλυτης φτώχειας.⁴⁷

Πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι ο ορισμός της απόλυτης φτώχειας δέκτηκε σοβαρές επικρίσεις από πολλούς μελετητές του φαινομένου της φτώχειας τόσο όσον αφορά τον υπολογισμό του απολύτου ορίου φτώχειας, όσο και για την μονόπλευρη αντιμετώπιση του φαινομένου της φτώχειας ως καθαρά βιολογικής αναγκαιότητας.⁴⁸

Πράγματι ενώ, εκ πρώτης όψεως φαίνεται απλό να υπολογιστούν οι αναγκαίες ποσότητες σίτισης, ενδυμασίας, στέγασης, στη πράξη είναι πολύ πιο δύσκολο για πολλούς λόγους, όπως το ποιος θα καθορίσει τι είναι «απολύτων αναγκαίο» για την βιολογική διατήρηση του ανθρώπου. Βέβαια υπάρχουν μία σειρά από επιστήμες (βιοχημεία, βιολογία διαιτητική, επιστήμες στέγασης κτλ.) που μπορούν να καθορίσουν τις απόλυτα αναγκαίες ποσότητες, όμως ακόμα και αν δεν υπάρχουν σοβαρές διακυμάνσεις μεταξύ χωρών και χρονικών περιόδων για το τι είναι απαραίτητο ώστε ο άνθρωπος να «διατηρείται» βιολογικά, η ποσότητα και η ποιότητα των αγαθών που χρειάζεται ποικίλει ανάλογα με τον τρόπο που θα καθοριστούν. Π.χ. με βάση τον αριθμό θερμίδων ή με βάση τον τύπο διαίτας που θα ακολουθηθεί ή ακόμα με βάση των τιμών που επικρατούν σε κάθε αγορά. Ακόμα και αν λυθούν οι διαφοροποιήσεις για την ποσότητα των θερμίδων και της διαίτας που πρέπει να ακολουθηθεί, οι φτωχοί δεν είναι σε θέση να επιλέξουν πάντα τις ποσότητες και τις ποιότητες των αγαθών που χρειάζονται και μάλιστα με χαμηλές τιμές από την αγορά, κυρίως λόγω ελλιπούς πληροφόρησης - ενημέρωσης.⁴⁹

⁴⁷ Βλ. οπ. π. σ. 53 και Σ. Καράγιωργα και Α. 1990 σ. 35.

⁴⁸ Βλ. π. κ.

⁴⁹ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ. α. Α' (1990) σελ. 36 - 41. Βλ. επ. Sen A. (1983) σ. 164 όπου αναφέρει ότι ακόμα και στην ίδια την χώρα όταν υπάρχουν διαφορετικές φυλετικές ομάδες σημειώνονται μεγάλες διαφορές. «Π.χ. στην Ινδία οι κάτοικοι της πολιτείας Kerala έχουν συγχρόνως το χαμηλότερο επίπεδο θερμίδων αλλά το υψηλότερο επίπεδο μακροζωίας».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Παρόλα αυτά ο ορισμός της απόλυτης φτώχειας χρησιμοποιήθηκε σε πολλές χώρες για να μετρήσει την φτώχεια και για να οριοθετηθεί ένα κατώτατο αναγκαίο όριο επιβίωσης για τις κρατικές υπηρεσίες αυτών των χωρών.⁵⁰

Έτσι οι Η.Π.Α. «παίρνοντας υπόψη το γεγονός ότι κατά μέσο όρο οι οικογένειες με χαμηλό εισόδημα αφιερώνουν το ένα τρίτο του εισοδήματος τους για τρόφιμα, είναι δυνατό να καθοριστεί ο ελάχιστος προϋπολογισμός ανά οικογένεια και να καθοριστεί παράλληλα ένα ή περισσότερα κατώφλια τροφίμων, πολλαπλασιάζοντάς τα επί τρία».⁵¹

Στην Αγγλία τα επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας βασίζονται στον ορισμό του Rîwntree. Επίσης η Γερμανία έχει ως επίσημο όριο, ένα ελάχιστο όριο συντήρησης. Η Γαλλία έχει ως επίσημο όριο το κατώτατο ημερομίσθιο.⁵²

Οι H. Chenery και Ahluwalia χρησιμοποίησαν επίσης το απόλυτο όριο της φτώχειας για να μετρήσουν την φτώχεια σε υπανάπτυκτες χώρες, καθορίζοντας ως όριο της δαπάνης για τροφή που δίνουν 2.150 θερμίδες την ημέρα για κάθε άτομο.⁵³

β) Η έννοια της σχετικής φτώχειας

Απ' τους πρώτους που ασχολήθηκαν με την έννοια της σχετικής φτώχειας ήταν ο Peter Townsend, ο οποίος διατύπωσε τον εξής ορισμό: «Ως φτώχεια θα μπορούσε να οριστεί η ανεπάρκεια πόρων που αποκλείει ουσιαστικά το άτομο ή την οικογένεια από το συνηθισμένο επίπεδο διαβίωσης καθώς και από την συμμετοχή του στις συνήθειες και δραστηριότητες της κοινωνίας στην οποία ζει».⁵⁴

Η έννοια της σχετικής φτώχειας πηγάζει από την άποψη ότι οι ανάγκες του ατόμου δεν είναι μόνο βιολογικά προσδιορισμένες αλλά και κοινωνικά και πολιτιστικά.⁵⁵

⁵⁰ Βλ. Π. Τσακλόγλου (1990) σελ. 79 - 105 εδώ σ. 82.

⁵¹ Βλ. H. Bartoli, Η φτώχεια και η γέννησή της, απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990) σ. 54.

⁵² Βλ. Σ. Καράγιωργα κ.α. Α' σελ. 38 - 39 καθώς και όπως παραπ. στους Chenery (1979) και Chenery and Ahluwalia (1974).

⁵³ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ.α. Α' σελ. 38 - 39 καθώς και όπως παραπ. στους Chenery (1979) και Chenery and Ahluwalia (1974).

⁵⁴ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ. α. Α' (1990) σ. 42 και οπ. παραπ. στον Townsend (1979) σ. 31.

⁵⁵ Βλ. οπ. π. σ. 42.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Ο Άνταμ Σμίθ αναφέρει ότι «αναγκαία αντιλαμβανόμαστε όχι μόνο τα εμπορεύματα που είναι άκρως απαραίτητα για τη διατήρηση της ζωής του ανθρώπου αλλά και οποιαδήποτε συνήθεια που επικρατεί στη χώρα...».⁵⁶

Ο Κ. Marx επίσης υποστήριξε ότι: «η αξία των εμπορευμάτων που χρειάζονται για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης διαφέρει από χώρα σε χώρα, όχι μόνο λόγω των κλιματολογικών συνθηκών αλλά και λόγω των διαφορών στο επίπεδο οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης. Στα εμπορεύματα που είναι απαραίτητα για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης δεν περιλαμβάνονται μόνον εκείνα που στο δεδομένο επίπεδο κοινωνικής ανάπτυξης ικανοποιούν τις βασικές ανάγκες του εργαζομένου αλλά και εκείνα που ικανοποιούν και τις πνευματικές του ανάγκες, καθώς και τις ανάγκες εκπαιδευτικής του κατάρτισης».⁵⁷

Ο Η. Bartoli όσον αφορά τη σχετική φτώχεια αναφέρεται στις ανάγκες οι οποίες «δεν συσχετίζονται με μια απaráλλακτη και χωρίς ιστορία ανθρώπινη φύση» και συνεχίζει υποστηρίζοντας ότι «πρόκειται για ανάγκες **κοινωνικά** καθορισμένες. Από την στιγμή που μέσα σε μια κοινωνία, έχει ξεπεραστεί το βιολογικό μίνιμουμ, από τη στιγμή που παρουσιάζονται διαφορές στα εισοδήματα και πιο γενικά, αναπτύσσονται οι κοινωνικές ανισότητες, η φτώχεια πρέπει να οριστεί σε σχέση με ένα μέσο επίπεδο ζωής».⁵⁸

Ο Στ. Μπαμπανάσης όσο αφορά την σχετική ή «κοινωνική» φτώχεια υποστηρίζει ότι αυτή έχει τρεις διαστάσεις: «Η μία είναι η διαμόρφωση του βιοτικού επιπέδου σε σύγκριση με το κοινωνικά αναγκαίο ελάχιστο όριο διαβίωσης, με το βαθμό οικονομικής ανάπτυξης, η σχέση των ικανοποιούμενων αναγκών σε σύγκριση με τις υφιστάμενες ανάγκες που αυξάνουν συνεχώς, δηλαδή η εξέλιξη του βαθμού ικανοποίησης των αναγκών. Η δεύτερη διάσταση είναι η διαμόρφωση του βιοτικού επιπέδου της εργατικής τάξης σε σύγκριση με το επίπεδο της αστικής τάξης, ή

⁵⁶ Βλ. οπ. π. ιδ. σ. και επίσης βλ. D. Townsend 1985 σ. 662 όπως αναφέρει: «For as member of society (and hence of a network of sub - groups) people have needs which can only be defined by virtue of the obligations, associations and customs of such membership».

⁵⁷ Βλ. Σ. Καράγιωργα και αλ. Α' (1990) σελ. 42 - 43 οπ. παρ. στον Marx και επ. και Hagenaars A.J.M. (1986) σ. 38.

⁵⁸ Βλ. Η. Bartoli, Η φτώχεια και η γέννησή της, απ' το φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτης (1990) σ. 53 επ. βλ. Townsend 1985, σ. 667 όπως αναφέρει: «Human needs are essentially social and any analysis or exposition of standards of living and poverty must begin with that fact».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

γενικότερα των φτωχών, μη προνομιούχων στρωμάτων σε σχέση με τα πλούσια προνομιούχα στρώματα. Η τρίτη διάσταση είναι η σύγκριση του βιοτικού επιπέδου μιας χώρας με το επίπεδο άλλων χωρών».⁵⁹

Το συμπέρασμα που προκύπτει από τους παραπάνω ορισμούς της σχετικής φτώχειας, είναι ότι αναφέρονται σε **κοινωνικά καθορισμένες ανάγκες**, των οποίων η ικανοποίηση βρίσκεται σε άμεση σχέση με το βιοτικό επίπεδο της κοινωνίας που ζει το άτομο. Δηλαδή σχετική φτώχεια είναι «το να έχεις ένα επίπεδο διαβίωσης κατώτερο του συνηθισμένου επιπέδου της χώρας που ζεις».⁶⁰

Ο προσδιορισμός των ορίων της φτώχειας με την σχετική έννοια πραγματοποιείται είτε σε σχέση με το εισόδημα είτε σε σχέση με την καταναλωτική δαπάνη. Οπότε, ή α) θα προσδιοριστεί ένα ποσοστό του πληθυσμού εισοδηματικά χαμηλότερο και θα θεωρηθεί ότι βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας ή β) θα επιλεγεί ένα όριο εισοδήματος ή καταναλωτικής δαπάνης και θα θεωρηθεί ως όριο φτώχειας.⁶¹

Συγκεκριμένα στη πρώτη περίπτωση προσδιορίζεται ένα ποσοστό του πληθυσμού π.χ. 10%, 20% ή 30% με τα χαμηλότερα εισοδήματα και θεωρείται ότι βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας σε αντίθεση με τον υπόλοιπο πληθυσμό που έχει υψηλότερο εισόδημα.

Μ' αυτόν όμως, τον υπολογισμό προκύπτουν πολλά προβλήματα όπως, ποιο ποσοστό του πληθυσμού θα καθοριστεί ως φτωχό από ποιους και πώς. Για τον καθορισμό αυτού του ορίου φτώχειας πρέπει να ληφθούν «υπόψη πολλοί παράγοντες όπως ο βαθμός ανισότητας στη διανομή του εισοδήματος, οι αντιλήψεις που επικρατούν για την φτώχεια, πολιτικές θεωρήσεις ή σκοπιμότητες και ακόμη η αξιολογική κρίση του ίδιου του ερευνητή».⁶²

Παρόλο που ο υπολογισμός της φτώχειας με την μέθοδο που αναλύθηκε δεν είναι αξιόπιστος και η κριτική που του ασκήθηκε ήταν σκληρή - διότι με σταθερά τα ποσοστά της διανομής του εισοδήματος, η φτώχεια θα είναι πάντα υπαρκτή, εφ' όσον

⁵⁹ Βλ. Μπαμπανάση Στ., (1981) σελ. 110 - 114, εδώ σ. 110.

⁶⁰ Βλ. οπ. παραπ. Ν. Μπούζας (1990) σελ. 162 - 181, εδώ σ. 165, στον Townsend P. (1979), σ. 17.

⁶¹ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ. α. σ. 43.

⁶² Οπ. παρ. σε 43 - 44, βλ. π.κ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

η κύρια αιτία της ύπαρξης της η ανισοκατανομή δηλαδή του εισοδήματος θα είναι παρών,⁶³ χρησιμοποιήθηκε στα πλαίσια ερευνών για τις **υπανάκτους χώρες**.⁶⁴

Σχετικά με την δεύτερη περίπτωση, προσδιορίζεται ένα όριο εισοδήματος ή καταναλωτικής δαπάνης και αυτοί οι οποίοι έχουν εισοδήματα ή καταναλωτική δαπάνη κάτω από αυτό το όριο, θεωρούνται φτωχοί.⁶⁵ «Ως εισόδημα που αντιστοιχεί στο όριο φτώχειας θα πρέπει να επιλεγεί εκείνο που εξασφαλίζει στο άτομο ή το νοικοκυριό το συνηθισμένο επίπεδο διαβίωσης και του επιτρέπει να συμμετέχει στις συνήθειες και τις δραστηριότητες της κοινωνίας στην οποία ζει».⁶⁶

Αδούδ ο υπολογισμός, ορίου φτώχειας, είναι πιο «ελαστικός» από τον προηγούμενο μιας και το όριο φτώχειας εξαρτάται από την αναδιανομή του εισοδήματος (όταν γίνει μια αναδιανομή του εισοδήματος από τα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια προς τα κατώτερα το ποσοστό των φτωχών στο πληθυσμό μειώνεται). Αυτό δεν σημαίνει ότι περιορίζεται η ανισοκατανομή του εισοδήματος αλλά αν γίνει μια μεγάλη αναδιανομή από τους πλουσιότερους στους φτωχότερους η φτώχεια μπορεί ακόμα και να εξαφανιστεί.⁶⁷

Ο υπολογισμός της σχετικής φτώχειας βάση ενός ορίου εισοδήματος ή καταναλωτικής δαπάνης έλαβε ευρεία εφαρμογή. Έτσι στα πλαίσια του ΟΟΣΑ, για να μετρηθεί η φτώχεια στις χώρες που συμμετέχουν σ' αυτόν τον οργανισμό χρησιμοποιήθηκε ένα όριο εισοδήματος.⁶⁸ Π.χ. ο Ταίρα σε μία έρευνά του για την μέτρηση της φτώχειας στην Ιαπωνία όρισε δύο γραμμές φτώχειας. Μια με βάση το όριο εισοδήματος ίδιο με το 50% του μέσου εισοδήματος και μία άλλη γραμμή φτώχειας με όριο το 1/3 του μισού εισοδήματος. Με την πρώτη γραμμή φτώχειας όρισε τα νοικοκυριά απλώς φτωχά και με την δεύτερη πολύ φτωχά.⁶⁹

Επίσης η ΕΟΚ υιοθέτησε τον σχετικό ορισμό της φτώχειας, κατά Townsend, ο οποίος έχει ως εξής: «Φτωχά είναι εκείνα τα άτομα, οικογένειες και οι ομάδες του πληθυσμού των οποίων τα αγαθά επιβίωσής τους (υλικά, πνευματικά και κοινωνικά)

⁶³ Οπ. παρ. σελ. 44 και Hagenaars A.J.M. «The perception of poverty» (1986), σελ. 12, βλ. π. κ.

⁶⁴ Οπ. παρ. σελ. 44.

⁶⁵ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ.α. Α' σελ. 44 - 45.

⁶⁶ Οπ. παρ. σελ. 45.

⁶⁷ Οπ. παρ. σ. 45.

⁶⁸ Οπ. παρ. σ. 46.

⁶⁹ Οπ. παρ. σ. 46.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

είναι τόσο περιορισμένα που να τα αποκλείουν από τον ελάχιστο αποδεκτό τρόπο ζωής στο μέλος κράτος της Κοινότητας στο οποίο ζουν».⁷⁰ Έτσι η Εοκ για να μετρήσει την φτώχεια στα κράτη - μέλη της προσδιόρισε το όριο φτώχειας σε 50% του μέσου καθαρού εισοδήματος σε κάθε χώρα και προσαύξησε το όριο αυτό κατά το 70% για κάθε επιπλέον άτομο.⁷¹

Το σχετικό ορισμό της φτώχειας υιοθέτησε και η Ουνέσκο, στο Συμπόσιο του 1964 για τις απροσάρμοστες οικογένειες σύμφωνα με τον οποίο σε κατάσταση φτώχειας βρίσκονται τα άτομα ή οι οικογένειες «των οποίων τα χρηματικά εισοδήματα ή άλλοι πόροι, μεταξύ των οποίων και η εκπαιδευτική ή και επαγγελματική του μόρφωση, οι συνθήκες ύπαρξης και η υλική τους περιουσία, είναι σαφώς χαμηλότερα από το μέσο επίπεδο της κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν».⁷²

Επίσης και στη χώρα μας αρκετές έρευνες που έγιναν για τη φτώχεια χρησιμοποίησαν για τον καθορισμό του ορίου φτώχειας τον σχετικό ορισμό της.⁷³ Όπως στην έρευνα του Σ. Καραγιώργα και άλλων - που έγινε με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν μεταξύ Νοεμβ. 1981 - Οκτ. 1982 σε 6.035 νοικοκυριά από την ΕΣΥΕ, εοπ 1981/82, - χρησιμοποιήθηκε για τον καθορισμό του ορίου της φτώχειας το 55% της μέσης καταναλωτικής δαπάνης (θεωρώντας πιο αξιόπιστο τον δείκτη της καταναλωτικής δαπάνης από το εισόδημα, για την χώρα μας).⁷⁴

Και αυτός όμως ο ορισμός της φτώχειας, παρά την ευρεία εφαρμογή του, έτυχε αυστηρής κριτικής από τους μελετητές του φαινομένου της φτώχειας, διότι όπως θα δούμε και παρακάτω το πρόβλημα έγκειται στο κατά πόσο ο δείκτης του εισοδήματος είναι αξιόπιστος ή ακόμα και εκείνος της καταναλωτικής δαπάνης.

γ) Η έννοια της υποκειμενικής φτώχειας.

Η έννοια της υποκειμενικής φτώχειας παραπέμπει στο ίδιο το άτομο να καθορίσει αν είναι φτωχός ή όχι. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η έννοια της

⁷⁰ Βλ. κείμενο Graham Room, Ο ορισμός και η μέτρηση της φτώχειας απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990) σελ. 61 - 64, εδώ σ. 63 και οπ. αυτός παραπ. στην Απόφαση του Ευρ. Συμβουλίου, 85/8/EEC, άρθρο 1.2.

⁷¹ Βλ. οπ. π. σ. 63, βλ. Σ, Καραγιώργα κ.α (1990) Α' σ. 46, επ. βλ. άρθρο Ν. Μπούζα (1990) σελ. 162 - 180, εδώ σ. 166.

⁷² Βλ. Η. Bartoli, Η φτώχεια και η γέννησή της, απ' το φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτης (1990) σ. 53 επ. βλ. άρθρο Ν. Πατινώτη (1987) σελ. 210 - 224 εδώ σ. 211.

⁷³ Βλ. π. κ., Μέρος Α'.

⁷⁴ Βλ. Σ. Καραγιώργα και άλλ. Οπ. παρ. σελ. 50 και σελ. 71 τ. Α'.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

υποκειμενικής φτώχειας είναι περισσότερο «δημοκρατική» απ' τις προηγούμενες έννοιες στις οποίες αναφερθήκαμε διότι αυτές εμπεριέχουν τις αυθαιρεσίες των ερευνητών και των πολιτικών πεποιθήσεων για το τι κάθε φορά θα ορίσουν ως όριο της φτώχειας.⁷⁵

Έτσι υποστηρίζεται ότι «αν κάποιος θέλει η γραμμή φτώχειας να είναι η αντανάκλαση της γνώμης (των ίδιων των ατόμων) στην κοινωνία, γιατί δεν ρωτάει τις γνώμες τους και να τις χρησιμοποιήσει για να ορίσεις τη γραμμή φτώχειας;».⁷⁶

Η λογική δηλαδή που ακολουθεί η έννοια της υποκειμενικής φτώχειας είναι ότι αυτοί που γνωρίζουν τι πραγματικά τους λείπει και αν πράγματι «τα βγάλουν πέρα», είναι τα ίδια τα άτομα και αυτά πρέπει να ρωτήσουμε για το πως πραγματικά αισθάνονται.⁷⁷

Επομένως εκείνο που πρέπει να γίνει για να μετρηθεί η φτώχεια είναι να απευθύνουμε ερωτήματα στα ίδια τα άτομα. Όπως οι Mack και Lansley που απευθύνθηκαν σε ένα γενικό δείγμα του Ηνωμένου Βασιλείου ρωτώντας να μάθουν απ' τα ίδια τα άτομα ποια πράγματα νομίζουν ότι είναι απαραίτητα και που όλοι θα πρέπει να τα έχουν και όχι να τα στερούνται.⁷⁸ «Έχοντας εξασφαλίσεις ευρεία συναίνεση στον κατάλογο των αναγκαιοτήτων, οι Mack και Lansley προχώρησαν στη συνέχεια να ερευνήσουν πόσοι άνθρωποι στερούνται χωρίς τη θέλησή τους, πολλά από τα αναγκαία αυτά αγαθά».⁷⁹

Αυτή η διαδικασία που μόλις περιγράψαμε είναι μια μέθοδος για να υπολογίσει κάποιος ερευνητής την υποκειμενική φτώχεια. Μια άλλη μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται είναι η υποκειμενική αντίληψη για το εισόδημα που έχει κάποιος (που το θεωρεί αναγκαίο). Σύμφωνα με αυτή την μέθοδο εργάστηκε ο Van Praag στην Ολλανδία και τον οποίο ο Gr. Room τον παρουσιάζει ως ένα από τους πιο θερμούς υποστηρικτές της υποκειμενικής έννοιας της φτώχειας.⁸⁰

⁷⁵ Βλ. κείμενο Graham Room, Ο ορισμός και η μέτρηση της φτώχειας απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990) σελ. 63 και Hagenaars A.J.M., «The perception of Poverty» σ. 30.

⁷⁶ Hagenaars, οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁸ Βλ. Graham Room, οπ. π. σ. 64.

⁷⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁸⁰ Οπ. π. ιδ. σ. επ. για την οριοθέτηση της γραμμής υποκειμενικής φτώχειας μ' αυτό το τρόπο βλ. OSBERG LARS 1991 στο κείμενο του Hegenaar «The Definition and Measurement of Poverty» σ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Ο Van Praag «επίσης απευθύνθηκε σ' ένα γενικό δείγμα του πληθυσμού αλλά αντί να τους ρωτήσει να επισημάνουν μια σειρά από αποδεκτές «αναγκαιότητες», ρώτησε κάθε άτομο χωριστά πόσο εισόδημα θα χρειαζόταν για να τα «βγάλει πέρα». Κατόπιν ο Van Praag διερεύνησε πόσο το υπάρχον εισόδημα του απαντώντας, κατά μέσον όρο, ισούται με το ελάχιστο εισόδημα το οποίο θεωρείται απαραίτητο για την επιβίωσή του, αυτό το όριο εισοδήματος το θεώρησε ως το όριο φτώχειας προσδιορισμένο **από την φωνή του λαού**». ⁸¹ Επίσης περιγράφει ως εξής την φτώχεια για μια οικογένεια: «Εμείς ονομάζουμε μια οικογένεια φτωχή όταν το εισόδημα μετά τους φόρους (Y), είναι ένα όριο συντήρησης με το οποίο τα μέλη αισθάνονται ότι δεν μπορούν να «τα βγάλουν πέρα» (cannot make ends meet for their family). Ονομάζουμε ένα επίπεδο εισοδήματος τέτοιο όταν το όριο (borderline) της οικογένειας είναι μεταξύ του αισθήματος ότι είναι φτωχοί και δεν είναι φτωχοί: αυτό είναι το ελάχιστο εισόδημα (minimum - income - y_{min}) που μια οικογένεια χρειάζεται». ⁸²

Ο A.J.M. Hagenaars - επίσης ένθερμος υποστηρικτής της υποκειμενικής έννοιας της φτώχειας - ισχυρίζεται ότι είναι πολύ σημαντικό να μάθουμε απ' τα ίδια τα άτομα την γραμμή φτώχειας και όχι από τους ερευνητές ή τους πολιτικούς. ⁸³ Διότι

139 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους: Goedhart et al. 1977, Colasanto, Kapten and Van der Graag 1984, Hagenaars 1986.

⁸¹ Βλ. οπ. π. ιδ. σ.

⁸² Βλ. Van Praag B. 1980 σ. 462. Είναι ενδιαφέρον εδώ να δούμε πως ο ίδιος ορίζει την γραμμή φτώχειας με βάση τον παραπάνω ορισμό. Υποστηρίζει ότι το ελάχιστο εισόδημα (y_{min}) μπορεί να εξηγηθεί από χαρακτηριστικά όπως: το πρόσφατο μέρος του εισοδήματος (current net income) - y - από το μέγεθος της οικογένειας fs και από άλλους πιθανούς σημαντικούς παράγοντες όπως η ηλικία, η κατοικία, η υγεία, οι συνθήκες στέγασης κτλ., τους οποίους ονομάζει x.

Έτσι τα νοικοκυριά που βρίσκονται στο «όριο» ενός ελαχίστου εισοδήματος ανήκουν στην ομάδα $\{(y, fs, x) | y_{min}(y, fs, x) > y\}$. και η εθνική γραμμή φτώχειας (national poverty line είναι y_{min}(y_{min}, fs, x) y_{min}. Αυτή η γραμμή φτώχειας, εξηγεί, ότι εξαρτάται από τις προσωπικές εκτιμήσεις των ανθρώπων για το τι θεωρούν ότι είναι ελάχιστο εισόδημα κάτω απ' τις δικές τους συνθήκες. Στο ερώτημα εάν αυτό παρουσιάζει το ίδιο αίσθημα ευημερίας για τον καθένα, απαντά ότι άλλοι μπορεί να ορίζουν αυτό με το όριο της λιμοκτονίας (margin of starvation) ενώ άλλοι μπορεί να ορίζουν το δικό τους ελάχιστο εισόδημα βασιζόμενο στις λιγότερες ελλείψεις πολυτελειών και ανέσεων. Για να λύσει αυτό το πρόβλημα χρησιμοποιεί το δείκτη WFI: Individual welfare function of income (όπου WFI - UCY). Υπάρχει μία κλίμακα από 0 - 1 [0,1] όπου τα άτομα αποφασίζουν για την αξία - ποιότητα του εισοδήματός τους. - Για περισσότερες λεπτομέρειες πάνω σ' αυτό παραπ. στους Van Praag (1971), Van Praag and Karteyn (1973). - Σκεπτόμενος ότι αν το Y_{min} αναπαραστά το συνεχιζόμενο επίπεδο ευημερίας τότε τα νοικοκυριά ταυτίζουν το ελάχιστο εισόδημα που χρειάζονται για να «τα βγάλουν πέρα» με την ευημερία που αυτό τους παρέχει.

⁸³ Βλ. οπ. A.J.M. Hagenaars (1986) σελ. 30 -31 παραπ. στους Hagenaars and Van Praag (1985).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

αυτός είναι ένας εμπειρικός τρόπος εξεύρεσης του τι είναι αναγκαίο - ελάχιστο εισόδημα στην κοινωνία, ο οποίος δεν στηρίζεται σ' ένα προκαθορισμένο όριο φτώχειας.⁸⁴ Εξάλλου η μέθοδος που χρησιμοποιείται για να πάρει πληροφορίες - ο ερευνητής - είναι απλή δεν έχει παρά να ρωτήσει την γνώμη των ανθρώπων και όπως αναφέρει αυτός ο τρόπος όλο και περισσότερο αναγνωρίζεται, όπως αποδεικνύουν και οι υποδείξεις του Εργατικού Ομίλου (Working Party) στα πλαίσια των εργασιών του ΟΟΣΑ (OECD) το 1973. Σύμφωνα με τις οποίες δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι πραγματικά είναι «καλό» «ευ - ζην» (Well - being) για τους ανθρώπους αν δεν ρωτήσουμε τους ίδιους να μας δώσουν πληροφορίες π.χ. για τις εργατικές συνθήκες και την υγεία.⁸⁵

Η υποκειμενική προσέγγιση της φτώχειας είναι σχετικά πρόσφατη,⁸⁶ και έχει να κάνει με τα εξής ερωτήματα:

- Ποιος εκτιμά το βαθμό της ευημερίας σε μια κοινωνία και ποιος επιλέγει το όριο φτώχειας για την κοινωνία αυτή».⁸⁷

Είναι ξεκάθαρο, για την υποκειμενική προσέγγιση, ότι τα ίδια τα άτομα εκτιμούν την ευημερία σε μία κοινωνία, διότι όπως αναφέρει ο A.J.M. Hagenaars «η ευημερία έχει σχέση με την εκπλήρωση των βασικών αναγκών και όταν οι ανάγκες αυτές είναι συνδεδεμένες με τον καθιερωμένο τρόπο ζωής στην κοινωνία (standard of living in society) τότε και η ευημερία είναι συνδεδεμένη μ' αυτό - αντίθετα αν είναι ανεξάρτητα, είναι ανεξάρτητη και η ευημερία».⁸⁸ Δηλαδή εφόσον υπάρχει κοινή άποψη για ένα αποδεκτό επίπεδο ζωής, τα άτομα είναι σε θέση και να ορίσουν την ευημερία αλλά και να επιλέξουν το όριο φτώχειας.

⁸⁴ Βλ. A.J.M. Hagenaars (1986) σελ. 12 - 13.

⁸⁵ Βλ. οπ. παρ. ο A.J.M. Hagenaars (1986) σελ. 30 στη δήλωση του Εργατικού Ομίλου: «The well - being of individuals in many goal areas cannot readily be detected without recourse to the account of individuals themselves. This may be particularly true of working conditions and health. In several other areas as well where there is, for example, a mixture of individual and collective ways of meeting needs, asking the individual himself is in some instance the only way to obtain relevant information» [OECD (1973)].

⁸⁶ Βλ. Μπαλούρδος Δ. 91991) σελ. 100 - 143 εδ. σ. 117 οπ. ο ιδ. παραπ. στους Goedhart κ.α (1977) και Van Praag (1971).

⁸⁷ Βλ. Οπ. π. ιδ. σ.

⁸⁸ Βλ. Hagenaars (1986), σελ 24.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η υποκειμενική έννοια της φτώχειας άρχισε να «κερδίζει έδαφος» στην υπόληψη των ερευνητών και έτσι πρόσφατα η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στα πλαίσια προγραμμάτων για την καταπολέμηση της φτώχειας διενεργεί μελέτες που εμπεριέχουν και υποκειμενικά κριτήρια.⁸⁹

2.- Η έννοια του όρου «Κοινωνικός Αποκλεισμός»

Ο Κοινωνικός αποκλεισμός δεν είναι ένα φαινόμενο καινούργιο - αντίθετα είναι άμεσα συνδεδεμένος με την ανθρώπινη ιστορία. Υπήρχε σ' όλες τις εποχές και σ' όλους τους κοινωνικούς σχηματισμούς.⁹⁰

Κάθε κοινωνία, ως ένα οργανωμένο σύνολο, χαρακτηριζόταν πάντα από μία σειρά «αποκλεισμών»⁹¹ και φυσικά ο σημερινός κοινωνικός χώρος δεν αποτελεί εξαίρεση.⁹²

Μάλιστα σήμερα ανάγεται στο σημαντικότερο κοινωνικό πρόβλημα το οποίο απασχολεί επιστήμονες και πολιτικούς, κι αυτό λόγω: «**Πρώτον**, του μεγέθους και της θέσης που κατείχαν οι ομάδες.... (που αποκλείονται) στην πρόσφατη κοινωνική οργάνωση. **Δεύτερον**, των διαδικασιών που παράγουν ως αποτέλεσμα τον κοινωνικό αποκλεισμό, διαδικασίες που εμφανίζουν διαφορετικό χαρακτήρα από τις αντίστοιχες του άμεσου παρελθόντος. **Τρίτον**, και σε συνδυασμό με τον πρώτο παράγοντα, του γεγονότος ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός ακυρώνει εμπράκτως το σύνολο των οικονομικών κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων επί των οποίων οικοδομήθηκε

⁸⁹ Βλ. Room Graham, «Ο ορισμός και η μέτρηση της φτώχειας» από τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990) σ. 64 επ. βλ. Van Praag B. (1980), σ. 462 όπου αναφέρει ότι η Ευρωπαϊκή Κοινότητα τον Μάιο του 1976 στα πλαίσια μιας έρευνας (Euro - barometer) για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης στα κράτη - μέλη της, μία από τις ερωτήσεις αναφερόταν στο να ορίσουν τα άτομα το ελάχιστο εισόδημα. (the absolute minimum income).

Σημείωση: Πρέπει να αναφέρουμε, τέλος, ότι έχουν κατασκευαστεί και «επίσημες γραμμές φτώχειας». «Αυτές είναι ίσες με κάποια μορφή μεταβιβαστικής πληρωμής (transger payment) που πληρώνεται από την Κυβέρνηση στο πλαίσιο κάποιου προγράμματος κοινωνικής πολιτικής» βλ. γι' αυτό το άρθρο Π. Τσακλόγλου (1990) σελ. 79 - 105 εδώ σ. 82.

⁹⁰ Βλ. «Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού.....», 1997 σελ. 81, 173, 214 επ. βλ. Dumont Fermand, Langlois Simon, Yres Martin, 1995, σ. 713.

⁹¹ Βλ. «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σ. 20 επ. βλ. Dumont Fermand.... οπ. π. σ. 714, όπου αναφέρεται η ύπαρξη «αποκλεισμών» σ' όλες τις κοινωνίες: Αφρικανικές, Ασιατικές ή Δυτικές. Χαρακτηριστικό είναι τα παραδείγματα που αναφέρονται για την καταπάτηση ενός tabon ή μιας νόρμας όπου οδηγούσαν σε αντίστοιχη «**απόρριψη των ενόχων**» όπως στην Σπάρτη ή τη Ρώμη.

⁹² Βλ. Dumont Fermand οπ. π. σ. 713.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

το ιδεολογικό - πολιτικό καθεστώς της αστικής δημοκρατίας στη Δύση σ' ολόκληρο τον 20^ο αιώνα».⁹³

Η λέξη «**αποκλεισμός**» στην Ελληνική Γλώσσα σημαίνει απαγόρευση εξόδου ή εισόδου, παρεμπόδιση ή τελεία διακοπή επικοινωνιών - μεταφορών, απαγόρευση συμμετοχής.⁹⁴

Η Αγγλική μετάφραση της λέξης (exclusion) είναι πιο κατηγορηματική, σημαίνει: «την πράξη του να κρατηθεί κάποιος έξω» (Keep sb. Out), τα παραδείγματα δε που δίνονται για την κατανόηση του όρου είναι αφοπλιστικά: «Αποκλείω ένα πρόσωπο από μέλος μιας κοινωνίας» (Exclude a person from membership of a society), ή «Οι γυναίκες είναι συχνά αποκλεισμένες από θέσεις της εξουσίας» (Women are often excluded from positions of authority).⁹⁵

Παρατηρούμε ότι η αγγλική μετάφραση παραπέμπει κατευθείαν στην κοινωνική διάσταση του όρου.

Αντίθετα στην Γαλλική γλώσσα γίνεται διαχωρισμός της λέξης «αποκλεισμός» από τον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός» (exclusion sociale). Για την λέξη «αποκλεισμός» (exclusion) δίνονται τα συνώνυμα: απόρριψη, αποβολή (elimination), απέλαση, εκδίωξη, έξωση (expulsion) και διαγραφή (radiation), ενώ ο όρος «Κοινωνικός αποκλεισμός» ορίζεται ως «την κατάσταση των προσώπων που παραμερίζονται και τα οποία δεν έχουν να κερδίσουν ούτε τα μίνιμουμ των πλεονεκτημάτων που συνδέονται μ' ένα τύπο κοινωνίας».⁹⁶

Ο όρος έτυχε ευρείας χρήσης μετά την υιοθέτησή του από την Εθνηδιούχ Ένωση, η οποία στηρίχτηκε σε απόψεις Γάλλων κοινωνιολόγων.⁹⁷ Αποτέλεσε

⁹³ Βλ. «*Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού.....*» 1997, σ. 214. Ανάλυση των «*χαρακτηριστών*» αυτών του σύγχρονου κοινωνικού αποκλεισμού θα ακολουθήσει π.κ.

⁹⁴ Λεξικό Ελληνική Γλώσσας (χωρίς στοιχεία έκδοσης ή ημερομηνίας).

⁹⁵ Βλ. OXFORD ADVANCED LEARNER'S DICTIONARY, 1989, σ. 417.

⁹⁶ Βλ. «LE ROBERT MICRO» 1998, σ. 518 οπ. αναφ. «*Exclusion (sociale): situation de personnes mises a l'ecart, qui ne beneficent pas des avantages minimaux attaches a un type de societe*».

⁹⁷ Βλ. «*Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός*» 1998, σελ. 88 - 89, επ. βλ. «*Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....*» Τόμος Α' σ. 87 και οπ. παραπ.: «*Ο όρος είναι εφεύρημα του Κοινωνιολόγου Marshall*» (Marshall, 1950), επ. οπ. παραπ. «*Από το 1989 εμφανίζεται ο όρος «κοινωνικός αποκλεισμός» σε επίσημο κείμενο της συνόδου κορυφής, που είχε ως αντικείμενο την υιοθέτηση του Κοινωνικού Χάρτη (Ο' Cinnide, 1992 σ. 11), βλ. επ. «Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού.....*» 1997, σ. 81.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

δηλαδή και αποτελεί αντικείμενο «της επιστημονικής έρευνας αλλά και του πολιτικού λόγου».⁹⁸

Παρόλα αυτά μέχρι σήμερα η έννοια του «Κοινωνικού αποκλεισμού» είναι «αμφισβητήσιμη επιστημονικής αξίας».⁹⁹ «Από τα πρώτα ήδη στάδια της αναζήτησης του επιστημονικού λόγου για την ιδεολογία και θεωρία του κοινωνικού αποκλεισμού διαπιστώνεται μια γενικότερη σύγχυση γύρω από τη φύση και τη θέση των αποκλεισμένων ατόμων και ομάδων. Η σύγχυση εκδηλώνεται και με την αδυναμία διατύπωσης με σαφήνεια ενός γενικά αποδεκτού ορισμού της έννοιας του όρου «κοινωνικός αποκλεισμός», - γεγονός που έχει θεωρηθεί απαραίτητο προκειμένου μια ιδέα ή έννοια να καταστεί αντικείμενο γνώσης».¹⁰⁰

Έτσι η έννοια του Κοινωνικού αποκλεισμού δεν είναι απολύτως ορισμένη. «Οι ερευνητές έχουν δείξει ότι δεν μπορούν να υπάρξουν απόλυτοι ορισμοί που να αφορούν τα θέματα κοινωνικού αποκλεισμού. Η έννοια είναι σχετική και διαφορετική ανάλογα με τις χρονικές περιόδους που διανύουμε και τους χώρους μέσα στους οποίους καλείται να λειτουργήσει».¹⁰¹

Το πρόβλημα όμως υπάρχει. Πολλοί άνθρωποι είναι αποκλεισμένοι από ένα κοινωνικό σύνολο που μέχρι χθες ήταν «ενεργά» μέλη του,¹⁰² και παρόλο που οι απόψεις των επιστημόνων συγχέονται σχετικά με το ποιοι είναι αυτοί που τελικά αποκλείονται,¹⁰³ υπάρχει σύμπτωση απόψεων ότι η έννοια του Κοινωνικού αποκλεισμού «συνδέει τις έννοιες των κοινωνικών δικαιωμάτων αφενός και της υλικής αποστέρησης ή της πραγματικής αδυναμίας απόκτησης υλικών αγαθών αφετέρου».¹⁰⁴ Γενικότερα υπάρχει σύμπτωση απόψεων ότι το φαινόμενο (ή τα

⁹⁸ Βλ. «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1989 σελ. 20 και 751. Αν και στις εν λόγω σελίδες υπάρχει αντικρουόμενη άποψη σχετικά με το αν πρώτα ήταν αντικείμενο της επιστημονικής έρευνας και μετά του πολιτικού λόγου ή αντίθετα.

⁹⁹ Βλ. οπ. π. σ. 19.

¹⁰⁰ Βλ. άρθρο Ιωάννα Τσιγγάνου, 1997 εδw σ. 52 και οπ. παραπ. στον Αριστοτέλη, Όργανον, Τοπικών 2, «όπου υπερτονίζεται η σημασία της διατύπωσης ορισμών με σαφήνεια «..... διότι αυτός που ορίζει οφείλει να χρησιμοποιεί τη σαφέστατη δυνατή διατύπωση, δεδομένου ότι ο ορισμός δίδεται με σκοπό να καταστεί το οριζόμενο αντικείμενο γνώσεως.....»».

¹⁰¹ Εισήγηση Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 5.

¹⁰² Βλ. άρθρο Ι. Τσίγκανου 1997, σ. 60, επ. βλ «Μορφές Κοινωνικού αποκλεισμού.....», 1997, σ. 193.

¹⁰³ Οπ. π. σ. 52, βλ. επ. εισαγ. Δ. Παπαδοπούλου, 1997 σελ. 5 - 6.

¹⁰⁴ Βλ. άρθρο Ι. Τσίγκανου 1997 σ. 52, επ. πρβλ. «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός» 1998, σελ. 57 και 365.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

φαινόμενα) του κοινωνικού αποκλεισμού αφορά ανισότητες σ' όλα τα επίπεδα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό.¹⁰⁵

«Η λύση που φαίνεται να υιοθετείται έμμεσα από τους περισσότερους επιστήμονες είναι να θεωρήσουμε τον «**αποκλεισμό**», όπως παλιότερα θεωρήσαμε τις έννοιες της «**ταυτότητας**» (L' integration, Levi - Strauss, 1983) και της «**ενσωμάτωσης**» (L' integration, Schnapper, 1991) σαν μια «**έννοια - ορίζοντα**» (concept - horizon), δηλ. σαν μία έννοια που εγκαινιάζει νέα πεδία στην κοινωνική έρευνα και καινούργιους χώρους στην επιστημονική σκέψη».¹⁰⁶

Ο Κ. Α. έχει πολυδιάστατο χαρακτήρα ο οποίος οφείλεται στο ότι οι ομάδες ή τα άτομα που τον βιώνουν δεν αποστερούνται σ' ένα τομέα αλλά σε πολλούς. Έτσι μπορεί να αποστερούνται ταυτόχρονα και στην εκπαίδευση και στην απασχόληση και στην στέγαση και στην υγεία.¹⁰⁷

Επειδή οι σχέσεις των ατόμων ή των ομάδων με τους διάφορους «**μηχανισμούς παραγωγής**», «**διανομής πόρων**» κοινωνικών σχέσεων, είναι αλληλοεξαρτώμενες, καταλαβαίνουμε πόσο εύκολα μπορεί να περάσει και κάποιος και σε άλλους «**αποκλεισμούς**» όταν η πρόσβαση σ' ένα τομέα δεν είναι δυνατή.¹⁰⁸

Το εύλογο και πολύπλοκο ερώτημα που προκύπτει είναι «**ποιός αποκλείει ποιόν, πως και από τι**».¹⁰⁹

α) Από «τι» αποκλείονται τα άτομα ή οι ομάδες.

Ο Κ. Α. σημειώνεται σε τρεις βασικούς τομείς πρόσβασης του ατόμου ή των ομάδων οι οποίοι είναι απαραίτητοι για την ολοκληρωμένη «**ένταξη**» του στο κοινωνικό σύνολο.

α) Στην αγορά εργασίας.

¹⁰⁵ Ι. Τσίγκανου 1997, σ. 52, επίσης βλ. «*Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....*» 1996, Τόμος Α', σελ. 49 και 53.

¹⁰⁶ Εισήγηση της Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 6 πρβλ. επίσης «*Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός*» 1998, σελ. 20 και 252 όπου αναφέρεται ότι ο Κ. Α. είναι «**προένοια**», «**σκοτεινό αντικείμενο**», «**έννοια ορίζοντας**» σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Serge Pangam, 1995.

¹⁰⁷ «*Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....*» Τόμος Α', 1996, σελ. 49, 85, κ' 139, επ. βλ. «*Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός*» 1998, σ. 365.

¹⁰⁸ «*Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....*» Τόμος Α', 1996, σελ. 68, και όπως αναφέρεται: «*....η πρόσβαση ή η θέση του ατόμου στην αγορά εργασίας μπορεί να επηρεάσει τις δυνατότητές του να οικοδομήσει μια σταθερή οικογένεια ή ένα ευρύτερο διαπροσωπικό δίκτυο....*»

¹⁰⁹ Ιωάννα Τσίγκανου 1997, σ. 61.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

β) Στα άτυπα δίκτυα διαπροσωπικών σχέσεων (οικογένεια, φίλοι κτλ).

Και **γ)** Στα κοινωνικά δικαιώματα και στις υπηρεσίες του κράτους που είναι οργανωμένες για την απονομή τους.¹¹⁰

«Ο Κοινωνικός αποκλεισμός φαίνεται σαν κατάσταση ταυτόχρονης, προσωρινής ή μη, αποξένωσης τους ατόμου....»¹¹¹ ή των ομάδων από τους παραπάνω τομείς.

Οι τομείς αυτοί μας παραπέμπουν σε τρεις άξονες που προτείνονται από τον Γάλλο ερευνητή και κοινωνιολόγο Serge Paugam:

i) «Οικονομικός αποκλεισμός» ή «αναπαραγωγή των ανισοτήτων».

ii) «Κοινωνικός αποκλεισμός με στενή έννοια» ή «χαλάρωση και διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού» και

iii) «Νομικός αποκλεισμός» ή «απουσία ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όρια παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής».¹¹²

i) «Οικονομικός αποκλεισμός» ή «αναπαραγωγή των ανισοτήτων».

«Η αγορά εργασίας είναι η σφαίρα στην οποία αφενός κατανέμεται το υπάρχον εργατικό δυναμικό στις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες και αφετέρου προσδιορίζεται το ύψος του μισθού της εργατικής δύναμης».¹¹³

Σήμερα όμως με την ύπαρξη της «υποαπασχόλησης» ή «ετεροαπασχόλησης» της «χαμηλά αμειβομένης απασχόλησης» ή και της οριστικής αποχώρησης από την παραγωγική διαδικασία λόγω μακροχρόνιας ανεργίας,¹¹⁴ κυριαρχούν τα συναισθήματα «της ανασφάλειας και αστάθειας της αποδυνάμωσης της επαγγελματικής ταυτότητας και της επαγγελματικής κοινωνικοποίησης γενικότερα....».¹¹⁵ «Είναι σημαντικό το ερώτημα που τίθεται στο πως διαγράφεται το μέλλον αυτών των ατόμων ή εκείνων των ομάδων των οποίων στην σχολική αποτυχία και στην εργασιακή απουσία προστίθεται μία οικογενειακή ρήξη ή μία υποχρεωτική

¹¹⁰ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού....» Τόμος Α', 1996, σελ. 139.

¹¹¹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹² Εισήγηση Δ. Παπαδοπούλου, 1997 σ. 8.

¹¹³ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού....» Τόμος Α', 1996, σελ. 139.

¹¹⁴ Εισήγηση Δ. Παπαδοπούλου, 1997 σ. 11.

¹¹⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

έξωση από το χώρο κατοικίας τους».¹¹⁶ Όταν δηλαδή συσσωρεύονται πολλές αρνητικές καταστάσεις, πολλά κοινωνικά μειονεκτήματα μαζί.¹¹⁷

Επίσης η «αναπαραγωγή των ανισοτήτων» μέσα από το χώρο της αγοράς εργασίας «καλά κρατεί». Διότι το επάγγελμα («είναι γιατρός», «είναι σκουπιδιάρης») «...διαμορφώνει την ιδιοσυγκρασία των ταυτοτήτων και την «ομαλή» ένταξη, μέσω του μισθού στο κοινωνικό γίγνεσθαι».¹¹⁸ Πριν όμως από την εργασία υπάρχει το σχολείο, η εκπαίδευση, η ειδίκευση. Όμως το εκπαιδευτικό σύστημα με την κατασκευή των μορφών της «σχολικής αποτυχίας»¹¹⁹ σπρώχνει το άτομο «προς όλο και πιο διαφορετικές και ευέλικτες μορφές εργασίας.... Σ' αυτούς τους θεσμοθετημένους μηχανισμούς διάκρισης των εκπαιδευτικών θεσμών προστίθενται και οι κοινωνικές πρακτικές που φαίνονται όχι μόνο να αναπαράγουν αλλά και να οξύνουν τις θεσμικές αντιθέσεις».¹²⁰ Έτσι στις σύγχρονες κοινωνίες, μέσα από θεσμοθετημένες πλέον διαδικασίες παράγονται και αναπαράγονται μορφές κοινωνικού αποκλεισμού οι οποίες «.... δεν είναι τίποτα περισσότερο από τις μορφές διάκρισης και προστασίας που είχαν επινοήσει οι άρχουσες τάξεις όλων των εποχών για να απομακρύνουν τους λεγόμενους **επικίνδυνους για την δημόσια τάξη πληθυσμούς**».¹²¹

ii) «Κοινωνικός αποκλεισμός με στενή έννοια» ή «χαλάρωση και διάρρηξη του κοινωνικού δεσμού».

«Το φαινόμενο του αποκλεισμού από πολύ νωρίς συνδέθηκε από τους κοινωνικούς επιστήμονες με την κρίση των κοινωνικών δεσμών και δη των οικογενειακών σχέσεων, την ανεύρεση των παραγόντων που διαμορφώνουν την κοινωνική συνοχή, τα ρήγματα στην κατασκευή των ατομικών και συλλογικών ταυτοτήτων, τις διαδικασίες που οδηγούν σε αποκοινωνικοποίηση των ατόμων και των ομάδων».¹²²

¹¹⁶ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹⁷ Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. «*Culture and Human activity for overcoming Poverty*», 1995 σ. 7.

¹¹⁸ «*Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός*» 1998, σ. 88.

¹¹⁹ Οπ. π. ιδ. σ. βλ. επ. την εισήγηση της Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 10.

¹²⁰ Εισήγηση της Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 10.

¹²¹ Οπ. π. ιδ. σ

¹²² Εισήγηση της Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 12

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η ύπαρξη άτυπων δικτύων διαπροσωπικών σχέσεων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την κοινωνική συνοχή. Έτσι στην περίπτωση της χώρας μας η ύπαρξη τέτοιων δικτύων «εμπόδισε για ορισμένο χρονικό διάστημα να εκδηλωθούν τα φαινόμενα αποκλεισμού, τουλάχιστον στην ένταση που αυτά εκδηλώνονται στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας».¹²³ Η οικογένεια, η σχέση με φίλους και συγγενείς, η γειτονιά παρέχει σημαντικές φροντίδες «κοινωνικής πρόνοιας».¹²⁴ Μάλιστα «έρευνες έδειξαν ότι άτομα που χαρακτηρίζονταν από ολοκληρωτική απουσία οικονομικών πόρων και έλλειψη επαγγελματικής ταυτότητας, βρίσκονται πολύ πιο κοντά στη κοινωνία της οποίας ήταν μέλη, λόγω των ισχυρών κοινωνικών δομών που είχαν αναπτύξει, από άλλα άτομα που αν και είχαν επαφή με κάποιο επαγγελματικό περιβάλλον, βρίσκονται στην κυριολεξία στο περιθώριο και σε μια πορεία κοινωνικού αποκλεισμού, λόγω έλλειψης πλέγματος κοινωνικών σχέσεων».¹²⁵ Βέβαια σημαντικό ρόλο παίζει τόσο ο βαθμός ένταξης ατόμων και ομάδων σ' αυτά τα δίκτυα όσο και η δυνατότητα των δικτύων να παρέχουν βοήθεια.¹²⁶

Όμως ο ρόλος αυτός των δικτύων τα τελευταία χρόνια εξασθενεί.¹²⁷

Αυτό που κάποτε ονομάσαμε «Κοινωνική αλληλεγγύη» και που αποτελούσε τον αόρατο ιστό που συνέδεε τα μέλη των κοινωνιών μεταξύ τους, φαίνεται τις τελευταίες δεκαετίες να έχει δεχτεί ένα ανεπανόρθωτο χτύπημα: οι ατομοκεντρικές κοινωνίες στηρίζονται όλο και περισσότερο πάνω στην αξία και στην «δόξα» του ατόμου και μέσα από την κρίση που διανύουν οι βασικοί θερμοί τους, διασπάται η κοινωνική συνοχή, διαρρηγνύεται ο κοινωνικός δεσμός και η διαδικασία κατασκευής της κοινωνικής ταυτότητας. Αυτή τη νέα πραγματικότητα οι κοινωνίες την αντιμετώπισαν και προς στιγμήν φάνηκαν να την θεραπεύουν μέσα από την ανάπτυξη του κράτους - πρόνοιας και της αρχής της αναδιανομής του πλούτου. Έτσι οδηγηθήκαμε στο φαινόμενο της ανάπτυξης των κοινωνικών υπηρεσιών που στις χώρες όπου τα οικογενειακά και τα κοινωνικά δίκτυα δεν «προστατεύουν» οι

¹²³ «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού...» Τόμος Α', σ. 22.

¹²⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

¹²⁵ Εισήγηση της Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 12

¹²⁶ «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού...» Τόμος Α', σ. 259.

¹²⁷ Οπ. π. σ. 258.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

κοινωνικές υπηρεσίες, έχουν αναλάβει αυτόν τον ρόλο. Ο διαχωρισμός ανάμεσα στις χώρες του αναπτυγμένου βορρά και του υπανάπτυκτου νότου παραπέμπει δικαίως στο παρακάτω σχήμα: εκεί όπου οι δημόσιοι θεσμοί εμφανίζονται αδύναμοι, η οικογένεια και ο ευρύτερος κοινωνικός χώρος παλεύουν να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τον κοινωνικό δεσμό και αντίστοιχα εκεί όπου το κράτος - πρόνοιας αναπτύσσει διευρυμένα δίκτυα παρέμβασης, ιδιαίτερα στο τοπικό επίπεδο, η αναγκαιότητα της οικονομικής αλληλεγγύης υποχωρεί και διασπάται». ¹²⁸

Όμως επειδή ακριβώς σήμερα έχουμε διάρρηξη του κοινωνικού ιστού τόσο τα άτυπα δίκτυα διαπροσωπικών σχέσεων όσο και οι παρεμβάσεις του κράτους - πρόνοιας έχουν και μία αρνητική πλευρά: εκείνη του στιγματισμού. ¹²⁹

Γι' αυτό «δεν πρέπει η οικογένεια και το κράτος να θεωρούνται σαν εναλλακτικές λύσεις φροντίδας αλλά σαν συμπληρωματικές». ¹³⁰

iii) «Νομικός αποκλεισμός» ή «απουσία ανθρωπίνων δικαιωμάτων και όρια παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής».

Πολλοί είναι εκείνοι μεταξύ των επιστημόνων οι οποίοι υποστηρίζουν ότι ο Κοινωνικός αποκλεισμός είναι αποτέλεσμα της «ατελής εφαρμογής δικαιωμάτων». ¹³¹

Έτσι ο κοινωνικός αποκλεισμός ορίζεται: «...ως μία κατάσταση απουσίας ή αφαίρεσης κοινωνικών (κυρίως) ή πολιτικών ή και ατομικών ακόμα δικαιωμάτων. Υπό την έννοια αυτή ο κοινωνικός αποκλεισμός, προβάλλει ως **κοινωνική σχέση νομικής ή και θεσμικής έλλειψης ή περιστολής της καθολικότητας στη χρήση ορισμένων δικαιωμάτων**. Είναι μια σχέση έλλειψης ή περιστολής της (τυπικής και ακόμα περισσότερο ουσιαστικής) δυνατότητας για **συμμετοχή στις διαμορφωμένες και αποδεκτές μορφές πράξης** (π.χ. εργασία, συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων,

¹²⁸ Εισήγηση της Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 13.

¹²⁹ Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού...» Τόμος Α', σ. 260, βλ. και π. κ.

¹³⁰ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παρ. στον Kaufmann, 1991.

¹³¹ «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σ. 57 κ. οπ. παρ. στους: A. Sen, «Inequality reexamined», Clarendon Press, Oxford, 1992 και Gr. Room, «Observatory on policies to combat social exclusion», Second Annual Report, Commission of the European Communities Dir. Genera V. Brussels, 1990 βλ. στο ιδ. σ. 73 επίσης βλ. άρθρο Ι. Τσίγκανου, 1997 σ. 52 οπ. αν. εισήγηση Δ. Παπαδοπούλου, 1997 σ. 16, «Μορφές Κοινωνικού αποκλεισμού και Μηχανισμοί παραγωγής του», 1997 σ. 81.

μετακίνηση κλπ), **κοινωνικών σχέσεων** (π.χ. δημιουργίας οικογένειας, συμμετοχή σε κάποιες κοινωνικές ομάδες) και **επικοινωνίας που συμβάλλουν στην κατάκτηση ενός μεγαλύτερου επιπέδου ελευθερίας του ατόμου**».¹³²

Ο κοινωνικός αποκλεισμός εμποδίζει την παροχή βασικών (κυρίως) κοινωνικών δικαιωμάτων και συγχρόνως παρακωλύει την πρόσβαση ατόμων και ομάδων στους μηχανισμούς που τα παρέχουν.¹³³

Άρα, «σε νομικό επίπεδο.... ο κοινωνικός αποκλεισμός ισοδυναμεί με υποβάθμιση των θυμάτων του σε πολίτες δεύτερης κατηγορίας¹³⁴..... Εμπειρικές μελέτες δείχνουν άλλωστε σαφώς την αλληλεπίδραση κοινωνικών, ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ότι η έλλειψη εφαρμογής μια κατηγορίας επιβαρύνει την ικανοποίηση των υπολοίπων. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί κινδύνους για μια γενικευμένη κρίση νομιμοποίησης του νομικού συστήματος, του οποίου θεμελιώδη συστατικά αποτελούν τα θεμελιώδη δικαιώματα και οι αξίες που τυποποιούν».¹³⁵

¹³² Βλ. το άρθρο του Γ. Πλείου 1998, σ. 73. Θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συναρτάται με την έννοια της ιδιότητας του πολίτη, η οποία σύμφωνα με τον Marshall, εξελίσσεται μέσα από τα εξής στάδια: **α) την αστική ιδιότητα του πολίτη**, που αποκτήθηκε τον 18^ο αιώνα και η οποία αφορά **δικαιώματα προσωπικής ελευθερίας** (λόγου, θρησκείας) **β) την πολιτική ιδιότητα**, που αφορά το **δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική εξουσία** (άμεσα ή έμμεσα) και η οποία αναπτύχθηκε τον 19^ο αιώνα και **γ) την κοινωνική ιδιότητά του πολίτη**, που αναπτύχθηκε τον 20^ο αιώνα και αφορά τα **κοινωνικά δικαιώματα ισότιμης συμμετοχής στην εκπαίδευση, υγεία** κτλ. Βλ. σχ. «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός» 1998, σ. 367. Δεν υπάρχει όμως σαφή διάκριση μεταξύ των δικαιωμάτων αυτών. Βλ. σχ. Οπ. π. σ. 73. Και οπ. παραπ. στην απόφαση του ΔΕΚ Airey, 9-10-1979, Ser. A. No 32, κατά την οποία «δεν υπάρχει στεγανή διάκριση που να διαχωρίζει την σφαίρα αυτή (των κοινωνικών δικαιωμάτων) από το πεδίο που καλύπτει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου». Στην Ελληνική νομοθεσία το «ενιαίο της φύσης τους» απορρέει από το Σύνταγμα βλ. σχετ. οπ. π. ιδ. σ. οπ. παρ. «αντί άλλων Δ. Τσάτσος, «Σύνταγματικό Δίκαιο 3, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1988 σ. 116 κ.ε. Π. Παυλόπουλος «Δικαστικός έλεγχος της νομιμότητας του Συντάγματος», ΝοΒ 36, σ. 20 Κ.Ε. Α. Ράϊκος, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τ. Β' σ. 223 Κ.Ε. Πρβλ. και της ΣτΕ 292/2984».

¹³³ «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού...» Τόμος Α', σ. 87, επ. βλ. εισήγηση Δ. Παπαδοπούλου, 1997 σ. 16.

¹³⁴ «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός», 1998, σ. 58 και οπ. παραπ. Ch. Gore, op. cit. 19, Also G. Rodgers, «What is special about a «social exclusion» approach, in Go Rodgers et al (Eds), Social Exclusion Rhetoric, Reality, Responses, International/Institute for Labour Studies ILO Publ. Genova», 1995 σ. 43.

¹³⁵ «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός Αποκλεισμός», 1998, σ. 58 και οπ. παραπ. στους: K. Hesse, Grundzuge des Vervassungsrechts, Heidelberg 1990, K. V. Friedman, «Legitimation of Social rights and the western welfare state: A Weberian perspective» Chapel Hill, 1981.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των άστεγων στην Γαλλία οι οποίοι «μη δίνοντας τη νόμιμη προϋπόθεση της μόνιμης κατοικίας, στερούνται των πολιτικών τους δικαιωμάτων». ¹³⁶

Επίσης έρευνες έδειξαν όταν τα άτομα που πραγματικά έχουν ανάγκη είτε δεν καλύπτονται από τους κρατικούς φορείς βοήθειας είτε δεν γνωρίζουν την ύπαρξή τους. ¹³⁷

2) «Ποιοι» αποκλείονται.

Υπάρχει «αδυναμία ορισμού της κοινωνικής θέσης των αποκλεισμένων με βάση ένα και μοναδικό κριτήριο». ¹³⁸

Επίσης είναι παρακινδυνευμένο να κατασκευάσουμε κοινωνικές κατηγορίες ως «πληθυσμός υψηλού κινδύνου για κοινωνικό αποκλεισμό», χρησιμοποιώντας κριτήρια που ισχύουν σε κάθε περίπτωση, διότι έτσι κατασκευάζουμε «καινούργιες ή όμοιες κοινωνικές κατηγορίες μ' αυτές που έχει κατασκευάσει η κοινωνία, δημιουργώντας έτσι έναν επιστημονικό χώρο κοινωνιολογίας του αποκλεισμού». ¹³⁹

Το πρόβλημα σχετικά με το ποια είναι η θέση των αποκλεισμένων μας οδηγεί σ' εκείνο του σχηματισμού των κοινωνικών κατηγοριών. Ο λόγος που δεν μπορούμε να προσδιορίζουμε ευδιάκριτα όρια των κοινωνικών κατηγοριών των κοινωνικά αποκλεισμένων οφείλεται στο ότι σήμερα τα όρια μεταξύ των κοινωνικών κατηγοριών «... δεν είναι μόνο δυσδιάκριτα αλλά εμφανίζονται και ως **αυθαίρετα**». ¹⁴⁰

Παρόλο την αντίληψη για μία **οριζόντια κοινωνική διαστρωμάτωση**, ¹⁴¹ «όπου οι θέσεις καθορίζονται από τους όρους «μέσα» και «έξω», ¹⁴² τελικά και οι

¹³⁶ Οπ. π. ιδ. σ.

¹³⁷ «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού...», 1996 σ. 262.

¹³⁸ Ι. Τσίγκανου, 1997 σ. 52 και οπ. παραπ. στους: Andersen J. Et al., «Contribution of Poverty 3 to the understanding of poverty, exclusion and integration» Brussels, EEIG, European Commission DG V/E/2, 1994 και Xiberras M., «Theories de l' exclusion sociale», Meridiens Klincksieck, Paris, 1993.

¹³⁹ Εισήγηση Δ. Παπαδοπούλου, 1997 σελ. 5 - 6.

¹⁴⁰ Κ. Τσουκαλάς, 1991 σ. 36 όπως αναφ. «..... στο παρελθόν, τα άτομα σημαίνονταν αυστηρά από τη δεδομένη και σεσημασμένη θέση των ομάδων στις οποίες «ήδη» ανήκαν, εφεξής **οι ομάδες κατασκευάζονται ως τοπικές συσσωματώσεις ατόμων με «παρόμοια ή περίπου παρόμοια κοινωνική θέση»**» (βλ. οπ. παραπ. Marcel Gauchet σ. 111) επ. β. στο ιδ. σ. 36 «**Ενώ πριν η θέση οριοθετούσε τις πρακτικές, εφεξής οι πρακτικές προσδιορίζουν την θέση. Η κοινωνική ταυτότητα του ατόμου σηματοδοτείται επαγωγικά και όχι πια απαγωγικά**».

¹⁴¹ Ι. Τσίγκανου, 1997 σ. 57

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

αποκλεισμένοι και εκείνοι που δεν αποκλείονται - αλλά ήδη «απειλούνται» ν' αποκλειστούν,¹⁴³ βρίσκονται μέσα στην ίδια κοινωνία».¹⁴⁴

Ο Π. Νούτσος ονομάζει τον «**κατάλογο των αποκλεισμένων**» ως ένα «**ελαστικό κατάλογο**» ο οποίος περιλαμβάνει: άτομα με ψυχολογικές διαταραχές, αλκοολικούς, τοξικομανείς, άστεγους, κουρελήδες, φυλακισμένους, ηλικιωμένους, μετανάστες, πρόσφυγες, μειονότητες ή ημειδικευμένα τμήματα των εργαζομένων.¹⁴⁵

Ο «κατάλογος» αυτός είναι πράγματι «ελαστικός» και θα μπορούσαμε να προσθέσουμε σ' αυτόν τους «**βιομηχανικούς εργάτες**»,¹⁴⁶ «**τους μισθωτούς**»¹⁴⁷ και άλλες «**κατηγορίες κοινωνικά ενσωματωμένων ομάδων**»,¹⁴⁸ διότι και αυτές αποτελούν πλέον ομάδες «**εν δυνάμει**» αποκλεισμένες.¹⁴⁹ Εξάλλου οι ομάδες που είναι τώρα αποκλεισμένες είναι αυτές «που είχαν πληρώσει τα τιμήματα που τους είχαν ζητηθεί (οικονομικά, ηθικά, προσωπικά κτλ.)»,¹⁵⁰ οπότε πως μπορεί να προεξοφληθεί ο μη - αποκλεισμός των ατόμων ή ομάδων οι οποίες - προς το παρόν - δεν αποκλείονται.

Ο Γρ. Λάζος μέσα από μια κατηγοριοποίηση των μορφών του κοινωνικού αποκλεισμού παρουσιάζει ποιοι πληθυσμοί αποκλείονται. Συγκεκριμένα αναφέρεται στη διάκριση μεταξύ «**ενδογενούς και εξωγενούς κοινωνικού αποκλεισμού**».

«**Ο ενδογενής αποκλεισμός** αποτελεί προϊόν εσωτερικών κοινωνικών μεταβολών και αφορά τα τυπικά και ουσιαστικά έγκριτα μέλη της κοινωνίας που

¹⁴² Οπ. π. σελ. 57 - 58.

¹⁴³ Οπ. π. σ. 60, επ. β. «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σελ. 193, 195 και «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός» οπ. π. σ. 209.

¹⁴⁴ Ι. Τσίγκανου, 1997 σ. 58.

¹⁴⁵ «Κοινωνικές ανισότητες και» οπ. π. σ. 87 επ. βλ. «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....», οπ. π. σ. 18 και όπως αναφέρουν οι ερευνητές στην Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, οι ομάδες που χρειάζονται άμεση βοήθεια λόγω του κοινωνικού αποκλεισμού είναι: Παλλινιστούντες μετανάστες, αλλοδαποί, εργατικό δυναμικό, άτομα με ειδικές ανάγκες (εδώ η μη πρόσβαση είναι κυριολεκτική, λόγω έλλειψης υποδομής δεν έχουν πρόσβαση ούτε στα κτήρια των κρατικών υπηρεσιών), τοξικομανείς, αποφυλακισμένοι, τσιγγάνοι και πολιτικοί πρόσφυγες.

¹⁴⁶ Ι. Τσίγκου οπ. π. σ. 60.

¹⁴⁷ Ι. Τσίγκου οπ. π. σ. 60.

¹⁴⁸ Εδώ η έννοια της «ενσωμάτωσης» χρησιμοποιείται ως το αντίθετο του αποκλεισμού.

¹⁴⁹ «Κοινωνικές ανισότητες.....» οπ. π. σ. 209.

¹⁵⁰ «Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού.....», οπ. π. σ. 193.

αποκλείονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο και για τον ένα ή τον άλλο λόγο από κάποιο αγαθό ή δικαίωμα.¹⁵¹

Ο **εξωγενής αποκλεισμός**, προϊόν διεθνών πληθυσμιακών μετακινήσεων, αφορά τα άτομα που, λόγω αποκλεισμού από την «**μητρική**» τους κοινωνία βρίσκονται σε μία «**φιλοξενούσα κοινωνία**» (Host Country) αλλά σε καθεστώς περιορισμένης ένταξης ή μη - ένταξης».¹⁵²

Επίσης αναφέρεται στη διάκριση μεταξύ «**ομάδων και κοινωνικών αθροισμάτων (σύσταση)**».¹⁵³

«Στις ομάδες εντάσσονται σύνολα ατόμων με εσωτερικούς δεσμούς κοινές παραδόσεις, ιστορική συνέχεια και σταθερή γεωγραφική αναφορά, όπως είναι οι διάφορες εθνικές, θρησκευτικές ή «γεωγραφικές» μειονότητες. Στα κοινωνικά αθροίσματα εντάσσονται σύνολα ατόμων χωρίς εσωτερικούς δεσμούς, κοινές παραδόσεις, ιστορική συνέχεια και σταθερή γεωγραφική αναφορά. Τα κοινωνικά αθροίσματα αναφέρονται στα σύνολα ατόμων που χαρακτηρίζονται από μόνο μία διακριτική ιδιότητα, όπως είναι οι τοξικομανείς, οι ομοφυλόφιλοι, οι αποφυλακισμένοι, ψυχασθενείς, τα άτομα με ειδικές ανάγκες».¹⁵⁴

Τέλος αναφέρεται στην κατηγοριοποίηση η οποία αφορά τον «τύπο του κοινωνικού αποκλεισμού»:

α) Σε «**τυπικό**» (παράνομο εργατικό δυναμικό) ή σε «**άτυπο**» (ομοφυλόφιλοι).

β) Ως «**προϊόν αναγνώρισης - χρέωσης μια ιδιότητας**» όπως για παράδειγμα η περίπτωση των αποφυλακισμένων οι οποίοι «**αποτελούν θύματα κοινωνικού**

¹⁵¹ «Μορφές Κοινωνικού Αποκλεισμού.....», οπ. π. σ. 84 - 85 και οπ. ο ιδ. παραπ.: «Ορισμένες από αυτές τις ομάδες (μειονότητατσιγγάνων) ανθίστανται στον καπιταλιστικό εξορθολογισμό. Απαιτούν μian ένταξη που δεν θα περιλαμβάνει την ολική απαλλοτρίωση των πολιτιστικών και ιστορικών ιδιαιτεροτήτων τους C.S. Amin Imperialism and Unequal Development, Νέα Υόρκη: Monthly Review Press, 1977, 66, 80 και 99 - 101. Άλλες ομάδες που υφίστανται τον κοινωνικό αποκλεισμό, προϊόντα του καπιταλιστικού εξορθολογισμού και απαιτούν την μετατροπή των τυπικών δικαίων του σε ουδιαστικά δικαιώματα (άνεργοι - δικαίωμα στην εργασία) ή των «αδίκων» τους σε «δίκαια» (χρήστες ναρκωτικών ουσιών)».

¹⁵² Οπ. π. σ. 84.

¹⁵³ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στο «Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών της Φραγκφούρτης. Κοινωνιολογία Εισαγωγικά Δοκίμια (Επιμ. Τ. Αντόρνοκαι Μ. Χαρκ Χαϊμερ), Αθήνα: κριτική, 1987 σ. 66, 75 - 94.

¹⁵⁴ Οπ. π. ιδ. σ. επ. β. Durent Fermard, Langlois Simon, Yres Martin 1995, σ. 712 όπου αναφέρεται ο διαχωρισμός μεταξύ ατομικού και μαζικού κοινωνικού αποκλεισμού.

αποκλεισμού ακριβώς επειδή του χρεώνεται η ιδιότητα - στίγμα του αποφυλακισμένου»,¹⁵⁵ είτε ως «προϊόν άρνησης αναγνώρισης - απόδοσης μιας ιδιότητας».¹⁵⁶

Έτσι «τα άτομα με ειδικές ανάγκες ή οι ηλικιωμένοι αποτελούν θύματα κοινωνικού αποκλεισμού επειδή δεν τους αναγνωρίζεται - αποδίδεται η συγκεκριμένη ιδιότητα».¹⁵⁷

γ) Πως και από ποιους αποκλείονται. - Λόγοι ύπαρξης του Κοινωνικού αποκλεισμού.

Μέχρι τώρα αναφέραμε τους τομείς στους οποίους αποκλείονται τα άτομα ή ομάδες καθώς και αυτούς που αποκλείονται. «**Πώς**» όμως συμβαίνει ο κοινωνικός τους αποκλεισμός και από «**Ποιους**»;

Αποκλεισμός υφίσταται επειδή ακριβώς υπάρχουν «**κάποιοι**» που αποκλείουν καθώς και «**μηχανισμοί**» που εξυπηρετούν το έργο αυτών.¹⁵⁸

Ο Κ. Α. δεν είναι μία κατάσταση αλλά μια διαδικασία¹⁵⁹: μια «ιδιόμορφη διεργασία περιθωριοποίησης κοινωνικών ομάδων και ατόμων».¹⁶⁰ Επειδή όμως δεν υπάρχει ένα αποκλεισμός αλλά πολλοί αποκλεισμοί,¹⁶¹ σε διάφορους τομείς, ο αποκλεισμός ατόμων ή ομάδων είναι αποτέλεσμα ταυτόχρονης συσσώρευσης πολλών αρνητικών καταστάσεων¹⁶² και οι διαδικασίες που οδηγούν σ' αυτόν είναι «σύνθετες διαδικασίες»¹⁶³ στις οποίες κάθε φορά συμμετέχουν με διαφορετικό τρόπο και βαρύτητα παράγοντες οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί και πολιτισμικοί.¹⁶⁴

Υποστηρίζεται ότι στον κοινωνικό αποκλεισμό είναι όλοι συμμετέτοχοι, διότι πάνω απ' όλα ο Κ. Α. αποτελεί κοινωνική σχέση. Κοινωνική σχέση μεταξύ αυτών

¹⁵⁵ Οπ. π. σελ. 84 - 85 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον ιδ. «Αποφυλακισθέντες και οικογένειες αποφυλακισθέντων: Κώδικες εκτίμησης της εγκληματικότητας και επικινδυνότητας ενός ατόμου» Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας (υπό δημ.), 1997.

¹⁵⁶ Οπ. π. σ. 84.

¹⁵⁷ Οπ. π. σ. 85. Αυτό το τελευταίο αφορά και τους τρόπους «λειτουργίας» του Κ.Α. βλ. π. κ.

¹⁵⁸ Βλ. π. κ.

¹⁵⁹ Βλ. άρθρο Ι. Τσίγκανου, 1997 σ. 60, βλ. επ. και Εισήγηση Δ. Παπαδοπούλου 1997, σ. 7.

¹⁶⁰ «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός....» 1998, σ. 87.

¹⁶¹ Οπ. π. σ. 21 επ. β. αν.

¹⁶² «Διαστάσεις Κοινωνικού αποκλεισμού....» οπ. π. σ. 139 επ. βλ. αν.

¹⁶³ Χτούρης Σ., σ. 193.

¹⁶⁴ Χτούρης Σ., σ. 193.

που αποκλείονται, αυτών που αποκλείουν και αυτών που δεν αποκλείονται. Συνεπώς, δεν υπάρχει αμέτοχος στον κοινωνικό αποκλεισμό...». ¹⁶⁵ Εκείνο που διαφέρει είναι ο βαθμός συμμετοχής και ευθύνης τους. ¹⁶⁶

Από την μια πλευρά έχουμε τους κοινωνικά αποκλεισμένους, άτομα ή ομάδες που δεν είναι απαραίτητο να είναι αλκοολικοί, ναρκομανής, αποφυλακισμένοι αλλά ανάμεσά τους βρίσκονται και άτομα που πριν ήταν υπάλληλοι, εργάτες ¹⁶⁷ κ. αλ. Όμως και οι μεν και οι δε αισθάνονται υπεύθυνοι για την θέση που βρίσκονται τώρα.

Διότι γιατί έχει προηγηθεί αυτό που αποκαλείται «**διαδικασία νομιμοποίησης του κοινωνικού αποκλεισμού**». «Διαδικασία νομιμοποίησης που κινείται παραλλήλως προς την διαδικασία πραγματικού αποκλεισμού.....». ¹⁶⁸ Η έρευνα έδειξε ότι τα άτομα αυτά έχουν κακή εικόνα για τον εαυτό τους και μη εμπιστοσύνη στις ικανότητες τους για να ξεφύγουν από αυτή την κατάσταση. ¹⁶⁹ «Αν το κοινωνικό σύνολο θεωρεί, πολύ δε περισσότερο αν το πιστεύει ο ίδιος, ότι για την ανεργία ευθύνεται ο ίδιος ο άνεργος, η διεκδίκηση των βασικών εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων τους είναι υπονομευόμενη, ενώ, ταυτοχρόνως, ο ίδιος βαρύνεται με τον κοινωνικό στιγματισμό». ¹⁷⁰

Απ' την άλλη βρίσκονται εκείνοι οι οποίοι δεν αποκλείονται.

Έχουν - όπως και οι αποκλεισμένοι πριν - επενδύσει στον εαυτό τους, εξειδικεύτηκαν και κάποια στιγμή εντάχθηκαν στην αγορά εργασίας, τώρα όμως φοβούνται μήπως χτυπήσει και την δική τους την πόρτα η ανεργία, η απομόνωση και κατ' επέκταση ο Κ. Α. ¹⁷¹

Επομένως συμμετέχουν σ' αυτή την ιδιόμορφη κοινωνική σχέση του κοινωνικού αποκλεισμού είναι αυτοί που αποκλείουν, αυτοί που προσπαθούν να

¹⁶⁵ «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 80 επ. Duront Fernard, Langlois Simon, Yves Martin 1995, σ. 712 και οπ. αναφ. ότι τελικά ο κόσμος αποκλείει και αποκλείεται σε κάποια δεδομένη χρονική στιγμή.

¹⁶⁶ «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. ιδ. σ.

¹⁶⁷ «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. ιδ. σ.

¹⁶⁸ Οπ. π. σ. 216.

¹⁶⁹ «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 52.

¹⁷⁰ «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 217.

¹⁷¹ «Κοινωνικές ανισότητες» οπ. π. σελ. 209, βλ. αν.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

κρατήσουν ότι κέρδισαν με κάθε τίμημα (και φυσικά έχουν για βοήθεια στην προσπάθειά τους αυτή πολλούς παράγοντες που τους ευνοούν).¹⁷²

«Ο Weber, χρησιμοποίησε τον όρο φράγμα για να αναφερθεί σε μια διαδικασία ιεραρχικής υπόταξης όπου μια κοινωνική ομάδα μονοπωλεί πλεονεκτήματα, αγαθά, ευκαιρίες, αποκλείοντας την πρόσβαση σε αυτά σε άτομα εκτός ομάδας. Με μια τέτοια διαδικασία, το φράγμα, αφενός επιτρέπει στα μέλη της ομάδας να μεγιστοποιούν τα οφέλη τους και αφετέρου υποστηρίζει την επίτευξη αμοιβαίας κατανόησης ισονομίας και ισότητας στις μεταξύ τους σχέσεις».¹⁷³

Ο λόγος ύπαρξης του κοινωνικού αποκλεισμού πρέπει να αναζητηθεί στον τρόπο λειτουργίας και αναπαραγωγής του κεφαλαιοκρατικού συστήματος.¹⁷⁴

«Οι δύο κύριες επινοήσεις (τεχνάσματα) αποκλεισμών, με τις οποίες η αστική τάξη διαμορφώνεται και συντηρείται σαν ιδιαίτερη αστική τάξη, είναι πρώτον εκείνες που περιβάλλουν το θεσμό της ιδιοκτησίας και δεύτερον εκείνες που αναφέρονται στα ακαδημαϊκά και επαγγελματικά τυπικά και ουσιαστικά προσόντα. Κάθε ένα από αυτά τα τεχνάσματα αντιπροσωπεύει ένα πακέτο νομικών διακανονισμών για να περιορίζεται η πρόσβαση σε ανταμοιβές και προνόμια.¹⁷⁵ Το ιδιοκτησιακό καθεστώς είναι μια μορφή φραγμού που έχει σχεδιαστεί για να εμποδίζει τη γενικευμένη πρόσβαση στα μέσα παραγωγής και των καρπών τους. Ο προσοντισμός είναι μια δεύτερη μορφή φράγματος που σχεδιάστηκε για να ελέγχει και να κατευθύνει την είσοδο στις θέσεις απασχόλησης της κατά τον καταμερισμό εργασίας».¹⁷⁶

Οι έρευνες έχουν δείξει ότι **«κοινωνικός αποκλεισμός σήμερα, οφείλεται στις πρακτικές αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης που ξεσπά κατά την δεκαετία του '70»**.¹⁷⁷

¹⁷² Ι. Τσίγκανου οπ. π. σ. 62 επ. βλ. «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σελ. 215 - 217 και βλ. π. κ.

¹⁷³ Ι. Τσίγκανου οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ιδ. παραπ. στον Weber M., «Economy and Society» Barkeley, University of California Press, U.S.A., 1978.

¹⁷⁴ «Κοινωνικές ανισότητες» οπ. π. σελ. 206 - 213 επ. βλ. π. κ.

¹⁷⁵ Ι. Τσίγκανου οπ. π. σ. 62 και οπ. η ιδ. παραπ. στον Parkin F., «Marxism and class Theory»: A Bourgeois Critique, Tavistak, London 1979, σ. 47 - 48.

¹⁷⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παρ. η ίδια στον Parkin F., (1979) οπ. π. ιδ. σ.

¹⁷⁷ Γιώργος Πλειός 1998, σ. 73 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους Lipietz: 1990, Μάππα: 1994, Ramonet: 1995, Michel: 1995.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Με την νεοφιλελεύθερη πλέον διαχείριση της οικονομίας και την κατάρρευση του φορτιστικού προτύπου και των κεϋνσιακών μοντέλων, οδηγηθήκαμε σε νέες μορφές απασχόλησης που με συνδυασμό την σύγχρονη τεχνολογία, την ενίσχυση του ατομικισμού, και την παγκοσμιοποίηση του κεφαλαίου δημιούργησαν πρωτοφανή φαινόμενα ανισοτήτων και κοινωνικού αποκλεισμού.¹⁷⁸

Πιο συγκεκριμένα από τις αρχές της δεκαετίας του '70, όπου ξέσπασε η οικονομική κρίση οδηγηθήκαμε «σε μια περίοδο αναδιοργάνωσης του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής σε παγκόσμια κλίμακα».¹⁷⁹

«Σύμφωνα με τις μελέτες της «σχολής της ρύθμισης», αιτία αυτής της κρίσης είναι η επιβράδυνση της αύξησης της παραγωγικότητας.¹⁸⁰ Αποτέλεσμα της τελευταίας ήταν η μείωση των κερδών του κεφαλαίου και η συνεπαγόμενη στασιμότητα και μείωση των επενδύσεων, γεγονός που οδήγησε στην αύξηση της ανεργίας. Στις συνθήκες αυτές (και με σταθερό όρο την επιδίωξη διατήρησης και αύξησης των κερδών των επιχειρήσεων) δεν μπορούσε να καλυφθεί το κόστος των προνομιακών πολιτικών του κοινωνικού κράτους».¹⁸¹

Οι εξελίξεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα να οδηγήσουν σε νέες μορφές απασχόλησης. Σε συνδυασμό με την ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας των τελευταίων χρόνων και δη της πληροφορικής, απαιτούνται νέες ειδικότητες και γνώσεις των εργαζομένων από τις επιχειρήσεις και επομένως και νέες ειδικότητες και γνώσεις από την εκπαίδευση.¹⁸²

Η νέα αυτή οργάνωση της απασχόλησης κατά πολύ απέχει από την φορτική και τεϋλορική μορφή οργάνωσης.¹⁸³ Εκείνο πλέον που ζητούν οι επιχειρηματίες είναι «ευέλικτα - μεταγραφειοκρατικά πρότυπα οργάνωσης και λειτουργίας των επιχειρήσεών τους»¹⁸⁴ (ευελιξία στο κόστος και στο χρόνο εργασίας) τα οποία

¹⁷⁸ «Κοινωνικές ανισότητες» οπ. π. σελ. 205 - 213, επ. βλ. Πλειός Γ. 1998, σελ. 73 - 75.

¹⁷⁹ «Κοινωνικές ανισότητες» οπ. π. σ. 205.

¹⁸⁰ Πλειός Γ., οπ. π. σ. 73 και οπ. παραπ. στον Lipietz, σελ. 83 - 85, 1990.

¹⁸¹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁸² Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. «Κοινωνικές ανισότητες.....» οπ. π. σ. 210.

¹⁸³ Πλειός Γ., οπ. π. σελ. 74.

¹⁸⁴ Ι. Τσίγκανου οπ. π. σ. 63.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

μπορούν να λειτουργήσουν μόνο μέσα από «προσωποπαγείς»¹⁸⁵ σχέσεις μεταξύ εργαζομένου και επιχείρησης.¹⁸⁶

Όλα αυτά οδηγούν «στην αναδιαπραγμάτευση των κριτηρίων επιλογής των υποψηφίων προσθέτοντας στα κριτήρια της ανδρικής διευθυντικής ικανότητας και της εξειδικευμένης γνώσης, τη γραβάτα του σωστού σχολείου, και τα αυξανόμενης βαρύτητας πλέον κοινωνικά ποιοτικά χαρακτηριστικά του γένους, της εθνικής ταυτότητας, του παρελθόντος του κοινωνικού υπόβαθρου και του χαρίσματος νέου τύπου».¹⁸⁷

Επομένως εκείνο που ζητά η οικονομία της αγοράς είναι εκπαίδευση η οποία να προσαρμόζεται στο νέο τύπο εργασίας. Όμως «η διεύρεση της βάσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τα συστήματα της μαζικής δημόσιας εκπαίδευσης δεν εγγυώνται πλέον ισότητα ευκαιριών για τους εκπροσώπους όλων των κοινωνικών τάξεων».¹⁸⁸ Αντίθετα, η σύγχρονη ιδεολογία της οικονομίας της αγοράς που θεωρεί πως η επένδυση στον προσανατολισμό έχει μεγαλύτερη ανταποδοτική αξία, έχει καλλιεργήσει ένα νέο έδαφος ανισοτήτων.....».¹⁸⁹

Όμως οι επιχειρήσεις δεν ζητούν μόνο νέες γνώσεις, νέες ειδικότητες και εξειδικευμένα προσόντα «αλλά και νέα κίνητρα, νέα εργασιακή κουλτούρα».¹⁹⁰ Τα οποία πέρα από την θεσμοθετημένη εκπαίδευση παρέχονται και «από το σύνολο του τρόπου ζωής και των θεσμών μέσα στους οποίους κοινωνικοποιείται το άτομο».¹⁹¹

Έτσι οι νέες γνώσεις και οι νέες ειδικότητες δεν είναι παραγωγικά και οικονομικά αποτελεσματικές, αν δεν «συμβαδίζουν» με την νέα επιχείρηση. «Η επιχείρηση αντλεί αυτή την «ενέργεια» όχι μόνο από τις «κατασκευασμένες»

¹⁸⁵ Ι. Τσίγκανου οπ. π. σ. 63.

¹⁸⁶ Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. Πλειός Γ. οπ. π. σ. 74.

¹⁸⁷ Ι. Τσίγκανου οπ. π. ιδ. σ. και οπ. η ιδ. στους: Halsey A. H. (edr), «Power and Ideology in Education», Oxford University Press, Oxford 1976, Scott J., «Who Rules Britain?» Polity Cambridge 1991, Scase R., Class, Milton Keynes, Open University Press, London 1992.

¹⁸⁸ Οπ. π. σ. 64 και οπ. η ιδ. παραπ. στο άρθρο του Καφύλλη Γρ.: «Παιδεία και κοινωνικοί αποκλεισμοί: Ο ρόλος του μορφωτικού επιπέδου στην κοινωνική διαστρωμάτωση και στον τύπο των πολιτών», Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών, Τ. 15, 1994 σ. 125 - 141.

¹⁸⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁹⁰ Πλειός Γ., οπ. π. σ. 75.

¹⁹¹ Πλειός Γ., οπ. π. σ. 75.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

αλλά κυρίως από τις «αυθόρμητες» πολιτισμικές ταυτότητες.¹⁹² Ενωμένες και ενεργές κάτω από τα σκήπτρα των οικονομικών μονομάχων, οι διαφορετικές κουλτούρες και πολιτισμικές ταυτότητες γίνονται ανταγωνιστικές. **Ο Κοινωνικός αποκλεισμός στο σύγχρονο κόσμο είναι συνέπεια της μετατροπής των πολιτισμικών ταυτοτήτων (κυρίως των «αυθορμήτων») σε οργανικό συντελεστή του παραγωγικού συστήματος, μέσα στην αρένα του οικονομικού ανταγωνισμού.** Γι' αυτό θεωρούμε πως είναι ορθό το συμπέρασμα του Ε. Μπαλιμπάρ, σύμφωνα με τον οποίο, ο κοινωνικός αποκλεισμός δημιουργεί «μια δομή διακρίσεων που να εξασφαλίζει τις απαραίτητες λειτουργίες στις οικονομικές και ταξικές σχέσεις».¹⁹³

Οι προαναφερθείσες αναδιαρθρώσεις στο χώρο της οικονομίας της αγοράς είχαν σαν αποτέλεσμα:

- Την δημιουργία ανεργίας και δη μακροχρόνιας,¹⁹⁴
- Την αποβιομηχάνιση διαφόρων κατεξοχήν βιομηχανικών κέντρων και συγχωνεύσεις επιχειρήσεων.¹⁹⁵
- Εμφάνιση άτυπων μορφών εργασίας (εργασία χωρίς ασφάλιση) όπου σε συνδυασμό με την μετανάστευση και την κατάρρευση δικτύων διαπροσωπικών σχέσεων.¹⁹⁶ Παράγοντες δηλαδή που ενισχύουν φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού.

Έτσι δημιουργούνται συγκρουσιακές καταστάσεις μεταξύ αυτών που ζητούν ίση μεταχείριση «μια κοινωνία χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς»¹⁹⁷ και μεταξύ εκείνων με αστική νοοτροπία,¹⁹⁸ που ζητούν «να διατηρηθούν τα κεκτημένα μόνο

¹⁹² Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. «Αποκαλούμε «αυθόρμητες» πολιτισμικές ταυτότητες εκείνες που διαμορφώνονται και αναπαράγονται στο πλαίσιο της κοινωνίας των πολιτών, ενώ «κατασκευασμένες», εκείνες που διαμορφώνονται και αναπαράγονται με την παρέμβαση του κράτους. Στηριζόμενοι στις αναλύσεις του J. Habermas για την σχέση της δημόσια και ιδιωτικής σφαίρας (Habermas 1983) στην «κεϋνσιανική κοινωνία», διατυπώνουμε τη θέση ότι αυτοί οι δύο τύποι πολιτισμικών ταυτοτήτων συγκλίνουν και αλληλοαναπαράγονται. Εντούτοις διαφέρουν σε πολλά. Σημαντικό εδώ είναι το ότι μεταξύ άλλων διαφέρουν κατά το ότι οι «αυθόρμητες» έχουν ένα οργανωτικό άξονα περισσότερο αισθητικό και αναπαράγονται στην περιοχή της ατομικής κατανάλωσης, ενώ οι «κατασκευασμένες» ηθικογνωσιακό και ορθολογικό, αναπαράγονται δε στις περιοχές της εργασίας και της συλλογικής κατανάλωσης».

¹⁹³ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁹⁴ «Κοινωνικές ανισότητες» οπ. π. σ. 20.

¹⁹⁵ Οπ. π. ιδ. σ. βλ. επ. «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού» οπ. π. σ. 215.

¹⁹⁶ Βλ. «Διαστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού.....», Τόμος: Α' σελ. 66 - 67 όπου αναφέρονται ευρύματα για την Πρώτη Εθνική Έκθεση της Ελλάδας στο παρατηρητήριο.

¹⁹⁷ Ι. Τσίγκανου οπ. π. σ. 64 επ. πρβλ. «Κοινωνικές ανισότητες.....» οπ. π. σελ. 207 - 208.

¹⁹⁸ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

από τους έχοντες, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η διατήρηση προνομίων εντός της αστικής οικογένειας ή μιας κλειστής κοινωνικής ομάδας, με την ύψωση φράγματος προστασίας υπέρ των υπερεξειδικευμένων μελών της».¹⁹⁹

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Οι επιστήμονες στην προσπάθειά τους να εξηγήσουν την ύπαρξη της φτώχειας ανέπτυξαν διάφορες θεωρίες. Έτσι άλλωτε θεώρησαν ότι υπεύθυνο για την φτώχεια είναι το ίδιο το άτομο και άλλωτε ότι αυτή οφείλεται σε οικονομικούς ή κοινωνικούς ή πολιτιστικούς παράγοντες ή σ' όλους αυτούς μαζί.²⁰⁰ Όμως «δεν υπάρχει μια ενιαία θεωρία που να ερμηνεύει τη φτώχεια και να αναλύει του μηχανισμούς που τη δημιουργούν».²⁰¹

Η αρχική αντίληψη ότι «ελαττώματα του χαρακτήρα όπως η τεμπελιά και η απρονοησία ήταν υπεύθυνα για την ύπαρξη της φτώχειας, ενώ ένας φτωχός προκειμένου να ξεπεράσει την κατάστασή του δεν έχει παρά ν' αλλάξει συμπεριφορά»,²⁰² δεν είναι πλέον πειστική.²⁰³ Περισσότερο πειστική εμφανίζεται η άποψη ότι η φτώχεια έχει να κάνει με την λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος.

¹⁹⁹ Οπ. π. ιδ. σ. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Δικηγορικού Συλλόγου όπου πρότεινε - λόγω υπερφόρτωσης του κλάδου στην εγγραφή στο Σύλλογο νέων μελών, μόνο όταν υπάρχει γονέας ήδη δικηγόρος (η ιδεολογία της «γονεοκρατίας» βλ. σχετικά γι' αυτό οπ. π. ιδ. σ.).

²⁰⁰ Βλ. π. κ.

²⁰¹ Βλ. φάκελλο σημειώσεων Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 66.

²⁰² Βλ. οπ. π. σ. 65.

Συγκεκριμένα έχει υποστηριχθεί ότι η φτώχεια, όπως και το συγγενές φαινόμενο της οικονομικής ανισότητας, αποτελεί ενδογενές χαρακτηριστικό στοιχείο του συστήματος και την άποψη αυτή συμμερίζονται τόσο οπαδοί όσο και πολέμιοι του «συστήματος».²⁰⁴

Επίσης η αισιόδοξη άποψη ότι η οικονομική ανάπτυξη θα έλυνε το πρόβλημα της φτώχειας, γρήγορα απορρίφθηκε από «τις στρατιές ανέργων» και φτωχών τόσο στις αναπτυγμένες κοινωνίες όσο και σε εκείνες που κατ' ευφημισμό αποκαλούμε υπό ανάπτυξη κοινωνίες.²⁰⁵

1.- Θεωρία της «υποκουλτούρας» της φτώχειας.

Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία φτώχεια υπάρχει «διότι αυτή γίνεται μέρος της κουλτούρας της ομάδας».²⁰⁶ Αναπτύσσεται δηλαδή στην ομάδα ένα συγκεκριμένο σύστημα αξιών και συμπεριφορών και το οποίο «μεταφέρεται» από την μία γενιά στην άλλη.²⁰⁷

²⁰³ Βλ. οπ. π. ιδ. σ.

²⁰⁴ Βλ. οπ. π. σελ. 65 - 66 κείμενο H. Bartoli «Η φτώχεια και η γέννησή της» απ' το φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 58 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον F. Perroux, Πρόλογος στο Teilhac: *Sustemes et structures*, Aubier, Moutaigne 1982 σελ. 8: «O F. Perroux, ο μεγαλύτερος Γάλλος οικονομολόγος του καιρού μας, ο οποίος δεν είναι μαρξιστής, ονομάζει «σύστημα» ένα τύπο οργάνωσης που καθιστά συμβιβασιμες δομές που διατηρούν στην εξουσία μια κυρίαρχη τάξη (κυρίαρχη ομάδα) μέσα σε μία ταξική ιεραρχία (ομάδες) μέσω θεσμών ή κοινωνικών αναγκών».

²⁰⁵ Σύμφωνα με στατιστικά δελτία (1996) της EUROSTAT στην Ευρώπη οι άνεργοι φτάνουν τα 17,9 εκατομμύρια και οι φτωχοί τα 53 εκατομμύρια. Ενώ στην Αν. Ασία, στην Λατινική Αμερική και στην Καραϊβική, οι φτωχοί φτάνουν το 28% του πληθυσμού στην Αφρική το 38% είναι κάτω από το όριο φτώχειας και στην Ν. Ασία σχεδόν το μισό του πληθυσμού (43%) είναι φτωχοί. Βλ. σχετικά εισήγηση Γ. Κορρέ και Κ. Κασιμάτη, πήγα 1997σ. 81, βλ. επ. αν. Η «αντιμετώπιση του προβλήματος της φτώχειας κυριαρχήθηκε κατά τις τελευταίες δεκαετίες από την άποψη ότι η οικονομική ανάπτυξη από μόνη της θα εξαλείψει τις έντονες εισοδηματικές διαφορές που αποτελούν από την πηγή του προβλήματος». Βλ. σχ. Δ. Καραντινός 1985 σ. 186 κ. οπ. ο ιδ. παραπ. στους Lydall H. F. (1979), «*A theory of income distribution*», Clarendon Press and Fields G. S. (1980) «*Poverty inequality and development, C. U. P.*» επ. βλ. αρθ. Αν. Φέτση 1990 σ. 8 και οπ. αναφ.: «... η προσπάθεια για οικονομική ανάπτυξη και δευτερογενώς για πλήρη απασχόληση, θα αύξανε τις ευκαιρίες απασχόλησης και θα βοηθούσαν οι φτωχοί. Έτσι το πρόβλημα της οικονομικής ανισότητας, θα λυνόταν από μόνο του ύστερα από μία γενική βελτίωση του οικονομικού κλίματος». Βλ. επ. David M. Gordon 1972, σχετικά με την Ορθόδοξη οικονομική θεώρηση σ. 29 και σ. 98 οπ. ο ίδιος παραπ. στον Thurrow: «*The Economic Report of the President*» (1969 p. 47): «Οι άφθονες ευκαιρίες εργασίας μειώνουν την φτώχεια, παρέχοντας απασχόληση και εισοδήματα στους άνεργους και τους υποαπασχολούμενους.... Με την γενική αύξηση των οικογενειακών εισοδημάτων, την τελευταία περίοδο, η επίπτωση της φτώχειας έχει παρακμάσει έντονα» οπ. π. Thurow, 1969, p. 153.

²⁰⁶ Βλ. W. Kornblum, J. Julian 1989, σ. 243.

²⁰⁷ Βλ. οπ. π. σ. 244.

Θεμελιωτής αυτής της θεωρίας είναι ο Oscar Lewis, ο οποίος «μελετώντας κοινότητες φτωχών στο Μεξικό και συγκεντρώνοντας την προσοχή του στις οικονομικές συνήθειες και στα κοινωνικά και ψυχολογικά χαρακτηριστικά των φτωχών, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι φτωχοί σχηματίζουν μία υπο - κοινωνία που έχει την δική της υποκουλτούρα».²⁰⁸ Οι φτωχοί μαθαίνουν να αποδέχονται την φτώχεια τους μέσα από την ανάπτυξη δικών τους φορμών κουλτούρας, γλώσσας, συστήματος αξιών, πεποιθήσεων και τοπικών καθιερώσεων τις οποίες τις μεταβιβάζουν στα παιδιά τους. Υπάρχει δηλαδή ένα ιδιαίτερο περιβάλλον της φτώχειας και οι άνθρωποι με αυτές τις εμπειρίες δεν μπορούν να «αποδράσουν» από αυτό γιατί ακριβώς έχουν γαλουχηθεί να παραμείνουν σ' αυτό.²⁰⁹

Ο Oscar Lewis υποστηρίζει ότι τα χαρακτηριστικά της ιδιαίτερης αυτής υποκουλτούρας των φτωχών εγγράφονται με τέτοιο τρόπο ώστε υπάρχει «έλλειψη αποτελεσματικής συμμετοχής και **πληρότητας** των φτωχών στις περισσότερες καθιερώσεις της ευρύτερης κοινωνίας».²¹⁰

«Σύμφωνα με τη θεωρία της κουλτούρας της φτώχειας, τα μέλη αυτής της υποκοινωνίας (υπό - κουλτούρας), αισθάνονται περιθωριοποιημένα, αβοήθητα, εξαρτημένα και μειονεκτικά. Μπορεί να είναι ανίκανα να ελέγξουν τις ορμές τους ή τα σχέδιά τους για το μέλλον.

²⁰⁸ Βλ. φάκελλο σημειώσεων Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 66.

²⁰⁹ Βλ. W. Kornblum, J. Julian 1989, σ. 244.

²¹⁰ Οπ. π. ιφ. Σ. και ο ιδ. παραπ. στον Oscar Lewis (1968) p. s. «*The lack of effective participation and integration of the poor in the major institutions of the larger society*». Για τον M. Harrington η φτώχεια στις Η.Π.Α. είναι πολιτισμική και τρόπος ζωής. Αναφέρει το διάσημο ανέκδοτο μεταξύ του Ernest Hemingway και του F. Scott Fitzgerald, όπου ο F. Scott Fitzgerald λέει ότι: «οι φτωχοί είναι διαφορετικοί» και ο Ernest Hemingway απαντά: «Ναι έχουν χρήματα». Όμως το να είσαι πλούσιος εκτός από ένα μεγάλο λογαριασμό στην Τράπεζα λησmaίνει και ειδικές συμπεριφορές και ειδικό τρόπο ζωής. «Αν αυτό είναι μια φορά αλήθεια για τους πλούσιους για τους φτωχούς είναι δέκα. Καθετί σχετικά μ' αυτούς από την κατάσταση των δοντιών τους εως τον τρόπο που αγαπούν - είναι «προσδιορισμένο από την φτώχεια τους Οι φτωχοί διαφέρουν από το υπόλοιπο κομμάτι της κοινωνίας». Ζούν περισσότερο από τους άλλους σε μονογονεϊκά νοικοκυριά, μένουν ανύπαντροι, μένουν έγκυες περισσότερο νωρίς και αν μπορεί να χρησιμοποιηθούν τα ευρήματα της στατιστικής ανάλυσης του Kinsey, από διαφορετική συμπεριφορά στον Έρωτα Υπάρχει εν συντομία, γλώσσα των φτωχών, ψυχολογία των φτωχών, και παγκόσμια άποψη των φτωχών (a world view of the poor). Βλ. σχετικά W. A. Burton 1965, το κείμενο του Michael Harrington σελ. 40 -41.

Επίσης ο M. Messu αναφέρει ότι οι απόψεις και τα «ευρήματα» του O. Lewis επηρέασαν σε τέτοιο βαθμό όπου γίνονταν πλέον λόγος για «κοινωνική τάξη του λαού των φτωχών». Βλ. σχ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο του M. Messu s. 176.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Αίσθηση εγκατάληψης και μοιρολατρίας είναι επίσης πιθανή. Αυτά τα χαρακτηριστικά, όπως ο Lewis επισημαίνει, τείνουν να αναπτύσσονται σε κάθε φτωχό πληθυσμό που βρίσκονται τόσο μέσα στις αγροτικές όσο και στις αστικές περιοχές όλου του κόσμου. Είναι ανίκανοι να αντιμετωπίσουν τις εξαιρετικές πιέσεις των συνθηκών τους αλλά επίσης αυτές τους εμποδίζουν να αποδράσουν - από αυτές.²¹¹ «Οι φτωχοί βρίσκονται δηλαδή μέσα σ' ένα φαύλο κύκλο, όπου η φτώχεια δεν συντηρεί μόνο, αλλά και γεννά τη φτώχεια».²¹² «Μόνο με τη συμμετοχή τους σε ευρύτερες ομάδες θα μπορούσαν να υπερβούν τα ψυχολογικά και κοινωνικά τους χαρακτηριστικά».²¹³

Η εν λόγω θεωρία δέχτηκε πολλές κριτικές. Σύμφωνα με τον Georg Simmel «ο φτωχός δεν μπορεί να αντιπροσωπεύει μια κοινωνική κατηγορία **«αυτή καθ' αυτήν»**, αυστηρά διαχωρισμένη και επομένως με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά».²¹⁴

Επίσης ο Pierre Bourdieu στη μελέτη του με τίτλο **«La misere du monde»**, δεν αναφέρεται στους φτωχούς «ως ειδική κατηγορία με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά».

Αντίθετα, οι πληθυσμοί αυτοί φαίνεται να εντάσσονται σε ένα πολύ ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ένα σύνολο που αντιμετωπίζει την ίδια δυσκολία να αισθανθεί ικανοποιημένο από την κοινωνική θέση που κατέχει.²¹⁵

Ο Frederic Lesemann, υποστηρίζει ότι είναι υπαρκτή η διαφορά ανάμεσα στο «εμείς» και «εσείς». Όμως την ίδια στιγμή αυτή η διαφορά έχει και μια αρνητική σημασία, διότι η ύπαρξη μιας συγκεκριμένης κουλτούρας εμποδίζει την διείσδυση αλλαγών. Επίσης η μεταφορά της από την μία γενιά στην άλλη εγκαθιστά την αλλαγή απατηλή υπόθεση.²¹⁶ Η έρευνα του Duncan, μεταξύ των ετών 1969 - 1978 σε δείγμα

²¹¹ Βλ. οπ. π. σ. 244.

²¹² Βλ. σημ. Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 58.

²¹³ Βλ. W. Kornblum, J. Julian 1989, σ. 244.

²¹⁴ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο του M. Messu, «Φτώχεια και αποκλεισμός στη Γαλλία», σ. 203 επ. βλ. J. Craib 1997, s. 172, όπου αναφέρεται η άποψη του Simuel για τους φτωχούς ως εξής: «Στις μοντέρνες κοινωνίες όπου υπάρχει κρατική βοήθεια για τη φτώχεια, μπορούμε να αναφερθούμε στους φτωχούς ως ομάδα, διαφορετικά αναφερόμαστε μόνο στον φτωχό ατομικά (individual), αυτό το πρόσωπο είναι φτωχός και άνεργος, αυτός ο φτωχός αγρότης, αυτή η φτωχή μητέρα (χωρίς σύζυγο - single mother) - Αυτοί γίνονται μέρος των φτωχών μόνο όταν λαμβάνουν κρατική βοήθεια.....».

²¹⁵ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο του M. Messu, οπ. σ. σελ. 207 - 208.

²¹⁶ Βλ. Duront Femand, Langlois Simon, Yres Martin, 1995, το κείμενο του Fr. Lesemann: «La pauvreté aspects sociaux», σ. 592.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

5.000 Αμερικανών, έδειξε ότι περισσότερο από το μισό των ατόμων που ήταν φτωχοί τη μία χρονιά δεν παρέμειναν στην επόμενη.

Συγκεκριμένα μόνο το 2,6% των προσώπων που ήταν φτωχοί παρέμειναν φτωχοί, ανάμεσα στις δύο αυτές ημερομηνίες (1969 - 1978) και ένα ποσοστό ανάμεσα στο 33% και 50% των προσώπων οι οποίοι βρέθηκαν φτωχοί την πρώτη χρονιά της έρευνας, δεν ήταν πλέον φτωχοί την δεύτερη χρονιά.²¹⁷

Επομένως δεν μπορούμε να μιλάμε για «μια ομάδα περισσότερο ομοιογενοποιημένη απ' τις άλλες»²¹⁸, διότι «πολύ λίγο ξεχωρίζει αυτός ο πληθυσμός (των φτωχών) από τον υπόλοιπο πληθυσμό (de la population en general)».²¹⁹

Συμπερασματικά η θεωρία της «υποκοουλτούρας της φτώχειας δεν μπορεί να έχει εφαρμογή στην ευρύτερη κοινωνία παρά ίσως σε διάφορες μεμονωμένες περιθωριακές ομάδες και μειονότητες όμως οι αθίγγανοι. Οι οποίες όμως αποτελούν μια μικρή μειοψηφία μέσα στον πληθυσμό των φτωχών.²²⁰

2.- Δομικές - Οργανικές Θεωρήσεις

Σύμφωνα με τις δομικές θεωρήσεις, η φτώχεια υπάρχει λόγω της λειτουργίας και της κυριαρχίας των θεσπίσεων της κοινωνίας (dominant institutions of society), όπως η αγορά εργασίας. Η ύπαρξη μεγάλων κοινωνικών δομικών αλλαγών έχει ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος ομάδων του πληθυσμού να προσπαθούν να προσαρμοστούν στις νέες αυτές συνθήκες της κοινωνικής οργάνωσης. Έτσι όταν η κοινωνία χαρακτηρίζεται από αγροτική παραγωγή οι φτωχοί τείνουν να είναι εκείνοι οι οποίοι δε διαθέτουν γη για να παράγουν ή αυτή που διαθέτουν είναι ακατάλληλη.

²¹⁷ Βλ. σχετ. οπ. π. σ. 593 και επ. στο ίδιο κείμενο του M. Frappier «*La pouverte: facteurs économiques*» σ. 571 και όπως ο ίδιος παραπ. στον Greg Guncan et al., «*Years of Poverty, Years of Plenty*» Institute of Social Research, University of Michigan, 1984.

²¹⁸ Βλ. D. Fernald, L. Simon, Y. Martin, 1995 το κείμενο του Fr. Lesemann οπ. π. σ. 593.

²¹⁹ Βλ. οπ. π. ιδ. σ.

²²⁰ Βλ. φάκελλο σημειώσεων Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 67. Επίσης για κριτική της θεωρίας της «υποκοουλτούρας» της φτώχειας, βλ. W. Kornblum, J. Julian 1989, σ. 244 - 246 και όπως αναφέρονται στην «situation approach» του Charles A. Valantine (1968) ο οποίος υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει υποκοουλτούρα της φτώχειας αλλά μία «ετερογενής υπό κοινωνία με ευμετάβλητες ευπροσάρμοστες υποκοουλτούρες». Επ. βλ. οπ. π. σ. 246 την «Cultuval situationl approach» του Herbrt J Gans (1968), ο οποίος προτείνει μια σύνθεση των δύο θεωριών και τέλος βλ. οπ. π. ιδ. σ. στην θεωρία του Lee Rainwater (1969), «*the adaptation approach*», σύμφωνα με την οποία η ευρύτερη συμβατική κοινωνία επιβάλλει τις νόρμες της στις χαμηλότερες τάξεις.

Επίσης στις βιομηχανικές κοινωνίες οι φτωχοί επειδή δεν διαθέτουν τις γνώσεις και τις κατάλληλες «εξειδικεύσεις» είναι ανίκανοι να βρουν και να διατηρήσουν θέσεις εργασίας στα εργοστάσια και στις επιχειρήσεις. Όλες αυτές οι κοινωνικές αλλαγές εξαναγκάζουν τους φτωχούς να αποδέχονται οποιοδήποτε μισθό τους παρέχεται.²²¹

Για τον Μάρξ το πρόβλημα έγκειται στην λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος.²²²

Η Μαρξιστική θεωρία υποστηρίζει ότι: «η ουσιαστική διαδικασία με την οποία προσδιορίζεται το εισόδημα ποικίλει από την μία κοινωνική δομή στην άλλη. Ειδικότερα, ποικίλει κατά τρόπους παραγωγής... Στον καπιταλισμό παίρνει την μορφή της οικειοποίησης της υπεραξίας²²³.... Η διαδικασία προσδιορισμού εισοδήματος θα ποικίλει ανάλογα με τη θέση μια ιδιαίτερης καπιταλιστικής χώρας μέσα στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα (ιμπεριαλιστικά κέντρα προς περιφέρεια) και θα ποικίλει ανάλογα με το ρόλο του κράτους στη διαδικασία της συσσώρευσης»²²⁴. Επίσης «όχι μόνο διαφοροποιείται η διαδικασία προσδιορισμού του εισοδήματος από την μία κοινωνική δομή στην άλλη, αλλά μέσα στην δεδομένη κοινωνία, διαφοροποιείται από την μία ταξική θέση στην άλλη».²²⁵

Έτσι η μαρξιστική θεώρηση εξηγεί την φτώχεια ως αποτέλεσμα της διαδικασίας φτώχευσης των βιομηχανικών εργατών.

Οι φτωχοί όλο και περισσότερο αποτελούνται από βιομηχανικούς εργάτες οι οποίοι «εκτοπίζονται» από τις εργασίες τους λόγω των προσπαθειών που καταβάλουν οι καπιταλιστές για εξεύρεση φτηνών εργατικών χεριών, προβαίνοντας σε ενέργειες όπως την μετατόπιση των βιομηχανιών τους σε άλλες χώρες.

Αυτό χαρακτηρίζει όλες της μη - κανονικές καπιταλιστικές κοινωνίες (unregulated capitalist societies), αυξάνει «το απόθεμα του στρατού των ανέργων»

²²¹ Βλ. W.Dornblum, J. Julian, «*Social problems*» 1989, σ. 242.

²²² Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 53.

²²³ Δηλαδή την διαφορά μεταξύ της αξίας της εργατικής δύναμης - του μισθού - και της συνολικής αξίας που έχει παραχθεί από τους εργάτες μέσα στην παραγωγή». Βλ. Κ. Κασιμάτη 1996, στην μελέτη του Eric Wright «VLASS STRUCTURE AND INCOME DETERMINATION» Academon Press 1979 και συγκεκριμένα το κεφάλαιο «Θεωρητικές προοπτικές για την εισοδηματική ανισότητα» σ. 8.

²²⁴ οπ.π.ιδ.σ.

²²⁵ οπ. π. σ. 6.

(reserve army of unemployed), ο οποίος αναζητά απεπελπισμένα οποιοδήποτε εισόδημα και οδηγεί σε μείωση όλους τους μισθούς των εργαζομένων.²²⁶

Η θεωρία της «διπλής αγοράς εργασίας» (Dual Labor Market Theory), προσπαθεί να εξηγήσει φαινόμενα όπως η φτώχεια, υποθέτοντας ότι υπάρχουν δύο ξεχωριστές αγορές εργασίας, μία «**πρωτεύουσα**» (primary market) και μία «**δευτερεύουσα**» (secondary market).²²⁷

Ο Piore υποστηρίζει ότι υπάρχει διχοτόμηση της αγοράς εργασίας. Συγκεκριμένα γράφει ότι: «Η **πρωτεύουσα αγορά** προσφέρει εργασίες οι οποίες έχουν τα εξής χαρακτηριστικά: υψηλούς μισθούς, καλές συνθήκες εργασίας, επαγγελματική σταθερότητα και ασφάλεια, δικαιοσύνη και προοπτικές ανόδου. Ενώ η **δευτερεύουσα αγορά** έχει εργασίες σχετικά μ' εκείνες του πρώτου τομέα, λιγότερο «**δελεαστικές**» (attractive), χαρακτηρίζονται από χαμηλούς μισθούς, άσχημες συνθήκες εργασίας, σημαντική επαγγελματική αστάθεια.... και προσφέρουν μικρές ευκαιρίες για άνοδο. Οι φτωχοί περιορίζονται στη **δευτερεύουσα αγορά εργασίας**».²²⁸ Καθώς επίσης και οι ομάδες μειονοτήτων και μεταναστών.²²⁹

Τέλος η «ριζοσπαστική οικονομική θεωρία» (Radical Economic Theory) υποστηρίζει ότι το εισόδημα είναι όπως το όρισε ο Marx. Οι μισθοί εξαρτώνται..... από την εργατική παραγωγή και του συστήματος (bonus) και το σχετικό μοίρασμα στην εργατική τάξη εξαρτάται σε μεγάλο μέρος από το μέγεθος του διαθέσιμου πλεονάσματος. Οι περισσότερες δουλειές είναι βρώμικες - ανθυγιεινές και εξουθενωτικές και δεν χρειάζονται ιδιαίτερη εξειδίκευση.

Ιδιαίτερα όπως λειτουργεί ο αμερικάνικος καπιταλισμός ως «Μονοπωλιακός Καπιταλισμός» (monopoly capitalism),²³⁰ με την τεράστια συγκέντρωση οικονομικών δυνάμεων σε τεράστιες ενώσεις παραγωγής, και μέσω των τεχνολογικών αλλαγών, εξουθενώνει πολλές παραδοσιακές αγορές, αναπτύσσοντας καινούργιες και σημειώνοντας ραγδαία αύξηση των επαγγελματιών του λευκού

²²⁶ Βλ. W.Kornblum, J. Julian, «*Social problems*» 1989, σ. 243.

²²⁷ Βλ. D. M. Gordon 1972, σ. 43.

²²⁸ Βλ. οπ. π. σ. 46 και όπως ο ίδ. παραπ. στον Piore, 1971, p. 91.

²²⁹ Βλ. W.Dornblum, J. Julian, 1989, σ. 243 και οπ. παραπ. στους Bonacich 1976, Piore 1979 και W. J. Wilson 1978.

²³⁰ Βλ. D. M. Gordon 1972, σ. 68 και όπως ο ίδ. παραπ. στους Baran και Sweezy (1966).
ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

κολάρου (White - collar).²³¹ Υποστηρίζεται ότι η αλληλεπίδραση τριών δυνάμεων, αλλαγές στις οικονομικές σχέσεις παραγωγής, στο εποικοδόμημα και στη δυναμική της ταξικής διαμάχης, επηρεάζουν - ελέγχουν την εισοδηματική κατανομή.²³²

Σύμφωνα με την «**Radical Economic Theory**», η φτώχεια δημιουργείται διότι υπάρχει μία σειρά από «**σωρευτικές επιδράσεις**» (cumulative effects), όπως: - η κατηγοριοποίηση των εργατών σε «**πρώτης**» και «**δεύτερης**» κατηγορίας εργάτες.

- Η επιλογή των εργοδοτών να χρησιμοποιούν για τις πιο ανθυγιεινές και μη σταθερές εργασίες, εργατικό δυναμικό από αδύναμες ομάδες όπως οι γυναίκες και οι νέοι.

- Οι τεχνολογικές αλλαγές που οδηγούν στην «**υπέρ - εξειδίκευση**» της αγοράς και δημιουργούν αυθαίρετες διακρίσεις και ιεραρχίες μεταξύ των εργαζομένων.

- Και τέλος η υποβάθμιση της σημασίας των ατομικών ικανοτήτων.²³³

Επίσης υποστηρίζεται απ' την εν λόγω θεωρία ότι η ίδια η κατάσταση που επικρατεί με σκοπό να «ξεριζώσει» τη φτώχεια απ' την κοινωνία γίνεται λόγος ύπαρξης της φτώχειας.

Ισχυρίζονται ότι η πολιτεία εφαρμόζει προγράμματα π.χ. για τους άνεργους για να εμποδίσει την εξέγερση των φτωχών και των ανέργων οι οποίοι όπως όλοι οι πολίτες μπορούν να εργαστούν με ευπρεπής ημερομίσθια.²³⁴

Οι θεωρίες που παρουσιάστηκαν εδώ προσπαθούν να εξηγήσουν τη φτώχεια μέσα από την διαφορά που υπάρχει στα εισοδήματα από εργασία.

Έτσι άλλωτε αυτή η διαφορά οφείλεται στην λειτουργία της αγοράς εργασίας²³⁵ και άλλωτε στην κοινωνική θέση του επαγγέλματος²³⁶ ή στην κοινωνική τάξη,²³⁷ στην οποία ανήκουν τα άτομα.²³⁸

²³¹ Βλ. οπ. π. σελ. 66 - 68.

²³² οπ. π. σ. 69 - 70.

²³³ οπ. π. σ. 78 - 79.

²³⁴ Βλ. W.Kornblum, J. Julian, 1989, σ. 243.

²³⁵ Βλ. αν. της θεωρίας της «διπλής αγοράς εργασίας» και «*radical economy theory*».

²³⁶ Βλ. αν την Μαρξιστική θεώρηση καθώς και την «*radical economy theory*».

²³⁷ Βλ. αν την Μαρξιστική θεώρηση καθώς και την «*radical economy theory*».

²³⁸ Βλ. φάκελο σημειώσεων Κ. Κασσιμάτη 1996 σ. 69. Υπάρχει και η άποψη ότι «η κοινωνική ανισότητα δημιουργείται και διακονίζεται από αυτούς που έχουν την δύναμη να κάνουν κάτι τέτοιο γιατί ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

3.- Θεωρίες προσωπικών χαρακτηριστικών και επιλογών.

Πρόκειται για θεωρίες οι οποίες υποστηρίζουν ότι τα εισοδήματα των ατόμων εξαρτώνται από τα προσωπικά τους χαρακτηριστικά (έμφυτα ή επίκτητα) και τις ατομικές τους επιλογές.²³⁹

α) Θεωρία των ικανοτήτων

Σύμφωνα μ' αυτή τη θεωρία, ορισμένα ατομικά χαρακτηριστικά όπως η σωματική δύναμη, η επιδεξιότητα, η πρωτοβουλία, η αποφασιστικότητα, η διανοητική ικανότητα κ.τ.λ., είναι υπεύθυνα για τις διαφορές που παρατηρούνται στα ατομικά εισοδήματα.²⁴⁰

β) Θεωρία των ατομικών επιλογών

Η διαφορά στα εισοδήματα προκύπτει διότι τα άτομα κάνουν διαφορετικές επιλογές είναι «μεταξύ εισοδήματος και μη - χρηματικών οφελών από εργασία»,²⁴¹ είτε «μεταξύ διαφορετικών επαγγελματικών ευκαιριών που ενέχουν διαφορετικό ύψος κινδύνου ως προς την απόκτηση εισοδήματος».²⁴²

γ) Η Θεωρία του ανθρωπίνου κεφαλαίου

Σύμφωνα μ' αυτή, υποτίθεται πως όλοι έχουν τις ίδιες ευκαιρίες και δυνατότητες για εκπαίδευση και επομένως το ίδιο το άτομο αποφασίζει πόσο θα επενδύσει στον εαυτό του, δηλαδή για το πόσο διάστημα θα σπουδάσει, με σκοπό

λειτουργεί προς το συμφέρον τους» Goldthorpe (1974), οπ. π. σ. 70. Επίσης υπάρχει και η Στοχαστική θεωρία η οποία εξηγεί την διαφορά των εισοδημάτων βασισμένη στον νόμο των πιθανοτήτων, σε τυχαίους δηλαδή παράγοντες, βλ. σχετικά γι' αυτό το άρθρ. της Αν. Φέτση 1990, σελ. 24 - 26.

²³⁹ Βλ. Αν Φέτση 1990, σ. 9. Να διευκρινίσουμε ότι οι εν λόγω θεωρίες εξηγούν τις εισοδηματικές διαφορές και όχι καθ' αυτό την ύπαρξη της φτώχειας και ότι η παρουσίαση τους εδώ είναι συνοπτική. Για μία πιο αναλυτική παρουσίαση των θεωριών αυτών καθώς και των κριτικών που τους ασκήθηκαν (βλ. αρθ. Αν. Φέτσης, 1990 σελ. 10 - 24).

²⁴⁰ Βλ. οπ. π. σ. 10.

²⁴¹ Οπ. π. σ. 14. «Αν κάποιο άτομο επιλέγει να έχει χαμηλότερο εισόδημα (έναντι μεγαλύτερων μη - χρηματικών οφελών) φαίνεται φτωχότερο σε όρους μετρώμενου εισοδήματος ενώ, σύμφωνα με τις επιλογές του, είναι πλουσιότερο σε όρους χρησιμότητας».

²⁴² Οπ. π. ιδ. σ. «..... η κατανομή του εισοδήματος σε μία οικονομία εξαρτάται από την κατανομή των προτιμήσεων των ατόμων που την απαρτίζουν, απέναντι στον κίνδυνο. Μεταξύ δύο κοινωνιών εκ των οποίων η μία αποτελείται από άτομα που προτιμούν τον κίνδυνο (risk - lovers) και η άλλη από άτομα που αποφεύγουν τον κίνδυνο (risk - averters), η ανισότητα θα είναι μεγαλύτερη στην πρώτη από την δεύτερη».

ελλογονικά να αξιοποιήσει το προσωπικό του κεφάλαιο, για να μεγιστοποιήσει το εισόδημά του.²⁴³

δ) Θεωρία των εκπαιδευτικών ανισοτήτων

Η εν λόγω θεωρία υποστηρίζει ότι οι ανισότητες στα εισοδήματα των ατόμων οφείλονται στις εκπαιδευτικές ανισότητες. «Τα παιδιά των φτωχών οικογενειών, γενικά, αποκτούν εκπαίδευση χαμηλότερου επιπέδου είτε επειδή πηγαίνουν σε χειρότερα σχολεία, είτε επειδή η οικογένειά τους παραμελεί την εκπαίδευσή τους.

Έτσι, τελικά οι γνώσεις που αποκτούν είναι λιγότερες και χαμηλότερου επιπέδου με αποτέλεσμα να αποκτούν χαμηλότερα εισοδήματα».²⁴⁴

Αποτέλεσμα αυτής της θεώρησης ήταν να υποστηριχθεί η άποψη ότι η προσφορά μια ικανοποιητικής δημόσιας εκπαίδευσης θα έλυνε το πρόβλημα των οικονομικών ανισοτήτων.²⁴⁵ Αρκετοί όμως μαρξιστές οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι έτσι όπως είναι διαρθρωμένη η δημόσια εκπαίδευση όχι μόνο δεν αμβλύνει τις οικονομικές ανισότητες αλλά αντίθετα τις δυναμώνει και τις διαιωνίζει.²⁴⁶

ε) Θεωρία του κύκλου ζωής

Η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι το εισόδημα των ατόμων είναι ανάλογο της ηλικίας τους και φτάνει στο μέγιστο σημείο του, πριν την συνταξιοδότηση.²⁴⁷

Έτσι η μέτρηση της ανισοκατανομής του εισοδήματος μιας δεδομένης χρονικής στιγμής δίνει ψευδή εικόνα της πραγματικής ανισότητας και μάλιστα την υπερεκτιμά, γιατί δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι το χαμηλό εισόδημα κάποιων ατόμων ενδεχομένως να οφείλεται στο νεαρό της ηλικίας τους και ότι αργότερα να έχουν υψηλό εισόδημα.²⁴⁸

4.- Πολυδιάστατη θεώρηση της φτώχειας

²⁴³ Οπ. π. σελ. 16 - 17 βλ. επ. D. M. Gordon 1972, σελ. 32 - 38 όπου αναφέρεται η «Θεωρία των μισθών» και η αναλογική σχέση μεταξύ ανθρωπίνου κεφαλαίου και εισοδήματος.

²⁴⁴ Οπ. π. σ. 19.

²⁴⁵ Οπ. π. σ. 20.

²⁴⁶ Οπ. π. σελ. 21 - 22.

²⁴⁷ Οπ. π. σ. 23.

²⁴⁸ Οπ. π. ιδ. σ.: «Η εμπειρική έρευνα έδειξε ότι στην περίπτωση των Η.Π.Α. πράγματι υπάρχει σχέση μεταξύ ηλικίας και εισοδήματος Αντίθετα για την Μ. Βρετανία τα αποτελέσματα της έρευνας του Atkinson (1972), έδειξαν ότι σημαντική ανισότητα υπάρχει μέσα στις ηλικιακές ομάδες και όχι μεταξύ τους και έτσι η παραπάνω θεωρία δεν επαληθεύεται».

Οι θεωρίες που παρουσιάστηκαν ανωτέρω προσεγγίζουν την φτώχεια, είτε από την σκοπιά της οικονομικής ανισότητας, είτε μέσα από τις ατομικές επιλογές και τα χαρακτηριστικά των ατόμων. Έτσι όμως εξηγούν την φτώχεια μονόπλευρα.

Η φτώχεια όμως δεν είναι μόνο οικονομικό φαινόμενο, ούτε μπορεί να εξηγηθεί μόνο σε σχέση με την κοινωνική θέση που κατέχει το άτομο και πολύ περισσότερο δεν μπορεί να θεωρηθεί αποτέλεσμα ατομικών ενεργειών.²⁴⁹ Γι' αυτό το λόγο χρειάζονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις, οι έρευνες και τα μέτρα που παίρνονται για την αντιμετώπισή της να είναι πολυδιάστατα.²⁵⁰ Να λαμβάνουν δηλαδή υπόψη «... τόσο τις εισοδηματικές όσο και τις μη εισοδηματικές διαστάσεις του φαινομένου».²⁵¹

Για τον Saprellon, «η φτώχεια αποτελεί συνθετική έκφραση ευρύτερων αιτιατών διεργασιών και παραγόντων που δρουν σωρευτικά, προκαλώντας τη γένεση αλλά και τη συντήρηση του πολύπλοκου αυτού κοινωνικού φαινομένου».²⁵²

Ο Μ. Messu γράφει: «Η παρατήρηση των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων που πλήττονται από τη φτώχεια, θα δείξει ότι τα άτομα και οι ομάδες αυτές υπόκεινται σε σωρευτικά διαρθρωμένες διαδικασίες - θα γίνει λόγος για

²⁴⁹ Βλ. D. Fermard, L. Simon, Y. Martin, 1995, το κείμενο του M. Frappier «*La pauvreté: facteurs économiques*» σ. 579 όπου αναφέρεται ότι: «... η φτώχεια δεν είναι μόνο ένα φαινόμενο οικονομικό... χρειάζεται έρευνες πολυδιάστατες πάνω στη φτώχεια. Θα ήταν ενδιαφέρον αν οι οικονομολόγοι, οι κοινωνιολόγοι, οι κοινωνικοί λειτουργοί (*travailleurs sociaux*), οι ανθρωπολόγοι και οι ψυχολόγοι, τοποθετούσαν μαζί τις επιστημονικές τους γνώσεις... ώστε να βρουν λύσεις πιο συνδιαστικές (*plus adéquates*)». Βλ. επ. στο ίδιο κείμενο του Fr. Lesemann: «*La pauvreté aspects sociaux*», σ. 584, όπου αναφέρεται ότι σύμφωνα με την έρευνα του Gouseil des affaires sociales, για τις «υπανάπτυκτες» περιοχές του Quebec, υπάρχει σύνδεση φαινομένων δημογραφικών, οικονομικών και κοινωνικών που οδηγούν στην πτώχευση τα άτομα, τόσο στα κέντρα των πόλεων όσο και στις αγροτικές περιοχές και στα προάστια που χαρακτηρίζονται από δημογραφική αύξηση. Επ. βλ. αρθρ. του Ν. Μπούζα, 1990, ο οποίος επισημαίνει ότι: «... η αποδοχή της εξήγησης ότι η φτώχεια είναι το αποτέλεσμα αποκλειστικά ή σχεδόν αποκλειστικά των ατομικών επιλογών, αφ' ενός μεν υποβιβάζει τα προβλήματα της κοινωνίας σε ατομικά και αφετέρου υπονοεί ότι τα προβλήματα αυτά είναι ανεξάρτητα από τη λειτουργία του κοινωνικο - οικονομικού συστήματος» και όπως ο ίδιος παραπ. στον Minford P. (1985) «Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, αναφέρεται η άποψη ότι η ανεργία είναι εκούσια».

²⁵⁰ Βλ. οπ. π. και επ. βλ. φάκελο σημ. Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 74.

²⁵¹ Βλ. φάκελο σημ. Κ. Κασιμάτη 1996, οπ. π. ιδ. σ. και οπ. αναφέρεται στους FIEGEHEN, LANSLEY, SMITH 1977.

²⁵² Βλ. Κ. Κασιμάτη 1996, οπ.π. ιδ. σ. και 'λοπως παραπ. στον SAPRELLON.

«**συσσώρευση αναπηριών**» - ιεραρχικά δομημένες και μεταβιβάσιμες από γενιά σε γενιά».²⁵³

Για τον H. Bartoli «η φτώχεια είναι ελάττωμα και συσσώρευση μειονεκτημάτων.... Οι φτωχοί υποφέρουν από ατομικά μειονεκτήματα (ηλικία, φύλο, αριθμός παιδιών, ανικανότητα), κοινωνικά (έλλειψη εκπαίδευσης, στέγασης), επαγγελματικά (έλλειψη ειδίκευσης, τύπος απασχόλησης, μισθοί κτλ.). Τα μειονεκτήματα αυτά συνδυάζονται και αναμειγνύονται για να συγκροτήσουν ένα πραγματικό σύμπλεγμα αιτιών που επιδεινώνει περισσότερο τις προοπτικές διάκρισης εις βάρος μερικών κατηγοριών εργαζομένων ή κοινωνικών ομάδων, πρακτικές που προέρχονται είτε από επιχειρήσεις, είτε από τη Διοίκηση, είτε από τα Δικαστήρια, είτε από την Εξουσία».²⁵⁴ Επίσης για τον ίδιο «η γένεση της φτώχειας είναι κληρονομιά. Οι σημερινοί φτωχοί είναι κατά μεγάλο μέρος ανανεωμένα σύνολα φτωχών».²⁵⁵ Πολυάριθμες μελέτες έδειξαν πως αν συγκριθεί η κατάσταση παιδιών που ζουν σε διαφορετικές κοινωνίες και οικονομικές συνθήκες, τα παιδιά που ανήκουν στην κατηγορία εκείνων που ζουν σε περιβάλλον αθλιότητας φθάνουν κατά μέσο όρο σε μέτρια αποτελέσματα σ' ότι αφορά τη διοικητική δραστηριότητα, καθώς και την απόκτηση γνώσεων ή τις επιτυχίες στην εκπαίδευση....²⁵⁶ Όσο σημαντικές και αν

²⁵³ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο του M. Messu, «Φτώχεια και αποκλεισμός στη Γαλλία», σ. 176.

²⁵⁴ Βλ. φάκελλο σημ. Κ. Κασιμάτη 1996 το κείμενο του H. Bartoli σ. 58. Επ. βλ. ο ίδιος παραπ. στην Debonneil, Economie et Statistique, Νοέμβριος 1978: «Η συσσώρευση αρνητικών καταστάσεων χαρακτηρίζει τη φτώχεια. Το να είναι φτωχή, για μια οικογένεια, σημαίνει, βέβαια ότι ζούν πολλοί μαζί με λίγα χρήματα, αλλά σημαίνει επίσης αποκλεισμό από την αγορά εργασίας και από μερικές συνοικίες καθώς και το να βλέπει τα παιδιά της, συχνότερα από τα άλλα, απροσάρμοστα και χωρίς επαγγελματική ειδίκευση».

²⁵⁵ Πρβλ. οπ. αν. στην έρευνα του Duncan στην Αμερική, η οποία έδειξε ότι από τα άτομα που ήταν φτωχοί την μία χρονιά δεν παρέμειναν φτωχοί την επόμενη χρονιά της έρευνας. Αν και εδώ ο H. Bartoli αναφέρεται στην κληρονομικότητα της φτώχειας, δηλαδή στην μειωμένη κοινωνική κινητικότητα των φτωχών παιδιών σε σχέση με εκείνων που ανήκουν σε ανώτερες οικονομικοκοινωνικές κατηγορίες.

²⁵⁶ Βλ. φάκελλο σημ. Κ. Κασιμάτη το κείμενο του H. Bartoli σ. 59, όπως ο ιδ. αναφέρει: «Ας αφήσουμε στην άκρη τους μεγάλους κινδύνους, μεγαλύτερους σ' ότι αφορά τα παιδιά που γεννιούνται σε φτωχό περιβάλλον με κληρονομικές δυσμορφίες ή μεταγενετικές περιπλοκές, εξαιτίας της κακής υγείας των μητέρων, μεγάλους επίσης, τόσο για πρίν όσο και για μετά, εξαιτίας της απουσίας της αναγκαίας ιατρικής περίθαλψης ή εξαιτίας της απουσίας στοιχειώδους υποδομής στο χώρο κατοικίας. Ας αφήσουμε επίσης στην άκρη τις επιδράσεις μιας κακής διατροφής στη φυσική και πνευματική ανάπτυξη των παιδιών. Ας θυμίσουμε μόνο ότι κατά τα τέσσερα πρώτα χρόνια της ζωής, ο εγκέφαλος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος και ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

είναι οι ικανότητες του ατόμου για την οικονομική και κοινωνική του επιτυχία, ικανότητες που συνδέονται μ' αυτά που θα έμαθε στο σχολείο, ωστόσο παραμένει γεγονός ότι οι περιστάσεις της ζωής είναι αυτές που σχηματίζουν την προσωπικότητα. Το παιδί που δεν γνωρίζει καλή στέγαση, αρρωσταίνει πιο συχνά, μαθαίνει πιο δύσκολα, και έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνει **κοινωνικός απόκληρος**».²⁵⁷

Από τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι το φαινόμενο της φτώχειας είναι πολύπλοκο και πολυδιάστατο. Η φτώχεια δεν μπορεί να προσδιοριστεί μόνο «... από την έλλειψη εισοδήματος, αλλά συνδέεται στενά και με το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, τις ανθυγιεινές συνθήκες διαβίωσης και εργασίας, την ακατάλληλη ή ανεπαρκή κατοικία την εργασιακή ανασφάλεια, την κοινωνική απομόνωση, την πολιτική αποξένωση και μια σειρά άλλους οικονομικούς, κοινωνικούς, γεωγραφικούς και δημογραφικούς παράγοντες. Οι κοινωνικές ανισότητες σε καθένα από τους παραπάνω τομείς και ιδιαίτερα η συσσώρευση των ανισοτήτων αυτών συντελεί στην εμφάνιση της φτώχειας. Τα νοικοκυριά που κατατάσσονται κάτω από ένα δεδομένο όριο διαθέσιμων πόρων, τα φτωχά δηλαδή νοικοκυριά, εμφανίζουν συσσώρευση και αλληλοδραση τέτοιων φτωχογόνων παραγόντων, με αποτέλεσμα το βιοτικό τους επίπεδο να είναι ιδιαίτερα χαμηλό....».²⁵⁸

Ο Μ. Harrington υποστηρίζει ότι οι φτωχοί είναι εγκλωβισμένοι μέσα σε «**φαύλους κύκλους**» (vicious circles)²⁵⁹, δίνοντας το εξής παράδειγμα: «Οι φτωχοί είναι άρρωστοι περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον στην κοινωνία και αυτό διότι ζουν σε παράγκες όλοι μαζί, κάτω από ανθυγιεινές συνθήκες, χωρίς επαρκή

οι ενδεχόμενες ανεπάρκειες μπορεί να μειώσουν σε σημαντικό ποσοστό τις κανονικές πνευματικές ικανότητες του ατόμου, πράγμα που εξάλλου είναι ανεπανόρθωτο. Αυτό που έχει σημασία να σημειώσουμε είναι ότι είτε από έλλειψη παιδείας, είτε από έλλειψη ευκαιριών, πολιτιστικής κληρονομιάς ή και για λόγους προσαρμογής στην κατάσταση της φτώχειας τους, οι γονείς των φτωχών οικογενειών δεν παρέχουν γενικά στα παιδιά τους το υπόδειγμα ή τα κίνητρα που χρειάζονται για να αναπτυχθούν πνευματικά. Δεν υπάρχει αντιπροσωπευτικό ή τυπικό παιδί, υπάρχουν μόνο παιδιά που ανήκουν σ' ένα οικογενειακό χώρο που χαρακτηρίζεται από μια γλώσσα, από ένα τύπο πολιτιστικών συναλλαγών, από τη διαθεσιμότητα της μητέρας κτλ. Οι αξίες, τα υποδείγματα, που δέχεται το παιδί σ' έναν εύπορο χώρο, δεν έχουν καμμία ή πολύ μικρή σχέση με αυτά που δέχεται το παιδί σε ένα φτωχό περιβάλλον».

²⁵⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

²⁵⁸ Βλ. φάκελλο σημ. Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 71.

²⁵⁹ Βλ. κείμενο Η. Bartoli οπ. π. σ. 59, ο οποίος αναφέρεται στους *φαύλους κύκλους* της φτώχειας, στους οποίους είναι κλεισμένα τα παιδιά των φτωχών και από τους οποίους δεν μπορούν να ξεφύγουν. Βλ. επ. οπ. ο ιδ. παραπ. στον Jules Klanfer: «*L' exclusion sociale*».

διατροφή, και ιατρική περίθαλψη. Όταν αυτοί είναι άρρωστοι, παραμένουν άρρωστοι για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από οποιαδήποτε άλλη ομάδα στην κοινωνία. Επειδή ακριβώς είναι άρρωστοι περισσότερο συχνά και για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα και από τους άλλους χάνουν μισθούς και δουλειά και δύσκολα βρίσκουν σταθερή εργασία. Εξ' αιτίας αυτού δεν μπορούν να πληρώσουν για καλή κατοικία, για επαρκή διατροφή και για γιατρούς. Σε κάθε δεδομένο σημείο του κύκλου και ιδιαίτερα όταν υπάρχει μεγάλη ασθένεια, οι προσδοκίες τους μετακινούνται σ' ένα ακόμα χαμηλότερο επίπεδο και η κυκλική αυτή διαδικασία αρχίζει απ' την αρχή».²⁶⁰

Με άλλα λόγια, όπως αναφέρει ο Saprellon, «...η εισοδηματική τους κατάσταση επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο και ο κύκλος της σωρευτικής αιτιότητας ξαναρχίζει παίρνοντας πλέον τη μορφή σπείρας που κινείται προς τα κάτω».²⁶¹

Είναι λοιπόν φτωχοί διότι «... ανήκουν σε μία οικογένεια που ο αρχηγός της είναι άνεργος, φτωχοί γιατί έχουν συσσωρεύσει μειονεκτήματα που ευνοούν την ανάπτυξη της φτώχειας όταν τους χτυπήσει η μοίρα, φτωχοί γιατί η ένταξή τους στην αγορά εργασίας είναι τέτοια που δέχεται περισσότερο από τους άλλους το ανθρώπινο κόστος της εργασίας, και γιατί γνωρίζουν μια πολύ πιο έντονη επαγγελματική φθορά, καθώς και μια πολύ πιο γρήγορη διαδικασία γεράσματος, φτωχοί γιατί γεννήθηκαν σε

²⁶⁰ Βλ. W. A. Burton 1965, το κείμενο του Micheal Harrington απ' το βιβλίο του «*The other America*» 1962, εδώ σ. 40 και όπως εξηγεί ο ίδιος αυτό είναι ένα μόνο παράδειγμα «*φαύλων κύκλων*» βλ. επ. Κ. Κασιμάτη 1996, σελ. 72 - 75 όπου περιγράφει τους «*φαύλους κύκλους*» της φτώχειας, μέσα απ' το παράδειγμα της εκπαίδευσης. Βλ. επ. αρθρ. Ν. Πατινιώτη 1987, σ. 223 οπ. παραπ. ότι: «*Ένας μαθητής του H. W. Singer κατάφερε να περιγράψει 79 φαύλους κύκλους*».

²⁶¹ Βλ. Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 74 οπ. παραπάνω στον Saprellon 1984. Επίσης αντ. πρβλ. με τον Ν. Πατινιώτη 1987 σελ. 222 - 224, ο οποίος επικαλείται το νόμο της καπιταλιστικής συσσώρευσης που εξηγεί φαινόμενα ανεργίας και υποαπασχόλησης (βλ. οπ. ο ιδ. πρβλ. Marx Karl, *Das Kapital*, ιδίως Τ. Ι και ΙΙΙ του ίδιου, «*Grundrisse der kritik der politischen O' konomie*» σ. 363, Mandel Ernest, «*Marxistische Wirtschaftstheorie*», Φραγκφούρτη 1968, Rosdolsky Roman, «*Zur Entstehungsgeschichte des Marxischen Kapital*», Φραγκφούρτη 1968, Dobb M., «*Studies in the development of capitalism*», Λονδίνο 1963) και με το οποίο «*γίνεται πασιφανές ότι η φτώχεια δεν είναι φαύλος κύκλος*». Υποστηρίζει ότι με τις θεωρίες των «*φαύλων κύκλων*» η φτώχεια παρουσιάζεται ως φυσικό φαινόμενο, καταλήγουμε σε ταυτολογίες «*Μια χώρα είναι φτωχή, επειδή είναι φτωχή*», και αν όντως υπάρχει κύκλος της φτώχειας τότε αντίστοιχα υπάρχει και ο κύκλος της ευημερίας. Ισχυρίζεται ότι γίνεται σύγχυση αιτίου και αποτελέσματος και «*παρ' όλο που τέτοιου είδους φαινόμενα μπορεί να παρατηρηθούν, δεν είναι σε καμμία περίπτωση κυρίαρχα, αφού τα φαινόμενα που περιγράφονται με τους φαύλους κύκλους είναι αποτέλεσμα άλλων μηχανισμών, όπως η ταξική δομή ή η κοινωνικοοικονομική εξάρτηση*».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ένα περιβάλλον που το ίδιο ήταν φτωχό, και δέχονται ολόκληρο το βάρος του οικογενειακού τους παρελθόντος, φτωχοί γιατί δεν μπορούν να ξεφύγουν από αυτόν τον κύκλο».²⁶²

Λόγω έλλειψης κοινωνικής ενέργειας και πολιτικής δύναμης δεν μπορούν να δραπετεύσουν απ' αυτή την κατάσταση μόνοι τους, παρά μόνο με την συμπαράσταση και βοήθεια της ευρύτερης κοινωνίας.²⁶³

Η φτώχεια πλέον δεν αποτελεί «..... μια κατάσταση που επιδέχεται εκπαιδευτικό σωφρονισμό, επανενσωμάτωση κ.α. Δεν απαιτεί πια μονάχα την αναζήτηση ενός τεχνοκρατικού ελέγχου της οικονομικής ανάπτυξης, την επεξεργασία σχεδίων απορρόφησης ή ευνοϊκών μέτρων. Απαιτεί με παραλλαγές αντίστοιχες με τις ιδεολογικές προτιμήσεις που υιοθετούνται, βαθιές αλλαγές των κοινωνικών δομών».²⁶⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ, ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ.

Στη διεθνή βιβλιογραφία²⁶⁵ υπάρχει μια έντονη διαμάχη για το ποια έννοια της φτώχειας θα υιοθετηθεί ώστε να χαρακτηί η γραμμή φτώχειας (μεταξύ φτωχών ή μη φτωχών), έτσι ώστε να ανταποκρίνεται καλύτερα στη πραγματικότητα.

Επειδή «ο ορισμός, η μέτρηση και η ερμηνεία της φτώχειας είναι στενά αλληλοεξαρτώμενες έννοιες, όπως επίσης και οι συνέπειες της πολιτικής ... που θα ήθελε να επισημάνει ο κοινωνικός ερευνητής,²⁶⁶ από την υιοθέτηση ενός εννοιολογικού προσδιορισμού της φτώχειας εξαρτάται και η μέθοδος μέτρησης που

²⁶² Βλ. φάκελλο σημ. Κ. Κασιμάτη 1996, το κείμενο του H. Bartoli, σ. 59.

²⁶³ Βλ. W. A. Burton 1965, το κείμενο του M. Harrington οπ. π. σ. 40.

²⁶⁴ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο του M. Messu, σ. 177 και επ. όπως ο ίδιος επισημαίνει ότι «η φτώχεια δεν αποτελεί υπολειμματικό αλλά δομικό φαινόμενο» οπ. π. σ. 176. Βλ. επ. σχετικά F. DUMONT, S. LANGLOIS, Y. MARTIN 1995, το κείμενο του FR. LESEMAN οπ. π. σ. 591.

²⁶⁵ Με τον εννοιολογικό προσδιορισμό της φτώχειας - όπως ήδη προαναφέραμε - ασχολήθηκαν πολλοί επιστήμονες των οποίων οι απόψεις άλλωτε συμπίπτουν και άλλωτε όχι. Ενδεικτικά αναφέρονται: Chrls Booth (1880), B. S. Rowntree (1890), P. Townsend (1979), (1985) Graham Room, Van Praag (1980), (1985), Sen A. (1983), Hagenaars A. (1986), (1988).

²⁶⁶ Βλ. αρθρ. Graham Room από τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990) σ. 186.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

θα χρησιμοποιηθεί, αλλά και το μέγεθος των διαστάσεων της φτώχειας».²⁶⁷
 «Απόδειξη τούτου είναι το συμπέρασμα ότι η εφαρμογή διαφορετικών ορισμών της φτώχειας στα ίδια στοιχεία δίνει διαφορετικές διαστάσεις στο φαινόμενο».²⁶⁸

Από τα παραπάνω συνάγεται πόσο σημαντική είναι η υιοθέτηση ενός εννοιολογικού προσδιορισμού της φτώχειας.

Παρόλο αυτά υπάρχει ένα σημείο με το οποίο συμφωνούν «όλοι οι μελετητές του φαινομένου της φτώχειας: «... για την εμφάνιση/διατήρησή του, ευθύνεται η ανεπάρκεια πόρων και μέσων».²⁶⁹

Όμως υπάρχει έντονη αντιπαράθεση μεταξύ τους η οποία αφορά τα εξής σημεία: «τη σχέση μεταξύ σχετικών και απόλυτων ορισμών»,²⁷⁰ «τη θέση των υποκειμενικών και των αντικειμενικών μετρήσεων»²⁷¹ και τέλος την «σημασία των εισοδήματος ως δείκτη της φτώχειας».²⁷²

1) Απόλυτη ή σχετική φτώχεια;

Οι δύο αυτοί ορισμοί της φτώχειας έχουν μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα. Μάλιστα τα μειονεκτήματα του ενός πολλές φορές αποτελούν πλεονεκτήματα για τον άλλον και αντίστροφα.²⁷³

α) Απόλυτη φτώχεια.

Ο ίδιος ο Rowntree αναθεώρησε τον απόλυτο ορισμό της φτώχεια, τον οποίο είχε υποστηρίξει και εφαρμόσει, θέτοντας και σχετικά κριτήρια για τον ορισμό της. Αναγνωρίζοντας ότι: «οι **ανάγκες** που ένα άτομο ή μια οικογένεια πρέπει να

²⁶⁷ Βλ. άρθρο. Ν. Μπούζα (1990) σελ. 162 - 181, εδώ σ. 164. Επίσης για τις διαστάσεις της φτώχειας βλ. π. κ.

²⁶⁸ Βλ. οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στους Morris and Preston 1986, σελ. 301 - 303 και Hagenaars A. - de Vos K. Preston 1988. Πρόκειται για έρευνες όπου χρησιμοποιήθηκαν διαφορετικοί ορισμοί φτώχειας και κατέληξαν σε διαφορετικά αποτελέσματα. Συγκεκριμένα η Έρευνα του Hagenaars και de Vos (1998) όπου συνέκριναν το μέγεθος και την σύνθεση του πληθυσμού των φτωχών στην Ολλανδία χρησιμοποιώντας οκτώ διαφορετικούς ορισμούς της φτώχειας και κατέληξαν σε διαφορετικές ποσοστιαίες εκτιμήσεις μεταξύ του 5,7% και του 23,5%. Βλ. σχετικά OSBERGLARS, 1991 κείμενο Hagenaars «The Definition and Measurement of Poverty» σελ. 134 - 153 εδώ σ. 146.

²⁶⁹ Βλ. οπ. π. σ. 165.

²⁷⁰ Βλ. αρθ. Graham Room απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990), σ. 187 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους: Donnison 1988, Kinger 1988, Sen 1983.

²⁷¹ Βλ. αρθ. Graham Room απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990), σ. 187 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους: Donnison 1988, Kinger 1988, Sen 1983.

²⁷² Βλ. αρθ. Graham Room απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990), σ. 187 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους: Donnison 1988, Kinger 1988, Sen 1983.

²⁷³ Βλ. αρθρ. Π. Τσακλόγλου (1990), σελ. 79 - 105, εδώ σ. 81.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ικανοποιήσουν για να ζήσουν σαν μέλη της κοινωνίας τους, προσδιορίζονται περισσότερο από κοινωνικούς παράγοντες παρά βιολογικούς».²⁷⁴

Κάνοντας έναν διαχωρισμό μεταξύ «πρωτογενούς» και «δευτερογενούς» φτώχειας υποστήριξε ότι η πρωτογενής φτώχεια έχει να κάνει με την ανεπάρκεια εισοδημάτων για μια «στοιχειώδη φυσική επιβίωση». Ενώ η «δευτερογενής φτώχεια» εμφανίζεται διότι υπάρχουν εισοδήματα, τα οποία θα επαρκούσαν για φυσική επιβίωση, αλλά ένα μέρος από αυτά απορροφήθηκαν από σπατάλες ή «χρήσιμες δαπάνες».²⁷⁵

Παρόλο που ο Rowntree δεν καθόρισε τις «χρήσιμες δαπάνες» θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι είναι δαπάνες για εκπαίδευση, θέρμανση ή αρρώστια, δαπάνες δηλαδή **κοινωνικά προσδιορισμένες** και όχι για υγεία, κατοικία και διατροφή τις οποίες κατατάσσει στην «πρωτογενή φτώχεια» ως άμεσα συνδεδεμένες με την φυσική επιβίωση του ατόμου.²⁷⁶

Οι επικριτές του απόλυτου ορισμού της φτώχειας προσάπτουν σ' αυτόν τα εξής αρνητικά στοιχεία:

- Είναι αυθαίρετος διότι δεν μπορεί να καθοριστεί επακριβώς ένα διαιτολόγιο αφ' ενός και αφετέρου, οι φτωχοί δεν είναι πλήρως ενημερωμένοι για να επιλέξουν τροφές με τις χαμηλότερες τιμές.²⁷⁷

- Χαρακτηρίζεται από μία σταθερότητα στο χρόνο, δεδομένου του ότι δεν μεταβάλλεται παρά μόνο αν αλλάξουν οι τιμές των αναγκαίων προϊόντων στα οποία αναφέρεται, όμως έτσι δεν λαμβάνεται υπόψη η εποχή και η κοινωνία μέσα στην οποία ζει το άτομο.²⁷⁸

²⁷⁴ Βλ. Graham Room οπ. π. σ. 62.

²⁷⁵ Βλ. Michael Freeden, Οι φιλελεύθεροι προοδευτικοί στη Μ. Βρετανία, απ' το βιβλίο του Francois - Xavier Merrien (1996) σ. 99.

²⁷⁶ Βλ. οπ. π. σελ. 99 - 100. Επίσης ο διαχωρισμός του Rowntree σε «πρωτογενή» και «δευτερογενή» φτώχεια θέτει και το ζήτημα σχετικά με το κατά πόσο ευθύνονται οι ίδιοι οι φτωχοί ή άλλοι, για την κατάσταση στην οποία βρίσκονται (βλ. γι' αυτό, οπ. π. σελ. 99 - 100).

²⁷⁷ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ.α. (1990) Α' σελ. 35 και 39 - 40, βλ. π. π.

²⁷⁸ Βλ. αρθρ. Π. Τσακλόγλου (1990) σελ. 79 - 105, εδώ σ. 80 και βλ. Σ. Καράγιωργα και οπ. π. σελ. 36 και 41. Βλ. OSBERG LARS 1991 όπου ο A.J. Hagenaars στο κεφ. «The Definition and Measurement of Poverty», σελ. 134 - 135 εδώ σ. 136 - 137, παρ. στον Townsend (1962) pp. 219, 225: «Poverty is a dynamic not a static concept. Man is not a Robinson Crusoe living on a desert island. He is a social animal entangled in a web of relation - ships at work and in family and community, which exert AΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS - LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

Στις αναπτυσσόμενες όμως κοινωνίες τα εισοδήματα αυξάνουν μέσα στο χρόνο και όταν το απόλυτο όριο της φτώχειας παραμένει σταθερό, χωρίς ν' αποπροσαρμόζεται στα πρότυπα κατανάλωσης που κάθε φορά ισχύουν, δείχνει μια μείωση της φτώχειας ή ακόμη και εξαφάνιση, χωρίς όμως αυτό να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.²⁷⁹

- Δεν λαμβάνει υπ' όψιν τις προτιμήσεις των ίδιων των ατόμων ή των νοικοκυριών για το τι είναι «αναγκαίο» ή «μη αναγκαίο» γι' αυτούς, αντίθετα καθορίζονται απ' άλλους (ερευνητές ή πολιτικούς).²⁸⁰

(Πρόκειται για την αντικειμενική οριοθέτηση των αναγκών και όχι την υποκειμενική).²⁸¹

- Αναφέρεται αποκλειστικά στην βιολογική διάσταση της φτώχειας χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν της την κοινωνική διάσταση του φαινομένου.²⁸²

Στα θετικά στοιχεία του απολύτου ορισμού της φτώχειας αναφέρονται τα εξής:

- Ο επιστημονικός, δηλαδή ο αντικειμενικός προσδιορισμός του απόλυτου αναγκαίου ορίου.²⁸³

- «...Βοηθά στην εκτίμηση της αποτελεσματικότητας της αναπτυξιακής διαδικασίας ή και της αναδιανεμητικής πολιτικής του κράτους για την καταπολέμηση της φτώχειας έστω και αν αυτή έχει οριστεί με βάση τα δεδομένα κάποιας παρωχημένης χρονικής περιόδου. Γιατί, αν παρά την ταχεία οικονομική ανάπτυξη ή τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής, εξακολουθούν να υπάρχουν σε μεγάλο ποσοστό νοικοκυριά με εισόδημα κάτω από το ελάχιστο όριο που είχε οριστεί πριν από είκοσι ή τριάντα χρόνια, σημαίνει ότι η μεν ανάπτυξη ευνόησε τα μεσαία και υψηλά

complex and changing pressures to which he must respond, as much in his consumption of goods and services as in any other aspect of this behavior...».

²⁷⁹ Βλ. οπ. π. αρθρ. του Π. Τσακλόγλου (1990) σ. 81 και οπ. π. Σ. Καράγιωργα και αλ. σ. 41.

²⁸⁰ Βλ. Hagenaars A.J.M., (1986) σ. 38

²⁸¹ Βλ. αρθρ. Π. Τσακλόγλου (1990) σ. 82 και οπ. αυτός παραπ. στους Rowntree (1901), Stigler (1945), Orchansky (1965), Rajaraman (1974), Sukhatme (1982) και Dandekar (1982). Βλ. επίσης P. Bartoli: Η φτώχεια και η γέννησή της, απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Καστιμάτη (1990) σ. 53.

²⁸² Βλ. Σ. Καράγιωργα κ. αλ. (1990) σ. 35.

²⁸³ Βλ. οπ. π. σελ. 36 - 38, βλ. αν. ο αντικειμενικός προσδιορισμός του απολύτως αναγκαίου ορίου θεωρείται απ' άλλους μειονέκτημα και απ' άλλους πλεονέκτημα.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

εισοδηματικά κλιμάκια, η δε κοινωνική πολιτική του κράτους δεν ήταν αρκετά αποτελεσματική για την καταπολέμηση της φτώχειας».²⁸⁴

- Μπορεί να καταργηθεί από την οικονομική ανάπτυξη σε αντίθεση με την σχετική φτώχεια όπου μπορεί μόνο να μειωθεί από μια αντίστοιχη μείωση στην ανισοκατανομή του εισοδήματος.²⁸⁵

β) Σχετική φτώχεια

Ο P. Townsend - θεμελιωτής της έννοιας της σχετικής φτώχειας - θέτει σε αμφισβήτηση τα σχετικά επίπεδα εισοδήματος αλλά ακόμα και εκείνα της καταναλωτικής δαπάνης. Υποστηρίζει ότι τόσο στον όρο του εισοδήματος θα πρέπει να συμπεριληφθούν και άλλοι πόροι όπως περιουσία, δημόσια αγαθά, μισθοί, εισοδήματα σε είδος αλλά και ο όρος της καταναλωτικής δαπάνης θα πρέπει επίσης να διευρυνθεί ώστε να συμπεριληφθούν σ' αυτόν όλες οι δραστηριότητες και οι συνήθειες του ατόμου ή του νοικοκυριού που ζει σε μια συγκεκριμένη κοινωνία.²⁸⁶

Προσπαθώντας να λύσει αυτό το πρόβλημα και υποθέτοντας ότι όσο λιγότερους πόρους έχει κάποιος τόσο λιγότερο συμμετέχει στον **τρόπο ζωής**, κατάρτισε τον **δείκτη αποστέρησης**.²⁸⁷ «Σε μια πειραματική δειγματοληπτική έρευνα που έκανε στην Αγγλία, κατάρτισε και υπολόγισε έναν τέτοιο δείκτη, με την σύνθεση, άλλων εξήντα δεικτών που εκφράζουν τον βαθμό συμμετοχής στον τρόπο ζωής της αγγλικής κοινωνίας».²⁸⁸ Όμως και αυτή η μέθοδος δεν είναι αξιόπιστη μιας και τα νοικοκυριά παρουσιάζουν μεγάλη αποστέρηση σε κάποιους δείκτες ενώ σ' άλλους όχι.²⁸⁹

Ο Townsend επίσης εξήγησε ότι η δική του άποψη για την «σχετική αποστέρηση» δεν έχει σχέση με την εισοδηματική ανισότητα - που μερικοί την

²⁸⁴ Βλ. οπ. π. σελ. 41 - 42.

²⁸⁵ Βλ. Hagenaars AJM (1986), σ. 12.

²⁸⁶ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ.α. (1990) Α' σ. 49 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Townsend (1979) δελ. 56 -60.

²⁸⁷ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ.α. οπ. π. σ. 48.

²⁸⁸ Οπ. π. ιδ. σ. βλ. επ. αρθρ. P. Boitte (1989) σελ. 89 - 111 εδώ σ. 98 από τον φάκελλο σημειώσεων της Francoise Digneffe (1999) και όπως αυτός περιγράφει το περιεχόμενο των εξήντα δεικτών της αποστέρησης κατά του Townsend: «P. Townsend met au point un «index de privation»: en partant de soixante items representant le mode de vie la population, il etablit une liste de douze indicateurs significatifs de ce mode de vie: alimentation, habillement, combustible et éclairage, appareils menagers, logement, environnement du logement, caractéristiques de la situation professionnelle, soutien de la famille, loisirs, enseignement, santé et relation sociales».

ταυτίζουν - υποστηρίζοντας ότι: «Η φτώχεια δεν είναι ανισότητα».²⁹⁰ «Φτώχεια είναι κάτι πολύ περισσότερο από το να έχει σχετικά λιγότερα από τους άλλους».²⁹¹

Υποστηρίζει επίσης ότι μερικοί άνθρωποι με το ίδιο εισόδημα μπορεί να είναι λιγότερο αποστερημένοι ενώ άλλοι περισσότερο και ότι αυτό εξαρτάται επί τις αξίες που επικρατούν στην κοινωνία.²⁹²

Πέρα όμως από τις προσπάθειες που καταβάλλει ο Townsend για να αποδεσμεύσει την έννοια της σχετικής φτώχειας από εκείνη της ανισοκατανομής του εισοδήματος, οι επικριτές της έννοιας αυτής επισημαίνουν τα εξής:

- Στην περίπτωση που η φτώχεια μετριέται με βάση ένα ποσοστό του πληθυσμού π.χ. 10%, 20% ή 30% με τα πιο χαμηλά εισοδήματα - η φτώχεια - δεν εξαφανίζεται ποτέ. Διότι όσο καθορίζεται ένα μέρος του πληθυσμού ως φτωχό, η φτώχεια θα υπάρχει πάντα εκτός αν φανταστούμε μια κοινωνία με απόλυτη ισότητα.²⁹³

- Είτε αυτή μετριέται, με βάση ένα ποσοστό του πληθυσμού είτε με βάση ένα όριο εισοδήματος ή καταναλωτικής δαπάνης (π.χ. 50% του μέσου εισοδήματος), δεν υπάρχει αντικειμενικό κριτήριο για τον καθορισμό των ορίων της φτώχειας παρά ένα αυθαίρετο ποσοστό, που τίθεται από ερευνητές ή πολιτικούς.²⁹⁴ Καθιερώνεται δηλαδή, ένα όριο φτώχειας για όλα τα νοικοκυριά «ανεξάρτητα από την σύνθεσή τους, το μέγεθός τους (καθιερώνεται) ένα κόστος ζωής το οποίο εξαρτάται από την υγεία ακόμα και από την θρησκεία (των ατόμων) και το οποίο μπορεί να είναι διαφορετικό για τους αγρότες από τους μη αγρότες».²⁹⁵

- Ειδικότερα, όταν μετριέται με βάση το εισόδημα «δεν αποκαλύπτει τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του φαινομένου»²⁹⁶ και αυτό διότι: α) «..... η φτώχεια εντοπίζεται στα χαμηλά κλιμάκια της κατανομής του εισοδήματος και έτσι φαίνεται

²⁸⁹ Βλ. Σ. Καράγιωργα κ.α. Α' (1990) σ. 49.

²⁹⁰ Βλ. Townsend P. (1985) σ. 663

²⁹¹ Βλ. Townsend οπ. π. και οπ. ο ιδ. παραπ. στο «Poverty in the United Kingdom», σ. 57.

²⁹² Βλ. Townsend (1985) σελ. 661 - 662.

²⁹³ Βλ. Hagenaars AJM (1986) σ. 12 και 39, επίσης βλ. Χτούρη Σ. () σ. 114 και Σ. Καράγιωργα κ.α. (1990) Α' σ. 44, και αρ. Ν. Πατινιώτη (1987) σελ. 210 - 224, εδώ σ. 219.

²⁹⁴ Βλ. αρθρ. Ν. Πατινιώτη (1987) σελ. 219 - 220.

²⁹⁵ Βλ. Hagenaars (1986) σελ. 12 - 13.

²⁹⁶ Βλ. αρθρ. Ν. Μπούζα (1990) σελ. 162 - 180 εδώ σ. 167 και 169.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

να είναι δημιούργημα της ανισοδιανομής του».²⁹⁷ Χαρακτηριστώ είναι το παράδειγμα του Sen ότι ακόμη και οι λιμοί που συμβαίνουν σε ορισμένες χώρες του τρίτου κόσμου δεν έχουν ως κύρια αιτία την ανεπάρκεια σε τρόφιμα (και κατ' επέκταση των πόρων) αλλά τα δικαιώματα που έχουν εξασφαλίσει σ' αυτά οι διάφορες κοινωνικές ομάδες.²⁹⁸ Επίσης ο Sen υποστηρίζει ότι το γεγονός ότι διαφέρει το επίπεδο ζωής (Standard of Living) των ατόμων είναι απόδειξη ότι υπάρχει ανισότητα. Για να υποστηρίξουμε όμως ότι σ' αυτή οφείλεται η φτώχεια πρέπει να γνωρίζουμε περισσότερα.²⁹⁹

β) Γενικά «το εισόδημα εκλαμβάνεται ως «καλός» δείκτης των επιπέδων διαβίωσης των νοικοκυριών με διαφορετικές ανάγκες (μέγεθος)».³⁰⁰ Όμως το εισόδημα που κάθε φορά δίνεται, δεν μας δείχνει ποιους πόρους - πηγές εμπεριέχει ώστε να συμπεράνουμε και την επίδραση των άλλων παραγόντων όπως π.χ. της «αγοράς εργασίας» ή «το σύστημα συνταξιοδότησης»³⁰¹ ή ακόμα και της περιουσίας,³⁰² «με αποτέλεσμα η περίπτωση ενός κανονικά εργαζομένου μισθωτού, που βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας λόγω χαμηλών αποδοχών, να εξομοιώνεται με την περίπτωση ενός εργοδότη του οποίου το συγκυριακό ύψος των δηλωμένων κερδών του τον κατάταξε στην ομάδα των φτωχών».³⁰³ Επιπροσθέτως ταυτίζεται η φτώχεια με τις «εισοδηματικές κατηγορίες»,³⁰⁴ αυτό όμως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. «Σύμφωνα με πρόσφατο άρθρο υπολογίσθηκε ότι από τα 100 νοικοκυριά που εισέρχονται στη φτώχεια μόνο τα 50 βρέθηκαν σε αυτή την κατάσταση λόγω μείωσης του εισοδήματός τους. Ακόμη, από το ίδιο άρθρο

²⁹⁷ Βλ. οπ. π. ιδ. σ.

²⁹⁸ Βλ. οπ. παρ. ο Ν. Μπούζας στον Sen (1983) σ. 45.

²⁹⁹ Βλ. Sen (1983) σ. 159: «The fact that some people have a lower standard of living than others is certainly proof of inequality, but by itself is cannot be a proof of poverty unless we know something more about the standard of living that these people do in fact enjoy».

³⁰⁰ Βλ. Ν. Μπούζας (1990) σ. 168, όμως ο Καραντινός (1990) σ. 107, αναφέρει ότι το εισόδημα «αποτελεί ανεπαρκή δείκτη για το βιοτικό επίπεδο....».

³⁰¹ Οπ. π. ιδ. σ.

³⁰² Βλ. Σ. Καράγιωργα και αλ. σ. 47. Βλ. επίσης D. G. CHAMPERNOWNE and F. A. COWELL, σελ. 6 - 7 όπου υποστηρίζεται ότι η οικονομική ανισότητα έχει άμεση σχέση με την περιουσία και τον πλούτο.

³⁰³ Βλ. Ν. Μπούζας (1990) σ. 168.

³⁰⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

συμπεραίνεται ότι από τα 100 νοικοκυριά που εξέρχονται από τη φτώχεια τα 75 το οφείλουν σε αύξηση του εισοδήματός τους».³⁰⁵

Επιπλέον τα στοιχεία που δίνονται ως εισόδημα είναι αναξιόπιστα, εφόσον υπάρχουν εισοδήματα που δεν δηλώνονται π.χ. στην περίπτωση της παραοικονομίας. Ειδικά στην Ελλάδα παρουσιάζεται το φαινόμενο οι καταναλωτικές δαπάνες να ξεπερνούν τα έσοδα του νοικοκυριού.³⁰⁶

γ) Η ερμηνεία της φτώχειας μέσα απ' το εισόδημα υπονοεί και την δυνατότητα της πολιτικής καταπολέμησής της.³⁰⁷ «Είναι γνωστό ότι το εισόδημα προσδιορίζει το δυνητικό επίπεδο κατανάλωσης. Έτσι οι προκύπτουσες ανισότητες (φτώχεια) υπονοούν ανισότητες ευκαιριών, πράγμα που σημαίνει ότι η παρέμβαση της πολιτικής για την άρση τους δεν εξασφαλίζει και την αυτόματη άρση των ανισοτήτων αποτελέσματος».³⁰⁸

Γενικά η μέτρηση της φτώχειας με βάση το εισόδημα «έχει χαρακτηριστεί έμμεση»³⁰⁹ και **δεύτερη άριστη λύση**³¹⁰ σε σύγκριση με την μέθοδο υπολογισμού της από στοιχεία της κατανάλωσης.³¹¹

Στα επιχειρήματα των ερευνητικών υπέρ της μέτρησης της φτώχειας βάση του σχετικού ορισμού της συγκαταλέγονται τα εξής:

- Όταν δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία για μέτρησή της, το εισόδημα είναι ένας καλός δείκτης για να μας υποδείξει τις διαστάσεις της φτώχειας σε μία χώρα, όταν αυτό ανταποκρίνεται στα επίπεδα διαβίωσης αυτής της χώρας.³¹²

³⁰⁵ Βλ. οπ. ο Ν. Μπούζας (1990) σ. 168, παραπ. στον Bane MJ, Ellwood D.T. (1986) «Slipping Into and Out of Poverty: The Dynamics of Spells», The Journal of Human Resources 21 1: 1 - 23.

³⁰⁶ Βλ. Graham Room, απ' τον φάκελλο σημειώσεων του Κ. Κασιμάτη (1990) σ. 63.

³⁰⁷ Βλ. Ν. Μπούζας (1990) σ. 169.

³⁰⁸ Οπ. π. ιδ. σ. Βλ. επίσης Sen (1983) σ. 158: «Εάν η κ. Thatcher αποφάσιζε σήμερα ότι η χώρα δεν μπορεί να αντέξει το παρών επίπεδο των συμπληρωματικών κερδών (Supplementary Benefits) και ότι η κλίμακα (scale) θα έπρεπε να «κοπεί», αυτή η απόφαση από μόνη της δεν θα μείωνε την φτώχεια στην Βρετανία».

³⁰⁹ Βλ. οπ. ο Ν. Μπούζας (1990) σ. 169 παραπ. στον Ringen S. (1988) «Direct and Indirect Measures of Poverty» Journal of Social Policy 17, 3: 351 - 365, εδώ σ. 335.

³¹⁰ Βλ. οπ. ο Ν. Μπούζας (1990) σ. 119, παρ. στον Sen A. (1983) σ. 45.

³¹¹ Βλ. οπ. ο Ν. Μπούζας (1990) σ. 169.

³¹² Βλ. Σ. Καραγιωργα κ.α. Α' σ. 43 επίσης βλ. αν. Βλ. επίσης D. G. CHAMPE RNOWNE and F. A. COWELL 1998, σ. 6, όπου αναφέρεται ότι τα στοιχεία της κατανομής της κατανάλωσης είναι λιγότερο διαθέσιμα από ότι τα στοιχεία για το εισόδημα.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

- Ο καθορισμός του ορίου της σχετικής φτώχειας έχει ένα στοιχείο μεταβολής μέσα του, που έχει να κάνει με τα καταναλωτικά πρότυπα και το εισοδηματικό επίπεδο της κοινωνίας στην οποία το άτομο ζει.³¹³

Συμπερασματικά, σύμφωνα με την απόλυτη έννοια φτώχεια είναι: «το να έχει λιγότερα από ένα αντικειμενικά προσδιορισμένο απόλυτο ελάχιστο».³¹⁴ Ενώ σύμφωνα με την σχετική έννοια, φτώχεια είναι: «το να έχεις ένα επίπεδο διαβίωσης κατώτερο του συνηθισμένου επιπέδου της χώρας που ζεις».³¹⁵

Είναι ξεκάθαρο ότι η πρώτη έννοια αναφέρεται στις βιολογικές ανάγκες του ατόμου ενώ η δεύτερη στις κοινωνικές του ανάγκες.³¹⁶ Η πρώτη «...βρίσκει πρόσφορο έδαφος στα τεκταινόμενα σε ορισμένες χώρες του λεγόμενου **τρίτου κόσμου** που δεν έχουν μέχρι τώρα λύσει προβλήματα επισιτισμού και βιολογικής επιβίωσης.³¹⁷ Παραπέμπει επίσης σε παρελθόντα επίπεδα κοινωνικο - οικονομικής ανάπτυξης των σημερινών **αναπτυγμένων χωρών**».³¹⁸ Ενώ η δεύτερη «φαίνεται να αρμόζει στις αναπτυγμένες χώρες».³¹⁹

Επιπροσθέτως «στο βαθμό που αναγνωρίζεται ότι η βιολογική υπόσταση του ατόμου προϋποτίθεται της κοινωνικής του υπόστασης μπορούμε να δεχτούμε την άποψη ότι η έννοια της σχετικής αποστέρησης περιέχει ένα πυρήνα απόλυτης φτώχειας ο οποίος συναρτάται άμεσα με την βιολογική υπόσταση του ατόμου».³²⁰ «Αυτός ο πυρήνας απολυτότητας δεν μπορεί να συλληφθεί χρησιμοποιώντας **σχετικές γραμμές φτώχειας**. Από την άλλη πλευρά, η έννοια της φτώχειας ήταν

³¹³ Βλ. αρθ. Π. Τσακλόγλου (1990) σελ. 79 - 105 εδώ σελ. 80 - 81. Δηλαδή η σχετική φτώχεια δεν είναι «στατική» αλλά αντίθετα μπορεί να «προσαρμοστεί στα καταναλωτικά πρότυπα και στο μέγεθος του εισοδήματος που κάθε φορά ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας συγκεκριμένης κοινωνίας. Ο Townsend υποστηρίζει επίσης ότι η «σχετική αποστέρηση» επιτρέπει την προσαρμογή στις αλλαγές που γίνονται σε μία κοινωνία μέσα στο χρόνο και επιπλέον καθιστά δυνατή στην σύγκριση, ανάμεσα στις κοινωνίες την ίδια χρονική στιγμή. Βλ. Townsend (1985) σελ. 659 - 668 εδώ σ. 660.

³¹⁴ Βλ. Ν. Μπούζας (1990) σ. 165 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους Hagenaars A. - de Vos K. (1988) σ. 212 επ. βλ. αν.

³¹⁵ Βλ. οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Townsend P (1979), σ. 17, επίσης βλ. αν.

³¹⁶ Οπ. π. ιδ. σ. επίσης βλ. αν.

³¹⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Sen A. (1983) σελ. 39 - 153.

³¹⁸ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παρ. στον Rowntree S. (1901).

³¹⁹ Βλ. οπ. π. ιδ. σ. και επίσης βλ. Π. Τσακλόγλου (1990) σ. 81.

³²⁰ Βλ. οπ. π. σ. 166 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Sen A. 1976, 1981, 1985. Βλ. επίσης αρθρ. Ν. Πατινιώτη (1987) σελ. 210 - 224, εδ. σ. 221 όπου υποστηρίζει ότι και η απόλυτη φτώχεια έχει κοινωνική διάσταση εφόσον «πλοαίρνονται υπόψη βασικές μεταβλητές που συνιστούν μια ευπρεπή ζωή, που βέβαια το επίπεδό της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το γενικό επίπεδο διαβίωσης». ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

πάντα συνδεδεμένη με την έννοια της σχετικής στέρησης. Επιπρόσθετα, πολλά αγαθά που θεωρούνται αναγκαία σε σχετικά πλούσιες κοινωνίες δεν θεωρούνται τέτοια σε άλλες φτωχότερες. Αυτές οι όψεις του φαινομένου της φτώχειας δεν μπορούν να συλληφθούν χρησιμοποιώντας **απόλυτες** γραμμές φτώχειας». ³²¹

Ο παραπάνω συλλογισμός μας παραπέμπει στο ότι ιδανικό θα ήταν μια «σύνθεση» των δύο εννοιών.

Ο Sen A. σε μία προσπάθεια να συνδυάσει τις δύο παραπάνω έννοιες, ανέπτυξε την θεωρία των «ελαχίστων δυνατοτήτων», υποστηρίζοντας ότι «φτώχεια δεν είναι μόνο να είσαι **σχετικά φτωχότερος** από τους άλλους στην κοινωνία, αλλά το να μην έχεις μερικές βασικές ευκαιρίες υλικής ευημερίας - να αποτύχεις, να έχεις κύριες ελάχιστες δυνατότητες (minimum capabilities). Τα κριτήρια των ελαχίστων δυνατοτήτων είναι **απόλυτα** όχι ότι αυτά δεν μπορούν ν' αλλάξουν από κοινωνία σε κοινωνία ή μέσα στον χρόνο (over time), αλλά ότι των ανθρώπων οι αποστερήσεις είναι **απόλυτες** και όχι απλά σε **σύγκριση** με τις αποστερήσεις των άλλων μέσα στην κοινωνία.....». ³²² «Απ' αυτήν την άποψη η φτώχεια δεν είναι τελικά θέμα του εισοδήματος καθόλου, είναι ν' αποτύχεις να επιτύχεις ένα κύριο ελάχιστο δυνατοτήτων....Οποιαδήποτε αποτυγχάνει να φτάσει αυτό το απόλυτο επίπεδο μπορεί τότε να χαρακτηριστεί ως φτωχός, δεν τίθεται θέμα για την **σχετική** του σχέση έναντι στους άλλους». ³²³ «Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε εάν οι φτωχοί, μιλώντας σχετικά είναι με κάποια βαθύτερη έννοια απόλυτα στερημένοι». ³²⁴ Διότι όπως υποστηρίζει «στην ιδέα της φτώχειας υπάρχει πάντα ένας πυρήνας απολυτότητας που δεν επιδέχεται κανέναν περιορισμένο». ³²⁵

³²¹ Βλ. αρθρ. Π. Τσακλόγλου 1990 σελ. 79 - 105 εδώ σ. 81. Βλ. επ. OSBERG LARS, 1991 κείμενο Hageaars «The Definition and Measurement of Poverty» σ. 146 όπου περιγράφει πως τελικά η επιλογή ενός ορισμού για την μέτρηση της φτώχειας θα πρέπει να λαμβάνει υπ' όψη στην οικονομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται μια χώρα: δίνοντας το παράδειγμα ότι αν μία χώρα υποφέρει από πείνα,, ένας ορισμός βασισμένος σε απόλυτες ανάγκες (basic needs) τελικά είναι πιο «σωστός» να υιοθετηθεί για να μετρηθεί η φτώχεια σ' αυτή τη χώρα από ότι ένας ορισμός βασισμένος στην σχετική αποστέρηση Βλ. επ. ο ιδ. παραπ. στους Shorrocks and Foster (1987) και Atkinson (1987).

³²² Βλ. Sen (1985), σελ. 669 - 676 εδώ σ. 669 - 670, και οπ. παραπ. στον ίδιο ο Π. Τσακλόγλου (1990) σ. 81.

³²³ Βλ. Sen A. (1985) οπ. π. σ. 670.

³²⁴ Βλ. Sen A. (1983) σ. 153 - 169 εδώ σ. 168.

³²⁵ Βλ. Π. Τσακλόγλου (1990) σ. 81 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Sen (1983) σ. 159. Το πρωτότυπο έχει ως εξής: «There is anirreducible absolutist core in the idea of poverty».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

«Αν υπάρχει έλλειψη τροφής (starvation) και πείνα (hunger) τότε - δεν τίθεται θέμα πως η **σχετική** εικόνα δείχνει - υπάρχει ξεκάθαρα φτώχεια».³²⁶

Παρόλο που θεωρητικό επίπεδο έχουν γίνει προσπάθειες συνδιασμού της σχετικής και της απόλυτης έννοιας στην πράξη δεν έχει προκύψει ένας νέος τρόπος κατασκευής γραμμών φτώχειας ο οποίος να εμπεριέχει χαρακτηριστικά και των δύο εννοιών.³²⁷

2) Υποκειμενική ή αντικειμενική φτώχεια;

Εκτός από τους ορισμούς της απόλυτης και της σχετικής φτώχειας, ορισμένοι ερευνητές - όπως ήδη αναφέραμε - προσπάθησαν να ερευνήσουν την φτώχεια απ' την πλευρά των ίδιων των ατόμων, δηλαδή προσεγγίζοντάς την με υποκειμενικά και όχι αντικειμενικά κριτήρια.

Οι υποστηρικτές της υποκειμενικής προσέγγισης επισημαίνουν τα εξής:

- Ο τρόπος εξεύρεσης του ορίου φτώχειας είναι εμπειρικός, δηλαδή δεν καθορίζεται από ερευνητές ή πολιτικούς αλλά μπορούμε να βρούμε ποιοι άνθρωποι δεν «τα βγάζουν πέρα» ρωτώντας τους πως οι ίδιοι πραγματικά αισθάνονται (φτωχοί ή μη φτωχοί) και όχι προσδιορίζοντας το όριο της φτώχειας (a priori).³²⁸

- «Αποφεύγεται η επιβολή εκτιμήσεων με γνώμονα το σύστημα αξιών του κάθε ερευνητή και επιτρέπεται κάποια **δημοκρατικότητα** στη λήψη των αποφάσεων για το τι θεωρείται φτώχεια».³²⁹

- «Εξασφαλίζεται ότι τα συμπεράσματα που προκύπτουν για το τι είναι φτώχεια θα ληφθούν σοβαρά υπ' όψη από τους διαμορφωτές της κοινωνικής πολιτικής μια και περιλαμβάνουν τις υποκειμενικές αντιλήψεις για την φτώχεια των

³²⁶ Βλ. Sen A. (1983) σ. 159: «If there is starvation and hunger then - nomatter what the relative picture books like - there chearly is poverty». Για το ερώτημα: Απόλυτη ή σχετική φτώχεια, βλέπε την «διαμάχη» μεταξύ Townsend P. & Sen A. που δημοσιεύτηκε στο Oxford Economic Papers 37 (1985), σελ. 659 - 668, και 669 - 676 αντίστοιχα.

³²⁷ Βλ. Π. Τσακλόγλου 1990 σελ. 79 - 105 εδώ σ. 81.

³²⁸ Βλ. Hagenaars (1986) σελ. 30 - 31. Βλ. επ OSBERG LARS 1991, το κείμενο του Hagenaars «The Definition and Measurement of Poverty» σελ. 138 - 139 όπου αναφέρει ότι η σχετική και η απόλυτη γραμμή φτώχειας στηρίζονται σε αντικειμενικούς ορισμούς οι οποίοι δίνουν μια «εικόνα εξωτερική» για τα χρήματα που κάποιος χρειάζεται ώστε να μην αποκαλείται φτωχός, όμως η κατηγορία των υποκειμενικών προσεγγίσεων βασίζεται στη γνώμη ενός δείγματος ανθρώπων στην κοινωνία για το ποσό των απαιτούμενων χρημάτων.

³²⁹ Βλ. κείμενο Graham Room, «Ο ορισμός και η μέτρηση της φτώχειας», απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασσιμάτη (1990) σ. 63.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ίδιων των φτωχών από την υποστήριξη των οποίων θα εξαρτηθεί σ' ένα μεγάλο βαθμό και η αποτελεσματικότητα των λαμβανομένων μέτρων».³³⁰

- «Επιτρέπει τον ορισμό της ευημερίας φυσικά, σύμφωνα με το μέγεθος της οικογένειας και άλλων καταστάσεων που επιδρούν στην ευημερία»,³³¹ όπως η ηλικία, η απασχόληση κτλ.³³²

Υπάρχουν όμως και επικριτές της υποκειμενικής προσέγγισης, έτσι ο B. Abbel - Smith (1984), επισημαίνει ότι: «το να αισθάνεται κανείς φτωχός διαφέρει από το να βρίσκει δυσκολίες στο να τα καταφέρει»,³³³ και συνεχίζει υποστηρίζοντας ότι ρωτώντας ο ερευνητής το ίδιο το άτομο για την εκτίμηση της φτώχειας δεν είναι σίγουρο ότι μιλάνε την ίδια γλώσσα.³³⁴ «Το ελάχιστο εισόδημα που δίνεται δίχως τον προσδιορισμό της ομάδας αναφοράς και το επίπεδο διαβίωσης που έχει στο μυαλό του ο ερωτώμενος δημιουργεί πολλαπλά ερωτηματικά και προβληματισμούς».³³⁵

Ο Hagenaars - ένθερμος υποστηρικτής της υποκειμενικής προσέγγισης - παραδέχεται ότι η γραμμή φτώχειας που καθορίζει ο Townsend είναι δύσκολο ν' αμφισβητηθεί διότι στηρίζεται στην υπόθεση ότι υπάρχει ένα κύριο εισοδηματικό επίπεδο (certain income lever), «το οποίο ανήκει στην ευημερία ως λειτουργία του εισοδήματος μειωμένο απολύτως υπάρχει όμως και η αποστέρηση. Τα νοικοκυριά μπορούν να έχουν διαφορετική κατανάλωση η οποία σχεδιάζεται σύμφωνα με τις προτιμήσεις τους ακόμα και αν έχουν ίδιο οικογενειακό εισόδημα (house - hold income)».³³⁶ Υποστηρίζει ότι αν υπήρχε η τέλεια ανταπόκριση (correlation) ανάμεσα στα αντικειμενικά κριτήρια για την φτώχεια και τις υποκειμενικές ανάγκες των ατόμων τότε οι άνθρωποι θα ταξινομούνταν με τον ίδιο τρόπο από την αντικειμενική

³³⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

³³¹ Βλ. Hagenaars (1986) σ. 37.

³³² Οπ. π. σ. 43.

³³³ Βλ. Δ. Μπουλούρδος (1991) σελ. 100 - 143 εδώ σ. 117 και οπ. ο ίδιος παραπ. στον B. Abbel - Smith (1984).

³³⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

³³⁵ Οπ. π. σ. 118.

³³⁶ Βλ. Hagenaars (1986) σ. 24. Βλ. επ. OSBERG LARS 1991, το κείμενο του Hagenaars «The Definition and Measurement of Poverty» σελ. 137 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Runciman (1966) για την σχετική αποστέρηση. Επίσης στο ιδ. υποστηρίζει ότι η σχετική αποστέρηση βασικά ορίζεται ως μία κατάσταση του μυαλού - πνευματική - και δεν απόλυτα μια αντικειμενική κατάσταση η σχετική αποστέρηση μπορεί να εξαρτηθεί από μια προγενέστερης ή μεταγενέστερη κατάσταση, και γι' αυτό είναι κατά πολύ μια ατομική, υποκειμενική κατάσταση.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS - LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

και από την υποκειμενική γραμμή φτώχειας. Όμως αν αυτό δεν συμβαίνει δύο πράγματα μπορούν να συμβούν. Η κάποια άτομα που σύμφωνα με την αντικειμενική γραμμή φτώχειας θεωρούνται φτωχοί, οι ίδιοι δεν θεωρούν τους εαυτούς τους φτωχούς, ή άλλα άτομα τα οποία ταξινομούνται (classified) ως μη - φτωχοί, σύμφωνα με το εισόδημα και το μέγεθος του νοικοκυριού, αλλά θεωρούνται φτωχοί σύμφωνα με την δική τους εκτίμηση (evaluation).³³⁷

Για τον Hagenaars ο έ αντικειμενικές προσεγγίσεις της φτώχειας δεν οδηγούν πουθενά. Διότι «η απόλυτη φτώχεια μεταβάλλεται μόνο όταν αυξηθεί το επίπεδο διαβίωσης για ρούχα ή τρόφιμα και η σχετική ορίζεται ως ένα ποσοστό της ανισοκατανομής του εισοδήματος και η φτώχεια μοιάζει ως ένα θέμα της ανισότητας αυτής μόνο. Ειδικά σε διεθνή συγκρισιμότητα (οι ορισμοί) δεν ευσταθούν, διότι π.χ. δύο χώρες με τον ίδιο βαθμό εισοδηματικής ανισότητας (extent income inequality) παρουσιάζεται η μία να έχει ένα μέσο εισόδημα δύο φορές υψηλότερο από την άλλη».³³⁸

Ο Fields, όπως αναφέρει ο Hagenaars, χρησιμοποιεί την ίδια γραμμή φτώχειας για όλες τις χώρες εκτός αν υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ τους π.χ. μεταξύ αναπτυσσόμενων και βιομηχανικών χωρών, αλλά του αντιπαραθέτει ότι έτσι δεν μπορούμε να συγκρίνουμε τις Η.Π.Α. με την Ευρώπη.³³⁹

Επίσης ο Sen σύμφωνα με τον Hagenaars,³⁴⁰ επανεξετάζει την γραμμή φτώχειας και κατασκευάζει ένα δείκτη φτώχειας για εκείνους τους φτωχούς, οι οποίοι βρίσκονται πιο χαμηλά απ' τους άλλους στη γραμμή φτώχειας. Κατά τον Hagenaars ούτε αυτή η τακτική λύνει το πρόβλημα και υποστηρίζει ότι ίσως να λυνόταν «αν απομακρύνουμε το μειονέκτημα σχετικά με τις βασικές ανάγκες και θεωρήσαμε ότι τα βασικά αγαθά είναι σε μια συγκεκριμένη χώρα και συγκεκριμένο χρόνο αυτά που ρωτώντας τους ανθρώπους θα μας δώσουν ως το ελάχιστο, το οποίο χρειάζονται για να καλύψουν τις ανάγκες τους, όπως έκανε ο Rowntree για το ντύσιμο, ώστε να έχουμε ένα σύγχρονο καθιερωμένο τρόπο ζωής στην κοινωνία. Έτσι θα μπορέσουμε

³³⁷ Οπ. π. σ. 13.

³³⁸ Οπ. π. σ. 39.

³³⁹ Οπ. π. ιδ σ.

³⁴⁰ Οπ. π. σελ. 39 - 40.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

να ερμηνεύσουμε την σχέση μεταξύ της γραμμής φτώχειας και του μέσου εισοδήματος καθώς τα ίδια τα άτομα θα μας δώσουν το καθιερωμένο κόστος ζωής στην κοινωνία (standard of living in society) και χρησιμοποιώντας αυτή τη σχέση εμπειρικά, θα ορίσουμε την γραμμή φτώχειας»³⁴¹ και καταλήγει στο ότι: **«το πρόβλημα εδώ είναι τι είδους κριτήρια θα χρησιμοποιήσουμε για να αναγνωρίσουμε (indentify) κάποιον ως φτωχό..... τελικά το θέμα είναι πολιτικό και όχι επιστημονικό».**³⁴²

Γενιά η διαμάχη των επιστημόνων για τον καθορισμό του ορίου φτώχειας αφορά είτε την αντικειμενική προσέγγιση αυτού με απόλυτους ή σχετικούς όρους - όπως αναπτύχθηκε παραπάνω είτε την υποκειμενική του προσέγγιση.

Δυστυχώς, αν και είναι αναγκαίος ένας κοινός ορισμός για την προσέγγιση του φαινομένου της φτώχειας κάτι τέτοιο μέχρι σήμερα δεν έχει επιτευχθεί.³⁴³

3) Εισοδηματική ή πολυδιάστατη φτώχεια;

Όπως ήδη αναφέρθηκε,³⁴⁴ υπάρχουν πολλές δυσκολίες όταν η φτώχεια μετριέται με βάση το εισόδημα. Το ερώτημα που προκύπτει εδώ είναι εάν η φτώχεια είναι αποτέλεσμα έλλειψης εισοδήματος ή άλλων ελλείψεων.

«Η φτώχεια και η στέρηση προσδιορίζονται από την παρουσία πολλών ελλείψεων: έλλειψη τροφής και στέγης, έλλειψη δυνατότητας για πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες, στην εκπαίδευση κ.ο.κ. Οι φτωχοί όμως, τουλάχιστον εμπειρικά, αναγνωρίζονται από την έλλειψη χρημάτων ή αγαθών και υπηρεσιών, μετατρέψιμων σε χρήμα..... Ο Townsend υποστήριξε ότι κάτω από ένα ορισμένο επίπεδο εισοδήματος - ένα επίπεδο κατά πολύ υψηλότερο απ' αυτό που χρησιμοποιείται στο Ηνωμένο Βασίλειο σαν minimum για την παροχή κοινωνικής βοήθειας - ο κίνδυνος που διατρέχει ένα άτομο να περιέλθει σε κατάσταση φτώχειας, αυξάνεται κατά τρόπο εντυπωσιακό. Στην άποψη αυτή ο Piachaud (1981) και ορισμένοι άλλοι αντέταξαν ότι δεν είναι δυνατόν να εντοπιστεί εμπειρικά η αύξηση του κινδύνου και ακόμα

³⁴¹ Οπ. π. ιδ. σελ.

³⁴² Οπ. π. σ. 13 (η έμφαση εντός των εισαγωγικών είναι δική μου).

³⁴³ Βλ. κείμενο Graham Room, Ο ορισμός και η μέτρηση της φτώχειας από τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990) σ. 64.

³⁴⁴ Βλ. αν. την σχετική έννοια της φτώχειας με βάση το εισόδημα.

λιγότερο μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ο κίνδυνος αυτός αντιστοιχεί σ' ένα συγκεκριμένο επίπεδο εισοδήματος».³⁴⁵

Αν και υποστηρίχτηκε ότι το εισόδημα είναι ένας «καλός» δείκτης για την μέτρηση της φτώχειας όταν δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία,³⁴⁶ η εισοδηματική μέτρηση της φτώχειας στηρίζεται στην άποψη ότι η φτώχεια είναι μια ακραία μορφή άνισης διανομής του εισοδήματος χωρίς να συνεκτιμά και τις μη εισοδηματικές της διαστάσεις».³⁴⁷

Οι ερευνητές πάνω σ' αυτό το θέμα δεν έχουν καταλήξει σε συμφωνία.³⁴⁸ Η συνεχιζόμενη όμως διαφωνία τους θα μπορούσε να επηρεάσει έτσι ώστε να συγκεντρώνονται στοιχεία και «για άλλες πλευρές κοινωνικής ή οικονομικής μειονεξίας»³⁴⁹ και όχι μόνο εισοδηματικής.

4) Η Ελληνική «σκοπιά» για την φτώχεια.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει επίσημος ορισμός της φτώχειας,³⁵⁰ αλλά όπως εξηγεί ο Μ. Ε. Πόθος (Δ/ντής Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών) μέσα από τις διατάξεις του ΝΔ 57/73 και από αποφάσεις και εγκυκλίους οι οποίες εκδόθηκαν για την εφαρμογή του, όπου προσδιορίζεται ποιοι είναι οι δικαιούχοι για παροχή κοινωνικής βοήθειας στην Ελλάδα, προκύπτει ο εξής ορισμός: «Σε κατάσταση φτώχειας ή «ένδειας», κατά την ορολογία του νόμου, βρίσκονται όσοι στερούνται πόρους για να καλύψουν τις βασικές βιοτικές τους ανάγκες δηλαδή όπως αναφέρεται κάπου αλλού τις ανάγκες στεγάσεως, διατροφής, ενδύσεως, υποδήσεως και υγείας....»³⁵¹ αλλά «η κατάσταση της φτώχειας κρίνεται κατά περίπτωση, σε συνάρτηση με τις οικονομικές και οικογενειακές συνθήκες, αλλά και την φύση και το είδος της ανάγκης».³⁵²

³⁴⁵ Βλ. Graham Room οπ. π. σ. 63.

³⁴⁶ Βλ. αν. την σχετική έννοια της φτώχειας με βάση το εισόδημα.

³⁴⁷ Βλ. αρθρ. Ν. Μπούζα (1990) σ. 169.

³⁴⁸ Βλ. Graham Room οπ. π. ιδ. σ.

³⁴⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

³⁵⁰ Βλ. αρθρ. Π. Τσακλόγλου (1990) σελ. 79 - 105 εδώ σ. 99 βλ. επ. Σ. Καραγιώργα κ.α. Α' σελ. 130.

³⁵¹ Βλ. Μ. Ε. Πόθος: «Η πολιτική κατά της φτώχειας στην Ελλάδα στα πλαίσια της Κοινωνικής Πρόνοιας» από τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη (1990) σελ. 145 - 153 εδώ σ. 147.

Σημείωση: Το κείμενο του κ. Μ. Ε. Πόθου αναφέρεται για ότι ίσχυε στην Ελλάδα, στον τομέα της Κοινωνικής Πρόνοιας κατά το έτος 1981.

³⁵² Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Στον καινούργιο νόμο 2546/1988 «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις» άρθρο 1 παρ. 1 αναφέρεται ότι: «Κοινωνική Φροντίδα είναι η προστασία που παρέχεται σε άτομα ή ομάδες με προγράμματα πρόληψης και αποκατάστασης και αποσκοπεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις ισότιμης συμμετοχής των ατόμων στην οικονομική και κοινωνική ζωή και να τους εξασφαλίσει αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης....»,³⁵³ επίσης στο ίδιο άρθρο παρ. 2 αναφέρεται ότι: «Η παροχή κοινωνικής φροντίδας αποτελεί ευθύνη του κράτους. Κάθε άτομο που διαμένει νόμιμα στην Ελληνική Επικράτεια και βρίσκεται σε κατάσταση ανάγκης, δικαιούται κοινωνικής φροντίδας κατά τους ειδικότερους όρους του παρόντος νόμου. Η κοινωνική φροντίδα παρέχεται μετά την διαπίστωση του απειλούμενου άμεσου κινδύνου ή της υπάρχουσας ανάγκης και διαρκεί όσο διατηρούνται οι προϋποθέσεις χορήγησής της»,³⁵⁴ ενώ στην παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου αναφέρεται ότι: «Οι υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας παρέχονται χωρίς διακρίσεις ανάλογα με τις ιδιαίτερες προσωπικές, οικογενειακές, οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες των ατόμων στα πλαίσια ενιαίου και αποκεντρωμένου Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας.....».³⁵⁵

Είναι ενδιαφέρουσα η σύγκριση της ορολογίας που χρησιμοποιείται στους παραπάνω νόμους. Η Ελλάδα, δηλαδή, αρχικά υιοθετούσε ένα ορισμό απόλυτης φτώχειας και βάση αυτού όριζε τους δικαιούχους της κοινωνικής Πρόνοιας, ενώ μέσα από το ύψος των διατάξεων που διέπουν τον νέο νόμο 2546/1998 υιοθετείται ένας πιο ευρύς ορισμός που επιτρέπει την «εισαγωγή και των κοινωνικών αναγκών στις ανάγκες του ατόμου πέρα από τις βιολογικές. Γίνεται δηλαδή μια προσπάθεια υιοθέτησης ενός ορισμού πλησιέστερου στον σχετικό ορισμό της φτώχειας.

Εξάλλου αρκετές έρευνες που έχουν γίνει στην Ελλάδα χρησιμοποίησαν τον σχετικό ορισμό της φτώχειας για την κατασκευή γραμμών φτώχειας.³⁵⁶

³⁵³ Βλ. ΦΕΚ 236/20 Ικτωβρίου 1988, ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ, ΝΟΜΟΣ ΥΠ ΑΡΙΘ. 2546 «Ανάπτυξη του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις», σ. 3455.

³⁵⁴ Βλ. οπ. π. άρθρο 1 παρ. 2.

³⁵⁵ Βλ. οπ. π. άρθρο 1 παρ. 3.

³⁵⁶ Ενδεικτικά αναφέρεται η έρευνα του Σ. Καραγιώργα κ. αλ. που έγινε με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν μεταξύ Νοεμβ. 1981 - Οκτ. 1982 σε 6.035 νοικοκυριά από την ΕΣΥΕ, ΕΟΠ 1981/82 και όπου χρησιμοποιήθηκε ως γραμμή φτώχειας το 55% της μέσης καταναλωτικής δαπάνης. Βλ. σχετικά Σ. Καραγιώργα κ. αλ. Τόμοι Α' και Β, ΕΚΚΕ, 1990. Βλ. επ. π. κ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Το φαινόμενο της φτώχειας δεν είναι καινούργιο.³⁵⁷ Η φτώχεια «βρίσκεται βαθιά ριζωμένη στην ύπαρξη των ιεραρχικά δομημένων κοινωνιών».³⁵⁸

Όμως, μέσα στη διαδρομή της στο χρόνο, η σημασία που της αποδόθηκε κάθε φορά ήταν διαφορετική. Και αφού για μεγάλο χρονικό διάστημα θεωρήθηκε αποτέλεσμα της «ανικανότητας»,³⁵⁹ της «τεμπελιάς»³⁶⁰ και των «προσωπικών ελαττωμάτων»,³⁶¹ σήμερα αντιμετωπίζεται ως ένα πολυσύνθετο και πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο, το οποίο δεν μπορεί να εξηγηθεί μονόπλευρα.³⁶²

1.- Οι «απόψεις» για την φτώχεια στην πορεία της στον χρόνο.

α) Η Φτώχεια ως «εξύμνηση»

Κατά τον Μεσαίωνα, μέσω της επίδρασης των χριστιανικών αρχών,³⁶³ «... οι άνθρωποι έτειναν προς κάποια εξύμνηση και εγκωμιασμό της φτώχειας. Το ιδανικό ήταν η απομάκρυνση από τα επίγεια αγαθά και η αφιέρωση στα θεία. Θεωρούσαν έτσι ότι οι φτωχοί ήταν κοντά στο Θεό και το να κάνει κανένας ελεημοσύνη ήταν θεία πράξη».³⁶⁴

Η φτώχεια είχε δηλαδή μία διάσταση θρησκευτική και πολιτική και όχι οικονομική η οποία της αποδόθηκε αργότερα.³⁶⁵

³⁵⁷ Βλ. αρθ. Ν. Πατινιώτη 1987, σελ. 210-224 εδώ σ. 212.

³⁵⁸ οπ. π. ιδ.σ.

³⁵⁹ Βλ. κείμενο Η Bartoli «Η φτώχεια και η γέννησή της» σελ. 52-61 εδώ σ. 53, από τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1996.

³⁶⁰ Βλ. κείμενο Η Bartoli «Η φτώχεια και η γέννησή της» σελ. 52-61 εδώ σ. 53, από τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1996.

³⁶¹ Βλ. κείμενο Η Bartoli «Η φτώχεια και η γέννησή της» σελ. 52-61 εδώ σ. 53, από τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1996.

³⁶² Βλ. Κ. Κασιμάτη 1996 σελ. 69.

³⁶³ Βλ. αρθ. Ν. Πατινιώτη 1987, σ. 217.

³⁶⁴ οπ. π. ιδ. σ

³⁶⁵ Βλ. κείμενο «PAUVRETE ET EXCLUSION», Encyclopaedia Universalis France S.A. 1998 σελ. 1-9, εδώ σ. 1.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

β) Η Φτώχεια ως «αλητεία»

Ήδη από το δεύτερο μισό του 12^{ου} αιώνα, όπως περιγράφει ο **Georges Duby**, «η πράξη της αγαθοεργίας συνοδεύεται από την περιφρόνηση για τους φτωχούς, οι οποίοι κρίνονται ως υπεύθυνοι για την φτώχειά τους και από εδώ και πέρα θεωρούνται επικίνδυνοι».³⁶⁶

Τον 14^ο αιώνα όπως επισημαίνει ο Michel Mollat, «η ελεημοσύνη αμφισβητείται διότι ενθαρρύνει την αργία...»,³⁶⁷ ενώ ο Bronislaw Geremek επισημαίνει την εμφάνιση της αλητείας (vagabond) αυτών που δεν εργάζονται ή ακόμα χειρότερα αυτών που αρνούνται την εργασία.³⁶⁸

Έτσι ξεκινάει ένας διαχωρισμός μεταξύ των αληθινών φτωχών, (vrais pauvres) - πρόκειται γι' αυτούς που δεν μπορούν να εργαστούν - και των «ψεύτικων φτωχών» (faux pauvres) οι οποίοι και καταδιώκονται.³⁶⁹ Το 1350 παίρνονται μέτρα στη Γαλλία, Αγγλία και Ισπανία κατά των «αλητών» - καθώς έτσι ονομάζονται οι άποροι αυτής της εποχής³⁷⁰ και μερικές δεκαετίες μετά, στην Γερμανία και στην Ολλανδία.³⁷¹

Οι φτωχοί και οι «επαίτες» τον 14^ο αιώνα συγκροτούν «μια πραγματική κοινωνική τάξη, που για την επιβίωσή της ασχολείται αποκλειστικά με την επαιτεία και τη ληστεία, αργότερα όμως τους παραχωρούνται ατέλειες (άδεια επαιτείας) ή και προνόμια (επαίτης στη πόρτα των εκκλησιών).

Στις επαρχίες οργανώνονται σε συμμορίες. Οι μεγάλες σιτοδείες προκαλούν καμιά φορά εξεγέρσεις ή στάσεις που τελικά καταστέλλονται. Ανασυγκροτούνται στις πόλεις, όπου όμως ζουν περιθωριακά».³⁷²

³⁶⁶ Βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 1: «la pratique de la Charite s' accompagne d' un mepris croissant pour les pauvres juges responsables de leur pauvreté et désormais tenus pour dangereux».

³⁶⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

³⁶⁸ Οπ. π. σελ. 1-2.

³⁶⁹ Οπ. π. σ. 2, βλ. επίσης π.κ.

³⁷⁰ Βλ. κείμενο H. Bartoli, «Η φτώχεια και η γέννησή της», από το φάκελλο σημειώσεως της Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 52. Βλ. επίσης Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 2.

³⁷¹ Βλ. αρθ. Ν. Πατινώτη 1987, σ. 213.

³⁷² Βλ. κείμενο H. Bartoli, οπ. π. σ. 52.

Γενικά «υπάρχει περιφρόνηση απέναντι στους φτωχούς που δεν εργάζονται, οι οποίοι κατοικούν - διαμένουν - εκτός οικογένειας, «πέφτουν» στην παραβατικότητα (delinquance) και αρέσκονται στην αργία..... Η φτώχεια ενοχλεί διότι είναι αχρηστία, δείχνει επικίνδυνη, διότι τελικά οι φτωχοί αρνούνται να δουλέψουν».³⁷³

Η πολιτική του Μεσαίωνα απέναντι στους φτωχούς είναι «διφορούμενη». Από την μία πλευρά επικρατεί η άποψη ότι οι φτωχοί θα πρέπει να βοηθηθούν αλλά από την άλλη υποστηρίζεται ότι η βοήθεια αυτή δεν πρέπει να είναι μεγάλη διότι μπορεί να έχει αντίθετα αποτελέσματα, όπως να ενθαρρύνει την αργία.³⁷⁴ Η παραπάνω «διφορούμενη» σκεπτική οδηγεί στην άποψη ότι η φτώχεια ίσως είναι ατομική ή κοινωνική.

Έτσι οι πολιτικές που εφαρμόζονται θα πρέπει να είναι είτε γενικές - καθολικές είτε κατασταλτικές (repressives).³⁷⁵

Η φτώχεια αφομοιώνει την αλητεία και τη ζητιανιά, δεν θεωρείται όμως ως μία κοινωνική διαταγή αλλά ως συνέχεια μιας άσχημης διαχείρισης των πόρων των δημοσίων αρχών.³⁷⁶

Με την επίδραση των ανθρωπιστικών αρχών,³⁷⁷ υπογραμμίζεται η σημασία της πολιτικής ένταξης, επανεκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης των φτωχών και υποστηρίζεται και η άποψη ότι ίσως η φτώχεια να είναι ακούσια (involontaire).³⁷⁸

«Οι νομοθετικές ρυθμίσεις που συνδυάζουν την καταπίεση και την κοινωνική βοήθεια επαυξάνονται».³⁷⁹ Τα work - houses της Αγγλίας, πραγματικοί λοιτήρες πουριτανισμού ταυτίζονται με τα Zuchthausen της Γερμανίας, πραγματικά σωφρονιστήρια και τα Γαλλικά Hopitaux generaux, όπου εγκλείονται οι

³⁷³ Βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 2.

³⁷⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

³⁷⁵ Οπ. π. ιδ. σ. όπου υποστηρίζει ότι οι πολιτικές του 16^{ου} αιώνα στην Ευρώπη αποτελούν το γέννημα της κρατικής πρόληψης (providence).

³⁷⁶ Οπ. π. ιδ. σ.

³⁷⁷ Οπ. π. ιδ. σ. όπου αναφέρονται: Pic de la Mirandole, Erasme, More, Vives

³⁷⁸ Οπ. π. ιδ. σ.

³⁷⁹ Βλ. Encyclopedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 2., όπου αναφέρεται ότι ο εγκλεισμός των φτωχών δεν είναι καινούργιο μέτρο, όμως ο «επανεγκλεισμός» τους αρχίζει τον 18^ο αιώνα συστηματικά με τα work houses στην Αγγλία και τα hopitaux generaux στην Γαλλία.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

επαίτες με τους τρελούς κάτω από τους ίδιους περιορισμούς».³⁸⁰ Οι οικονομικές κρίσεις προκαλούν την εφαρμογή αυστηρών μέτρων εναντίον των φτωχών.

Το 1765 «πολλαπλασιάζονται τα πτωχοκομεία όπου καταδικάζονται οι φτωχοί στην απραξία, μαζί με τους τρελούς, τους ηλικιωμένους, τους εγκληματίες».³⁸¹

Τον 18^ο αιώνα η φτώχεια είναι, σύμφωνα με την φυσιοκρατική σχολή - μία φυσική διαταγή, θέλημα Θεού, είναι δικαιοσύνη.³⁸² Ενώ η κλασική αγγλικανική σχολή πιστεύει στην φυσική οικονομία, την αναγκαιότητα του «Laisser Faire». Σεβασμός στους νόμους της αγοράς, και όσο δυνατόν λιγότερη συμμετοχή του κράτους.³⁸³

Η φτώχεια μέχρι και τον 18^ο αιώνα θεωρείται «... από τις πλατιές μάζες ως μοιραία κατάσταση από την οποία δύσκολα θα μπορούσε να ξεφύγει κανείς».³⁸⁴ Και «... προερχόταν από ανεργία, αύξηση του πληθυσμού, υψηλές τιμές τροφίμων και έλλειψη χρημάτων».³⁸⁵

γ) Η Φτώχεια ως «τεμπελιά» και «ολιγωρία»

Η αμφισβήτηση για την «φυσική μοίρα» των φτωχών - που ήδη είχε ξεκινήσει απ' το Μεσαίωνα με την επισήμανση των αρνητικών συνεπειών της αργοεργίας³⁸⁶ - γίνεται πραγματικότητα στα μέσα του 18^{ου} αιώνα, όπου αναπτύσσεται η άποψη ότι στους φτωχούς δεν αξίζει επιείκεια.³⁸⁷ «Η φτώχεια αντιμετωπίστηκε ως συνέπεια τεμπελιάς και ολιγωρίας. Δεν θεωρούνταν πια ως το αποτέλεσμα αντίξοων συνθηκών που βρίσκονταν έξω από τις δυνατότητες αντίδρασης του καθενός. Η κυρίαρχη άποψη, ήταν ότι η φτώχεια αποτελεί έκφραση του κακού. Η αλλαγή στην αντίληψη για την φτώχεια συνέπεσε με μία περίοδο

³⁸⁰ Βλ. Η Bartoli οπ. π.σ. 52 όπου αναφέρει: «Ο Fronse δεν βλέπει παρά ένα φάρμακο: τα ισόβια κάτεργα για τους αλήτες και τους επαίτες».

³⁸¹ Βλ. Η Bartoli οπ. π. ιδ. σ.

³⁸² Βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 2 - 3.

³⁸³ Οπ. π. σ. 3.

³⁸⁴ Βλ. αρθ. Ν. Πατινώτη 1987 σ. 213 επ. βλ. FRANCOIS - XAVIER MERRIEN, το κείμενο της Giovanna Rrocacci, «Από την επαιτεία στο κοινωνικό ζήτημα», σ. 46 όπως αναφέρει: «Η φτώχεια ανήκει στη φυσική τάξη πραγμάτων» και επομένως δεν μπορεί να εξαφανιστεί.

³⁸⁵ Βλ. αρθ. Ν. Πατινώτη 1987 σ. 213.

³⁸⁶ Βλ. αν.

σημαντικής οικονομικής ανάπτυξης. Στους επιχειρηματίες της εποχής φαινόταν τρομερή αντίφαση οι πόλεις να παρέχουν - με όποιο τρόπο παρείχαν - βοήθεια στους φτωχούς και συγχρόνως να υποφέρουν οι επιχειρήσεις από τεράστια έλλειψη εργατικής δύναμης».³⁸⁸

Έτσι με το τέλος του 18^{ου} αιώνα η διάκριση ανάμεσα σε «μη - υγιείς» και «υγιείς φτωχούς»³⁸⁹, επανέρχεται στο προσκήνιο. Διαχωρίζονται δηλαδή εκείνοι που αξίζουν βοήθεια από εκείνους που δεν δικαιούνται καμία βοήθεια.³⁹⁰ «Οι πρώτοι είναι τα αθώα θύματα της άτυχης μοίρας: άρρωστοι, γέροι, ανάπηροι, η τύχη τους βρίσκεται στα χέρια της κοινωνίας».³⁹¹ Οι άλλοι είναι απατεώνες, εγκληματίες, οκνηρά ή ανήθικα πρόσωπα που επιζητούν να ζήσουν εις βάρος της κοινωνίας». «Οι υγιείς πρέπει να εργαστούν και να συνεισφέρουν στον εθνικό πλούτο. Η κοινωνική βοήθεια θ' αφορά μόνο τους μη υγιείς και τις οικογένειές τους».³⁹²

Πρώτη η Αγγλία με τους «Ελισαβετιανούς Νόμους» υποχρεώνει όλους να εργάζονται με οποιαδήποτε αμοιβή και αν τους προσφέρουν.³⁹³ «Η άποψη που επιβάλλεται είναι ότι όσοι εργάζονται πρέπει ν' αμείβονται τόσο ώστε να αναπαράγονται. Το όριο επιβίωσης (minimum vital) είναι σύμφωνα με τον Turgot «η βασική τιμή». Γίνεται σύμφωνα με τους Smith, Ricardo & J. B. Say ο ρυθμιστής της προσφοράς εργασίας.

Η φτώχεια μεταβάλλεται σε δυσλειτουργία».³⁹⁴

³⁸⁷ Βλ. αρθ. Ν. Πατινώτη 1987 σ. 214

³⁸⁸ Οπ. π. ιδ. σ

³⁸⁹ Βλ. H. Bartoli οπ. π. σ. 52, βλ. επ. αν. όπου αναφέρεται η διάκριση ανάμεσα σε «vrais pauvres» και «faux pauvres» που ξεκίνησε ήδη από τον 14^ο αιώνα και βλ. επ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο του M. Freeden «Ομοιότητες με τον 19^ο αιώνα» σ. 29 όπου αναφέρει ότι η διάκριση αυτή αφορά το πρόβλημα «της κατηγοριοποίησης των φτωχών» το οποίο απασχόλησε όλον τον 19^ο αιώνα.

³⁹⁰ Βλ. κείμενο M. Freeden οπ. π. ιδ. σ.

³⁹¹ Οπ. π. σ. 30.

³⁹² Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 52.

³⁹³ Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 3.

³⁹⁴ Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 53 και όπως ο ίδιος αναφέρει: «Δεν πρέπει να υπάρχουν φτωχοί σ' ένα σωστά κυβερνόμενο κράτος, μας λέει το λήμμα «**νοσοκομείο**» (;) στην Encyclopedie, παρά μόνο αυτοί που γεννιούνται μέσα στην ένδεια, ή περιέχονται σ' αυτή λόγω ατυχήματος».

Βλ. επ. αρθ. Ν. Πατινώτη 1987 σ. 214 όπου αναφέρει ότι: «... το 1795 ψηφίστηκε ο νόμος Speenhamland, που προέβλεπε ότι στην Αγγλία ένας εργάτης θα μπορούσε να δεχτεί χρηματική βοήθεια από το κράτος με την προϋπόθεση ότι η αμοιβή από την εργασία του θα ήταν μικρότερη από ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η Φτώχεια ως «κίνδυνος» για την κοινωνία «Εργαζόμενες τάξεις», «Επικίνδυνες τάξεις»

Τον 18^ο αιώνα η φτώχεια ταυτίζεται με την εργασία. Ο εργάτης με τον φτωχό.³⁹⁵ Η ταύτιση αυτή δεν είναι καινούργια.³⁹⁶ «Για πρώτη φορά όμως το να βρίσκεται κανείς στην κατάσταση αυτή άρχισε ν' αποτελεί στίγμα. Η κοινωνική ταύτιση εργατών και φτωχών φαίνεται και από το γεγονός ότι τα μορφωτικά μέτρα που παίρνονται απευθύνονται ταυτόχρονα σε εργάτες και φτωχούς».³⁹⁷

Η G. Procacci επισημαίνει ότι «ανάμεσα στον 18^ο και 19^ο αιώνα, ως συνέπεια της μετάβασης από το παλαιό καθεστώς σε μια φιλελεύθερη κοινωνία, το αντικείμενο της δημόσιας συζήτησης για τη φτώχεια στη Γαλλία μετατίθεται από το θέμα της επαιτείας σε εκείνο της ανάλυσης του **κοινωνικού ζητήματος**».³⁹⁸ Ανάμεσα στον ενοχλητικό για την παλιά κοινωνία ζητιάνο και τον «σύγχρονο φτωχό η αντίθεση είναι έντονη: οι φτωχοί δεν είναι πλέον άτομα αλλά **επικίνδυνες τάξεις**».³⁹⁹

Για τον Μάρξ η «φτώχευση» (pauperisation) είναι συνυφασμένη με την λειτουργία του καπιταλισμού.⁴⁰⁰

όση θα ήταν απαραίτητη για να ζήσει την οικογένειά του. Μ' αυτό τον τρόπο η κρατική βοήθεια επέτρεπε τη συνέχιση καταβολής ελάχιστων μισθών από μέρους των εργοδοτών» και οπ. ο ιδ. πρβλ. στον Bendix R. *Herrschaft und Industriearbeit, Untersuchungen über Liberalismus und Autokratie in der Geschichte der Industrialisierung*, Φραγκφούρτη 1960 σ. 68: «Ο νόμος Speenhamland δεν εξασφάλιζε ποτέ κάτι περισσότερο από μισθούς πείνας ... Τον θεώρησαν ως αίτιο για την πτώση της εργασιακής ηθικής. Ειδικότερα η φιλελεύθερη κριτική τόνιζε ότι ένα εξασφαλισμένο εισόδημα που να μην εξαρτάται από την επίδοση θα έπρεπε να οδηγή διαρκώς περισσότερο στην αδιαφορία προς την εργασία. Πρόκειται βέβαια για άποψη που και στις μέρες μας δεν έχει πάψει να υποστηρίζεται. Ας αναλογιστούμε σχετικά τις ρήσεις της Σχολής του Σικάγου (Φρήντμαν κ.α.) και τις προσπάθειες πραγμάτωσής τους σε χώρες με αυταρχικά καθεστώτα όπου τα συνδικάτα των εργαζομένων είναι φτωχά και ανήμπορα».

Βλ. επ. σχετικά για το νόμο Speenhamland, *Encyclopaedia Universalis France*, 1998 οπ. π. σ. 4.

³⁹⁵ Βλ. αρθ. Ν. Πατινώτη 1987 σ. 215 και βλ. επ. FRANCOIS - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο της G. Procacci οπ. π. σ. 40.

³⁹⁶ Βλ. FRANCOIS - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο της G. Procacci οπ. π. ιδ. σ. όπου αναφέρει ότι: «Σύμφωνα με τον R. Castel, η σύνδεση αυτή ανάγεται στον 14^ο αιώνα».

³⁹⁷ Βλ. αρθ. Ν. Πατινώτη 1987 σ. 215 και όπως ο ίδιος περιγράφει τις προσπάθειες που καταβάλλονται αυτή την εποχή για την «αναμόρφωση» των φτωχών μέσα από τις αρχές της Χριστιανικής ηθικής.

³⁹⁸ Βλ. FRANCOIS - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο της G. Procacci οπ. π. σ. 37.

³⁹⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Όπως εξηγεί: «Βαθμηδόν, στο μέτρο της ανάπτυξης (progression) του σταθερού κεφαλαίου (μηχανήματα) σε αντίθεση με το μεταβλητό κεφάλαιο (εργάτες), ένας αυξανόμενος αριθμός εργαζομένων αποκλείεται από τον παραγωγικό τομέα. Αυτή η μάζα των αυξανόμενων ανέργων τροφοδοτεί τον «φτωχισμό» (pauperisme)».⁴⁰¹ Και συνεχίζει δίνοντας τις κατηγορίες που συμμετέχουν στη διαδικασία πτώχευσης. «Η στέρηση κάνει τους αλήτες, τους εγκληματίες, τις πόρνες, τους ζητιάνους και όλους όσους ο κόσμος αποκαλεί επικίνδυνες τάξεις...». Εργάτες απασχολούμενοι περιοδικά: ... **κυμαινόμενος τύπος** (forme flottante), Αγρότες ... **τύπος αφανής** (forme latente), και τέλος εργάτες υπερεκμεταλευόμενοι ...**στάσιμος τύπος** (forme stagnante)⁴⁰² Όλοι αυτοί για τον Μάρξ βρίσκονται στην βάση της πυραμίδας στην κόλαση του φτωχισμού, και η αιτία είναι η «**δυναμική**» του καπιταλιστικού συστήματος που συνεχώς τροφοδοτεί αυτές τις κατηγορίες.⁴⁰³ Οι «.... εργαζόμενες τάξεις και τα περιθωριακά στοιχεία αναμειγνύονται μέσα στην αθλιότητα. Εργαζόμενες τάξεις, επικίνδυνες τάξεις, τίτλος του Lois Chavalier. Δεν είναι όμως η φτώχεια που κινητοποιεί τα πνεύματα αλλά η προλεταριοποίηση».⁴⁰⁴

«Αυτό που άλλοτε γινόταν αποδεκτό ως ένδειξη της θείας θέλησης,⁴⁰⁵ ως μια δυστυχία που αγγίζει άτομα μέσα σε μια φυσική τάξη πραγμάτων, ικανή να

⁴⁰⁰ Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 53, επ. βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 κείμενο: Pauvrete et exclusion σ. 4.

⁴⁰¹ Βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. ιδ. σ.: «... au fur et a mesure de la progression du capital constant (machines) par rapport du capital variable (ouvriers), un nombre croissant de travailleurs est exclu du secteur productif. Ainsi se constitue une masse grandissante de chomeurs, reservoir du pauperisme».

⁴⁰² Οπ. π. σελ. 4 - 5: «**abolition faite der vagabonds derchiminels, der prostitueer, der mendiants et de tout ce monde gu' on apelle les classer dangereuser**»: ouvrier, employes en periode d' expansion et refoules en periode de depression (forme flottante), reserros de main - d' oeuvre agricole (forme latente), ouvriers surexploites daur des brancher specialer (forme stagnante) au bas de l' echelle, on trouve tous ceux qui sont expulsés du circuit de production et habient l' «**enfer du pauperisme**». Couvriers capables de travailler, enfants, miserables» (Η έμφαση είναι δική μου).

⁴⁰³ Οπ. π. σ. 5.

⁴⁰⁴ Βλ. H Bartoli οπ. π. σ. 63.

⁴⁰⁵ Βλ. οπ. η G. Procacci παραπ. στον Gutton J. - P., La societe et les pauvres en Europe (XVI - XVIII siecles) Presses Universitaires de France, Παρίσι 1974.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

συγκινήσει τις φιλεύσπλαχνες ψυχές, φαίνεται τώρα ηθικά απαράδεκτο. Η φτώχεια αποτελεί τώρα ένα σύμπτωμα ρήξης των κοινωνικών δεσμών». ⁴⁰⁶

ε) Η Φτώχεια ως «ατομική επιλογή»

Οι τρεις βασικές αρχές που χαρακτηρίζουν τον φιλελευθερισμό στις αρχές του 19^{ου} αιώνα είναι ο «ατομικισμός», ο «ωφελισμός», και η «πίστη στην πρόοδο». ⁴⁰⁷ Σύμφωνα με την αρχή του «ατομισμού», η επιτυχία στην οικονομική ζωή, ο πλούτος ή η ένδεια εξαρτώνται, κατά μεγάλο μέρος, από την δράση του ατόμου, που είναι υπεύθυνο για την μοίρα του. ⁴⁰⁸ Έτσι τα χαρακτηριστικά των φτωχών θεωρούνται ακριβώς αντίθετα από εκείνα των πλουσίων. ⁴⁰⁹

Οι πλούσιοι χαρακτηρίζονται από: «εργατικότητα, αποταμίευση, προνοητικότητα». ⁴¹⁰ Ενώ οι φτωχοί χαρακτηρίζονται από: «οκνηρία, σπατάλη, έλλειψη προνοητικότητας». ⁴¹¹

Υπερισχύει επομένως η άποψη για την «ατομική ευθύνη του πλούτου όπως και της φτώχειας». ⁴¹² «Η φτώχεια δεν εμφανίζεται πλέον ως ένα κοινωνικό πρόβλημα που αφορά όλον τον κόσμο, αλλά ως το αποτέλεσμα μιας ατομικής επιλογής». ⁴¹³

Επομένως ο φτωχός είναι υπεύθυνος για την θέση στην οποία βρίσκεται. ⁴¹⁴

⁴⁰⁶ Βλ. G. Procacci οπ. π. σ. 38.

⁴⁰⁷ Βλ. FR. XAVIER MERRIEN 1996 στο κείμενο του William Loque, σ. 66.

⁴⁰⁸ Βλ. οπ. π. ιδ. σ.

⁴⁰⁹ Βλ. οπ. π. σ. 73.

⁴¹⁰ οπ. π. ιδ. σ. και όπως ο ίδιος παραπ. στον Bastiat. Fr. «Harmonies economiques dans les oeuvres complètes, T. VI, (10η έκδοση), Guillaumin Παρίσι 1893 σ 21.

⁴¹¹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁴¹² Βλ. FR. XAVIER MERRIEN 1996 το κείμενο του M. FREEDEN «Ομοιότητες με τον 19^ο αιώνα» σ. 31

⁴¹³ Βλ. FR. XAVIER MERRIEN 1996 το κείμενο του G. PROCACCI οπ. π. σ. 55.

⁴¹⁴ Αντιπρβλ. με Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 4 όπου αναφέρεται η άποψη του SIMONDE SIMONDI (1773 - 1842) σύμφωνα με την οποία η φτώχεια δεν είναι φυσική, ατομική και αποτέλεσμα ελλείψεων της προνοητικότητας, της ραθομίας και του σεξουαλικού ενστίκτου.... όλων εκείνων των συνηθειών που ωθούν στην κοινωνική αλλοίωση. Ο φτωχός δεν είναι υπεύθυνος για την φτώχεια του και αυτό που θα πρέπει να γίνει είναι να λειφθούν μέτρα όπως όρια στην παραγωγή, διόρθωση άσχημων προσανατολισμών, ανάπτυξη της χειροτεχνίας.... κανονισμοί ωραρίου και συνθηκών εργασίας.... επαγγελματικότητα ασφάλεια και βοήθεια για την ανεργία, την αρρώστια, τα γηρατειά και μέριμνα για την εκπαίδευση.

Η κυρίαρχη όμως άποψη της εποχής ήταν ότι ο φτωχός, ευθύνεται για την φτώχεια του. Όμως η έρευνα του BOOTH επί 16 χρόνια (1886 - 1902) για την φτώχεια στο Λονδίνο, έδειξε ότι ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

στ) Η Κοινωνική αντιμετώπιση της φτώχειας και η δημιουργία των Κρατών Προνοίας.

«Το παράδοξο της φτώχειας ήταν μέχρι τότε ότι υπήρχε αθλιότητα με την άθροιση των ατόμων, που το καθένα ήταν όμως υπεύθυνο για την κατάπτωσή του. Σαν κοινωνικό φαινόμενο θεωρείται με την έννοια ότι από ένα κριτικό σημείο κι ύστερα τα προβλήματα που ετίθετο από την ύπαρξη των φτωχών έπρεπε ν' αναληφθούν από την κοινωνία, δεν θεωρείται όμως σαν κοινωνικό φαινόμενο στην γένεση και στην σημασία της, εφόσον αποδιδόταν στο άτομο που την υφίστατο».⁴¹⁵

Η θεώρηση αυτή οδήγησε στη δημιουργία των Κρατών Πρόνοιας, τα οποία ανέλαβαν την προστασία των φτωχών. «Τα **φιλελεύθερα** πολιτικά καθεστώτα μετατράπηκαν σε Κράτη Πρόνοιας ... Όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες υιοθέτησαν μέτρα κοινωνικής προστασίας που αποκτώντας γενικό χαρακτήρα, καταλήγουν να καλύπτουν τους πολίτες από τους συχνότερους κινδύνους της Βιομηχανικής Κοινωνίας...».⁴¹⁶

Η κοινωνική ασφάλιση που αναπτύχθηκε σ' όλα τα κράτη είχε κοινά σημεία (όπως υγεία, γηρατειά, πολυμελείς οικογένειες) αλλά όσον αφορά την αντιμετώπιση γενικά του φαινομένου της φτώχειας παρουσιάζει σημαντικές διαφορές.⁴¹⁷

«Η **Βιομηχανική φτώχεια** ήταν συνώνυμο της απώλειας της εργασίας και του μισθού, ανεξάρτητα αν η αιτία ήταν ένα ατύχημα, μια αρρώστια ή μια απόλυση. Οι αγγλικές εταιρίες αλληλοβοήθειας και οι αντίστοιχοι σύλλογοι στην ηπειρωτική Ευρώπη (Continent) ήταν πρωτοβουλίες βασισμένες στην αλληλοβοήθεια που απέβλεπαν στην αναψυχή της εξαθλίωσης των βιομηχανικών εργατών.

υπήρχε μεγάλη συσχέτιση μεταξύ φτώχειας, συνθηκών απασχολήσεως και συνθηκών τρόπου ζωής, παρά μεταξύ φτώχειας και προσωπικών συνηθειών - χαρακτηριστικών.

Έδειξε δηλαδή, ότι τα αίτια της φτώχειας ήταν κυρίως κοινωνικά - δομικά.

Βλ. σχετικά FR. XAVIER MERRIEN 1996 σ. 148 και οπ. παρ. στον Booth Charles, *Labour and the people in London*, 1902 - 1904.

Βλ. επίσης κείμενο H. Bartoli οπ. π. όπου αναφέρει ότι: «ο Villerme επικαλείται τις συνθήκες εργασίας που προσφέρει η κοινωνία (ωράριο τέτοιο που οι μητέρες να μην μπορούν να θηλάζουν τα βρέφη, σκόνες στα νηματοργεία βάμβακος που προσβάλλουν την υγεία των εργαζομένων, εργατικά ατυχήματα), αποδίδει όμως και στους εργάτες σημαντική ευθύνη για την αθλιότητά τους...».

⁴¹⁵ Βλ. H. Bartoli οπ. παρ. σ. 53.

⁴¹⁶ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996 S. 20.

Αποτελούσαν συγχρόνως ισχυρούς μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου της θέλησης για εργασία.

Ωστόσο, η εικόνα του **ανάξιου μέριμνας φτωχού** παρέμενε το βασικό πρόβλημα της αγγλικής κοινωνικής πολιτικής». ⁴¹⁸

«Στις Ηνωμένες Πολιτείες ο όρος κοινωνική Ευημερία (Welfare) εφαρμόζεται μονάχα στο ομοσπονδιακά προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας, σαφώς διαχωρισμένα από αυτό που αποκαλείται **Κοινωνική Ασφάλιση**, μια πολύ μεγάλη λέξη βέβαια για ένα σύστημα που καλύπτει ουσιαστικά τους κινδύνους του γήρατος και της διατροφής των προστατευόμενων μελών της οικογένειας σε περίπτωση θανάτου του ασφαλιζομένου». ⁴¹⁹

Στη Μεγάλη Βρετανία η κοινωνική πολιτική χαρακτηρίζεται από την «ελάχιστη προστασία όλων», ⁴²⁰ ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες προσανατολίζεται στην διάκριση των φτωχών απ' τον υπόλοιπο Πληθυσμό. ⁴²¹

Στη Γερμανία η «Κοινωνική Πολιτική δεν περιορίστηκε στη διαχείριση της φτώχειας αλλά επεξέτεινε τη δράση της στο εργατικό ζήτημα (Arbeit Frage)... Ο βιομηχανικός εργάτης και όχι ο φτωχός αποτελεί το υπόδειγμα της Γερμανικής κοινωνικής πολιτικής». ⁴²²

Στην Γαλλία «υπόδειγμα της κοινωνικής πολιτικής αναδείχθηκε ο **οικογενειάρχης εργάτης**. Η οικογένεια παραμένει πράγματι μέχρι σήμερα η κεντρική μέριμνα της Γαλλικής κοινωνικής πολιτικής...». ⁴²³

«Η φτώχεια γινόταν αντιληπτή ως συνέπεια της εκβιομηχάνισης και της συνακόλουθης κατάργησης των φεουδαρχικών δεσμών». ⁴²⁴

«Υπό την επίδραση των ιδεών του Frederic Le Play, οι Γάλλοι επιχειρηματίες εισήγαγαν σε πειραματική μορφή, ήδη από τα μέσα του 19^ο αιώνα,

⁴¹⁷ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996 το κείμενο του FR. - XAVIER KAUFAN «Τα Κράτη Πρόνοιας» σ. 294.

⁴¹⁸ Οπ. π. σελ. 295 - 296.

⁴¹⁹ Οπ. π. σ. 296.

⁴²⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁴²¹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁴²² Οπ. π. σ. 299.

⁴²³ Οπ. π. σελ. 299 - 300.

τον οικογενειακό μισθό και τα αντισταθμιστικά ταμεία, που αποτέλεσαν αργότερα την καρδιά του Γαλλικού συστήματος της κοινωνικής ασφάλισης. Η Βιομηχανική φτώχεια λοιπόν γινόταν αντιληπτή ως οικογενειακή ανασφάλεια».⁴²⁵

Στην Σκανδιναβία, από το 1884 παίρνονται μέτρα για την αντιμετώπιση της φτώχειας στην τρίτη ηλικία.

«Η ιδέα να καταπολεμηθεί η φτώχεια στο πλαίσιο μιας σφαιρικής πολιτικής που να περιλαμβάνει όχι μόνο ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, αλλά και κατευθυντήριες γραμμές στον τομέα της αγοράς εργασίας και ακόμη ένα πολύ εξισωτικό σύστημα φορολόγησης αποτέλεσε το χαρακτηριστικό του Σκανδιναβικού Κράτους Πρόνοιας».⁴²⁶

Υπόδειγμα της Σκανδιναβικής Κοινωνικής Πολιτικής αποτέλεσε ο πολίτης ως πλήρες μέλος της κοινωνίας.⁴²⁷

Παρόλα αυτά η ανάπτυξη των Κρατών Πρόνοιας, δεν στάθηκε ικανή να προστατεύσει τ' άτομα απ' την φτώχεια.⁴²⁸

Εξάλλου «... οι πολιτικές Κοινωνικής Πρόνοιας προέκυψαν πολύ περισσότερο από μία στρατηγική σταθεροποίηση της οικονομίας και της πολιτικής εξουσίας παρά από μια στρατηγική βελτίωσης της κατάστασης των φτωχών...».⁴²⁹

⁴²⁴ Οπ. π. σ. 300.

⁴²⁵ Οπ. π. σελ. 300 - 301.

⁴²⁶ Οπ. π. σελ. 302.

⁴²⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁴²⁸ Οι έρευνες του Jurgen Kohl έδειξαν ότι η φτώχεια αυξάνεται σημαντικά σε σχέση με την ηλικία, έτσι στην Αγγλία πάνω από τα μισά άτομα ηλικίας 75 ετών και άνω διαθέτουν εισόδημα κάτω από το 60% του μέσου Βρετανικού εισοδήματος, ενώ στη Γερμανία το επίπεδο φτώχειας που χρησιμοποιείται είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με την Αγγλία και τη Σουηδία αλλά παρόλα αυτά το 4% των ατόμων πάνω από 60 ετών δεν διαθέτει καν το 40% του μέσου εισοδήματος. Βλέπε σχετικά FR. - XAVIER MERRIEN το κείμενο του FR. - XAVIER KAUFMAN σελ. 303, 305 και όπως ο ίδιος σ. παραπ. στον KOHL, JURGEN, Minimum Standards in Old Age Security and the Problem of Poverty in Old Age, 1990. Κείμενο που ετοιμάστηκε για το Διατλαντικό Ερευνητικό Συνέδριο με θέμα «**Ηλικία, Εργασία και Κοινωνική Ασφάλιση**» 13 - 15 Ιουνίου 1990, Walferdange, Λουξεμβούργο. Αντίθετα στην Σουηδία όσα άτομα βρίσκονται πάνω από το όριο του 50%, ενώ ένα ποσοστό 94% βρίσκεται πάνω από το 60% του μέσου εισοδήματος, η πρόσφατη όμως αύξηση των φτωχών στην Σουηδία πρέπει να προβληματίσει (βλ. οπ. π. σ. 304 και όπως ο ίδιος παραπ. στο σχετικό κεφ. του ίδιου βιβλίου «Η φτώχεια στην Σκανδιναβία» - επ. βλ. π. κ.

⁴²⁹ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996 το κείμενο της G. Procacci οπ. π. σ. 59. Επίσης βλ. Μαλούτας - Οικονόμου 1988 σ. 14 όπου αναφέρεται ότι: «Σύμφωνα με τις κενσιακές θέσεις για την οικονομική πολιτική, το κράτος πρόνοιας αντιμετωπίστηκε όχι ως βάρος για την οικονομία, αλλά ως πολιτικός σταθεροποιητής που μπορούσε να βοηθήσει στην αναγέννηση των δυνάμεων της οικονομικής ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Ιστορικά στην οικονομική σκέψη, τρεις τύποι οργάνωσης της κοινωνίας υπάρχουν, οι οποίοι αντικατοπτρίζουν ο καθένας απ' την πλευρά του την θεώρηση για την φτώχεια.⁴³⁰ Αυτοί είναι οι εξής: **α)** Η φυσική τάξη πραγμάτων (l' ordre nature). Σύμφωνα μ' αυτό τον τύπο η φτώχεια είναι μία φυσική κατάσταση οπότε δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα για να την καταπολεμήσουμε. **β)** Η αγορά (le marche). Εδώ εκείνο που προέχει είναι η ελευθερία της αγοράς, επομένως και η ελευθερία των ατόμων. Άρα η φτώχεια είναι αποτέλεσμα ελεύθερων ατομικών επιλογών.⁴³¹ Και **γ)** Το κράτος (l' Etat).⁴³² Εδώ αναγνωρίζεται η αναγκαιότητα της δράσης του Κρατικού μηχανισμού, ο οποίος θα πρέπει να επέμβει για να συγκαλύψει τις ανεπάρκειες της αγοράς. Η φτώχεια θεωρείται μία αθέλητη (involontaire) κατάσταση και η κοινωνία θα πρέπει να βοηθήσει για την καταπολέμησή της. Στη δεκαετία του '30 και «κατά την διάρκεια της μεγάλης κρίσης (1928-1937) ο Ρούσβελτ είχε πει ότι το ένα τρίτο του αμερικάνικου πληθυσμού βρισκόταν κάτω από τη γραμμή της φτώχειας».⁴³³ Η φτώχεια όμως εκείνης της εποχής ήταν γενική. Η πλειοψηφία των ατόμων ζούσε σε συνθήκες εξαθλίωσης. Όμως όταν η κρίση ξεπεράστηκε και η οικονομία αναπτύχθηκε ένας μεγάλος αριθμός αυτών των φτωχών κέρδισε υψηλά επίπεδα ζωής - ευημερίας (Standard of living).⁴³⁴ «Από τότε οι Αμερικανοί έτειναν να ξεχάσουν κάπως τη φτώχεια. Ο Τζών Κέννεθ Γκάλμπραϊνθ μάλιστα δηλώνει μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ότι η φτώχεια «δεν μπορεί πια να παρουσιάζεται σαν μια κοινή ή παγκόσμια μάστιγα. Πολύ περισσότερο πρόκειται για πνευματικό απομεινάρι». Και όμως, να που ξαναεμφανίζεται. Τον Ιούλιο του 1959, ο Μαϊκλ Χάριγκτον δημοσιεύει στο Commentary ένα άρθρο με τον τίτλο: «Πενήντα εκατομμύρια

ανάπτυξης και να εμποδίσει το οικονομικό κατακλυσμό σε νέες υφέσεις», βλ. οπ. ο ίδιος παραπ: OFFE C., 1984: «Contradictions of the welfare state» London Hutchinson».

⁴³⁰ Βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. σ. 65.

⁴³¹ Βλ. αν.

⁴³² Βλ. Encyclopaedia Universalis France, 1998 οπ. π. ιδ. σ. Πρόκειται για το κεϋνσιανό μοντέλο οργάνωσης της κοινωνίας John Maynard Keynes (1883 - 1946).

⁴³³ Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 52.

⁴³⁴ Βλ. WEISBROD A. BURTON 1965 σ. 34 κεφάλαιο The Invisible Land του Michael Harrington από το βιβλίο του «The Other America» που δημοσιεύτηκε το 1962, Macmillan Company και όπως ο ίδιος παραπέμπει στον J. K. Galbraith στο «The Affluent Society». «Εάν κάποιος κάνει το λάθος και

φτωχοί, που έχουν ξεχαστεί από την κοινωνία της αφθονίας». Οι εκτιμήσεις διαφέρουν ανάλογα με τα κριτήρια. Η Συνδιάσκεψη για την Οικονομική Πρόοδο υπολογίζει το 1960 ότι το 29% των Αμερικανών ζουν σε κατάσταση φτώχειας (κάτω από 4.000 δολάρια για μια οικογένεια τεσσάρων ατόμων) και 41% σε κατάσταση φτώχειας ή ελλείψεων (κάτω από 6.000 δολάρια). Σε 22,4 εκατομμύρια υπολογίζονται οι φτωχοί το 1959...». ⁴³⁵ Ο M. Harrington αναφέρει ότι η φτώχεια του 1960 είναι καινούργια. Οι φτωχοί είναι περισσότερο πολιτικά αποδυναμωμένοι όσο ποτέ άλλοτε. ⁴³⁶ Ο Galbraith διαχωρίζει του φτωχούς σε δύο κατηγορίες: **α)** Φτωχούς που χαρακτηρίζονται από φυσική ή πνευματική ασθένεια (Case poverty). Άτομα άρρωστα στο κορμί και στο μυαλό. Αρρώστιες, αλκοολισμός και χαμηλός δείκτης νοημοσύνης (IQ' s) χαρακτηρίζουν αυτή την κατηγορία η οποία λόγω των παραπάνω μειονεκτημάτων είναι αδύνατο να ξεφύγει απ' την φτώχεια και χρειάζεται βοήθεια. Και **β)** Φτωχοί που περιορίζονται σε οικονομική αδυναμία (Insular poverty). Επισημαίνει ότι αυτή η κατηγορία μπορεί να είναι πιο επικίνδυνη. ⁴³⁷ Η φτώχεια αυτή την εποχή θεωρείται ως «απλή επιβίωση ενός κοινωνικού φαινομένου που οδεύει σε εξαφάνιση». ⁴³⁸ Με την έννοια αυτή, «... μόνο **θύλακοι φτώχειας** μπορούν να υπάρχουν, πριν απορροφηθούν και αυτοί από τη συνεχή πορεία της οικονομικής επέκτασης. Στο πλαίσιο της ορμητικής ανάπτυξης που χαρακτηρίζει την περίοδο, την περίοδο των **τριάντα ένδοξων χρόνων**, κατά την έκφραση του Jean Fourvastie, ⁴³⁹ η φτώχεια δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια καθυστέρηση, μια μικρότερη πρόσβαση στα αγαθά της ανάπτυξης». ⁴⁴⁰

γεννηθεί φτωχός θα πρέπει να επιλέξει την στιγμή που η πλειοψηφία των ανθρώπων είναι επίσης εξαθλιωμένοι».

⁴³⁵ Βλ. H. Bartoli οπ. π. σ. 52.

⁴³⁶ Βλ. WEISBROD A. BURTON 1965, σ. 39, το κεφάλαιο The Invisible Land του M. Harrington από το βιβλίο του «The other America» 1962.

⁴³⁷ Βλ. οπ. π. σ. 37 και όπως ο ίδιος αναφέρεται στον Galbraith.

⁴³⁸ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996 το κείμενο του Michel Messu «Φτώχεια και αποκλεισμός στην Γαλλία» σ. 173.

⁴³⁹ Βλ. οπ. π. σ. 174 και όπως ο ίδιος παραπ. στου Fourastie J., «Les trente glorieuses ou la revolution invisible» fayard, Παρίσι 1979.

⁴⁴⁰ Οπ. π. ιδ. σ. Πρόκειται για την αισιόδοξη άποψη ότι η οικονομική ανάπτυξη από μόνη της θα έλυνε το πρόβλημα της φτώχειας. Βλ. σχετικά το αρθ. Του Ν. Καραντινού 1985 σ. 186 και όπως ο ιδ. παραπ. στους Lydall H. F. (1979), «A theory of income distribution, clarendon Press» και Fields G.S. (1980), «Poverty in equality and development C.U.P.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Το 1971 ο D. Wedderburn γράφει: «Με την έλλειψη μιας θετικής και σωστά προσανατολισμένης επέμβασης, η λειτουργία του καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος επιτρέπει πάντοτε την εμφάνιση ή την διαιώνιση μερικών κατηγοριών μη - ευνοημένων. Η κατωτερότητά τους οφείλεται αφενός μεν στο ότι, για τον ένα ή άλλο λόγο, δεν μετέχουν πλήρως στις οικονομικές δραστηριότητες και αφετέρου δε στο ότι οι κυρίαρχες αξίες καθώς και οι πολιτικές πιέσεις που εκδηλώνονται στην κοινωνία είναι τέτοιες που συνεπάγονται χαμηλά εισοδήματα».⁴⁴¹

Η φτώχεια ποτέ δεν εξαφανίστηκε.⁴⁴² Όμως τότε είχε υποχωρήσει κάπως «... κι από χάρις στην οικονομική ανάπτυξη, στην επέκταση της κοινωνικής προστασίας, της παιδείας και της επαγγελματικής κατάρτισης τις πολιτικές για κοινωνική κατοικία και της αναμόρφωσης του περιβάλλοντος.

Σε βαθμό μάλιστα που οι περισσότεροι αισιόδοξοι είχαν πιστέψει ότι η φτώχεια βρισκόταν στο στάδιο της εξαφάνισης».⁴⁴³ Όμως δυστυχώς αυτό δεν συνέβη.

«Η εκ νέου ανακάλυψη της φτώχειας στα χρόνια 1965- 1970 σήμανε την αντιμετώπιση ενός θεωρητικού προβλήματος, του οποίου οι απαντήσεις θα συνεχίσουν να ανανεώνονται διατηρώντας όμως πάντα τις ίδιες βάσεις».⁴⁴⁴

Δύο βασικές θεωρήσεις αναπτύσσονται για την εξήγηση της ύπαρξης των φτωχών. **Πρώτον:** «Οι φτωχοί μπορεί να οριστούν ως ιδιαίτερα στοιχεία ενός κοινωνικού συνόλου που τείνει, αν όχι στην ομογενοποίηση, τουλάχιστον στην μείωση των διαφορών ανάμεσα στις θέσεις που κατέχουν οι μεν και οι δε...».⁴⁴⁵

Και **Δεύτερον:** «... ως ειδικό σύνολο που αποδέχεται ορισμένες αρχές κοινωνικής διάκρισης, αρχές που το υποχρεώνουν να παραμένει στο περιθώριο της κοινωνίας».⁴⁴⁶ Σύμφωνα με την πρώτη θεώρηση «... που στηρίζεται στις αρχές της αλληλεγγύης και της αξιοκρατίας, θεωρεί τη φτώχεια ως μία **κραυγαλέα** ανισότητα,

⁴⁴¹ Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. και όπως ο ίδιος παραπ. στον D. Wedderburn «Το πρόβλημα της φτώχειας στις αναπτυσσόμενες χώρες» Economie appliquee 1971, τ. 1 - 2, σ. 50.

⁴⁴² Βλ. αρθ. του Ch. De Brie: «Η εξαθλίωση του περιθωρίου», Le monde diplomatique T. 6 σελ. 20-21, εδώ σ. 20.

⁴⁴³ οπ. π. ιδ. σ.

⁴⁴⁴ Βλ. FR.- XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο του M. Messu οπ. π. σ. 177.

⁴⁴⁵ Οπ. π. σελ. 177 - 178.

⁴⁴⁶ Οπ. π. σ. 178.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

της οποίας τον υπερβολικό χαρακτήρα θα μπορέσει να αντιμετωπίσει μια κατάλληλη πολιτική.

Οι φτωχοί δεν είναι παρά μία ομάδα **βραδυπορούντων** και εναπόκειται στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας να τους βοηθήσουν να προφτάσουν τον **ουλαμό**.⁴⁴⁷

Έτσι μία ελεγχόμενη εισοδηματική πολιτική θα μπορούσε να λύσει το πρόβλημα.⁴⁴⁸ Σύμφωνα με την δεύτερη θεώρηση «... η φτώχεια δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή μόνο μέσα από την απαρίθμηση των ανισοτήτων αφού πριν απ' όλα εκφράζεται μέσα από το αίσθημα αδικίας».⁴⁴⁹ «Η φτώχεια αυτή την φορά γίνεται αντιληπτή ως σύμπτωμα μιας πολύ σοβαρής κοινωνικής ρήξης. Η απειλή προέρχεται από το διαχωρισμό της κοινωνίας σε δύο κόσμους: Από την μία πλευρά όσοι επωφελούνται από την ανάπτυξη και την κοινωνική προστασία και από την άλλη, οι απόκληροι. Η σύμφωνα με μεταγενέστερους όρους, οι «**ενσωματωμένοι**» και οι «**αποκλεισμένοι**», οι **in** και οι **out**».⁴⁵⁰

«... Για ορισμένους κοινωνιολόγους, αυτή η μορφή φτώχειας θα προσλάβει την έννοια της κοινωνικής άρνησης: υλικές αλλά και συμβολικές στερήσεις, απομάκρυνση στις υποβαθμισμένες κοινωνικές ζώνες (τενεκεδουπόλεις, οικισμοί έκτακτης ανάγκης ή διαμετακομιστικά κέντρα, έλλειψη απασχόλησης ή παράνομη απασχόληση, έλλειψη συμμετοχής στην πολιτική ζωή κ.α.) Με λίγα λόγια, οι φτωχοί είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας».⁴⁵¹

Επομένως οι δομές της κοινωνίας που δημιουργεί την φτώχεια θα πρέπει ν' αλλάξουν ώστε αυτή η κοινωνία να γίνει πιο δίκαιη.⁴⁵²

Όμως ήδη αναφέραμε την κοινωνική πολιτική που αναπτύχθηκε σ' όλα τα κράτη δεν στάθηκε ικανή να εξαφανίσει τη φτώχεια. Εξάλλου τελικά αποδείχτηκε ότι από τα κοινωνικά προγράμματα ελάχιστα ωφελούνται αυτοί που τα έχουν πραγματικά ανάγκη.⁴⁵³ «Η δεκαετία του '80 σηματοδοτεί το τέλος της χρυσής

⁴⁴⁷ Οπ. π. σ. 179.

⁴⁴⁸ Οπ. π. ιδ. σ.

⁴⁴⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁴⁵⁰ Οπ. π. σελ. 179 - 180.

⁴⁵¹ Οπ. π. σ. 180.

⁴⁵² Οπ. π. ιδ. σ.

⁴⁵³ Βλ. οπ. π. σελ. 182-183 και όπως αναφέρεται: «Η μαζική παραγωγή κατοικιών με φτηνό ενοίκιο, η υποστήριξη συλλογικών αγαθών και υπηρεσιών και επιπλέον το σχολείο και η πρόσβαση στην ιατρική περίθαλψη, αποτελούν ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

εποχής των κρατών Πρόνοιας. Η οικονομική κρίση του κράτους συμβάλλει στην επαναφορά των φιλελεύθερων θεωριών που κλονίζουν με αισθητό τρόπο την νομιμότητα των προγενέστερων τρόπων ανάπτυξης. Από το τέλος της δεκαετίας του '70, η παρέμβαση του κράτους στον οικονομικό τομέα αποτελεί αντικείμενο ολοένα και περισσότερων κριτικών. Αυτές οι αμφισβητήσεις κλονίζουν τη νομιμότητα των πολιτικών κεϋνσιανής έμπνευσης στο πλαίσιο μιας ανοικτής οικονομίας.... Σήμερα το κράτος - έθνος είναι αδύναμο να ελέγξει τη συγκυρία. Η διεθνοποίηση των οικονομιών, η παγκοσμιοποίηση των επικοινωνιών και των ανταλλαγών, ανοίγουν μια νέα εποχή γεμάτη αβεβαιότητες. Οι αλληλεξαρτήσεις είναι πιο ισχυρές, αλλά οι αγορές λειτουργούν πάνω από τα εθνικά σύνορα. Οι οικονομικές πολιτικές κεϋνσιανής έμπνευσης αποδεικνύονται αναποτελεσματικές. Οι νεοφιλελεύθερες θεωρίες έχουν παντού την τιμητική τους.

Στις περισσότερες χώρες η έξοδος από την κρίση αναζητήθηκε στον περιορισμό του κράτους». ⁴⁵⁴

Έτσι σήμερα οι νεοφιλελεύθερες κριτικές υποστηρίζουν ότι «η κυβέρνηση πρέπει να πείσει (τους φτωχούς) ότι οφείλουν οι ίδιοι να **κατηγορούν τον εαυτό τους**». ⁴⁵⁵ Και καθώς δεν υπάρχει ασφαλές μέσο για να πεισθούν οι φτωχοί να μεταβάλλουν τα ιδιαίτερα «**χαρακτηριστικά τους**», ⁴⁵⁶ η υποκειμενική ⁴⁵⁷ ανάλυση της φτώχειας επανέρχεται στο αρχικό σημείο εκκίνησής της». ⁴⁵⁸

Στην Ελλάδα, «η κρίση δεν έπληξε... ένα ήδη αναπτυγμένο κράτος πρόνοιας αλλά επήλθε αντίθετα ακριβώς στην περίοδο κατά την οποία είχαν αρχίσει να

πολλαπλές εκδηλώσεις μιας κοινωνικής πολιτικής που εξυπηρετεί κατ' αρχάς εκείνες τις κατηγορίες του πληθυσμού που συμμετέχουν ολόψυχα στην διαδικασία κοινωνικής παραγωγής, διαδικασία που ευνοείται από την συνεχιζόμενη οικονομική ανάπτυξη. Οι πληθυσμοί, αυτοί που κατά ένα μεγάλο μέρος συμβάλλουν στη διαμόρφωση του αρχετύπου των **νέων μεσαίων τάξεων**, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν την κατηγορία των φτωχών».

⁴⁵⁴ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, σελ. 21 - 22.

⁴⁵⁵ Βλ. FR. - XAVIER MERRIEN 1996, το κείμενο της G. Procacci οπ. π. σ. 58 και όπως η ίδια παραπ. στον Mead, L. «Beyond Entitlement: The Social Obligations of Citizen ship, The free Press, Νέα Υόρκη 1986. Η φτώχεια δηλαδή επιρρίπτεται και πάλι στους φτωχούς: Βλ. οπ. π. ιδ. σ.

⁴⁵⁶ Βλ. G. Procacci οπ. π. σ. 59 και οπ. η ίδια παραπ. στον Wilson S. Q., «The Rediscovery of Character: Private Virtue and Public Policy», Public Interest 81, 1985, σ. 3 - 16.

⁴⁵⁷ Βλ. οπ. π. ιδ. σ. Αναφέρεται στην άποψη «περί ατομικής ευθύνης» των φτωχών.

⁴⁵⁸ Βλ. G. Procacci οπ. π. σελ. 58 - 59.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

εντείνονται οι πιέσεις, για την «καθυστερημένη» έστω ανάπτυξή του, η οποία και ανακόπηκε».⁴⁵⁹

Όπως και στις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, έτσι και στην χώρα μας οι κοινωνικές δαπάνες μειώθηκαν την τελευταία δεκαετία.⁴⁶⁰

«Στις Η.Π.Α. έχουμε περικοπές στον προϋπολογισμό στα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας⁴⁶¹ και στις αποδοχές των δημοσίων υπαλλήλων με παράλληλη θέση διαθεσιμότητα εκατοντάδων χιλιάδων απ' αυτούς με αποτέλεσμα την παράλυση της κρατικής μηχανής. Στην Γαλλία τον Δεκέμβριο του 1995 η ανακοίνωση εκ μέρους της κυβέρνησης μιας αλλαγής επί τα χήρο στο ασφαλιστικό και συνταξιοδοτικό σύστημα προκαλεί κοινωνική έκρηξη».⁴⁶²

Στην Μεγάλη Βρετανία «ο Βρετανός πρωθυπουργός Μπλέρ στη διάρκεια του πρόσφατου συνεδρίου των Εργατικών κάλεσε τους εργαζόμενους να μην στηρίζονται μόνο στη κρατική σύνταξη αλλά να φροντίσουν να κάνουν και παράλληλη ιδιωτική ασφάλιση. Για τις ανύπαντρες μητέρες είπε ότι θα δοθούν κίνητρα για να βρουν δουλειά αλλιώς τα επιδόματα θα περικοπούν, ενώ προανήγγειλε την επιβολή διδάκτρων στα Πανεπιστήμια».⁴⁶³

Δεν αλλάζουν όμως μόνο οι κρατικές πολιτικές αλλά και εκείνες των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Οι επιχειρήσεις συμμετέχοντας στο «παιχνίδι» για το κυνήγι της μεγιστοποίησης των κερδών τους, προβαίνουν σε μέτρα πρωτοφανή.

Έτσι πρόσφατα πολλές επιχειρήσεις υπό την απειλή της απόλυσης, εσύναψαν συμφωνίες με τις ενώσεις εργαζομένων για μείωση των αποδοχών

⁴⁵⁹ Βλ. Μυλωνάς, Οικονόμου 1988. Σε έρευνα που διεξήγαγε η Ένωση Καταναλωτών για την Ποιότητα της ζωής, τον Νοέμβριο του 1997, οι περισσότεροι ασφαλισμένοι θεωρούν υποβαθμισμένο το Εθνικό Σύστημα περίθαλψης. Συγκεκριμένα μόνο το 4% απάντησε «Πολύ ικανοποιητικά», το 16% «επαρκές», το 20% «απαράδεκτο», 20% «καθόλου ικανοποιητικά», και το 4% «ανεπαρκές». Βλ. σχετ. εφημ. το Βήμα 8/11/1998, ένθετο «Οδηγός Ιδιωτικής Ασφάλισης» σ. 5.

⁴⁶⁰ Βλ. Εισήγηση του Θ. Παπαδόπουλου 1997, σ. 7 και όπως ο ίδιος αναφέρει: «Στην χώρα μας ενώ το 1990 η κρατική επιχορήγηση αποτελούσε το 37% των εσόδων του ΙΚΑ από τις εισφορές των εργαζομένων και των εργοδοτών, το 1997 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 21%».

⁴⁶¹ Βλ. σχετ. Neil Jon 1997, το κείμενο του Robert Haveman «Welfare Report - 1996 Style, Will We Sacrifice the Safety Net?» και όπως αναφέρει στο «Contract with America» το πρόγραμμα των κοινωνικών παροχών του Κλίντον το 1994, σελ. 19 - 21.

⁴⁶² Βλ. εισήγηση Θ. Παπαδόπουλου 1997, σ. 7.

⁴⁶³ Οπ. π. σ. 8.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

τους,⁴⁶⁴ πρόωρη συνταξιοδότηση, αντικατάσταση της πληρωμής των υπερωριών με άδειες και γενικά μια σειρά από μέτρα που σκοπό έχουν να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και τα οποία προέρχονται κυρίως από πολιτικές που ξεκίνησαν να εφαρμόζονται στην Αμερική απ' την δεκαετία του '80.⁴⁶⁵

Σύμφωνα με τον Νομπελίστα οικονομολόγο A. Sen μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής υπάρχει μια διαφορά «**κουλτούρας**» και εξηγεί:

«Η εγκατάλειψη των κοινωνικών ιστών ασφαλείας είναι γεγονός ατυχές, όπως είναι και η αντιμετώπιση της φτώχειας. Και το πλέον ατυχές είναι η εγκατάλειψη της δημόσιας υγείας. Το γεγονός ότι περισσότεροι από 40 εκατομμύρια σε χώρες όπως η Γαλλία, η Ιταλία, η Γερμανία είναι απίστευτα υψηλά. Καμία Αμερικανική Κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να επιβιώσει με ανεργία της τάξεως του 10%, 11%, 12%. Οι Αμερικανοί δεν ανέχονται την ανεργία».⁴⁶⁶

Είναι γνωστό ότι η Ευρώπη είναι πιο «**ευαίσθητη**» σε ζητήματα κοινωνικής πολιτικής, πολλοί όμως μιλούν για μια τάση «**Αμερικανοποίησης**» της πολιτικής της.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ «Στις 27 Φεβρουαρίου 1997 υπογράφηκε στη Mercedes Benz μια συμφωνία «**εργασιακής συμμαχίας**» ώστε να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της εταιρίας και να διατηρηθούν 134.000 θέσεις εργασίας του ομίλου στη Γερμανία.... Στις 22 Απριλίου 1997 υπογράφηκε αντίστοιχη συμφωνία της Ford με το αντίστοιχο συμβούλιο των εργαζομένων που δέχθηκαν την περικοπή των μισθών τους, να δουλεύουν 37,5 αντί για τις θεσμοθετημένες 35 ώρες του κλάδου και να παίρνουν πρόσθετη αμοιβή μόνο αφού συμπληρώσουν 70 ώρες εργασίας την εβδομάδα. Η επιχείρηση εξοικονομεί 105 εκατομμύρια ECU το χρόνο και οι εργαζόμενοι έχουν διασφαλίσει την δουλειά τους για 10 με 15 χρόνια ακόμη... Η Βελγική εταιρία τηλεπικοινωνιών Belgacom ...η οποία είναι κατά το ήμισυ ιδιωτική, και που προσφέρει σήμερα άριστες και εξαιρετικά προωθημένες υπηρεσίες στον Βέλγο πολίτη αποφάσισε να μειώσει τον αριθμό των εργαζομένων της ως το τέλος του 1998 από 26.000 σε 21.000. Οι εργαζόμενοι δέχθηκαν το μέτρο θετικά, αφού προβλέπεται πρόωγη εθελούσια συνταξιοδότηση για τους άνω των 50 ετών με το 75% των αποδοχών τους και ένα επίδομα αξίας έξι μισθών....». Επίσης η Χημική Βιομηχανία IG Chemie στη Γερμανία προχώρησε σε συμφωνία μείωσης κατά 10% των 590.000 εργαζομένων της για να γίνει πιο ανταγωνιστική και για να διατηρηθούν οι θέσεις εργασίας. Βλ. σχετικό άρθρο: Παραδείγματα μιας οδυνηρής «**συμμαχίας**»..... Η Καθημερινή, Κυριακή 15.2.1998, σ. 28

⁴⁶⁵ Βλ. οπ. π. ιδ. σ. άρθρο «**Αμερικάνικο θαύμα**» δύο δεκαετιών. Αμερικανοί δεν έχουν ασφάλιση υγείας είναι απαράδεκτο. Κάτι ανάλογο στην Ευρώπη δεν θα γινόταν ποτέ ανεκτό. Από την άλλη πλευρά, τα ποσοστά της ανεργίας που παρατηρούνται

⁴⁶⁶ Βλ. συνέντευξη του A. Sen στο Βήμα, 18 Οκτωβρίου 1998, σ. Α28

⁴⁶⁷ Βλ. εφημερίδα «Καθημερινή», 15-2-1998, σ. 28.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Έτσι «για το κράτος πρόνοιας επιδιώκεται η αποσύνδεσή του από το Δημόσιο, που θεωρείται αναποτελεσματικό και το πέρασμα των λειτουργιών του σε μικρές κοινοπραξίες με τη συμμετοχή του Δημοσίου, των κοινωνικών φορέων, επιχειρήσεων της εκκλησίας, εθελοντών και ομάδων αντιμετώπισης του κοινωνικού αποκλεισμού».⁴⁶⁸

Πολλοί επίσης αναρωτιούνται αν υπάρχει μια «ενδιάμεση λύση» εάν υπάρχει «τρίτος δρόμος»⁴⁶⁹ ανάμεσα στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και της «συμβατικές» ανώτερες πολιτικές. Όμως η πολιτική του Βρετανού Πρωθυπουργού Τόνι Μπλέρ «είναι στο βάθος νεοφιλελεύθερη οι λύσεις που ο Ζοσπέν προτείνει στην Γαλλία δεν διαφέρουν σχεδόν καθόλου από τις παλαιο - σοσιαλδημοκρατικές συνταγές των δεκαετιών του '50 και του '60 - συνταγές που έπαψαν να λειτουργούν αποτελεσματικά μετά την οικονομική κρίση του 1974.

Τέλος, ο Σρέντερ αμφιταλαντεύεται μεταξύ της κρυπτο - νεοφιλελεύθερης πολιτικής του Μπλέρ και της παλαιοαριστερής πολιτικής του Γάλλου Πρωθυπουργού.... πουθενά δεν βλέπουμε μέτρα που να ξεπερνούν συγχρόνως τις κοινωνικές αδικίες της νεοφιλελεύθερης πολιτικής και την αναποτελεσματικότητα της σοσιαλδημοκρατικής λύσης».⁴⁷⁰

Μέσα σ' έναν κόσμο όπου η ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς και το χρηματιστικό κεφάλαιο φτάνει σε απίστευτα επίπεδα η ύπαρξη της φτώχειας είναι μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα.

Όπως επισημαίνει η έκθεση της επιτροπής Μπρούλαντ: «Υπάρχουν στον κόσμο σήμερα περισσότεροι άνθρωποι που υποφέρουν από την πείνα, απ' όσο σε

⁴⁶⁸ Βλ. αρθ. «Τι είδους μέτρα εφαρμόζονται σήμερα διεθνώς», εφημ. Η Καθημερινή Κυριακή 15.2.1998 σ. 24 Βλ. επ. τον πρόσφατο Νόμο για την πρόνοια στην Ελλάδα, Νόμος ΥΓΓ ΑΡΙΘ. 2546, Εφημ. της Κυβ. Αρ. Φ. 236, Τεύχος: Πρώτο 20 Οκτωβρίου 1998.

⁴⁶⁹ Έκφραση που επικράτησε τα τελευταία χρόνια για την δυνατότητα ενός άλλου «τρίτου» διεξόδου εκτός των νεοφιλελευθέρων και αριστερών πολιτικών. Για την οποία πολλοί εκφράζουν έντονες αμφιβολίες αν μπορεί να υπάρξει. Ο Α. Sen υποστηρίζει: «Δεν γνωρίζω τι σημαίνει «τρίτος δρόμος»... σήμερα οποιαδήποτε οικονομική πολιτική προτείνεται περιλαμβάνει μία μείξη. Κάθε οικονομικό σενάριο περιέχει στοιχεία της οικονομίας της αγοράς, αλλά παράλληλα αποδίδει ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο ρόλο στην κυβέρνηση, στα πολιτικά κόμματα, στα μέσα ενημέρωσης κ.ο.κ. Δεν θεωρώ όμως απαραίτητα αυτές τις μείξεις «Τρίτους δρόμους». Βλ. συνέντευξη του Α. Sen στο Βήμα οπ. π. σ. Α28.

⁴⁷⁰ Βλ. εφημερίδα «Καθημερινή» οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

οποιαδήποτε άλλη εποχή της ανθρώπινης ιστορίας, και ο αριθμός τους συνεχώς μεγαλώνει».⁴⁷¹

2.- Η φτώχεια στον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες του αιώνα μας.

Παρ' όλο που οι αριθμοί θα πρέπει να χρησιμοποιούνται με σύνεση,⁴⁷² θα παραθέσουμε εδώ μερικά ενδεικτικά στοιχεία για την φτώχεια στον Πλανήτη τις τελευταίες δεκαετίες.

Το **1973** υπολογίστηκε ότι στις χώρες του ΟΟΣΑ 60 εκατομμύρια άτομα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως φτωχοί, αριθμός που αντιπροσώπευε το 12% του πληθυσμού των χωρών αυτών. Από αυτούς τα 30 εκατομμύρια εντοπίστηκαν στις χώρες που περιελάμβανε τότε η ΕΟΚ».⁴⁷³

Το **1975** υπολογίστηκε ότι το 25,9 των Αμερικανών ήταν φτωχοί και το 1977 του 24,7 αυτών.⁴⁷⁴

«Στην Βρετανία λέγεται ότι κάπου εφτά εκατομμύρια περιθωριακοί ζουν σε διάφορα σπίτια, φιλανθρωπικά ιδρύματα και κέντρα ή σε άθλιες συνθήκες. Στο Βέλγιο, η Arrielle Beyart υπολογίζει το **1977**, ότι το 4,3% του συνόλου των νοικοκυριών και 5,2 του πληθυσμού, ζουν κάτω από το κατώφλι της φτώχειας. Στην Γαλλία 10 με 15 εκατομμύρια άτομα ζουν σε συνθήκες φτώχειας, αριθμός που αντιστοιχεί τουλάχιστον σε ένα Γάλλο στους πέντε».⁴⁷⁵

⁴⁷¹ Βλ. άρθ. Michel Beaud στο *Le monde diplomatique*, T. 3 s. 62 και όπως ο ιδ. παραπ. στην Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, «Our Common Future» Oxford University Press, Οξφόρδη, 1987 σ. 19.

⁴⁷² Βλ. M. Beaud, «Επί των αιτιών της ένδειας των εθνών και των ατόμων, *Le monde diplomatique*», T. 3, σ. 62. Επίσης βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 53 όπως αναφέρει: «Η πολιδιάσταση της φτώχειας δεν μας επιτρέπει να συγκρίνουμε με αυστηρότητα την κατάσταση των φτωχών σε μακριά περίοδο. Οι πληροφορίες που έχουμε στην διάθεσή μας δεν αφορούν τις ίδιες περιόδους, ούτε τους ίδιους πληθυσμούς, ούτε την ίδια κατανομή ανάμεσα στις ομάδες, ούτε τα ίδια κοινωνικοπολιτιστικά χαρακτηριστικά.....».

⁴⁷³ Βλ. K. Κασιμάτη 1996 σ. 50.

⁴⁷⁴ Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 52.

⁴⁷⁵ Οπ. π. ιδ. σ. Σήμερα η Γαλλία υπολογίζεται ότι έχει 7 εκατομμύρια ανέργους. «Μια οικογένεια στις 10 ζει με πόρους που τοποθετούνται κάτω από το όριο φτώχειας. Εκτιμάται επίσης ότι 3.350.000 άτομα εισπράττουν τα μίνιμουμ κοινωνικά επιδόματα, δηλαδή 70% παραπάνω από ότι πριν από 15 χρόνια». Βλ. σχ. Εφημερίδα «Ελευθεροτυπία», 5 Μαρτίου 1998, σ. 13 Το άρθρο της Ήρας Φελουκατζή: «7 εκατομμύρια άνεργοι στην Γαλλία».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Επίσης «να υπενθυμίσουμε τις δέκα χώρες που είχαν το 1985 τους πιο χαμηλούς δείκτες⁴⁷⁶: Αιθιοπία, Μπαγκλαντές, Μπουρκίνα Φάσο, Μπουτάν, Μοζαμβίκη, Νεπάλ, Μαλάουϊ, Ζαΐρ, Βιρμανία. Να θυμίσουμε ακόμη ότι το μέσο προϊόν ανά κάτοικο σ' αυτές τις χώρες υπολογίζεται ότι αντιστοιχεί στο ένα εκατοστό εκείνου των βιομηχανικών και πετρελαιοπαραγωγών χωρών.⁴⁷⁷ Οι τεράστιες αυτές διαφορές στους μέσους δείκτες σημαίνουν ότι μια πολύ πλούσια οικογένεια στο σύγχρονο κόσμο διαθέτει εισόδημα που αντιστοιχεί στα αθροιστικά εισοδήματα δεκάδων χιλιάδων φτωχών οικογενειών στις υπανάπτυκτες χώρες (ίσως και εκατοντάδων χιλιάδων). Το χάσμα αυτό άνοιξε στη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Αφ' ενός μεν με την αύξηση των ανισοτήτων μέσα σε κάθε χώρα, στην περίοδο αυτή όπου θριαμβεύει η ιδεολογία **«ο καθένας για τον εαυτό του**, αφετέρου δε με την καθυστέρηση στην ανάπτυξη των φτωχότερων χωρών, όπου σημειώθηκε, μεταξύ 1965 και 1985, μέσο ποσοστό ετήσιας αύξησης του κατά κεφαλήν προϊόντος , 0,4% έναντι 2,4% έως 3% στις άλλες ομάδες χωρών».⁴⁷⁸ Το 1993 στην Ευρώπη των 12 όπου «συμμετέχει στο 20% του πληθυσμού του πλούτου, που νέμεται το 80% του παγκοσμίου εισοδήματος και έχει μεταξύ των 340 περίπου εκατομμυρίων κατοίκων της, 53 εκατομμύρια φτωχούς και ο αριθμός αυτός έχει αυξηθεί κατά 40% σε σχέση με το 1975».⁴⁷⁹

Ο Γεώργιος Παπανδρέου είχε πει ότι **«όταν οι αριθμοί ευημερούν οι άνθρωποι υποφέρουν»**.

Τρανή απόδειξη τα στοιχεία που ακολουθούν όπου δείχνουν από την μία πλευρά την αύξηση του ΑΕΠ και της Παγκόσμιας κατανάλωσης ενώ από την άλλη τις έντονες ανισότητες και την φτώχεια που επικρατεί μεταξύ των χωρών αλλά και στο εσωτερικών αυτών.

⁴⁷⁶ Πρόκειται για τον δείκτη που δείχνει το προϊόν που αντιστοιχεί ανα κάτοικο. Βλ. σχετ. M. Beaud Le monde diplomatique T. 3 οπ. π. σ. 62.

⁴⁷⁷ Βλ. οπ. ο M. Beaud οπ. π. παραπ. στην Παγκόσμια Τράπεζα «Rapport sur le developpement dans le monde 1987 (Εκθεση για την ανάπτυξη στον κόσμο, 1987)», Ουάσιγκτον, 1987 σ. 232-233.

⁴⁷⁸ Βλ. M. Beaud οπ. π. σ. 62 βλ. επ. ο. ιδ. παραπ. στην Έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας 1987 οπ. π.

⁴⁷⁹ Βλ. αρθ. της A. M. Michel Le monde diplomatique T. G., σ. 9.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η έκθεση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών είναι άκρως αποκαλυπτική.⁴⁸⁰ Πραγματικά η σύγκριση των «**αριθμών**» είναι εντυπωσιακή.

Ο πληθυσμός του Πλανήτη έφτασε τα 6 δισεκατομμύρια, εκ των οποίων το 1,5 δις. ζει στις αναπτυγμένες χώρες και το υπόλοιπο 4,5 στις υποανάπτυκτες.⁴⁸¹

Η αύξηση των δαπανών για ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση είναι εκρηκτική.⁴⁸² Όμως δυστυχώς δεν διανέμεται «ισόποσα» σ' όλους τους κατοίκους της γης. Η φτώχεια όπως δείχνουν οι πίνακες που ακολουθούν, διευρύνεται και το άνοιγμα της «ψαλίδας» συνεχώς μεγαλώνει. Χαρακτηριστική η περίπτωση της Sierra Leone (τελευταία στην παγκόσμια κατάταξη στην διαδικασία ανάπτυξης), η οποία χρειάζεται να αυξήσει την ανάπτυξη της κατά 82% για να επιτύχει μια ανάπτυξη του 100% σε σχέση με τον Καναδά που χρειάζεται μόνο 4%.⁴⁸³

Η συνολική Παγκόσμια Κατανάλωση έφτασε τα 1458 Δισεκατομμύρια. Είναι όμως τουλάχιστον αξιοπερίεργη η κατανομή της, όπως δείχνει ο **Πίνακας 1.1** που ακολουθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.-

The world' s priorities?

(Annual expenditure)

Basic education For all	\$6 Billion
Cosmetics in the U.S.A	\$ 8 Billion

⁴⁸⁰ Βλ. Human development Report 1998.

⁴⁸¹ «Η Παγκόσμια Τράπεζα υπολογίζει ότι από τα σχεδόν 6 δισεκατομμύρια ανθρώπους που ζουν σήμερα στην Γη, μόλις το 15 τοις εκατό κατοικούν στις 22 πιο εύπορες χώρες, όπου το μέσο ετήσιο εισόδημα ξεπερνά τα 7-8 εκατομμύρια δραχμές. Σχεδόν όλοι οι άλλοι, καθώς και περισσότερα από τα 800.000.000 παιδιά που γεννιούνται κάθε χρόνο, ζουν σε χώρες με μέσο ετήσιο εισόδημα το πολύ 1,5 εκατ. δραχμές, που είναι το μέσο εισόδημα σ' όλο τον κόσμο». Βλ. στο National Geographic Τομ. 1, Νο 1, Οκτώβριος 1998, σ. 75.

⁴⁸² Βλ. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1998, σ. 48 βλ. π. κ.

⁴⁸³ Βλ. οπ. π. σ. 20 - 21 βλ. π. κ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Water and sanitation for all	\$ 9 Billion
Ice cream in Europe	\$ 11 Billion
Reproductive Health for all Women	\$ 12 Billion
Perfumes in Europe and the U.S.A	\$12 Billion
Basic Health and nutrition	\$13 Billion
Pet Foods in Europe and the U.S.A.	\$ 17 Billion
Business entertainment in Japan	\$ 35 Billion
Cigarettes in Europe	\$ 50 Billion
Alcoholic Drinks in Europe	\$ 105 Billion
Narcotic drugs in the world	\$ 400 Billion
Military spending in the world	\$ 780 Billion

a.- Estimated additional annual cost to achieve universal access to basic social services in all developing countries.

Source: Euromonitor 1997; UN 1997g; UNDP, UNFPA and UNICEF 1994; World Research, Advisory and Business Intelligence Services 1997.

Έτσι καταναλώθηκαν: για βασική εκπαίδευση 6 δις., για καλλυντικά στις Η.Π.Α. 8 δις., για εγκαταστάσεις υγιεινής και ύδρευσης 9 δις., για παγωτά στην Ευρώπη 11 δις., για υγειονομική αναπαραγωγική (reproductive) περίθαλψη όλων των γυναικών 12 δις., για αρώματα στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α. 17 δις., για επιχειρήσεις θεάματος στην Ιαπωνία 35 δις., για τσιγάρα στην Ευρώπη 50 δις., για αλκοολούχα ποτά στην Ευρώπη 105 δις., για ναρκωτικά σ' όλον τον κόσμο 400 δις. και τέλος για στρατιωτικές δαπάνες - στις οποίες συμμετέχουν «πλουσιοπάροχα» ακόμα και οι φτωχότερες χώρες, 780 δις.⁴⁸⁴

⁴⁸⁴ Βλ. οπ. π. σ. 37. Όλα τα ποσά αναφέρονται σε δολάρια Η.Π.Α.

Οι αριθμοί μιλάνε μόνοι τους, τι θα μπορούσε άλλωστε να σχολιάσει κάποιος όταν οι δαπάνες για την Παιδεία βρίσκονται στο τελευταίο σκαλοπάτι της παγκόσμιας κατάταξης κατανάλωσης, μειωμένες κατά 50% από τις δαπάνες για αρώματα και τουλάχιστον 66 φορές μικρότερες από τις δαπάνες για ναρκωτικά και 130 φορές μικρότερες από τις δαπάνες για στρατιωτικό εξοπλισμό! Γι' αυτό και ο τίτλος στον πίνακα 1.1.- αναρωτιέται για τις «Παγκόσμιες Προτεραιότητες».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Επίσης συγκλονιστική είναι η πληροφορία ότι «ο πλούτος των 250 πλουσιότερων ανθρώπων στον κόσμο είναι ίσος με αυτόν του φτωχότερου ενός δισεκατομμυρίου ατόμων».⁴⁸⁵

Το **ΣΧΗΜΑ 1.1.** (υφίσταται μόνο στην έγγραφη έκδοση της παρούσας εργασίας) μας δείχνει την τεράστια αύξηση των συνολικών δαπανών κατανάλωσης (Total consumption expenditure) η οποία από 10,2 τρισεκατομμύρια δολάρια (τιμές 1995), το 1997 και 15 τρισεκατομμύρια δολάρια, το 1980 έφτασε το 1995 στα 21,7 τρισεκατομμύρια δολάρια. Οι διαφορές που παρατηρούνται για την κατανάλωση ενέργειας και μεταφορών μεταξύ βιομηχανικών και υπό - ανάπτυξη χωρών είναι μεγάλες. Π.χ. οι βιομηχανικές χώρες δαπάνησαν για ενέργεια το 1994 4568 Kg ανά άτομο ενώ οι υποανάπτυκτες 670 Kg ανά άτομο. Στον τομέα των επικοινωνιών επίσης οι διαφορές είναι μεγάλες π.χ. το 1995 στις βιομηχανικές χώρες αντιστοιχούν 414 τηλεφωνικές γραμμές σε 1.000 άτομα, ενώ στις χώρες της Ν. Αφρικής (κάτω απ' την Σαχάρα) μόνο 12 τηλεφωνικές γραμμές σε 1.000 άτομα. Αισθητή είναι και η διαφορά στην κατανάλωση κρέατος μεταξύ βιομηχανικών και υπό - ανάπτυξη χωρών καθώς και στις θερμίδες που αντιστοιχούν σε κάθε άτομο.

Γενικά οι βιομηχανικές χώρες παρουσιάζουν μια αύξηση στη γενική τους κατανάλωση από 8,3 τρισεκατομμύρια δολάρια το 1970 σε 16,5 τρισεκατομμύρια δολάρια - περίπου, δηλαδή τριπλασίασαν την κατανάλωσή τους - ενώ οι υπό - ανάπτυξη χώρες από 1,9 τρισεκατομμύρια δολάρια το 1970 έφτασαν το 1995 τα 5,2 τρισεκατομμύρια δολάρια - σχεδόν επίσης τριπλασίασαν την κατανάλωσή τους - έχουν όμως τουλάχιστον 3 φορές μικρότερη κατανάλωση από τις βιομηχανικές χώρες.⁴⁸⁶

Ακολουθεί ο **ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.**⁴⁸⁷ (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)- ο οποίος μας δείχνει τους δείκτες ανάπτυξης (Human developman index - HDI;), καθώς και το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα (GDP per capita - PPP\$), των

⁴⁸⁵ Βλ. αρθ. Θ. Λιανού «Η φτώχεια στον κόσμο», εφημερίδα το Βήμα στις 18.4.1999, σ. Δ.4

⁴⁸⁶ Βλ. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1998 Figure 3.1 σ. 48.

⁴⁸⁷ Βλ. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1998 σ. 20.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

βιομηχανικών χωρών, καθώς και ο ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.⁴⁸⁸ - ο οποίος μας δείχνει τα ίδια προαναφερθέντα στοιχεία για τις αναπτυσσόμενες χώρες, παρουσιάζοντας καθαρά τις μεγάλες διαφορές ανάπτυξης και κατανομής του «πλούτου» μεταξύ αυτών των χωρών.

Συγκεκριμένα στον ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2 η στήλη **HDI value**, αναφέρεται στον δείκτη ανάπτυξης κάθε χώρας.

Η στήλη **HDI rank**, μας δείχνει την σειρά - θέση που κατέχει κάθε χώρα στην παγκόσμια κατάταξη, βάση αυτού του δείκτη (HDI).

Η στήλη **Real GDP per capita (PPP \$) 1995**, αναφέρεται στο μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα σε δολάρια Η.Π.Α. για το έτος 1995.

Και η τελευταία στήλη: Real GDP per Capita (PPP\$) rank minut HDI rank, αναφέρεται στην διαφορά μεταξύ του δείκτη ανάπτυξης (HDI) και του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος (GDP) και όπως εξηγεί η υποσημείωση α, ο θετικός αριθμός δείχνει ότι ο HDI είναι καλύτερος από το GDP, ενώ ο αρνητικός αριθμός το αντίστροφο.

Μελετώντας τους πίνακες 1.2 και **1.3** (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) παρατηρούμε τα εξής:

- Οι χώρες με την μεγάλη ανάπτυξη είναι ο Καναδάς και η Γαλλία, η Νορβηγία και οι Η.Π.Α (ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2). Από τις αναπτυσσόμενες χώρες πρώτες στην κατάταξη με βάση το δείκτη ανάπτυξης βρίσκονται η Κύπρος και το Μπαρμπαντός με HDI 0,913 και 0,909 αντίστοιχα. Ενώ η διαφορά τους με την Ελλάδα, Ιταλία και Ισραήλ είναι οριακή (Πίνακας 1.3).

- Μερικές περιοχές έχουν να καλύψουν περισσότερο «έδαφος» απ' ότι άλλες.

Όπως ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες περιοχές η Ν. Ασία χρειάζεται να καλύψει σχεδόν διπλάσια από την Ανατολική Ασία.

- Βαθιές ανισότητες παρουσιάζονται και στην ανάπτυξη. Έτσι ο Καναδάς με HDI ίσο με 0,960 βρίσκεται περισσότερο από πέντε φορές πάνω από τον δείκτη ανάπτυξης της Sierra Leone που είναι ίσος με 0,185.

⁴⁸⁸ Βλ. οπ. σ. 21.

-Από τις 174 χώρες, οι 98 έχουν σειρά - δείκτη (rank) ανάπτυξης (HDI) υψηλότερο από το GDP (per capita PPP\$)⁴⁸⁹. Αυτό σημαίνει ότι οι χώρες αυτές έχουν επιτυχώς μετατρέψει την οικονομική ευημερία σε ανθρώπινες δυνατότητες (human capabilities) πολύ αποτελεσματικά. Αυτό είναι αξιοσημείωτο για τις χώρες με χαμηλό εισόδημα όπως το Λεσότο, η Μαγαδασκάρη, η Ηνωμένη Δημοκρατία της Τανζανίας και το Βιετνάμ.

- Για 73 χώρες ο δείκτης HDI είναι χαμηλότερος από τον GDP (per capit - PPP\$). Γι' αυτές υποθέτουμε ότι έχουν αποτύχει να μεταφέρουν την αντίστοιχη οικονομική ευημερία ώστε να καλυτερεύσουν τις ζωές των κατοίκων τους. Αυτό είναι άκρως «ενοχλητικό» για αυτές, οι οποίες είναι περισσότερο πλούσιες (όπως για τις: Brunei Darussalam, Kawait, Mauritius Oatar) και ομοίως και για τις φτωχότερες (όπως: Angola, Iraq, Lao People' s Democratic Repuplic, Senegal, Uganda).⁴⁹⁰

Στον **πίνακα 1.4**, που ακολουθεί (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) μπορούμε να παρατηρήσουμε εκτός από τις ανισότητες μεταξύ των χωρών και τις μεγάλες ανισότητες της κατανομής του «πλούτου» στο εσωτερικό των χωρών (Ο πίνακας αυτός αφορά τις βιομηχανικές χώρες). Συγκεκριμένα: - Η πρώτη στήλη με την ένδειξη HDI rank μας δείχνει (όπως ήδη είδαμε στους πίνακες 1.2 και 1.3) την σειρά του δείκτη ανάπτυξης αυτών των χωρών (Human development index rank)

- Η στήλη HPI μας δείχνει τον δείκτη εκτίμησης φτώχειας αυτών των χωρών (Human poverty index value), για το 1995. Δυστυχώς δεν υπάρχουν εκτιμήσεις για όλες τις χώρες συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Από τα στοιχεία που υπάρχουν παρατηρούμε ότι την υψηλότερη εκτίμηση φτώχειας, 16,5% έχει η Αμερική, ακολουθεί η Ιρλανδία με 15,2% και το Ηνωμένο Βασίλειο με 15%.

- Η επόμενη στήλη όπου δείχνει το ποσοστό των ατόμων άνω των 60 ετών που δεν αναμένεται να επιζήσει είναι επίσης ενδιαφέρουσα. Έτσι παρατηρούμε ότι το Turkmenistan με ποσοστό 29% βρίσκεται στην χειρότερη θέση από αυτή την άποψη σε σχέση με την Σουηδία, τον Καναδά, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ελβετία κ.α. των οποίων το ποσοστό δεν ξεπερνά το 9%. Επίσης η σύγκριση μεταξύ βιομηχανικών και

⁴⁸⁹ Πρόκειται για τις χώρες με θετικό αριθμό στη στήλη: Real GDP per capita (PPP\$) rank minus HDI rank.

⁴⁹⁰ Για τις παρατηρήσεις που εκθέτονται Βλ. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1998 σελ. 19 - 20.

υπό - ανάπτυξη χωρών ευνοεί φυσικά τις πρώτες. Έχουν ποσοστά 16% και 27% αντίστοιχα.

- Η στήλη όπου μας δείχνει το ποσοστό των αναλφάβητων (people who are functionally illiterate) αν και δεν υπάρχουν στοιχεία για όλες τις χώρες «αιφνιδιάζει» πραγματικά το ποσοστό 42,6% στην Πολωνία, ενώ ακολουθούν με υψηλά επίσης ποσοστά η Ιρλανδία 22,6%, το Ηνωμένο Βασίλειο με 21,8% και οι Η.Π.Α. με 20,7% (μεταξύ ατόμων ηλικίας 16 - 65 ετών).

- Η στήλη με τους μακροχρόνιους ανέργους κατατάσσει πρώτη την Ισπανία με ποσοστό 13%, ενώ στην Ιρλανδία πλησιάζει το 8% και στην Γαλλία σχεδόν το 5%. Το μικρότερο ποσοστό έχουν οι Η.Π.Α 0,5%⁴⁹¹.

- Η επόμενη στήλη αναφέρεται στο ποσοστό του πληθυσμού που έχει εισόδημα στη γραμμή φτώχειας. Η πρώτη στήλη με την ένδειξη EU and OECD Standard αφορά τον υπολογισμό της φτώχειας σύμφωνα με το 50% του μέσου εισοδήματος. Δυστυχώς και εδώ δεν υπάρχουν στοιχεία για όλες τις χώρες και τα στοιχεία αναφέρονται στη χρονική περίοδο 1989 - 1994. Παρατηρούμε όμως ότι από τις υψηλά αναπτυγμένες χώρες το μεγαλύτερο ποσοστό φτώχειας έχουν οι Η.Π.Α. με 19,1%. Ενώ με αρκετή διαφορά ακολουθούν η Αυστραλία με 12,9%, η Ιαπωνία με 11,8% η Πολωνία με 11,6%. Ενώ το Ηνωμένο Βασίλειο έχει ποσοστό φτώχειας 13,5%, και το μικρότερο εμφανίζεται στο Λουξεμβούργο με 5,4%.

Η δεύτερη στήλη μας δείχνει το ποσοστό ανά κάτοικο με ημερήσιο εισόδημα 14,4 δολάρια Η.Π.Α. Υψηλότερα ποσοστά εμφανίζονται στις πρώην ανατολικές χώρες στην Ιρλανδία και την Ισπανία.

Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στήλη: Real GDP per capita, στήλη μέσου πραγματικού εισοδήματος - η οποία μας δείχνει την διαφορά που υπάρχει σ' αυτό μεταξύ του 20% των πλουσιότερων κατοίκων με το 20% των φτωχότερων, κατά τα έτη 1980 - 1994, διότι μπορούμε να δούμε τις βαθιές ανισότητες εντός των χωρών.

Έτσι στον Καναδά - πρώτη χώρα στον κόσμο στην ανάπτυξη και κατά κεφαλήν εισόδημα - το φτωχότερο 20% των κατοίκων του βρίσκεται 7 φορές

⁴⁹¹ Και φυσικά υπάρχει εξήγηση γι' αυτό βλ. αν.

φτωχότερο από 20% των πλουσιότερων κατοίκων του. Στην Γαλλία η διαφορά είναι σχεδόν οκταπλάσια, στις Η.Π.Α εξαπλάσια, στην Αυστραλία δεκαπλάσια.

Η Ρωσία έρχεται πρώτη σ' αυτή την ανισότητα με σχεδόν 16 φορές πιο φτωχούς το 20% των φτωχών κατοίκων της από το 20% των πλουσιότερων.

Αυτό που παρατηρείται εδώ γενικά είναι η ύπαρξη της ανισότητας στο εσωτερικό όλων των χωρών, όμως οι ανισότητες είναι λίγο πιο ισχυρές στις υπό - ανάπτυξη χώρες - όπου περίπου η διαφορά είναι οκταπλάσια από ότι στις αναπτυγμένες - όπου η διαφορά είναι περίπου εξαπλάσια.

Οι τρεις τελευταίες στήλες που μας δείχνουν την θνησιμότητα των νεογέννητων και εκείνων των παιδιών κάτω από 5 ετών, η διαφορά με τις βιομηχανικές χώρες από εκείνες που βρίσκονται υπό - ανάπτυξη είναι σημαντική.

Έτσι όσο αφορά τις βιομηχανικές χώρες στα 100.000 νεογέννητα αποθνήσκουν τα 30 ενώ στις υπανάπτυκτες τα 480. Όσον αφορά την θνησιμότητα των νηπίων στα 1.000 αποθνήσκουν στις μεν τα 13 στις δε τα 65.

Και τέλος στα παιδιά κάτω των 5 ετών στα 1.000 αποθνήσκουν στις μεν τα 16 στις δε τα 95.⁴⁹²

Πριν από 150 περίπου χρόνια ο Γάλλος πολιτικός φιλόσοφος de Tocqueville συγκρίνοντας την Αγγλία με την Πορτογαλία και την Ισπανία είχε καταλήξει στο συμπέρασμα: «Οι χώρες που εμφανίζονται να είναι οι φτωχότερες, είναι εκείνες που έχουν του λιγότερους πάμφτωχους» ενώ αντίθετα στις πιο πλούσιες χώρες «ένα μέρος του πληθυσμού τους είναι υποχρεωμένο να στηρίζεται για την επιβίωσή του στα αγαθά του άλλου».⁴⁹³

Το συμπέρασμα του De Tocqueville εξακολουθεί να είναι επίκαιρο στις μέρες μας. Χώρες με υψηλούς δείκτες ανάπτυξης και μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα δεν είναι σε θέση να εξαφανίσουν του φτωχούς τους.

⁴⁹² Βλ. HUMAN DEVELOPMENT REPORT 1988, πίνακας: Human poverty profile and index s. 186.

⁴⁹³ Βλ. κείμενο Gr. Poom «Ο ορισμός και η μέτρηση της φτώχειας» απ' το φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1996 σ. 61, και οπ. ο. ιδ. παρ. στον De Tocqueville, 1835.

Απόδειξη ότι η Αμερική, που όπως είδαμε βρίσκεται απ' τις πρώτες χώρες στην ανάπτυξη αλλά εξακολουθεί ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού της 16,5% - περίπου 40 εκατομμύρια άτομα να βρίσκεται κάτω από τα όρια της φτώχειας.⁴⁹⁴

Η οικονομική ανισότητα που υπάρχει σήμερα στον κόσμο είναι πρωτοφανής.

Σύμφωνα με πρόσφατη δημοσίευση «το ετήσιο εισόδημα της Τανζανίας, μια χώρας με 25 εκατομμύρια κατοίκους είναι 2,2 δις. δολ., ενώ το εισόδημα της χρηματιστηριακής εταιρίας Γκόλντμαν Σακς, με 161 άτομα είναι 2,6 δις. δολ.».⁴⁹⁵

Η δημοσίευση του Καθηγητή Πολιτικής Οικονομίας Θ. Λιανού, στοιχείων που δείχνουν την έκταση της ανισότητας μεταξύ χωρών αλλά και εσωτερικά αυτών των χωρών είναι ενδιαφέρουσα.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Βραζιλίας στην οποία το 10% του πληθυσμού είναι 70 φορές πιο πλούσιο από το φτωχότερο.⁴⁹⁶ Ο ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5. - μας δείχνει ότι η Παγκόσμια οικονομία έχει ρυθμό ανάπτυξης 4,1%, τον καλύτερο των τελευταίων δεκαετιών. Ενώ υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης θα παρουσιάσουν οι πιο ισχυρές οικονομικά χώρες.⁴⁹⁷

Τέλος ο ΧΑΡΤΗΣ 1.1. (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) μας δείχνει το κατά κεφαλήν εισόδημα για κάθε χώρα.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Πρωτοφανή δημοσκοπήση του Ινστιτούτου Γκάλοπ στις Η.Π.Α. και στο ερώτημα: «Είστε από τους έχοντες και κατέχοντες ή όχι;» το 62% απάντησε «έχοντες», το 28% «μη έχοντες», ενώ το 10% δεν γνωρίζει. Όμως το 74% των Αμερικανών αισιοδοξούν για το μέλλον, ενώ ένα 21% του πληθυσμού δήλωσε ότι «το εισόδημά του δεν καλύπτει τα έξοδα της οικογένειάς του». Βλ. αρ. «οι έχοντες και κατέχοντες στις Η.Π.Α.», στο Βήμα 25.10.1998 σ. Δ. 30. Και όλα αυτά ενώ το ΑΕΠ στις Η.Π.Α. είχε αύξηση 5,6% του 3 τελευταίους μήνες του 1998. Αύξηση που έδωσε το «δικαίωμα» στον Κλίντον να πει: «Ζούμε σε μια Αμερικανική οικονομική αναγέννηση που προσφέρει άφθονες ευκαιρίες στον αμερικάνικο λαό». Βλ. σχετικά το αρ. της Ζέτας Ζήκου «Η Διεθνής αγορά «It's the economy stupid» στην Οικονομική Καθημερινή 31.1.1999 σ. 57.

⁴⁹⁵ Βλ. αρθ. Θ. Λιανού στο Βήμα οπ. π. ιδ. σ. Η αρχική δημοσίευση όπ. αν. ο ιδ. έγινε στην αγγλική εφημερίδα «The Guardian».

⁴⁹⁶ Βλ. αρθ. Θ. Λιανού στο Βήμα 11.4.1999

⁴⁹⁷ Βλ. αρθ. του Χ. Α. Παπαδημητρίου «Η χρονιά της ευημερίας - Σε φάση ζωηρής δραστηριότητας η διεθνής οικονομία», στο Βήμα, 4.1.1998 σ. Δ10.

⁴⁹⁸ Πηγή National Geographic Τομ. 1, Οκτώβριος 1998 (στοιχεία 1997). «Ο πλούτος κατανέμεται τόσο άνισα όσο και ο πληθυσμός. Πάνω από 1,3 δις. άνθρωποι ζουν με λιγότερο από 300 δρχ. την ημέρα», Σχολιάζουν οι συντάκτες του National Geographic.

Πίνακας 1.5	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΑΕΠ (%)	
	1997	1998
• ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	4,1	3,5
• Η.Π.Α.	3,8	2,4
• ΙΑΠΩΝΙΑ	1,0	1,1
• ΓΕΡΜΑΝΙΑ	2,3	2,6
• ΓΑΛΛΙΑ	2,3	2,7
• ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ	2,6	2,7
• ΑΣΙΑ*	6,8	5,7
• ΑΣΙΑ - 4**	4,0	1,7

*Πλην Ιαπωνίας και Κορέας

** Ινδονησία, Μαλαισία, Ταϊλάνδη, Φιλιππίνες

Συγκεκριμένα:

ΧΩΡΕΣ ΥΨΗΛΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (άνω των 3 εκατ. δρχ.)

ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ	9.138.600
ΙΑΠΩΝΙΑ	7.481.400
ΓΑΛΛΙΑ	7.007.100
ΚΑΝΑΔΑΣ	6.988.800
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	6.414.600
ΤΑΪΒΑΝ	4.261.800
ΣΑΟΥΔΙΚΗ ΑΡΑΒΙΑ	3.084.900

ΧΩΡΕΣ ΜΕΣΑΙΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (από 600.000 - 3 εκατ. δρχ.)

ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	2.958.300
ΠΟΥΡΤΟ ΡΙΚΟ	2.460.000
ΜΕΞΙΚΟ	2.249.700
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	1.802.100
Ν. ΑΦΡΙΚΗ	1.674.300
ΡΩΣΙΑ	1.374.600
ΚΙΝΑ	1.105.800

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ΧΩΡΕΣ ΧΑΜΗΛΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (κάτω από 600.000 δρχ.)

ΙΝΔΙΑ	488.400
ΝΙΓΗΡΙΑ	363.300
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΦΡΙΚΗ	

Από τα παραπάνω στοιχεία γίνεται φανερή η ανισότητα που επικρατεί μεταξύ των χωρών. Έτσι για παράδειγμα μία χώρα της κεντρικής Αφρικής έχει κατά κεφαλήν εισόδημα 25 φορές μικρότερο από τις Ηνωμένες Πολιτείες.⁴⁹⁹

Μετά από την περιγραφή της κατάστασης που επικρατεί σήμερα, δεν υπάρχουν αμφιβολίες για την ύπαρξη της φτώχειας σε μέσα κοινωνίες με «**άφθονο υλικό πλούτο**»⁵⁰⁰, καθώς και στις φτωχές. Η φτώχεια δεν είναι άγνωστη. Όλοι γνωρίζουν την ύπαρξή της, ο ημερήσιος και περιοδικός τύπος είναι κατακλυσμένος από σχετικά δημοσιεύματα.

Οι Διεθνείς Οργανισμοί επίσης είναι ενήμεροι, οι επιστήμονες διεξάγουν συνεχώς έρευνες γι' αυτήν όμως η φτώχεια διαιωνίζεται. Ο κατάλογος των στοιχείων για την φτώχεια και την ανισότητα στον Πλανήτη δεν έχει τελειωμό. Δεν χρειάζεται να ψάξεις πολύ για να ενημερωθείς για το τι συμβαίνει, αρκεί ν' αγοράσεις μια εφημερίδα ή αν θέλεις μία πιο «**άμεση εικόνα**» να πάρεις το λεωφορείο και να φτάσεις στο τέλος της γραμμής⁵⁰¹.

Έτσι το συμπέρασμα του M. Beaud προκύπτει αβίαστα: «Ούτε οι φιλελεύθερες, ούτε οι κρατιστικές οικονομίες δεν μπόρεσαν να εξαφανίσουν την φτώχεια»⁵⁰². Και εφόσον «τρίτος δρόμος» δεν προβάλλει στον ορίζοντα, τι μπορούμε να ελπίζουμε για το μέλλον;

⁴⁹⁹ Επίσης λόγω του χρωματιστού στο χάρτη 1.1. - είναι δυνατό να παρατηρήσουμε σε ποια κατηγορία ανήκει κάθε χώρα του Πλανήτη.

⁵⁰⁰ Βλ. κείμενο H. Bartoli οπ. π. σ. 52.

⁵⁰¹ Βλ. άρθρο του Ch. De Brie, στο Le monde diplomatique τ. 6, σ. 20.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΝ 20^ο ΑΙΩΝΑ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΔΙΕΡΕΥΝΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.

1.- Διαχρονική εξέλιξη των διαστάσεων της φτώχειας και της ανισότητας στη χώρα μας.

Το έργο της διαχρονικής διερεύνησης και συγκριτικής ανάλυσης του φαινομένου της φτώχειας στη χώρα μας δυσχεραίνεται κυρίως από τρεις λόγους: α) Υπάρχει έλλειψη συστηματικών ερευνητικών προσπαθειών πριν τη δεκαετία του 1970.⁵⁰³ β) Οι έρευνες που έγιναν αργότερα χρησιμοποίησαν στοιχεία που είχαν συγκεντρωθεί για άλλους σκοπούς (π.χ. φορολογία)⁵⁰⁴ και γ) Η χρησιμοποίηση διαφορετικών μεθόδων μέτρησης του φαινομένου.⁵⁰⁵

⁵⁰² Βλ. άρθρο του Michel Beaund, στο *Le monde diplomatique*, τ. 3, σ. 62.

⁵⁰³ Μητράκος Θ., Πανοπούλου Γ, Τσακλόγλου Π., 1997, σ. 1.

⁵⁰⁴ Κείμενο Ι. Κεραμίδου, στο «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σελ. 291 - 292.

⁵⁰⁵ Πρόκειται για την χρησιμοποίηση από τους ερευνητές διαφορετικών ορίων φτώχειας: Είτε σύμφωνα με το 50% του μέσου εισοδήματος είτε άλλοτε με το 55% της μέσης καταναλωτικής δαπάνης, βλ. π.κ.

Όσον αφορά την έλλειψη ερευνών, μπορούμε να δούμε ορισμένα στοιχεία όπως τη σχέση μισθού και ελαχίστου ορίου διαβίωσης, για να σχηματίσουμε μια «εικόνα» για την φτώχεια πριν την δεκαετία του '70 καθώς και τα αποτελέσματα της επεξεργασίας ορισμένων στοιχείων που έγιναν μεταγενέστερα. Σχετικά με τον δεύτερο λόγο δυσκολίας, δυστυχώς δεν μπορούμε να κάνουμε διαφορετικά λόγω έλλειψης συλλογής στοιχείων για τον συγκεκριμένο σκοπό και τέλος σχετικά με την διαφορετικότητα στην μεθοδολογία, αυτό που μπορούμε να κάνουμε είναι να επισημαίνουμε κάθε φορά ποιος είναι ο τρόπος μέτρησης της φτώχειας.

α) Η φτώχεια στην Ελλάδα το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα

Το 1914 ο κ. Ι. Αναπλιώτης, Επιθεωρητής Εργασίας του Υπουργείου Εργασίας, υπολόγισε ότι μία εργατική οικογένεια 4 ατόμων χρειαζόταν για να καλύψει τις στοιχειώδεις ανάγκες διαβίωσής της 1.680 περίπου δρχ. το χρόνο ή 140 δρχ. το μήνα.⁵⁰⁶ Για την κάλυψη αυτού του ποσού ο εργάτης θα έπρεπε να εργάζεται 288 ημέρες το χρόνο με ημερομίσθιο 5,60 δρχ. Όμως κατά το 1914 ελάχιστοι ειδικοί τεχνίτες αμείβονταν με 6 - 8 δρχ. την ημέρα, ενώ οι πλειοψηφία των εργατών αμείβονταν από 2,75 - 6 δρχ. την ημέρα. Αυτό σημαίνει ότι όσοι έπαιρναν ημερομίσθιο κάτω από 5,6 δρχ. την ημέρα δεν μπορούσαν να καλύψουν τις στοιχειώδεις ανάγκες διαβίωσής τους.⁵⁰⁷

Το 1923, επίσης απ' τον ίδιο, υπολογίστηκε το κατώτατο όριο διαβίωσης για μια 4αῶς οικογένεια ίσο με 16.833 δρχ. το χρόνο ή 1.400 δρχ. τον μήνα. Επομένως ένας εργάτης για να καλύψει τις ανάγκες του θα πρέπει να αμειβόταν με 60 περίπου δρχ. την ημέρα.⁵⁰⁸

Ο επιθεωρητής εργασίας Ν. Μικέλης υπολόγισε ότι τα ημερομίσθια το 1923 κυμαίνονταν στις 23 με 56 δρχ.⁵⁰⁹ «Αυτό σημαίνει ότι το 1923 **τα ημερομίσθια κάλυπταν το 38 - 93% του ελάχιστου ορίου διαβίωσης**».⁵¹⁰

⁵⁰⁶ Στ. Μπαμπανάσης, 1981 σ. 136.

⁵⁰⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Γ. Χαριτάκη, «Η ελληνική βιομηχανία», τυπογραφείο «Εστία» εν Αθήναις, 1927 σελ. 115 - 116.

⁵⁰⁸ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁰⁹ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. Ν. Μικελή, «Η βιομηχανική κίνησης παρ' ημιν κατά το 1924», Αθήναι 1925, σ. 57.

⁵¹⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Το 1938 μια 4πλη οικογένεια για να καλύψει τις ανάγκες της χρειαζόταν 3.900 δρχ. το μήνα, όμως τα ημερομίσθια μεταξύ του 1938 και 1940 κυμαίνονταν από 90 δρχ. για τους ειδικευμένους και 70 δρχ. για τους ανειδίκευτους εργάτες.⁵¹¹ Δηλαδή οι μισθοί έφθαναν στις 2.250 δρχ. και 1.750 δρχ. το μήνα αντίστοιχα. Επομένως, το 1938 «ο εργατικός μισθός - και κατά συνέπεια και ο βαθμός ικανοποίησης των αγαθών - ήταν 56,4% για τους ειδικευμένους και 43,5% για τους ανειδίκευτους εργάτες και τις οικογένειές τους, αν υποθέσουμε ότι σε κάθε τετραμελή οικογένεια αναλογούσε ένας πλήρως απασχολούμενος και συνεπώς ένα πλήρες εισόδημα, πράγμα που μπορεί να θεωρηθεί τυπική περίπτωση για την προπολεμική περίοδο».⁵¹²

Προπολεμικά για τις στοιχειώδεις ανάγκες διατροφής μιας οικογένειας χρειαζόταν τουλάχιστον 28.000 δρχ. το χρόνο.

Όμως «μεγάλο μέρος των εργατικών και αγροτικών οικογενειών δεν ήταν σε θέση να ικανοποιήσουν αυτές τις ανάγκες, γιατί το συνολικό ετήσιο εισόδημά τους κυμαινόταν ανάμεσα στις 21.000 και 28.000 δραχμές. Το 1938 το 38,5% των Ελληνικών οικογενειών διέθετε ετήσιο εισόδημα κάτω από 20.000 δρχ., δηλαδή πολύ χαμηλότερο από το ελάχιστο όριο διαβίωσης».⁵¹³

Μεταπολεμικά και συγκεκριμένα το 1959 η ΓΣΕΕ, κατάρτισε και δημοσίευσε τον «μηνιαίο προϋπολογισμό τετραμελούς εργατικής οικογένειας» ο οποίος έχει ως εξής:

<i>Δαπάνες για τρόφιμα</i>	<i>1.468 δρχ.</i>
<i>Δαπάνες για φωτισμός, θέρμανση και ενοίκιο</i>	<i>837 δρχ.</i>
<i>Δαπάνες για ενδυμασία, υπόδηση</i>	<i>437 δρχ.</i>
<i>Σύνολο</i>	<i>2.472 δρχ.</i> ⁵¹⁴

Στην περίπτωση ενός απασχολούμενου στην οικογένεια,⁵¹⁵ «οι μηνιαίες αποδοχές των εργατών κάλυπταν, το 1938 το 49%, στην περίοδο 1955 - 1961 το

⁵¹¹ Οπ. π. ιδ. σ. και ο ιδ. παραπ. Τρίμη, «Η κοινωνική πολιτική της τελευταίας οκταετίας 1938 - 1946», Αθήναι 1947, σ. 11.

⁵¹² Οπ. π. σελ. 136 - 137 (Η έμφαση στο πρωτότυπο).

⁵¹³ Οπ. π. σ. 137 και οπ. παραπ. στον Χρ. Ευελπίδη «Οικονομική και κοινωνική ιστορία στην Ελλάδα», Αθήναι 1950, σ. 112 (Η έμφαση στο πρωτότυπο).

⁵¹⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στην «Αυγή», 22-3-1959.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

49 - 50% και το 1978 το 59% των αναγκαίων δαπανών του προϋπολογισμού της τετραμελούς εργατικής οικογένειας. Αυτό σημαίνει ότι στη μεταπολεμική περίοδο οι εργατικές οικογένειες που έχουν ένα μισθό, ικανοποιούν το 50 - 60% των αναγκών τους».⁵¹⁶

Καλύτερη ήταν βέβαια η κατάσταση όταν η οικογένεια είχε δύο εργαζομένους. Αυτές κάλυπταν το 70 -100% των αναγκών τους. Χαρακτηριστικά είναι τα αποτελέσματα της σύγκρισης εργατικών οικογενειακών προϋπολογισμών και αποδοχών των εργατών που παρουσιάζονται στον **ΠΙΝΑΚΑ 1**.⁵¹⁷ (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)

β) Η φτώχεια την περίοδο 1957 - 1974.

Οι υπολογισμοί του Σ. Καραγιώργα κ. αλ. για τα έτη 1957 - 1958 - θεωρώντας ως όριο απόλυτης φτώχειας το ποσό των 1.350 δρχ. (σε τιμές 1957) για τις αστικές περιοχές - κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το σύνολο του πληθυσμού των αστικών περιοχών (100,0%) είναι φτωχό.⁵¹⁸

Επίσης κατά το διάστημα 1963 - 1964 σύμφωνα με έναν ορισμό απόλυτης φτώχειας, η ίδια έρευνα, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το σύνολο του πληθυσμού είναι φτωχό, ενώ για το 1974 - πάλι με απόλυτα κριτήρια - σχεδόν το σύνολο του πληθυσμού θεωρείται φτωχό.⁵¹⁹

«Στις αστικές περιοχές, μεταξύ των ετών 1957 - 1974, οι εισοδηματικές ανώτερες τάξεις αυξάνουν το μερίδιό τους στην κατανάλωση εις βάρος των φτωχών καθώς και των μεσαίων στρωμάτων».⁵²⁰ Η ανισότητα στις αστικές περιοχές της χώρας αυξάνεται αυτήν την περίοδο, ενώ στις ημιαστικές και αγροτικές από το 1963 -

⁵¹⁵ Οπ. π. οδ. σ. και όπως αναφ.: «Η απογραφή του 1958 έδειξε ότι το 55% των νοικοκυριών των πόλεων είχε ένα μισθό, το 30% είχε δύο και το 14% τρεις μισθούς» Βλ. οπ. παραπ. στην «Αυγή» 22-3-1959.

⁵¹⁶ Οπ. π. σ. 138.

⁵¹⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵¹⁸ Σ. Καραγιώργα κ. αλ., Τόμος Α' 1990, σ. 131. (Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΟΠ 1957/58). Επ., αντιπρβλ. με όριο φτώχειας που είχε ορίσει η ΓΣΕΕ το 1959 βλ. σχ. αν.

⁵¹⁹ Οπ. π. σ. 146.

⁵²⁰ Οπ. π. σ. 144. Πρβλ. επ. με το κείμενο της Ι. Κεραμίδου στο «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός» οπ. π. σελ. 292 - 293. Βλ. επ. και τον Πίνακα 1.1.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

1964 και μετά παρουσιάζει μείωση.⁵²¹ Συγκεκριμένα ο συντελεστής Gini⁵²² κατά κεφαλήν συνολικής κατανάλωσης για τα έτη 1957 - 1958 στις αστικές περιοχές είναι ίσος με 0,2386, τα έτη 1963 - 1964 για τις ημιαστικές περιοχές είναι 0,3115 ενώ το 1974 για τις αστικές είναι 0,2919 για τις ημιαστικές - αγροτικές 0,2921 και για το σύνολο της χώρας 0,3074.⁵²³

Επίσης η σχετική φτώχεια όλη αυτή τη περίοδο σημείωσε ανοδική πορεία.⁵²⁴

Συγκεκριμένα το 1974 για το σύνολο της χώρας ήταν 26,98% στον πληθυσμό για τις αστικές περιοχές 16,49% και για τις αγροτικές περιοχές 43,67% και για τις ημιαστικές 32,42%.⁵²⁵ Η διαφορά μεταξύ αγροτικών - ημιαστικών και αστικών περιοχών είναι ιδιαίτερα αισθητή.⁵²⁶

Ο Κ. Ν. Κανελλόπουλος στην έρευνά του με στοιχεία των ΕΟΠ 1974, εκτιμά ότι το χάσμα της φτώχειας είναι 8.554.437 δρχ., «ποσό που ισοδυναμεί με 4367 δρχ. κατά μέσο όρο για κάθε φτωχό νοικοκυριό και 1269 δρχ. κατά κεφαλή». ⁵²⁷

Επίσης όσον αφορά τον τύπο των νοικοκυριών που θεωρούνται «ευάλωτα» στη φτώχεια, η έρευνα επισημαίνει τις εξής: α) Οι οικογένειες ηλικιωμένων ατόμων (το 41,8% αυτών βρίσκονται κάτω απ' το όριο φτώχειας).⁵²⁸

β) Οικογένειες με πολλά παιδιά κάτω των 14 χρόνων (το ποσοστό εδώ φτάνει το 41,2%).⁵²⁹

γ) Ζευγάρια ηλικιωμένων, μεμονωμένοι ηλικιωμένοι και ένας γονέας με παιδιά κάτω των 14 ετών.⁵³⁰

⁵²¹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵²² Ο συντελεστής Gini μετρά την ανισότητα και παίρνει τιμές από το 0 - 1. Όσο περισσότερο απομακρύνεται η τιμή του από το 0 τόσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα. Βλ. αναλυτικά γι' αυτό ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.

⁵²³ Σ. Καραγιώργα οπ. π. σ. 109, επ. πρβλ. με το κείμενο της Ι. Κεραμίδου στο «Κοινωνικές ανισότητες...» οπ. π. σ. 292 και επ. αντιπρβλ με Κ. Κανελλόπουλο, 1986 σ. 42, ο οποίος για το 1974 δίνει τιμή Gini = 0,376, βλ. σχ. Πίνακα 1.2.

⁵²⁴ Σ. Καραγιώργα οπ. π. σ. 21.

⁵²⁵ Οπ. π. σ. 138, βλ επ. Πίνακα 4. Ως σχετικό όριο φτώχειας ορίστηκε το 55% της μέσης καταναλωτικής δαπάνης. Πρβλ. με Κ. Κανελλόπουλο οπ. π. σ. 54 και 62, ο οποίος όταν χρησιμοποιεί τον ίδιο ορισμό το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών είναι 26,4%, ενώ όταν στα ίδια στοιχεία (ΕΟΠ '74) χρησιμοποιεί το 50% του μέσου εισοδήματος το ποσοστό είναι 25,2%. Η διαφορά όμως που προκύπτει είναι μικρή.

⁵²⁶ Κ. Ν. Κανελλόπουλος οπ. π. σ. 43 - 44.

⁵²⁷ Οπ. π. σ. 54.

⁵²⁸ Οπ. π. σελ. 51.

⁵²⁹ Οπ. π. σελ. 58.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

δ) «Όσο λιγότερο εργάζεται ο αρχηγός του νοικοκυριού, τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες το νοικοκυριό να είναι φτωχό».⁵³¹

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των φτωχών η έρευνα διαπίστωσε τα εξής:

α) Η φτώχεια είναι περισσότερη έντονη στις αγροτικές περιοχές. Σχεδόν 1 στα 2 αγροτικά νοικοκυριά είναι φτωχά (46,4%).⁵³²

β) Το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας εμφανίζει η Ήπειρος (50,3%) και ακολουθούν η Θεσσαλία, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη (40,1%) , Πελοπόννησος και Δυτική Στερεά και Κρήτη (με 35,8% και 33.3% αντίστοιχα).⁵³³

γ) Το 46,2% των γεωργών αρχηγών νοικοκυριών είναι φτωχά.⁵³⁴

δ) Τα επαγγέλματα σχετικά με την γεωργία, κτηνοτροφία, δάση, αλιεία, έχουν σημαντική συμμετοχή στο ποσοστό φτώχειας (40,2%).⁵³⁵

ε) «Νοικοκυριά με αρχηγούς που δεν έχουν εκπαίδευση πέρα από το Δημοτικό αντιπροσωπεύουν το 92,1% όλων των φτωχών νοικοκυριών και από αυτά το 22% είναι νοικοκυριά που ο αρχηγός τους δεν πήγε καθόλου στο σχολείο».⁵³⁶

Όσον αφορά τη σύνθεση του νοικοκυριού η έρευνα διαπίστωσε ότι:

α) Όσο μεγαλύτερη είναι η ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος φτώχειας.⁵³⁷

β) Ο παντρεμένος αρχηγός νοικοκυριού έχει μεγαλύτερες πιθανότητες για να γίνει φτωχός απ' ότι ο χωρισμένος ή ο χήρος.⁵³⁸

γ) Νοικοκυριά με αρχηγό γυναίκα κινδυνεύουν περισσότερο⁵³⁹ στο νοικοκυριό επιβαρύνει την κατάσταση.

δ) Η ύπαρξη πολλών μικρών παιδιών (κάτω των 14 χρόνων).⁵⁴⁰

ε) Το μέγεθος του νοικοκυριού από 4 και πάνω άτομα έως 7, εμφανίζει υψηλότερη επίπτωση φτώχειας.⁵⁴¹

⁵³⁰ Οπ. π. σελ. 61.

⁵³¹ Οπ. π. σελ. 65.

⁵³² Οπ. π. σελ. 67.

⁵³³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵³⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵³⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵³⁶ Οπ. π. σ. 71.

⁵³⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵³⁸ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵³⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

στ) «Όλα τα νοικοκυριά που δεν έχουν κανένα άτομο να αποκτά δικό του εισόδημα είναι φτωχά».⁵⁴²

Την ίδια χρονιά, ο Δ. Καραντινός χρησιμοποιώντας τα αποτελέσματα μιας έρευνας της Στατιστικής Υπηρεσίας με τίτλο «Έρευνα καταναλώσεως των νοικοκυριών κατά το 1974», και με ορισμό φτώχειας ένα ελάχιστο κοινωνικά αποδεκτό όριο διαβίωσης με βάση την καταναλωτική δαπάνη (ίσο με 5.000 δρχ. για μηνιαία καταναλωτική δαπάνη του νοικοκυριού ή ίσο με 1.645 δρχ. κατά κεφαλήν) υπολόγισε ότι το 30,85% των νοικοκυριών βρίσκεται σε κατάσταση φτώχειας (ή το 24,6% των ατόμων).⁵⁴³ Μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας σύμφωνα με την έρευνα έχουν:

- α) Αρχηγός νοικοκυριού πάνω από 75 ετών.
- β) Κανένα οικονομικά ενεργό μέλος στο νοικοκυριό.
- γ) Αρχηγός νοικοκυριού στην ηλικιακή ομάδα από 65 - 75.
- δ) Τόπος διαμονής κάτω των 1.000 κατοίκων.
- ε) Αρχηγός νοικοκυριού με επάγγελμα γεωργού, ψαρά κτλ.
- στ) Αρχηγός νοικοκυριού άνεργος.

Και ζ) Διαμονή σε χωριά μεταξύ 1.000 - 2.000 κατοίκων.⁵⁴⁴

Οι ομάδες που «βαραίνουν» περισσότερο στην συλλογικοί φτώχεια με σειρά προτεραιότητας είναι: α) Ένα οικονομικά ενεργό μέλος στο νοικοκυριό.

- β) Αυτοαπασχολούμενος αρχηγός νοικοκυριού.
- γ) Άνεργος αρχηγός νοικοκυριού.
- δ) Τόπος διαμονής κάτω των 1.000 κατοίκων.
- ε) Νοικοκυριά χωρίς οικονομικά ενεργό μέλος.
- στ) Αρχηγός ως γεωργός, ψαράς κτλ. και
- ζ) Αρχηγός από 65 - 75 ετών.⁵⁴⁵

⁵⁴⁰ Οπ. π. ιδ. σ., επ. βλ. αν.

⁵⁴¹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁴² Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁴³ Αρθρ. Δ. Καραντινός 1985, σελ. 186 - 192 εδώ σελ. 186 - 187. Παρατηρούμαι ότι τα αποτελέσματα είναι παραπλήσια με την έρευνα του Κ. Κανελλόπουλου, αν και το όριο φτώχειας διαφέρει (βλ. σχ. αν).

⁵⁴⁴ Οπ. π. σ. 189.

⁵⁴⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Ο Δ. Καραντινός καταλήγει ότι για να καλυφθεί το χάσμα της φτώχειας χρειάζεται μια αναδιανομή της τάξεως του 7% από τους μη φτωχούς στους φτωχούς.⁵⁴⁶

Από τις δύο αυτές έρευνες (του Κ. Κανελλόπουλου και του Δ. Καραντινού), συμπεραίνουμε ότι **η φτώχεια δεν είναι ίδια για όλες τις κοινωνικοοικονομικές κατηγορίες, αντίθετα μερικές εξ' αυτών πλήττονται περισσότερο. Συγκεκριμένα: οι ηλικιωμένοι, οι άνεργοι, άτομα με επάγγελμα στη γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία κτλ. και αυτοί που κατοικούν σε μικρούς οικισμούς, δηλαδή σε αγροτικές περιοχές.**⁵⁴⁷

Συμπερασματικά την περίοδο 1957 - 1974, η ανισότητα αυξάνεται - εκτός από μία μικρή μείωση που παρουσιάζει μετά το 1963 - 1964, - καθώς επίσης και η σχετική φτώχεια έχει ανοδική πορεία.

Η κατάσταση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι έως το 1974 οι ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας - κυρίως στο βιομηχανικό κλάδο στις αστικές περιοχές - είναι ταχύτατοι.⁵⁴⁸ Δημιουργείται όμως μια ανισορροπία στις αστικές αγορές εργασίας διότι από την βιομηχανική ανάπτυξη δεν ευνοούνε επί το πλείστον οι ανειδίκευτοι «εσωτερικοί μετανάστες», αλλά οι ειδικευμένοι κάτοικοι των αστικών περιοχών, με αποτέλεσμα να διευρύνεται η οικονομική ανισότητα και η σχετική φτώχεια τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα. Επίσης ο δευτερογενής τομέας παραγωγής δεν αποτέλεσε την κύρια πηγή απασχόλησης, οι περισσότεροι απορροφήθηκαν στον τριτογενή τομέα, είτε «εξαναγκάστηκαν» σε μετανάστευση.⁵⁴⁹

γ) Η φτώχεια την περίοδο 1974 - 1981/82

⁵⁴⁶ Οπ. π. σ. 192.

⁵⁴⁷ Η διαφορά της ανισότητας μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Ο Δ. Καραντινός υπολογίζει τον δείκτη Gini για τις μεν αστικές περιοχές ίσο με 0,1389, ενώ για τις αγροτικές ίσο με 0,2448. Βλ. σχ. οπ. π. σ. 191, επ. βλ. αν και τον Πίνακα 5.

⁵⁴⁸ Την δεκαετία του '60 το ΑΕΠ αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό περίπου 7,6% και την δεκαετία του '70 αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,7%. Όταν οι ρυθμοί της ΕΟΚ ήταν 4,6% και 2,9% για τις περιόδους 1961 - 1970 και 1971 - 1980 αντίστοιχα. Βλ. σχ. Σ. Καράγιωργα και αλ. σ. 181 και οπ. παραπ. ΕΕC (1985).

⁵⁴⁹ Οπ. π. σ. 22 και σελ. 183 - 185.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

«Η περίοδος μετά το 1974 μπορεί να θεωρηθεί ως σημείο καμπής για την ελληνική οικονομία, δεδομένοι ότι οι οικομικοί δείκτες καταδεικνύουν μια διαφορετική πορεία, ενώ ο ρυθμός οικονομικής ανάπτυξης παρουσιάζει σημαντικότερη μείωση. Η παλιννόστηση μεταναστών υπερισχύει της αποδημίας. Η ανεργία και ο πληθωρισμός επανέρχονται ως προβλήματα Η επάνοδος της δημοκρατίας έχει συνέπεια να ληφθούν μέτρα για τους φτωχούς και να αυξηθούν οι κοινωνικές παροχές. Συνέπεια της τελευταίας αυτής εξέλιξης αποτελεί το γεγονός ότι η σχετική φτώχεια εμφανίζεται να υποχωρεί».⁵⁵⁰

Επίσης σε σχέση με την περίοδο 1957/58 παρατηρήθηκε ότι έως το 1981/82 «η απόλυτη φτώχεια, ως μαζικό κοινωνικό φαινόμενο, σχεδόν εξαλείφθηκε στη χώρα μας. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν υπάρχουν φτωχοί, αλλά ο αριθμός των ατόμων που δεν διαθέτουν ούτε τα απολύτως αναγκαία μέσα «για την διαβίωσή τους», έχει μειωθεί σημαντικά, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο να εντοπισθούν και να καταμετρηθούν ακριβώς».⁵⁵¹

Την περίοδο αυτή (1974 - 1981/82) «.....η φτώχεια αλλάζει προφίλ. Συγκεκριμένα, αυξάνει το βάρος της συμμετοχής στη συνολική φτώχεια των αστικών περιοχών, των επαγγελματιών που κυριαρχούν στον αστικό τομέα, καθώς και των μικρών σε μέγεθος νοικοκυριών. Όπως είναι φυσικό, μειώνεται αντίθετα η συμμετοχή στη φτώχεια των αγροτικών περιοχών, των γεωργών, καθώς και των μεσαίων νοικοκυριών».⁵⁵²

Πιο παραστατικά θα λέγαμε ότι η περίοδος αυτή «εμφανίζεται ως περίοδος όπου οι φτωχοί γίνονται λιγότερο φτωχοί, ενώ οι πλούσιοι γίνονται - σε απόλυτους όρους - περισσότερο πλούσιοι».⁵⁵³

Πάντως εκείνο που γίνεται αντιληπτό είναι η μείωση της οικονομικής ανισότητας αυτή την περίοδο όπως φαίνεται και από τις τιμές του συντελεστή Gini.⁵⁵⁴

⁵⁵⁰ Οπ. π. σελ. 22 - 23.

⁵⁵¹ Οπ. π. σ. 21.

⁵⁵² Οπ. π. σ. 146. Βλ. επ. και σ. 136.

⁵⁵³ Οπ. π. σ. 123.

⁵⁵⁴ Οπ. π. ιδ. σ. Βλ. επ. κείμενο Θ. Μητράκος, Π. Τσακλόγλου στο «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός» 1998, σ. 255 όπως αναφ. ότι: «Ανάλογα με τον χρησιμοποιούμενο δείκτη, η ανισότητα μειώνεται κατά 10% - 20% μεταξύ 1974 και 1982.....».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Το 1981/82 η τιμή του ήταν 0,2476 για το σύνολο της χώρας, ενώ το 1974 ήταν 0,3074, όπως δείχνει και ο σχετικός πίνακας 1.2.⁵⁵⁵ Επίσης στον πίνακα Α μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι ήδη από 1978 την βελτίωση της κάλυψης των αναγκών του νοικοκυριού σε σχέση με τις μηνιαίες του αποδοχές, κυρίως βέβαια, όταν στο νοικοκυριό απασχολούνται δύο άτομα.⁵⁵⁶

Η έρευνα για την φτώχεια στην Ελλάδα που πραγματοποιήθηκε από το ΕΚΚΕ απ' τους Σ. Καράγιωργα κ. αλ., στηρίχθηκε στα στατιστικά δεδομένα του ΕΟΠ της ΕΣΥΕ 1981/82,⁵⁵⁷ και χρησιμοποίησε ορισμό σχετικής φτώχειας παρόμοιο μ' αυτό της ΕΟΚ. Έτσι υπολογίστηκαν ως φτωχοί αυτοί που έχουν καταναλωτική δαπάνη μικρότερη από το 55% της μέσης εθνικής κατανάλωσης, με προαύξηση 70% για κάθε επιπλέον άτομο.⁵⁵⁸

Σε επίπεδο νοικοκυριών η έρευνα έδειξε ότι το 1981/82 το 20,6% αυτών ήταν φτωχά, δηλαδή σε επίπεδο ατόμων το 22,41%. Σύμφωνα με την απογραφή του 1981 τα ποσοστά αυτά αντιστοιχούν σε 641.000 νοικοκυριά ή 2.182.000 άτομα.⁵⁵⁹

Καθένα από αυτά τα νοικοκυριά για να ξεφύγει τότε απ' την φτώχεια χρειαζόταν κατά μέσο όρο ένα επιπλέον ετήσιο ποσό για κατανάλωση της τάξεως των 28.500 δρχ. Δηλαδή συνολικό κόστος για το κλείσιμο του χάσματος της φτώχειας γύρω στα 62 δισεκατομμύρια δρχ. Αυτό είναι το ποσό που σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των ερευνητών θα έπρεπε το 1982 να μεταφερθεί από τους μη φτωχούς στους φτωχούς για να εξαλειφθεί η φτώχεια.⁵⁶⁰ Παρόλο που το ποσοστό των φτωχών στο πληθυσμό κατατάσσει την χώρα μας στην πιο φτωχή χώρα στην

⁵⁵⁵ Βλ. σχετ. Σ. Καράγιωργα και αλ. οπ. π. σ. 109.

⁵⁵⁶ Στ. Μπαμπανάση οπ. π. σ. 138.

⁵⁵⁷ Συγκεκριμένα η έρευνα έγινε με βάση τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν το χρονικό διάστημα Νοεμβ. 1981 - Οκτωβ. 1982, σε 6.035 νοικοκυριά από ΕΟΠ της ΕΣΥΕ. Βλ. Σ. Καράγιωργα και αλ. «Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα, Τόμος Α' 1990, σελ. 20 και 71.

⁵⁵⁸ Δηλαδή αντί για το 50% του εισοδήματος που χρησιμοποιεί ο ορισμός της ΕΟΚ για τη φτώχεια (βλ. σχετ. σ. 66). Η χρησιμοποίηση της καταναλωτικής δαπάνης αντί του εισοδήματος, επιβλήθηκε λόγω έλλειψης στατιστικών στοιχείων. Θεωρήθηκε όμως ότι «το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα ελάχιστα διαφέρει από την μέση δαπάνη... επειδή το μέσον κατά κεφαλήν εισόδημα της χώρας μας είναι χαμηλό συγκριτικά με άλλων χωρών, ενώ τα καταναλωτικά πρότυπα προσαρμόζονται ταχύτατα σε εκείνα των αναπτυγμένων, η ροπή για κατανάλωση στο επίπεδο του μέσου εισοδήματος προσεγγίζει κατά πολύ τη μονάδα». Βλ. σχετ. οπ. π. σ. 50 - 51.

⁵⁵⁹ Σ. Καράγιωργα κ. αλ. οπ. π. σελ. 19, 105 και 135.

Ευρώπη,⁵⁶¹ συγκριτικά η φτώχεια από το 1974 σημείωσε μείωση της τάξεως του 17,47%.⁵⁶²

Επίσης και το χάσμα της φτώχειας το 1982 παρουσιάζεται πιο μικρό εφόσον το 1974 χρειαζόταν μια αναδιανομή της συνολικής κατανάλωσης από τους μη φτωχούς της τάξεως του 4,54% ενώ το 1981/82 χρειαζόταν μια αναδιανομή της τάξεως του 3,22%.⁵⁶³

Επίσης διαπιστώθηκε ότι: α) Μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας παρουσιάζουν τα νοικοκυριά με ηλικιωμένο αρχηγό - άνω των 75 ετών - τα νοικοκυριά με έξι ή περισσότερα μέλη, οι γεωργοί κτλ., και οι αγροτικές περιοχές.⁵⁶⁴

β) Οι ομάδες με μεγαλύτερη συμμετοχή στη φτώχεια είναι:

- Όσοι κατοικούν σε αγροτικές περιοχές.
- Οι αυτοαπασχολούμενοι και οι γεωργοί.⁵⁶⁵
- Τα νοικοκυριά με αρχηγό 25 έως 44 ετών και
- Όσοι κατοικούν σε αστικές περιοχές.⁵⁶⁶

γ) Όσον αφορά το μέγεθος των νοικοκυριού, αύξηση στη συμμετοχή τους στη φτώχεια παρουσίασαν τα μονομελή, τα διμελή και τα εξαμελή νοικοκυριά. Ενώ τα τριμελή, τετραμελή και τα πενταμελή νοικοκυριά τα οποία είναι και η πλειοψηφία του πληθυσμού, παρουσίασαν μείωση.⁵⁶⁷

Τέλος, κύριες πηγές της φτώχειας της περιόδου 1974 - 1981/82, κατά σειρά προτεραιότητας είναι:

α) Η μεγάλη οικογένεια, κυρίως με 4 παιδιά και άνω.

β) Οι αγροτικές και οι ακριτικές περιοχές όπως η Ήπειρος, Ανατ. Μακεδονία, Θράκη, Νησιά Ανατολικού Αιγαίου.

γ) Τα αγροτικά επαγγέλματα.

⁵⁶⁰ Οπ. π. σ. 105.

⁵⁶¹ Βλ. π. κ. συγκριτική ανάλυση.

⁵⁶² Σ. Καράγιωργα οπ. π. σ. 135 επ. βλ. Πίνακα 1.1. Υπενθυμίζουμε ότι η φτώχεια το 1974 ήταν 26,98% στο σύνολο του πληθυσμού και 24,96% στο σύνολο των νοικοκυριών Βλ. σχ. αν.

⁵⁶³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁶⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁶⁵ Αν και η συμμετοχή αυτοαπασχολούμενων και γεωργών, σημείωσε μείωση στη συμμετοχή τους στη φτώχεια. Βλ. σχ. οπ. π. σ. 136.

⁵⁶⁶ Οπ. π. σ. 135.

δ) Η μεγάλη ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού (κυρίως όταν αυτός υπερβεί τα 65 έτη, ενώ μετά τα 75 έτη η φτώχεια είναι ακόμη πιο έντονη).

ε) Το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού και

στ) Οι χαμηλές αποδοχές σε ορισμένες κατηγορίες πληθυσμού και η ελλιπής ασφαλιστική κάλυψη των χαμηλών εισοδηματικών κατηγοριών.⁵⁶⁸

Σε παρόμοια αποτελέσματα κατέληξε και η έρευνα του Π. Τσακλόγλου χρησιμοποιώντας στοιχεία της ΕΟΠ 1981/82 και ορισμό γραμμής φτώχειας τα 2/3 της διάμεσης καταναλωτικής δαπάνης ίση με 11.425 δρχ. το μήνα σε τιμές 1982.⁵⁶⁹

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα παραπάνω φτωχό, διαπιστώθηκε ότι είναι το 22,7% του πληθυσμού της χώρας.⁵⁷⁰

Οξύτερο πρόβλημα παρουσιάζει η Ήπειρος, ενώ ακολουθούν η Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και η Θεσσαλία, αντίθετα η Θεσσαλονίκη και η Πρωτεύουσα, παρουσιάζουν τιμές υψηλότερες από τον εθνικό μέσο όρο.⁵⁷¹

Συμπερασματικά, εκείνο που παρατηρούμαι είναι ότι παρόλο την μείωση των ανισοτήτων και της σχετικής φτώχειας οι διαφορές και αυτή την περίοδο παραμένουν. Η φτώχεια μπορεί να άλλαξε «πρόσωπο» αλλά δεν εξαφανίστηκε.

δ) Η φτώχεια από το 1984 έως σήμερα.

Το 1984 διενεργήθηκε από τον Ν. Μπούζα μία έρευνα για τη φτώχεια στην περιοχή της Πρωτεύουσας.⁵⁷²

Υιοθετώντας τον ορισμό της ΕΟΚ για τον καθορισμό του ορίου φτώχειας,⁵⁷³ η έρευνα κατέληξε ότι το 19% περίπου των νοικοκυριών της περιοχής της Πρωτεύουσας ήταν φτωχά (ή το 22,5% του συνόλου των μελών).⁵⁷⁴

⁵⁶⁷ Οπ. π. σ. 136.

⁵⁶⁸ Οπ. π. σελ. 19 και 104.

⁵⁶⁹ Βλ. άρθρ. Π. Τσακλόγλου, 1990 σελ. 79 - 105, εδώ σ. 100.

⁵⁷⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁷¹ Οπ. π. σελ. 101 - 102. Όπως εκτιμά ο ίδιος χρησιμοποιώντας άλλες γραμμές φτώχειας τα αποτελέσματα θα μπορούσαν να ήταν διαφορετικά για τις αστικές και αγροτικές περιοχές.

⁵⁷² Ν. Μπούζας 1990, σελ. 164 - 180.

⁵⁷³ Υπενθυμίζουμε ότι ο ορισμός της ΕΟΚ για την φτώχεια είναι: Φτωχά θεωρούνται τα νοικοκυριά με εισόδημα μικρότερο του 50% του μέσου εισοδήματος της χώρας. Βλ. σχ. οπ. π. σ. 166 επ. βλ. αν.

⁵⁷⁴ Οπ. π. σ. 172.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Επίσης από την επεξεργασία των στοιχείων διαπιστώθηκε ότι η φτώχεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το μεγάλο μέγεθος του νοικοκυριού, συγκεκριμένα «τα πολυπληθή νοικοκυριά υποφέρουν περισσότερο από την φτώχεια, απ' ότι τα ολιγομελή..... και ο κίνδυνος φτώχειας βαίνει αυξανόμενος όσο αυξάνεται το μέγεθος του νοικοκυριού μέχρι που φτάνει στη μέγιστη τιμή του 40% περίπου για τα 51-60 νοικοκυριά».⁵⁷⁵

Τον ίδιο χρόνο, 1984, έγινε και η μελέτη του ΕΚΚΕ σχετικά με την σύνθεση και την κατανομή του εισοδήματος στην περιοχή της Πρωτεύουσας.⁵⁷⁶

Η έρευνα δεν αφορά την φτώχεια αλλά τις εισοδηματικές ανισότητες, από τις οποίες όμως μπορούμε να διεξάγουμε σημαντικά συμπεράσματα.

Σύμφωνα μ' αυτή τη μελέτη τα νοικοκυριά με βάση το ακαθάριστο εισόδημα κατατάσσονται όπως δείχνει ο Πίνακας 2 που ακολουθεί:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2⁵⁷⁷

ΚΛΙΜΑΚΑ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (ΣΕ ΧΙΛ. ΔΡΧ).	ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ		ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	
	σε χιλιάδες	σε ποσοστά (%)	σε χιλιάδες	σε ποσοστά (%)
έως 300	62.7	5,5	14.2	1,1
301 - 500	154.5	13,6	63.2	5,1
501 - 700	178.8	15,8	107.7	8,7
701 - 1000	242.1	21,3	203.3	16,3
1001 - 1500	265.5	23,4	326.3	26,3
1501 - 2000	129.3	11,4	222.9	17,9
2001 - 3000	75.9	6,7	178.9	14,4
3001 & άνω	26.4	2,3	127.4	10,2
ΣΥΝΟΛΟ	1135.2	100,0	1244.0	100,0

Οι ερευνητές ομαδοποιούν τα εισοδήματα σε τρεις κατηγορίες: «α) Χαμηλά εισοδήματα (έως 500 χιλ. δρχ., ετήσιο, συνολικό, ακαθάριστο, ατομικό εισόδημα).

⁵⁷⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁷⁶ Σ. Καράγιωργας, Κ. Κασιμάτη, και Πανταζίδης Ν. 1958, ΕΚΚΕ. Για πρώτη φορά συλλέγονται στοιχεία για τον συγκεκριμένο σκοπό και δεν χρησιμοποιούνται στοιχεία που είχαν συλλεχθεί για άλλους σκοπούς.

β) Μεσαία εισοδήματα (από 501 χιλ. δρχ. έως 1,5 εκ. δρχ).

γ) Υψηλά εισοδήματα (πάνω από 1,5 εκ δρχ.).⁵⁷⁸

Όπως παρατηρούμαι απ' τον Πίνακα 2 το ποσοστό των χαμηλών εισοδημάτων στο σύνολο νοικοκυριών είναι 19,1%, ενώ η συμμετοχή τους στο συνολικό εισόδημα είναι μόλις 6,2%».

Η έρευνα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι στα χαμηλά εισοδήματα κατατάσσονται κυρίως οι εξής κατηγορίες: «Όσοι δεν έχουν εισόδημα από εργασία αλλά από άλλες πηγές (σύνταξη, ενοίκια, εμβάσματα, επιδόματα κλπ), όσοι έχουν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και κατ' επέκταση ασκούν επαγγέλματα χωρίς απαιτήσεις για εκπαίδευση ανώτερης ανώτατης βαθμίδας ή εξειδίκευσης, όσοι απασχολούνται σε συγκεκριμένους τομείς οικονομικής δραστηριότητας (όπως είναι οικοδομήσεις, εμπόριο, εστιατόρια, ξενοδοχεία), όσοι ταξινομούνται στις ακραίες ομάδες ηλικιών (πολύ νέοι ή μετά το σύνηθες όριο συνταξιοδότησης) και όσοι ανήκουν στον γυναικείο πληθυσμό».⁵⁷⁹

Όσον αφορά την ανισοκατανομή του εισοδήματος, η έρευνα κατέληξε στα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα αντιστοιχεί μόλις το 2,5% του συνολικού εισοδήματος, ενώ στα νοικοκυριά με το υψηλότερο εισόδημα αντιστοιχεί το 26% αυτού.⁵⁸⁰ Πάντως οι ερευνητές επισημαίνουν ότι για το σύνολο της χώρας η ανισοκατανομή μπορεί να είναι μεγαλύτερη.⁵⁸¹

Επίσης είναι χαρακτηριστικό ότι η δημοσιονομική πολιτική δεν αμβλύνει τις ανισότητες όπως δείχνει ο συντελεστής Gini. Συγκεκριμένα η τιμή του Gini πριν την φορολογία είναι 0,355 ενώ μετά την φορολογία είναι 0,332.⁵⁸² Η μείωση δηλαδή που

⁵⁷⁷ Οπ. π. σ. 71.

⁵⁷⁸ Οπ. π. σ. 164.

⁵⁷⁹ Οπ. π. σ. 187.

⁵⁸⁰ Οπ. π. σ. 112 (η μέτρηση γίνεται με την μέθοδο του χωρισμού του πληθυσμού σε ισόποσα δεκατημόρια με βάση το εισόδημα - για την εξήγηση των δεκατημορίων βλ. π. Παράρτημα Ι).

⁵⁸¹ Οπ. π. σ. 95.

⁵⁸² Οπ. π. σ. 87. Επ. βλ. σ. 85 όπου η ανισοκατανομή είναι εμφανής στην καμπύλη Lorenz: Η διαφορά μεταξύ ακαθάριστου εισοδήματος με το καθαρό - διακεκομμένη γραμμή - είναι ελάχιστη. Για την επεξήγηση της καμπύλης Lorenz, βλ. π. Παράρτημα Ι. Παρόμοια συμπεράσματα διεξάγονται και από την μελέτη της Φέτση (1990), βλ. σχετ. Θ. Μητράκος και Π. Τσακλόγλου στο «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός» 1998, σ. 257.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

σημειώνεται είναι ελάχιστη. Σε σύγκριση όμως με τις αναπτυγμένες χώρες του ΟΟΣΑ, η χώρας μας κατατάσσεται σε μία «μέση κατάσταση».⁵⁸³

Μια σημαντική έρευνα για τη φτώχεια έγινε από το Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, με βάση του Οικογενειακούς Προϋπολογισμούς **1987/88 (ΕΟΠ)**.

Φτωχά χαρακτηρίστηκαν τα νοικοκυριά που έχουν «ανεπαρκές επίπεδο διαβίωσης», δηλαδή αυτά που έχουν καταναλωτική δαπάνη έως το 50% της διαμέσου.⁵⁸⁴

Η μέση καταναλωτική δαπάνη για την περίοδο που εξετάζει η έρευνα υπολογίστηκε σε 159.136 δρχ. τον μήνα.⁵⁸⁵

Μόνο το Ν. Αιγαίο, η Αττική και τα Ιόνια νησιά βρέθηκαν να έχουν δαπάνη υψηλότερη από την μέση κατά 23%, 13% και 5% αντίστοιχα. Ενώ η χαμηλότερη τιμή της παρουσιάστηκε στην Ήπειρο, ίση με 111.637 δρχ.⁵⁸⁶

Από την άποψη της κατανομής της καταναλωτικής δαπάνης, υψηλή ανισοκατανομή παρατηρήθηκε στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, στη Δυτική Μακεδονία και στην Θεσσαλία. Αντίθετα στην Ήπειρο, στην Πελοπόννησο και στη Στ. Ελλάδα, η ανισότητα ήταν σχετικά περιορισμένη.⁵⁸⁷

Από την έρευνα αυτή προέκυψε ότι το **21,5% των νοικοκυριών της χώρας είχαν «ανεπαρκές επίπεδο διαβίωσης»**, ήταν δηλαδή φτωχά ή σχεδόν φτωχά νοικοκυριά.⁵⁸⁸ Το ποσοστό αυτό για την Αττική ήταν 14,4% ενώ για την Ήπειρο 42%.⁵⁸⁹ Όσον αφορά τις ομάδες που παρουσιάζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας, η έρευνα έδειξε ότι ήταν οι εξής:

α) «Νοικοκυριά με αργηγό συνταξιούχο ή/και ηλικίας 65 ετών και πάνω».⁵⁹⁰

⁵⁸³ Οπ. π. σ. 87.

⁵⁸⁴ Βλ. Α. Γκάνα, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση, 1993 σ. 23.

⁵⁸⁵ Οπ. π. σ. 15.

⁵⁸⁶ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁸⁷ Οπ. π. σ. 19.

⁵⁸⁸ Σχεδόν φτωχά ή πρόσκαιρα φτωχά χαρακτηρίζονται (από τους μελετητές) τα νοικοκυριά που έχουν ανεπαρκή καταναλωτική δαπάνη, αλλά επαρκές εισόδημα. Το ανεπαρκές επίπεδο διαβίωσης που έχουν αποτελεί ηθελημένη επιλογή τους, την οποία - ορισμένα τουλάχιστον - έχουν τη δυνατότητα να αναθεωρήσουν την στάση τους. Βλ. σχ. οπ. π. σ. 14. Επ. βλ. πίνακας 1.4.

⁵⁸⁹ Οπ. π. σ. 27 από όπου και ο σχετικός πίνακας 1.4.

⁵⁹⁰ Οπ. π. σ. 36.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

β) «Νοικοκυριά με αρχηγό με πολύ χαμηλό επίπεδο βασικής εκπαίδευσης».⁵⁹¹

γ) «Νοικοκυριά με αρχηγό γυναίκα (όχι τόσο στις αστικές περιοχές, όσο στις αγροτικές και κυρίως στη Δ. Μακεδονία, το Β. Αιγαίο, την Ήπειρο, την Αν. Μακεδονία και Θράκη, την Θεσσαλία και την Στερεά Ελλάδα)».⁵⁹²

δ) «Νοικοκυριά με αρχηγό που διαμένει στις ημιαστικές και αγροτικές περιφέρειες».⁵⁹³

Από την παραπάνω έρευνα παρατηρούμε ότι η φτώχεια όχι μόνο παρουσιάζεται να «διανέμεται» άνισα μεταξύ αγροτικών και αστικών περιοχών αλλά και μεταξύ των άλλων περιφερειών της χώρας.

Επίσης η φτώχεια σε σχέση με το 1981/82 το 1987/88 παρουσιάζει μια μικρή αύξηση.⁵⁹⁴

Η έρευνα όμως του ΔΕΠΟΣ, σε σύγκριση με την περίοδο 1981/82 δίνει μια εικόνα μεγαλύτερης αύξησης της φτώχειας κατά το 1987/88. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον ορισμό της Ε.Ε για την φτώχεια, το όριο φτώχειας ορίστηκε το επίπεδο των 39.436 δρχ. (περίπου 100.000 δρχ σε τιμές στο τέλος του 1994). Μ' αυτό τον ορισμό το 1988 φτωχά ήταν 800.000 νοικοκυριά ή 24,7% του συνόλου.⁵⁹⁵

Χρησιμοποιώντας όμως οι ερευνητές του ΔΕΠΟΣ την ίδια μέθοδο μέτρησης που εφάρμοσαν οι ερευνητές του ΕΚΚΕ, Σ. Καράγιωργας κ.αλ., το 1981/82 για τα στοιχεία του 1987/88 το ποσοστό φτώχειας βρέθηκε να είναι 25,2% επί του συνόλου των νοικοκυριών.⁵⁹⁶

Άρα η φτώχεια που το 1981/82 ήταν - σύμφωνα πάντα με την έρευνα του ΕΚΚΕ - 20.6% το 1987/88 σημείωσε σημαντική αύξηση.

⁵⁹¹ Οπ. π. σ. 37.

⁵⁹² Οπ. π. σελ. 37 - 38.

⁵⁹³ Οπ. π. σ. 39.

⁵⁹⁴ Το ποσοστό φτώχειας το 1981/82 υπενθυμίζουμε ότι ήταν - σύμφωνα με την έρευνα του ΕΚΚΕ - 22,41% των νοικοκυριών. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται εδώ είναι σχεδόν η ίδια με την μέθοδο στην έρευνα του ΕΚΚΕ. Η αύξηση φαίνεται ότι είναι ίση με 0,9%. Βλ. επ. πίνακα 4.

⁵⁹⁵ Δ. Εμμανουήλ, Στ. Βελίδης, Έφη Στρουσοπούλου, ΔΕΠΟΣ 1996, σ. 32.

⁵⁹⁶ Οπ. π.σ. 33. Έγινε δηλαδή η προσαρμογή βάση του ορισμού της Ε.Ε. του 70% για κάθε επιπλέον άτομο στο νοικοκυριό. Επίσης όπ. παραπ. στην ιδ. σ. σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της EUROSTAT (1990) μεταξύ των ετών 1981 και 1985 υπήρξε μείωση του ποσοστού των φτωχών νοικοκυριών από 20.5% σε 17.4%. Οι ερευνητές του ΔΕΠΟΣ υποστηρίζουν ότι: «Αυτή η εκτίμηση βασίζεται σε απλή στατιστική προβολή και όχι στα πραγματικά δεδομένα και ιδιαίτερα στις σημαντικές αλλαγές στη δημογραφική σύνθεση των νοικοκυριών και στην καταναλωτική συμπεριφορά στη δεκαετία του 1980. ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η αύξηση αυτή οφείλεται εν μέρει στις αλλαγές στο κοινωνικό και δημογραφικό πεδίο - συγκεκριμένα στην αύξηση μικρών νοικοκυριών⁵⁹⁷ - αλλά και στις «γενικότερες εξελίξεις στην οικονομία και στην κοινωνική διαστρωμάτωση»,⁵⁹⁸ οι οποίες δεν επέτρεψαν «μια ουσιαστικότερη μείωση του μεγέθους των μειονεκτούντων στρωμάτων».⁵⁹⁹

Είναι σημαντικό να δούμε σ' αυτή την μελέτη την κατανομή των νοικοκυριών (1987/88) σε κλιμάκια κατά κεφαλή «ισοδύναμης κατανάλωσης» ίση με 20.000 δρχ. (50.000 δρχ. σε τιμές τέλος του 1994).⁶⁰⁰

Το **Διάγραμμα 1.1** (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) μας δείχνει την διαστρωμάτωση των ελληνικών νοικοκυριών την περίοδο 1987/88.⁶⁰¹ Συγκεκριμένα οι οριζόντιες γραμμές συμβολίζουν:

όπου **ΕΜ**: Μέσο Ευρωπαϊκό Επίπεδο (20% ανώτερο από το Ελληνικό μέσο επίπεδο)

όπου **Μ**: Ο Μέσος όρος για την Χώρα.

όπου **ΕΜ2**: Χαμηλά Εισοδήματα και

όπου **Μ2**: Φτωχά Νοικοκυριά.

Τα χαμηλά εισοδήματα (ΕΜ2) και τα φτωχά νοικοκυριά (Μ2) υπολογίζονται ως το 55% των γενικών μέσων.⁶⁰²

Με μια πρώτη ματιά στο **Διάγραμμα 1.1** παρατηρούμε ότι η κατανομή είναι άνιση. Στην πυραμίδα που δημιουργείται υπάρχει μια εκτεταμένη βάση (πολλά χαμηλά και φτωχά εισοδήματα) και έντονη μείωση του εύρους της πυραμίδας στα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια. Επίσης παρατηρούμε μια σημαντική συγκέντρωση εύπορων στρωμάτων στην κορυφή.⁶⁰³

Το πρώτο δεκατημόριο στην κορυφή της πυραμίδας αντιπροσωπεύει το πλουσιότερο 10% του συνόλου ενώ το δέκατο (τελευταίο) αντιπροσωπεύει το

⁵⁹⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁹⁸ Οπ. π. ιδ. σ.

⁵⁹⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁰⁰ Οπ. π. σ. 34.

⁶⁰¹ Οπ. π. σ. 35.

⁶⁰² Οπ. π. σ. 34.

⁶⁰³ Οπ. π. σ. 34.

φτωχότερο 10% του συνόλου. Η διαφορά που υπάρχει μεταξύ τους είναι μεγάλη. Συγκεκριμένα το πρώτο δεκατημόριο αντιστοιχεί σε νοικοκυριά με κατά κεφαλή «ισοδύναμη κατανομή», το 1987/88 ίση με 200.000 δρχ. και άνω (τιμές '96 = 500.000 ή όταν πρόκειται για 1 ζευγάρι με 1 ανήλικο παιδί αντιπροσωπεύει κατανάλωση ίση με 1.100.000 δρχ.). Το τελευταίο δεκατημόριο αντιστοιχεί κατά κεφαλή κατανάλωση κάτω των 20.000 δρχ. τον μήνα (ίση με 110.000 δρχ. για 1 ζευγάρι με 1 ανήλικο παιδί). **Δηλαδή τα νοικοκυριά του τελευταίου δεκατημορίου έχουν δέκα φορές μικρότερη κατανάλωση από εκείνα του πρώτου.** Τα δύο τελευταία στρώματα αντιπροσωπεύουν το 25% του συνόλου (20,7% για το προτελευταίο - χαμηλά εισοδήματα και 4,3% για το τελευταίο - φτωχά). Αυτό που παρατηρείται εδώ είναι ότι η απόσταση που χωρίζει τα φτωχά νοικοκυριά από εκείνα των μεσαίων στρωμάτων δείχνει μεγάλη αλλά σε σχέση με την οριζόντια γραμμή που δείχνει το μέσο όρο η σχετική οικονομική απόσταση φαίνεται μικρή.⁶⁰⁴

Οι ερευνητές υπολογίζοντας τα φτωχά νοικοκυριά με βάση το μέσο Ευρωπαϊκό Επίπεδο (EM) - το οποίο είναι αυξημένο κατά 70% από το ελληνικό μέσο επίπεδο (M) - υπολόγισαν ότι για το 1987/88 τα νοικοκυριά χαμηλών εισοδημάτων («φτωχοί από Ευρωπαϊκή σκοπιά») ήταν το 35% του συνόλου, ίσο με 1.140.000 νοικοκυριά.⁶⁰⁵

Οι ερευνητές όσον αφορά τις κατηγορίες του πληθυσμού που εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας κατέληξαν στις εξής:

- « - Τα νοικοκυριά των αγροτικών οικισμών.
- Τα ηλικιωμένα νοικοκυριά 65 ετών και άνω.
- Τα νοικοκυριά με αρχηγό μη ενεργό (συνταξιούχο, νοικοκυρές κλπ).
- Μεταξύ των οικονομικά ενεργών, οι αγρότες και οι αυτοαπασχολούμενοι με πολύ χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και βεβαίως οι άνεργοι.

⁶⁰⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και όπως αναφ.: «Η μορφή της κατανομής του εισοδήματος και των δαπανών στις περισσότερες αναπτυγμένες δυτικές κοινωνίες προσεγγίζει ένα σχήμα «κρεμμυδιού» με μεγαλύτερα - μεσαία στρώματα και μικρότερο εύρος στη βάση της πυραμίδας. Σε μια τέτοια μορφή κατανομής τα «χαμηλά εισοδήματα» και τα «φτωχά» νοικοκυριά θα αποτελούσαν πολύ μικρότερα ποσοστά».

⁶⁰⁵ Οπ. π. σ. 36.

- Τα πολυμελή νοικοκυριά.
- Τα νοικοκυριά στις περιφέρειες Ηπείρου, Θράκης και Θεσσαλίας.

Ταυτόχρονα όμως υπάρχει σημαντική διασπορά των χαμηλών εισοδημάτων στο σύνολο του οικιστικού πλέγματος και στο σύνολο διαφόρων επί μέρους ομάδων πληθυσμού. Η σύνθεση των νοικοκυριών χαμηλών εισοδημάτων δείχνει ότι τα μισά σχεδόν (49%) διαμένουν σε αστικές περιοχές, πάνω από τα μισά νοικοκυριά (53%) έχουν αρχηγό εργαζόμενο, απαρτίζονται κατά τα δύο τρίτα περίπου από νοικοκυριά των οποίων ο αρχηγός είναι κάτω των 65 ετών.

Τα χαρακτηριστικά που ορίζουν αυξημένο κίνδυνο υπαγωγής στα χαμηλά εισοδήματα είναι τυπικά χαρακτηριστικά «**παραδοσιακής**», σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά δεδομένα, μορφής φτώχειας. **Δεν φαίνεται δηλαδή να υπάρχουν, τουλάχιστον μέχρι το 1988, ενδείξεις αυξημένου κινδύνου φτώχειας σε νέες ομάδες πληθυσμού, π.χ. στις παραγωγικές ηλικίες, στα μεσαία στρώματα κλπ.**».⁶⁰⁶

Το 1988 επίσης διεξήχθη και άλλη έρευνα με βάση τα στοιχεία από την έρευνα του ΕΚΚΕ: «Προσδιορισμός των Κοινωνικών Δεικτών και των Ορίων Φτώχειας».⁶⁰⁷

Η έρευνα αυτή χρησιμοποίησε δύο διαφορετικούς ορισμούς για τον καθορισμό του ορίου φτώχειας. Τον ορισμό της Ε.Ε. και έναν ορισμό με υποκειμενικά κριτήρια (SPL).⁶⁰⁸

Σύμφωνα με τον ορισμό της Ε.Ε. προέκυψε ότι για το 1988 φτωχά ήταν το 24,4% των νοικοκυριών, ενώ σύμφωνα με την μέθοδο S.P.L. φτωχά ήταν το 38,3%.⁶⁰⁹

Το χάσμα της φτώχειας υπολογίστηκε στο 15,7%, μέθοδος Ε.Ε., και 25,5% μέθοδος S.P.L.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Οπ. π. σ. 63.

⁶⁰⁷ Μπαλούρδος, 1997 σ. 317.

⁶⁰⁸ Οπ. π. σ. 324. Συγκεκριμένα το όριο φτώχειας σύμφωνα με τον ορισμό της Ε.Ε. ορίστηκε ίσο με 64.400 δρχ. ενώ με την (SPL) ίσο με 80.950 δρχ, σε όρους διαθέσιμου εισοδήματος.

⁶⁰⁹ Οπ. π. σ. 325.

⁶¹⁰ Οπ. π. σ. 325.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των φτωχών νοικοκυριών, τα αποτελέσματα ήταν τα αναμενόμενα. Δηλαδή, τα πολυπληθή νοικοκυριά, οι ηλικιωμένοι, το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η κατάσταση της απασχόλησης (άνεργοι, υποαπασχολούμενοι) και το επάγγελμα του υπεύθυνου του νοικοκυριού (π.χ. αγρότες).⁶¹¹

Όπως παρατηρούμε και τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας συγκλίνουν με αυτά των προηγούμενων - όσον αφορά το έτος 1988.

Βάση των ίδιων στοιχείων και μεθόδων καθορισμού του ορίου φτώχειας διεξήχθη έρευνα το ίδιο έτος αναφοράς (1988) και στην περιοχή της Πρωτεύουσας.⁶¹² Όσο αναφορά τα χαρακτηριστικά των φτωχών είναι ίδια μ' αυτά που αναφέρονται ανωτέρω.⁶¹³ Όπως ήταν αναμενόμενο για την περιοχή της Πρωτεύουσας, τα ποσοστά φτώχειας διαφέρουν. Έτσι σύμφωνα με την μέθοδο της Ε.Ε. ήταν 17,1%. Εκείνο όμως που εκπλήσσει είναι ότι το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών, σύμφωνα με την μέθοδο S.P.L. είναι κατά πολύ αυξημένο από το αντίστοιχο της χώρας. Συγκεκριμένα είναι ίσο με 45,7%.⁶¹⁴

Επίσης ο συντελεστής Gini μας δείχνει για την περιφέρεια της Πρωτεύουσας ανισότητα πριν την φορολογία, ίση με 0,3368 και μετά αυτή έχει τιμή ίσο με 0,3285. Επαληθεύεται δηλαδή για άλλη μία φορά η άποψη ότι η φορολογία δεν συντελεί - καθοριστικά τουλάχιστον - στην άρση των οικονομικών ανισοτήτων.⁶¹⁵

Το **1994** έγινε μια άλλη έρευνα χρησιμοποιώντας στοιχεία της έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ) του 1993/94, με σκοπό την μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας στη χώρα μας. Καθώς και η θέση της Ελλάδας σε σχέση με τις άλλες χώρες.⁶¹⁶

Ως γραμμή φτώχειας ορίστηκε το μέσο της αντίστοιχης κατανομής (ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης/τρέχοντος εισοδήματος/μονίμου

⁶¹¹ Οπ. π. σελ. 253, 325.

⁶¹² Βλ. άρθρ. Α. Κωστάκη, Χ. Παπαθεοδώρου, Χ. Καπλή, Δ. Μπαλούρδος 1995, σελ. 60 - 84, εδώ σ. 61, 64 - 65.

⁶¹³ Οπ. π. σελ. 65 - 82.

⁶¹⁴ Οπ. π. σ. 68.

⁶¹⁵ Βλ. Μπαλούρδος (1997) σ. 379 επ. Βλ. Α. Κωστάκη κ. αλ. οπ. π. σ. 71.

⁶¹⁶ Βλ. εισήγηση Θ. Μητράκος, Γ. Πανοπούλου, Π. Τσακλόγλου, 1997. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής συμπληρώνονται από αποτελέσματα προηγούμενων μελετών (Tsakloglou 1990, 1992, 1993, 1997, Mitrakos & Tsakloglou 1997, Tsakloglou & Panopoulou 1997 - βλ. σχ. οπ. π. σ. 10).

εισοδήματος).⁶¹⁷ Μονάδα ανάλυσης σ' αυτή την έρευνα είναι το μέλος του πληθυσμού και όχι το νοικοκυριό όπως είχαμε συνηθίσει απ' τις προηγούμενες μελέτες.⁶¹⁸

Συγκεκριμένα όσον αφορά τα ποσοστά φτώχειας, τα αποτελέσματα της μελέτης έχουν ως εξής:

		CE	CI	PI
ΔΗΜΟΙ	100.000 κατοίκων και άνω	28,97	24,95	20,53
ΔΗΜΟΙ	10.000 - 100.000 κατοίκων	13,37	12,87	10,65
ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		17,64	16,05	18,31
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		39,99	46,12	50,52

Όπου CE: Καταναλωτική δαπάνη.

Όπου CI: Τῆς ἑξῆς εισόδημα (πραγματικό και τεκμαρτό μαζί δηλαδή ενοίκια, ιδιοκατοίκηση κτλ).

Όπου PI: Μόνιμο εισόδημα.⁶¹⁹

Παρόλο τις διαφορές που υπάρχουν στα ποσοστά λόγω χρησιμοποίησης διαφόρων δεικτών (ορίων φτώχειας), παρατηρούμαι ότι γενικά η φτώχεια είναι μεγαλύτερη στις αγροτικές περιοχές, ακολουθούν οι μεγάλες πόλεις ενώ με μικρότερα ποσοστά φτώχειας με μεγάλη διαφορά μάλιστα - ακολουθούν οι ημιαστικές περιοχές και οι μικρότερες πόλεις.⁶²⁰

⁶¹⁷ Βλ. σχ. σ.3 και όπως παραπ. στην πρακτική της Eurostat (Hagenaars κ.α. 1994). Επίσης οπ. παραπ.: «Το θέμα της επιλογής των καταλλήλων κλιμάκων ισοδυναμίας είναι ιδιαίτερα αμφιλεγόμενο και οι κλίμακες ισοδυναμίας που χρησιμοποιούνται στις σχετικές εμπειρικές μελέτες διαφέρουν σημαντικά τόσο ως προς το επίπεδο των οικονομιών κλίμακας όσο και ως προς τις σχετικές ανάγκες ανηλίκων και ενηλίκων που υποθέτουν. Για μια συζήτηση στο θέμα αυτό βλ. Deaton και Muellbauer (1980), Buhman κ.α. (1988), Blundell & Lewbel (1991) και Coulter κ.α. (1992α και 1992β). Για οικονομετρικές εκτιμήσεις κλιμάκων ισοδυναμίας για το σχετικό κόστος των ανηλίκων στην Ελλάδα βλ. Tsakoglou (1991) και Lerada (1996) κ.α.».

⁶¹⁸ Οπ. π. σ. 3.

⁶¹⁹ Οπ. π. σ. 12.

⁶²⁰ Πρβλ. οπ. π. σ. 5. Παρατηρούμε ότι διαφορετικά όρια φτώχειας όπως είναι φυσικό οδηγούν σε διαφορετικά ποσοστά φτώχειας.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Όσον αφορά την ανισότητα η έρευνα έδειξε ότι «παρά τις σημαντικές διαφορές στα μέσα επίπεδα ευημερίας των διαφόρων ομάδων του πληθυσμού, η **συνολική ανισότητα οφείλεται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό σε διαφορές εντός των διαφόρων κοινωνικοοικονομικών ομάδων παρά σε διαφορές μεταξύ των ομάδων αυτών**. Το αποτέλεσμα αυτό είναι ιδιαίτερα ισχυρό όταν ο πληθυσμός ομαδοποιείται με βάση το βαθμό αστικότητας, τον τύπο του νοικοκυριού ή την επαγγελματική κατάσταση του αρχηγού του νοικοκυριού. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, το 85% - 94% της συνολικής ανισότητας αποδίδεται σε διαφορές που υπάρχουν μεταξύ των μελών («εντός») των διαφόρων ομάδων. Δηλαδή, ακόμα και **ολοσχερής εξάλειψη των ανισοτήτων μεταξύ των ομάδων αυτών η οποία, όμως, θα αφήνει άθικτες τις διαφορές «εντός» των διαφόρων ομάδων, όσο κόστος και αν συνεπάγεται, δεν θα μειώσει τη συνολική ανισότητα περισσότερο από 6% - 15%**.⁶²¹

Επίσης τα αποτελέσματα έδειξαν μεγάλη σχέση μεταξύ εκπαιδευτικών και οικονομικών ανισοτήτων. Υπολογίζεται ότι το 25,5% της συνολικής ανισότητας οφείλεται στις εκπαιδευτικές ανισότητες μεταξύ των ομάδων.⁶²²

«Ως προς τη **δομή της φτώχειας**, τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι δυσανάλογα υψηλή συμβολή στη διαμόρφωση της συνολικής φτώχειας έχουν τα μέλη των αγροτικών νοικοκυριών, οι ηλικιωμένοι, τα μέλη νοικοκυριών με αρχηγό απασχολούμενο του πρωτογενή τομέα, συνταξιούχο ή άνεργο και τα μέλη των νοικοκυριών με αρχηγό άτομο χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου. Η συνδυασμένη ανάλυση όλων αυτών των μεταβλητών δείχνει ότι όταν απομονωθεί η (σημαντική) αλληλεπίδρασή τους, **ως κατεξοχήν πτωχογόνοι παράγοντες προβάλλουν το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η κατάσταση ανεργίας του αρχηγού του νοικοκυριού και η διαμονή σε ημιαστικές και αγροτικές περιοχές, ενώ αντίθετα, η απασχόληση του αρχηγού στον πρωτογενή τομέα και η μεγάλη ηλικία δεν διατηρούν πάντοτε την οικονομική ή/και στατιστική τους σημαντικότητα** όταν λαμβάνεται υπόψη και η επίδραση των υπολοίπων μεταβλητών».⁶²³

⁶²¹ Οπ. π. σ. 10.

⁶²² Οπ. π. ιδ. σ.

⁶²³ Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. σελ. 4 - 6 (η έμφαση εντός των εισαγωγικών είναι δική μου).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι σύμφωνα μ' αυτή την έρευνα **η φτώχεια το 1993/94 παρουσιάζει τις εξής διαφορές με τα προηγούμενα χρόνια:** α) Μεγάλο κίνδυνο δεν παρουσιάζουν μόνο τα νοικοκυριά που ζουν σε αγροτικές περιοχές αλλά και αυτά που διαμένουν σε ημιαστικές περιοχές.⁶²⁴ β) Όσον αφορά το επάγγελμα του αρχηγού στον πρωτογενή τομέα καθώς και η ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού φαίνεται ότι ο ρόλος που διαδραμάτισαν ως «εστίες» φτώχειας τώρα υποχωρεί.⁶²⁵ Και γ) Μεγάλες ανισότητες παρουσιάζονται «εντός» των κοινωνικοοικονομικών ομάδων παρά μεταξύ αυτών.⁶²⁶

Τέλος η μελέτη έδειξε ότι **«η Ελλάδα πρέπει να θεωρηθεί ως χώρα υψηλής ανισότητας και σχετικής φτώχειας σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη - μέλη της Ε.Ε.»**.⁶²⁷

Για τα έτη **1994/95** ο Γ. Κορρές και ο Κ. Ρήγας περιγράφουν ως εξής την κατάσταση της φτώχειας στην χώρα μας:

«Στην Ελλάδα η κατάσταση παρουσιάζεται δραματική, ... το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών ανέρχεται στο **24%**, δηλαδή περίπου **2.200.000 φτωχοί σε 872.000** νοικοκυριά συνολικά. Υπολογίζεται ότι το 10% των πιο φτωχών νοικοκυριών μοιράζεται το 2% του συνολικού καθαρού εισοδήματος, από την άλλη πλευρά το 10% των πλουσιότερων νοικοκυριών διαθέτει 27% του καθαρού εισοδήματος, ενώ άνω 20% του πληθυσμού διαβιεί κάτω από το όριο της φτώχειας (δηλαδή περίπου ολιγότερο από 100.000 δραχμές, ενώ το όριο διαβίωσης είναι περίπου 390.000 δρχ. για μια τετραμελή οικογένεια, δίχως την καταβολή του ενοικίου). Εντονότερο είναι το φαινόμενο της φτώχειας για ορισμένες κατηγορίες, όπως λ.χ. οι άνεργοι συνταξιούχοι, μερικώς απασχολούμενοι κλπ. που υπολογίζονται ότι το 46% των νοικοκυριών αυτών περίπου ευρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας. **Ιδιαίτερα οι κατηγορίες που διαβιούν κάτω από το όριο της φτώχειας**

⁶²⁴ Όταν μάλιστα «ως δείκτης ευημερίας χρησιμοποιείται η καταναλωτική δαπάνη ή το μόνιμο εισόδημα τα νοικοκυριά των ημιαστικών περιοχών εμφανίζονται να διατρέχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να είναι φτωχά από εκείνα των αγροτικών περιοχών», βλ. σχ. οπ. π. σ. 8.

⁶²⁵ Βλ. αν.

⁶²⁶ Βλ. αν.

⁶²⁷ Οπ. π. σ. 10, επ. βλ. και σ. 9 καθώς και π.κ. το μέρος της παρούσας εργασίας «Συγκριτική ανάλυση» (η έμφαση στα εισαγωγικά είναι δική μου).

είναι οι Συνταξιούχοι του ΙΚΑ (700.000), οι συνταξιούχοι του ΤΕΒΕ (150.000), οι αγρότες (450.000), οι μερικώς και οι προσωρινά απασχολούμενοι (350.000) και οι άνεργοι (550.000)».⁶²⁸

Ακολουθούν ο Πίνακας 4 και ο Πίνακας 5 με συγκεντρωτικά στοιχεία για την φτώχεια και την ανισότητα στην χώρα μας αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4
Μελέτες για τη φτώχεια (1957/58 – 1993/94)

Συγγραφέας	Χρόνος αναφορά Μελέτης	Ορισμός φτώχειας	Συνολικό ποσοστό φτώχειας	Ποσοστό φτώχειας αγροτικ. Ή ημιαστ. περιοχών	Ποσοστό φτώχειας Αστικών περιοχών
Σ.Καράγιωργας κ.α.	1957/58	Απόλυτη φτώχεια	—	—	100%
Σ.Καράγιωργας κ.α.	1963/64	Απόλυτη φτώχεια	—	100%	—

⁶²⁸ Βλ. εισήγηση των Γ.Μ. Κορρέ και Κ. Ρήγα 1997 σ. 9 (Η έμφαση είναι δική μου).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Σ.Καράγιωργας κ.α.	1974	Απόλυτη φτώχεια	(Π) 81,85%	96,13%	70,58%
Κ.Ν.Κανελλόπουλος	1974	50%του μέσου κατά κεφαλή .εισοδήματος	(Ν) 26,4%	—	15%
Δ.Καραντινός	1974	Κοινωνικά αποδεκτό όριο καταναλωτικής δαπάνης	(Ν) 24,6%	50,83%	16,08
Δ.Καραντινός	1974	>>	(Π) 30,85%	—	—
Σ.Καράγιωργας κ.α.	1974	Το 55% της μέσης κατανάλωσης	(Π) 26,98%	43,67% 32,24 *	16,49%
W.Beckerman	1974	Μέσο κατά κεφαλή διαθέσιμο χώρας	—	—	11,7%
Σ.Καράγιωργας κ.α.	1981/82	Το 55% της μέσης κατανάλωσης (ΕΟΚ)	(Π) 22,41%	34,63% 28,89 *	16,49%
Σ.Καράγιωργας κ.α.	1981/82	>>	(Ν)20,6%	—	—
Σ.Καράγιωργας κ.α.	1981/82	Απόλυτη φτώχεια	(Π)19,43%	37,65%	6,84%
Π.Τσακλόγλου	1981/82	Τα 2/3της διαμέσου καταν. Δαπάνης	(Π)22,7 (ΠΠ).	—	—
Ν.Μπούζας	1984	Το 50% του μέσου εισοδήματος	—	—	(Ν)19% (Π)22,5
Α.Γκάνα-Φ.Ζερβού-Α.Κώτση (ΚΕΠΕ)	1987/88	Το 50% της μέσης καταν. Δαπάνης	(Ν)21,5%	Ήπειρο 42%	Αττική 14,4%
Δ.Εμμανουήλ-Σ.Βελίδης Εφ.Στρουσοπούλου(ΔΕΠΙΟΣ)	1987/88	Το 50% της μέσης καταν.δαπάνης Το 50%της μέσης κατανάλωσης (+70%)	(Ν)24,7% (Ν)25,2%	— —	— —
Κ.Μητράκος κ.αλ.	1987/88	Το 50% της μέσης καταν. Δαπάνης	18,7%	—	—
Κ.Μητράκος κ.αλ.	1988	Το 50% Του μέσου εισοδήματος	17,3%	—	—
Μπαλούρδος	1988	Το 50% του εισοδήματος (Ε.Ε.)	(Ν)24,4%	—	(Ν)17,1% (ΠΠ)
Μπαλούρδος	1988	S.P.I.	(Ν)38,3%	—	45,7%
.ΜητράκοςΓ.Πανοπούλου- Π.Τσακλόγλου	1993/94	Το 50% της μέσης καταν. Δαπάνης	28,97(άνω των 10.000 κατ.)	39,99% 17,64% *	13,37% 10.000- 100.000κατ
ΜητράκοςΓ.Πανοπούλου- Π.Τσακλόγλου	1993/94	50% του τρέχοντος εισοδήματος	24,95% (άνω των 10.000 κατ.)	46,12% 16,05% *	12,87% 10.000- 100.000κατ

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

(Π):Ποσοστό φτώχειας στον πληθυσμό

(Ν):Ποσοστό φτωχών νοικοκυριών(στο σύνολο των νοικοκυριών)

(ΠΠ):Περιοχή Πρωτεύουσας

*Αγροτικές και ημιαστικές αντίστοιχα

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.**Διακυμάνσεις του συντελεστή ανισότητας Gini (1951-1988)****Μέση τιμή**

Συγγραφέας	Έτος	Σύνολο Χώρας	Αστικές περιοχές	Ημιαστικές και αγροτικές περιοχές
Μπαλούρδος	1951	0,44		

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.
ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ;
bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

Σ.Καράγιωργας κ.αλ.	1957/58 ΕΟΠ		0,2386	
Lianos& Prodromidis(1974)	1959-1954 Οικογ.εισοδ.	0,41-0,46		
Μούργκος (1989)	1962 Εθν. Λογ.	0,4864		
Σ.Καράγιωργας κ.αλ.	1963/64 ΕΟΠ			0,3115
Karageorgas(1973)	1963/64 ΕΟΠ	0,588(ΠΦ) 0,606(ΜΦ)		
Μούργκος (1989)	1971 Εθν. Λογ.	0,4186		
Σ.Καράγιωργας κ.αλ.	1974 ΕΟΠ	0,3074	0,2919	0,2921
Karageorgas (1977)& Kara- georgas & Pacos (1985)	1974 ΕΟΠ	0,455 (ΠΦ) 0,435 (ΜΦ)		
Pashardes (1979,1980)	1974 Ισοδύναμη κατα- νομή δαπάνης	0,430	0,403	0,451
Carantinos (1981)	1974 ΕΟΠ	0,344	0,322	0,344
Αθανασίου (1984)	1974 ΕΟΠ	0,361	0,341	0,362
Κανελλόπουλος (1986)	1974 ΕΟΠ	0,376	0,326	0,357
Δ.Καραντινός	1974 ΕΣΥΕ	0,2157	0,1389	~ 0,1858
Σ.Καράγιωργας κ.αλ	1981/82 κατά κεφαλή κατανάλωση	0,2476	0,2409	0,2307
Σ.Καράγιωργας κ.αλ (1988)	1984 Περ.Πρωτ.	0,355 (ΠΦ)	0,332 (ΜΦ)	
Μητράκο Θ.,Γ.Πανοπούλου ,Π.Τσακόγλου (1997)	1987/88 ΕΟΠ	0,336		
Α.Κωστάκη-Χ.Παπαθεοδώρου	1988 «Προσδιορι- σμός των κοιν.δεικτώνΕΚ ΚΕ	0,336 Περ.Πρωτ.	0,3368 (ΠΦ)	0,3285 (ΜΦ)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

(ΠΦ):Πριν την φορολογία , (ΜΦ):Μετά την φορολογία και τις μεταβιβαστικές πληρωμές

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

ΠΗΓΕΣ ΠΙΝΑΚΑ 4.

Γκανά Α., Ζερβού φ., Κώτση Α., «Η περιφερειακή διάσταση της ανεπάρκειας του επιπέδου διαβίωσης της χώρας», Discussion Papers, No25, ΚΕΠΕ, Αθήνα, 1993, σ.27

Εμμανουήλ Δ., Βελίδης Σ., Στρουσοπούλου Ε., «Η στέγαση των χαμηλών εισοδημάτων στην Ελλάδα», Μελέτες και ερευνητικές μονογραφίες, ΔΕΠΟΣ, Αθήνα, 1996, σς.32-33

Κανελλόπουλος Κ.Ν., «Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες», Αθήνα, 1986, σ.55

Καράγιωργα Σ.κ.α., Τόμος Α' 1990, σς.131,135,138

Καραντινός Δ., «Η κατάσταση της φτώχειας στην Ελλάδα», Επιθ. Κοιν. Ερ. ,τ.56,1985, σ.187

Κωστάκη Α., Παπαθεοδώρου Χ., Κωστής Χ., Μπαλούρδος Δ., «Διαστάσεις της φτώχειας στην περιοχή της Πρωτεύουσας», Επιθ. Κοιν. Ερ.τ.88,1995,σ.68

Μητράκος Θ., Πανοπούλου Γ., Τσακλόγλου Π., «Οικονομικές ανισότητες και φτώχεια στην Ελλάδα: Ποσοτικές διαστάσεις του προβλήματος», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Κοινωνία των 2/3», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1997.

Μπαλούρδος Δ., ΕΚΚΕ, 1997, σ.325

Μούζας Ν., «Η φτώχεια στην περιοχή της Πρωτεύουσας το 1984», Επιθ. Κοιν. Ερ. Τ73Α, 1990, σ.172 και 175

Τσακλόγλου Π., «Μερικά μεθοδολογικά προβλήματα σχετικά με τη μέτρηση της φτώχειας», Επιθ. Κοιν. Ερ. Τ.73^Α, 1990, σ.100

ΠΗΓΕΣ ΠΙΝΑΚΑ 5.

Κανελλόπουλος Κ.Ν., «Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες», Αθήνα, 1986, σ.55

Καράγιωργα Σ.κ.α., Τόμος Α' 1990, σ.109

Καράγιωργα Σ., Κασιμάτη Κ., Πανταζίδης Ν., «Ερευνα για την σύνθεση και την κατανομή του εισοδήματος στη Ελλάδα», Αποτελέσματα για την περιοχή της Πρωτεύουσας, ΕΚΚΕ, Αθ

Καραντινός Δ., «Η κατάσταση της φτώχειας στην Ελλάδα», Επιθ. Κοιν. Ερ. ,τ.56,1985, σ.191

Μητράκος Θ., Τσακλόγλου Π., «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», 1988, σς.250-259.

Μπαλούρδος Δ., ΕΚΚΕ, 1997, σ.379 και 381

2.- Διαχρονική εξέταση ορισμένων πλευρών της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην χώρα μας σε σχέση με την φτώχεια.

Όπως ήδη έχουμε αναφέρει υπάρχει έλλειψη συστηματικών μελετών για το φαινόμενο της φτώχειας πριν την δεκαετία του '70.⁶²⁹ Η διαχρονική όμως εξέταση πλευρών της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στην χώρα μας μπορεί να μας δώσει μια πιο ξεκάθαρη «εικόνα» για την κατάσταση της φτώχειας.

α) Η εξέλιξη των ημερομισθίων και των μισθών.

Στις αρχές του αιώνα τα ημερομίσθια στη χώρα μας παρουσίασαν αύξηση, μειώθηκαν όμως την περίοδο του μεσοπολέμου (κυρίως μεταξύ **1927 - 1939**),⁶³⁰ σ'

⁶²⁹ Μητράκος Θ., Πανοπούλου Γ., Τσακλόγλου Π., 1997 σ. 1 επ. βλ. αν.

⁶³⁰ Ο Τμηματάρχης του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας Κ. Τιχρίν μετά από επίσκεψή του στην Ελλάδα ανακοίνωσε: «Λυπούμαι να σας είπω ότι η εντύπωσις την οποίαν αποκόμισα, κάθε άλλο παρά καλή ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

αυτό συνέβαλε η μεγάλη οικονομική κρίση του **1929 - 1933**. Επίσης τα μεταπολεμικά χρόνια - κυρίως λόγω των καταστρεπτικών συνεπειών του 2^ο Παγκοσμίου Πολέμου και της μαζικής ανεργίας - η πτωτική τάση των ημερομισθίων συνεχίστηκε. Όμως κατά την περίοδο **1956-1972**, λόγω της ταχύρυθμης οικονομικής ανάπτυξης, της μείωσης της μαζικής ανεργίας, και του κύματος της μαζικής μετανάστευσης, τα ημερομίσθια αυξήθηκαν.

Τα μεταναστευτικά εμβάσματα και αργότερα η πτώση της δικτατορίας σήμαναν καινούργια άνοδο στους μισθούς. Όμως κατά τις περιόδους **1973- 1975** και **1979 - 1981** σημειώθηκε μείωση της αγοραστικής δύναμης των μισθών κυρίως λόγω της «ασυνάρτητης οικονομικής πολιτικής» της δικτατορίας και της οικονομικής κρίσης του λεγόμενου στασιμοπληθωρισμού.⁶³¹

Από το **1984** έως σήμερα σημειώθηκαν δύο φορές αυξήσεις στους κατώτατους μισθούς και δύο φορές μειώσεις. Συγκεκριμένα κατά τις περιόδους **1985 -1986** και **1989 - 1992** μειώθηκαν ενώ κατά τις περιόδους **1987 - 1988** και **1993 -1997** αυξήθηκαν.

Όμως επειδή οι μειώσεις ήταν μεγαλύτερες από τις αυξήσεις είχε ως αποτέλεσμα «το επιπλέον άνοιγμα κατά 15% της ψαλίδας μεταξύ του κατωτάτου από τον μέσο μισθό».

Οι δε τελευταίες αυξήσεις εκείνο που πέτυχαν ήταν την επαναφορά των πραγματικών μισθών στα επίπεδα του **1983**.⁶³² Στο τέλος του **1988** σημειώθηκαν ελάχιστες αυξήσεις της τάξεως του 0,5% για τα ημερομίσθια του ιδιωτικού τομέα.⁶³³

β) Το πρόβλημα του υποσιτισμού - η απόλυτη φτώχεια.

είναι η κατάσταση των εργατών γενικώς είναι κακή. Τα ημερομίσθια ευρίσκονται εις απελπιστικώς χαμηλόν επίπεδο». Βλ. σχετικά Μπαμπανάση Στ., 1981 σ. 111 και οπ. ο ιδ. παραπ. στην εφημερίδα Ακρόπολις 21-4-1929 και Σ. Κλαδά «Η εργατική μας πολιτική και νομοθεσία», Αθήναι 1945, σελ. 57 -58.

⁶³¹ Μπαμπανάση Στ., 1981 σ. 111 και σ. 131.

⁶³² Τα στοιχεία αυτά προέρχονται από την μελέτη που πραγματοποίησε το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ, βλ. σχ. Εφημερίδα το Βήμα, 25/10/1998 σ. Δ6.

⁶³³ Βλ. σχ. εφημερίδα το Βήμα, 13/12/1998, σ. Δ19.

Όπως γνωρίζουμε ο υποσιτισμός αποτελεί την έσχατη μορφή της φτώχειας. Την χώρα μας την ταλαιπώρησε μακροχρόνια τόσο κατά την διάρκεια των πρώτων αυτών του αιώνα μας,⁶³⁴ όσο και μεταπολεμικά, ενώ σήμερα παρόλο που έχει μειωθεί αισθητά δεν έχει εξαλειφθεί εντελώς.⁶³⁵

Ένα έγγραφο του **1906** περιγράφει ως εξής τις συνθήκες διατροφής των εργατών του Πειραιά: «Η τροφή όλων τούτων (δηλαδή των εργατών) εν τοις ημέραις είναι ξηροφαγία με ρέγκες, ντομάτες, σταφύλια και με τυρών και σαρδέλες εσχάτης ποιότητας...»⁶³⁶.

Το **1911** υπόμνημα του Εργατικού Κέντρου Αθήνας σημειώνει τα εξής για τους αρτεργάτες: «Η δε εις τους εργάτας παρεχομένη παρά του εργοδότου τροφή είναι ανεπαρκεστάτη και αθλία, τοιαύτη, ώστε ο εργάτης αρτοποιός, ο παρασκευάζων τον άρτων των άλλων να πεινά κατά σχήμα οξύμωρων!....».⁶³⁷

Πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ο Καθηγητής Ζολώτας επισημαίνει ότι: «η δίαιτα του Έλληνος εργάτου υπήρξε πάντοτε πολύ απλή, και σήμερον (δηλαδή το **1926**) δε ακόμη συνίσταται συνήθως από λαχανικά και ιχθείς.... Η διαφορά του Έλληνος εργάτου δεν δύναται συνεπώς ουδέ πόρρωθεν να συγκριθεί προς την του Ευρωπαίου συναδέλφου του....».⁶³⁸

Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου ο γιατρός Ιωακείμογλου (**1923 - 1933**) «διαπίστωσε ότι η έλλειψη βιταμινών ήταν συχνό φαινόμενο στην Ελλάδα».⁶³⁹ Επίσης ο καθηγητής Καλογερέας διαπίστωσε ότι «πάνω από το 30% του Ελληνικού

⁶³⁴ Το πρόβλημα του υποσιτισμού ήταν επίσης έντονο και κατά την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα στη χώρα μας, ιδιαίτερα μετά την απελευθέρωσή της από τον Τουρκικό ζυγό. Την άφιξη του Όθωνα το 1834 στην Αθήνα «ακολούθησε η συρροή ενός πλήθους πεινασμένων, εξασθλιωμένων, απογυμνωμένων και ξυπόλητων ανθρώπων, αναπήρων, χήρων και ορφανών σε παρόμοια κατάσταση, ανδρών, γυναικών και παιδιών που, μετά την απελευθέρωσή τους από την τουρκική αιχμαλωσία, ζητιάνευαν στους δρόμους του Ναυπλίου». Ο Μακρυγιάννης γράφει στα απομνημονεύματά του: «Ξυπόλυτοι και γυμνοί διακονεύουν στα σοκάκια..... πέθαιναν εις τα παλιοκλήσια από την πείνα κι' από το κρύο». Βλ. σχ. Κορασίδου Μαρία 1995, σελ. 24 - 25 και οπ. η ιδ. παραπ. στον Μακρυγιάννη, Απομνημονεύματα Αθήνα, 1972 σελ. 46, 205 και 209.

⁶³⁵ Σ. Καραγιωργας και αλ., τόμος Α' 1990, σελ. 22.

⁶³⁶ Μπαμπανάση Στ., 1984 σ. 112 και οπ. παραπ. στον Γ. Κορδάτου «Ιστορία του Ελληνικού Εργατικού Κινήματος (β' έκδοση), 1956 σελ. 207 - 211, 216 - 229.

⁶³⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Ξ. Ζολώτα «Η Ελλάς εις το στάδιον της εκβιομηχανίσεως», Αθήναι 1926 σελ. 79 - 80.

⁶³⁸ Οπ. π. σ. 114.

⁶³⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

λαού υποσιτιζόταν πριν το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.....».⁶⁴⁰ Ενώ για τα φτωχότερα στρώματα το ποσοστό αυτό ξεπερνούσε το 50%. Ο καθηγητής Ι. Κ. Εξάρχου γράφει: «Μέχρι το **1940** η διατροφή του μέσου Έλληνα ήταν ελλειμματική και μάλιστα στις πτωχές ορεινές περιοχές της χώρας δεν κάλυπτε ούτε τις βασικές θερμιδικές ανάγκες του ανθρώπινου οργανισμού. Κατά την περίοδο αυτή, οι ανάγκες σε πρωτεΐνες καλύπτονταν σχεδόν αποκλειστικά με φυσικά προϊόντα..... Υπήρχαν αγροτικές περιοχές που κατανάλωναν κρέας μόνο το Πάσχα, τα Χριστούγεννα και 3 - 4 άλλες μεγάλες γιορτές το χρόνο».⁶⁴¹

«Η κατά κεφαλή κατανάλωση θερμίδων στην περίοδο **1935 - 1938** ανερχόταν κατά μέσο όρο σε 2.600 από τις οποίες μόνον το 12% ήταν ζωικής προέλευσης».⁶⁴²

Όπως ήταν φυσικό στην περίοδο της κατοχής η κατάσταση χειροτέρευσε δραματικά: «τον τραγικό χειμώνα του **1941** στην Αθήνα ο αριθμός των θυμάτων από βιολογικό θάνατο ανήλθε περίπου στις 150.000 άτομα».⁶⁴³

Έως το **1958** η μέση κατανάλωση θερμίδων ήταν μικρότερη απ' ότι προπολεμικά, αργότερα όμως αυξήθηκε, για να φτάσει το 1963 στις 2.960 θερμίδες ημερησίως.

Για το **1981** ο καθηγητής Στ. Μπαμπανάσης γράφει ότι: «Σήμερα, ο υποσιτισμός στην Ελλάδα έχει περιοριστεί σε σύγκριση με το παρελθόν, αλλά δεν έχει εξαλειφθεί εντελώς».⁶⁴⁴ Αναφέρει ότι η κατανάλωση θερμίδων ειδικά ζωικής προέλευσης είναι μικρότερη από τις ορισμένες βιολογικά αναγκαίες ποσότητες. Επίσης υποστηρίζει ότι τόσο από ποιοτική όσο και από ποσοτική πλευρά η διατροφή των φτωχότερων στρωμάτων είναι ανεπαρκής, παρόλα που ξοδεύουν το μεγαλύτερο ποσό των αποδοχών του για την κάλυψή της.⁶⁴⁵

⁶⁴⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁴¹ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Ι. Κ. Εξάρχου «Αλμα στην κατανάλωση κρέατος και άλλων Ζωοκομικών τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 14/9/1978, σ. 24.

⁶⁴² Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στην Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1959 - 1960 σ. 437 - 438. Πολλές έρευνες θεωρούν ως όριο απόλυτης φτώχειας της κατανάλωσης 2.150 θερμίδων την ημέρα. Βλ. σχ. Σ. Καραγιώργα και αλ. Τόμος Α' 1990 σ. 39 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους H. Chenery (1979) & Chenery & Ahlmalia (1974), επίσης το ζωτικό ελάχιστο θεωρείται το όριο των 2.200 θερμίδων την ημέρα βλ. σχ. National Geographic, TOM. 1, No 1 Οκτώμβρης 1998, σ. 115.

⁶⁴³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁴⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁴⁵ Οπ. π. σ. 115.

Η κατανάλωση τροφίμων την περίοδο **1986 - 1995** σημείωσε μείωση όπως δείχνει και ο σχετικός πίνακας 1.1.⁶⁴⁶ Αυτό οφείλεται ίσως στο γεγονός ότι ενώ οι μισθοί έμειναν σχεδόν σταθεροί ή και μειώθηκαν,⁶⁴⁷ το «καλάθι της νοικοκυράς», έγινε ακριβότερο. Συγκεκριμένα κατά την περίοδο **1993 - 1998** σημείωσε αύξηση της τάξεως του 40%!⁶⁴⁸

Σημαντική αύξηση πάντως σημειώθηκε στην κατανάλωση κρέατος από 92,2 έφτασε το **1995** στο 119,5.⁶⁴⁹

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1

Κατανάλωση τροφίμων σε τρέχουσες τιμές ως ποσοστό % της συνολικής κατανάλωσης.

1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
32,3	31,9	30,8	31,1	30,3	29,6	28,4	28,3	29,0	28,8

γ) Η διαχρονική παρουσίαση στοιχείων για τις αρρώστιες που σχετίζονται με την φτώχεια και οι συνθήκες εργασίας.

Είναι γνωστό ότι οι φτωχοί αρρωσταίνουν πιο συχνά και όταν αυτό συμβαίνει διαρκεί περισσότερο σε σχέση πάντα με τους μη φτωχούς.⁶⁵⁰ Η σχέση κακής υγείας και φτώχειας είναι μια σχέση αμφίδρομη, η κακή υγεία δημιουργεί έναν άλλο φαύλο κύκλο διατήρησης ή και επιδείνωσης της φτώχειας.⁶⁵¹

Στις αρχές του αιώνα μας στην Ελλάδα οι συνθήκες εργασίας ήταν άθλιες. «Κανένα μέτρο δεν παιρνόταν για την προστασία της υγείας των εργαζομένων, την προφύλαξη της εργασίας και τον περιορισμό των εργατικών ατυχημάτων».⁶⁵²

⁶⁴⁶ Στοιχεία EUROSTAT '97 σ. 148.

⁶⁴⁷ Βλ. αν.

⁶⁴⁸ Βλ. εφημερίδα «το Βήμα», 13 Σεπτεμβρίου 1998, σ. Ε7

⁶⁴⁹ Στοιχεία EUROSTAT '97 σ. 149. Οι δείκτες αυτοί είναι οι λεγόμενοι «δείκτες όγκου», υπολογίστηκαν με βάση το 100 για το έτος 1990.

⁶⁵⁰ Βλ. ενδεικτικά: Σ. Καράγιωργα κ. αλ. τόμος Β' 1990, σελ. 735 -742 και 868, WEISBRODA A. BURTON, 1965 σελ. 39 - 40. Βλ. επ. αν. «Θεωρίες της φτώχειας».

⁶⁵¹ Αν και η διερεύνηση της σχέσης φτώχειας και υγείας είναι δύσκολη διότι εμπλέκονται σ' αυτήν πολλοί αλληλορροζαρτώμενοι παράγοντες, πολλές έρευνες δείχνουν ισχυρή συσχέτιση μεταξύ αυτών των δύο μεταβλητών Βλ. Σ. Καράγιωργα οπ. π. σελ. 735 -742 και σ. 866. Ως φαύλος κύκλος της φτώχειας, η υγεία παρουσιάζεται στο βιβλίο του WEISBRODA , BURTON, οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁵² Στ. Μπαμπανάσης, 1981 σ. 115.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Σχετικό υπόμνημα του Εργατικού Κέντρου Αθήνας το **1911** που παρουσιάστηκε στη Βουλή ανέφερε μεταξύ άλλων για τους εργάτες της βιομηχανίας βιβλίου και τύπου: «Κρούσματα μολυβδιάσεων και δηλητηριάσεων δι' αντιμονίου καθημερινώς σημειώνονται εις την τάξιν των, την οποία μαστίζει κυριολεκτικώς η ανθρωποφθόρος φυματίωσης, ωχροί και κίτρινοι, όρθιοι από πρωίας μέχρις εσπέρας, ως επί το πλείστον μέσα εις τρώγλας και κατώγεια, εις ατμόσφαιραν απόλουσιν κυριολεκτικώς και κεκορεσμένην από αέρια δηλητηριώδη, κακό δε διαιτώμενοι, λόγω αθλίων συνθηκών περί την πληρωμήν εξαντλούμενοι σωματικώς και διανοητικώς, διεξάγουν κατ' αρχήν υπέρ πάσαν άλλην εργατικήν τάξιν απεγνωσμένων τον προς τον θάνατο αγώνα..... Ποικίλα νοσήματα, οφθαλμικά, νευρικά, ψυχικά, αρθρίτις, ποδάγρα, ρευματισμοί, οφθαλμιαί, είναι αι συνέπειαι της τριαύτης εργασίας».⁶⁵³

Την περίοδο του μεσοπολέμου καθιερώνεται το δὺñĩ σε ορισμένα επαγγέλματα αλλά δεν τηρούνταν.⁶⁵⁴ Ανώτερος υπάλληλος της Κοινωνίας των Εθνών κ. Τιμιέρ λέει για τις συνθήκες εργασίας στην Ελλάδα το **1929** ότι: «Η υγιεινή κατάσταση των Ελλήνων εργατών ήταν ελεεινή και πως η εργατική νομοθεσία δεν εφαρμοζόταν».⁶⁵⁵ Μεγάλη αύξηση παρατηρείται στα εργατικά ατυχήματα.⁶⁵⁶ Ενώ η παιδική θνησιμότητα κατά τα έτη **1927 - 1938**, ήταν στην Αθήνα περίπου 127¹/οο και σε ορισμένες περιοχές της επαρχίας κυμαινόταν μεταξύ 160 - 500^ο/οο.⁶⁵⁷

«Στην περίοδο **1921 - 1937** ο αριθμός των θανάτων που είχαν σαν αιτία την φυματίωση και την ελονοσία, ανήλθε στις 161.002 και 85.739 άτομα αντίστοιχα».⁶⁵⁸

Πρόκειται για τεράστιους αριθμούς, ιδιαίτερα αν συγκριθούν με τον αριθμό του Ελληνικού πληθυσμού.... Η αναλογία των θανάτων από φυματίωση ήταν πολύ μεγαλύτερη στον πληθυσμό των πόλεων και στις γραμμές του προλεταριάτου, ενώ η

⁶⁵³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁵⁴ Οπ. π. σ. 116.

⁶⁵⁵ Οπ. π. ιδ. σ. και όπως παραπ.: «Από συνέντευξη του στην Εφημερίδα «Ακρόπολις, στις 21 Απριλίου 1929 Βλ. Γ. Κορδάτου, στο ίδιο σ. 235

⁶⁵⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. αναφ. «Ο αριθμός των εργατικών ατυχημάτων στα μεταλλεία, λιγνιτωρυχεία, και μεταλλουργεία στην περίοδο μεταξύ 1933 - 1937 αυξήθηκε από 677 σε 1.161, δηλαδή σχεδόν διπλασιάστηκε. Το σύνολο των εργατικών ατυχημάτων από 4.055 που ήταν το 1928 αυξήθηκε σε 29865 το 1939, δηλαδή κατά 7,4 φορές» Βλ. οπ ο ιδ. παραπ. στη Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1930 σελ. 197 - 198 και Α. Μομφεράτου, «Η προφύλαξις της εργασίας», Αθήναι 1959 σελ. 23.

⁶⁵⁷ Οπ. π. σ. 117.

θνησιμότητα από ελονοσία θέριζε πρώτα απ' όλα την αγροτιά.⁶⁵⁹ Το ίδιο και η **παιδική θνησιμότητα**, έδερνε κυρίως τις εργαζόμενες τάξεις.⁶⁶⁰

Την περίοδο της κατοχής «η κατάρρευση της δημόσιας υγείας ήταν πλέον γεγονός. Το 72% των παιδιών βρίσκονταν σε κατάσταση υποσιτισμού και ο αριθμός μόνο από φυματίωση έφτασε τις 450.000 άτομα».⁶⁶¹

Μεταπολεμικά και εις της μέρες μας επήλθε σταθερή βελτίωση της κατάστασης αυτής αν και η βελτίωση αυτή «άγγιξε σε μικρότερο βαθμό τα φτωχά στρώματα».⁶⁶²

Από επιτόπιες έρευνες των Εμπειρογνομόνων του Ευρωπαϊκού Κέντρου Παραγωγικότητας το **1958** παρατηρήθηκε ότι οι συνθήκες εργασίας στον Ελλαδικό χώρο «βρίσκονταν πολύ κάτω από το αποδεκτό επίπεδο».⁶⁶³

Το **1978** η έκθεση Μπλανσάρ του Γενικού Διευθυντή του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας επισημαίνει ότι: «**η εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας** παραμένει, ωστόσο θέμα πολύ πιο σημαντικό από την έκδοση νέων νομοθετικών και κανονιστικών κειμένων....».⁶⁶⁴ Η ΓΣΕΕ για την ίδια περίοδο υπογράμμιζε τα εξής: 1) Οι απαράδεκτες συνθήκες εργασίας στους πιο πολλούς εργοστασιακούς χώρους 2) Η κατάφωρη παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας και η ουσιαστική ανυπαρξία του θεσμού της Επιθεώρησης Εργασίας 3) Ο απαράδεκτα υψηλός αριθμός των εργατικών ατυχημάτων».⁶⁶⁵

⁶⁵⁸ Οπ. π. σ. 116 και οπ. ιδ. παραπ. στη Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδας 1938 σ. 502.

⁶⁵⁹ Οπ. π. ιδ. σ. Ο. Στ. Μπαμπανάσης υποστηρίζει ότι: «... οι δύο παραπάνω ασθένειες - ιδιαίτερα η πλατιά διάδοση της φυματίωσης - είναι κύρια συνέπεια της φτώχειας της κακής διατροφής, των άθλιων συνθηκών κατοικίας, της υγείας και διαβίωσης γενικότερα και μαστίζουν πρώτα απ' όλα τα φτωχά στρώματα.

⁶⁶⁰ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. αναφέρει σ. 117, στην Ελλάδα παρατηρήθηκε το εξής παράδοξο: η παιδική θνησιμότητα να είναι μεγαλύτερη στις τάξεις όταν ο θηλασμός ήταν σχεδόν γενικός, αυτό οφείλεται στην έλλειψη ενημέρωσης και εφαρμογής των κανόνων υγιεινής καθώς δεν υπάρχουν τα μέσα για την εφαρμογή τους.

⁶⁶¹ Οπ. π. σ. 117.

⁶⁶² Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁶³ Οπ. π. σελ. 118 και οπ. παραπ. ότι: «Η έκθεση δημοσιεύτηκε στον καθημερινό τύπο της εποχής, βλ. π.χ. Η Αυγή, 15-1-1958.

⁶⁶⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στην Προϊνή Ελευθεροτυπία Οκτώβριος - Δεκέμβριος 1978.

⁶⁶⁵ Οπ. π. σ. 119 και οπ. παραπ.: «Η φωνή της ΓΣΕΕ 20-11-1978, σ. 11. Σχετικά με τα εργατικά ατυχήματα η κατάσταση είχε ως εξής: «Σε σύγκριση με το 1939, ο αριθμός των ατυχημάτων είναι μικρότερος στην περίοδο 1947 - 1954 και μεγαλύτερος στην περίοδο 1955 - 1976. Στην δεκαετία 1947 - 1957, ο αριθμός των ατυχημάτων αυξήθηκε κατά 285,6% ... Στην περίοδο 1957 - 1967 σημειώθηκε αύξηση κατά 38,8%. Στην δεκαετία 1967 - 1976 σημειώθηκαν αυξομειώσεις χωρίς χαρακτηριστική ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

«Είναι θλιβερό το γεγονός ότι ο αριθμός των θανατηφόρων εργατικών ατυχημάτων στη μεταπολεμική περίοδο παρουσιάζει υψωτική τάση».⁶⁶⁶

Πάντως ο δείκτης θνησιμότητας όπως ήταν αναμενόμενο μειώθηκε σημαντικά μεταπολεμικά. Από 12,8 ‰ που ήταν το **1940** μειώθηκε στο 9,04 ‰ το **1977**.⁶⁶⁷

Η σχέση του δείκτη θνησιμότητας με την φτώχεια είναι σημαντική. Η έρευνα του Σ. Καραγιωργα κ. αλ. (1981/82) έδειξε ότι στο σύνολο 1.000 νοσηλευθέντων ασθενών αυτοί που αποθνήσκουν είναι 39,71 άποροι και 23,16 μη άποροι δηλαδή ο δείκτης θνησιμότητας για τους άπορους εμφανίζεται αυξημένος κατά 1,72 φορές.⁶⁶⁸

Σημαντικό είναι και το αποτέλεσμα των αναλύσεων των δεικτών θνησιμότητας ανά κατηγορία νόσου.

Ο Στ. Μπαμπανάσης μας δίνει τα ποσοστά αποθνησκόντων ανά κατηγορία νόσου για το **1970** και το **1977** καθώς και τις βασικές αιτίες θανάτου από το **1938 - 1977** όπου μπορούμε να δούμε την εξάλειψη ορισμένων ασθενειών μεταπολεμικά όπως της ελονοσίας και την σημαντική υποχώρηση άλλων όπως της φυματίωσης αλλά και την αύξηση άλλων ασθενειών που συνδέονται με τον σύγχρονο τρόπο ζωής όπως οι καρδιοπάθειες, η υπέρταση, τα αυτοκινητιστικά ατυχήματα και οι ψυχικές διαταραχές.

Δυστυχώς δεν υπάρχει κατηγοριοποίηση αυτών των στοιχείων σε σχέση με την εισοδηματική κατάσταση των ασθενών ώστε να μπορέσουμε να διεξάγουμε συμπεράσματα γι' αυτή την περίοδο.

Για το **1981/82** όμως που έγινε η εν λόγω ανάλυση τα αποτελέσματα είναι αποστομωτικά όπως φαίνεται και στον **Πίνακα 1.2** (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) Συγκεκριμένα για ορισμένες ασθένειες - που ονομάζονται «ασθένειες των φτωχών» οι διαφορές είναι μεγάλες αλλά το εντυπωσιακό είναι ότι γενικά για όλες τις ασθένειες οι δείκτες θνησιμότητας είναι μεγαλύτεροι για τους άπορους. Μπορούμε να δούμε, για παράδειγμα, ότι για νόσους του μυοσκελετικού συστήματος

τάση....», βλ. σχετ. οπ. π. σ. 120. Ενώ για την συχνότητα και τη σύνθεση των ατυχημάτων βλ. οπ. π. σ. 121.

⁶⁶⁶ Οπ. π. ιδ. σ. Υπάρχει και σχετικός πίνακας ο οποίος, για παράδειγμα μας δείχνει ότι ενώ το 1956 οι θάνατοι από εργατικό ατύχημα ήταν 9, το 1974 και 1975 αυξήθηκαν στους 357 και 217 αντίστοιχα!

⁶⁶⁷ Οπ. π. σ. 117.

⁶⁶⁸ Σ. Καραγιωργας κ. αλ., τόμος Β' 1990 σ. 806.

- συνήθεις ασθένεια των φτωχών, κυρίως για όσους εξασκούν χειρωνακτικά επαγγέλματα η τιμή του δείκτη θνησιμότητας μεταξύ άπορων και μη άπορων είναι εξαπλάσια που σημαίνει ότι οι άποροι όταν αρρωστήσουν από προβλήματα στο μυοσκελετικό σύστημα, έχουν 6 φορές μεγαλύτερη πιθανότητα θανάτου απ' τους μη άπορους. Το ίδιο συμβαίνει και με τις άλλες ασθένειες με διαφορετικές όμως πιθανότητες.⁶⁶⁹

δ) Η διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας.

Η κατάσταση της ανεργίας σε μία χώρα μπορεί να μας δώσει ενδείξεις και για την κατάσταση της φτώχειας, διότι η ανεργία αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα να περιέλθει ένα άτομο ή νοικοκυριό σε κατάσταση φτώχειας. Όμως σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να ταυτίζουμε την φτώχεια μαζί της. Συνήθως η ανεργία οδηγεί ένα νοικοκυριό στη φτώχεια όταν ο παράγοντας εργασία αποτελεί την μοναδική πηγή εισοδήματός του.⁶⁷⁰

Αυτό όμως και πάλι εξαρτάται από την λειτουργία των προστατευτικών δικτύων (π.χ. οικογένεια, φίλοι, κρατικός φορέας) που υπάρχουν γύρω του.⁶⁷¹ Αν υπάρχουν άλλες πηγές εισοδήματος (π.χ. αποταμιεύσεις, περιουσία) η ανεργία δεν «προκαλεί» αυτόματα φτώχεια.

Βέβαια αν υπάρχει ήδη φτώχεια, η περίπτωση ανεργίας επιδεινώνει την κατάσταση.⁶⁷² Επίσης σε περιόδους μεγάλης κρίσης στην αγορά εργασίας που χαρακτηρίζονται από μαζική και μακροχρόνια ανεργία, οι πιθανότητες να προκαλέσει φτώχεια αυξάνονται.⁶⁷³

«Η φτώχεια που συνεπάγεται η ανεργία διαρκεί όσο διαρκεί η ανεργία, και με αυτήν την έννοια είναι μεταβατική, προσωρινή είναι όμως μόνιμη σε

⁶⁶⁹ Οπ. π. σελ. 806 - 808.

⁶⁷⁰ Βλ. κείμενο Η. Bartoli στο φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασμάτη 1996, σ. 58.

⁶⁷¹ Πρβλ. Στ. Μπαμπανάση οπ. π. σ. 121, επ. βλ. Χτούρης, 1992, σ. 153 από την έρευνα στην Αργυρούπολη στα πλαίσια του Προγράμματος Poverty 3 οπ. αναφ.: «Από το σύνολο των ανέργων το 11,1% δηλώνει ότι βρίσκεται σε μεγάλη ανέχεια ενώ το 47,6% ότι καταφέρνει να τα βγάλει πέρα με πολύ μεγάλη δυσκολία Το 41,1% των ανέργων που δηλώνει ότι μπορεί να τα καταφέρει οικονομικά στηρίζεται περισσότερο στη συμπαράσταση της οικογένειας.....».

⁶⁷² Η. Bartoli οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁷³ Πρβλ. με Η. Bartoli οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

πανκοινωνικό επίπεδο, εφόσον και η ανεργία είναι μόνιμο και χρόνιο φαινόμενο....».⁶⁷⁴

Η ανεργία στη χώρα μας αρχίζει να παίρνει μόνιμο χαρακτήρα και μαζική διάσταση από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. «Το γεγονός αυτό σχετίζεται βασικά με την αύξηση του αστικού πληθυσμού και την διάδοση των μηχανών που είχε σαν συνέπεια την εκτόπιση εργατών από την παραγωγή».⁶⁷⁵

Το **1911** το Εργατικό Κέντρο Αθηνών σε επίσημο υπόμνημά του αναφέρει: «Η ανεργία εις τον κλάδο των αρτεργατών είναι κανών....». «Ενεκα της εισαγωγής εν Αθήναις 18 τυπομηχανών, μέχρι σήμερα οι εργάται των εφημερίδων, περιορίσθηκαν κατά το ήμισυ....».⁶⁷⁶

Το **1917** στην Αθήνα και τον Πειραιά υπήρχαν 28.350 άνεργοι.⁶⁷⁷

Την περίοδο του μεσοπολέμου με την εισροή των προσφύγων η ανεργία σημείωσε απότομη αύξηση. Το **1928** άνεργα ήταν 75.000 άτομα, αριθμός που αντιστοιχούσε στο 2,7% του ενεργού εργατικού δυναμικού.⁶⁷⁸

Την περίοδο της μεγάλης κρίσης και κυρίως το **1932**, οι άνεργοι έφτασαν τις 237.000 άτομα, δηλαδή ποσοστό επί του συνόλου του εργατικού δυναμικού 8,6%.⁶⁷⁹

Το **1937 - 1939** η ανεργία μειώθηκε, ήταν περίπου στο 2,9 - 4,3% του συνόλου του εργατικού δυναμικού.⁶⁸⁰

Το **1940** η κατάσταση ήταν απελπιστική οι άνεργοι και οι υποαπασχολούμενοι έφτασαν το ένα εκατομμύριο περίπου. Από αυτούς 640.000 στην ύπαιθρο και 360.000 στις αστικές περιοχές.⁶⁸¹

Την περίοδο της κατοχής οι άνεργοι ήταν 220.000 με 260.000 άτομα.⁶⁸² Τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο μειώθηκε - συγκεκριμένα την περίοδο **1947 - 1950** ο αριθμός των ανέργων που ήταν εγγεγραμμένοι στα Γραφεία Ευρέσεως Εργασίας

⁶⁷⁴ Στ. Μπαμπανάση οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁷⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁷⁶ Οπ. π. ιδ. σ. Ενώ πιο κάτω αναφέρεται στην περίπτωση των καπνεργατών, των εργατών στη σιδηροβιομηχανία και την βιομηχανία δερμάτων όπου επικρατεί παρόμοια κατάσταση.

⁶⁷⁷ «Σύμφωνα με τα στοιχεία της βιομηχανικής απογραφής», βλ. σχ. οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁷⁸ Οπ. π. σ. 122.

⁶⁷⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁸⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁸¹ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στη «Νέα Οικονομία» 8/1951 σ. 340.

⁶⁸² Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

κυμαινόταν μεταξύ 45.000 - 160.000. Όμως στην πραγματικότητα ο αριθμός των ανέργων ήταν κατά πολύ μεγαλύτερος. Το **1951**, που έγινε η απογραφή, οι άνεργοι ήταν 179.000 και οι υποαπασχολούμενοι 2.660.081. Το ποσοστό των ανέργων στους μισθωτούς έφτανε το 13,8% του συνόλου.⁶⁸³

Η απογραφή του **1961** έδειξε ότι η ανεργία συνέχιζε να έχει μαζικό χαρακτήρα, 215.000 άτομα δηλαδή 14,3% των μισθωτών ήταν άνεργοι. Ενώ το ποσοστό για το σύνολο του εργατικού δυναμικού κυμαινόταν στο 3,9% - 5,9%.⁶⁸⁴

Την δεκαετία του **1970**, λόγω της μετανάστευσης και της ταχύρυθμης οικονομικής ανάπτυξης που πραγματοποιήθηκε τις δύο προηγούμενες δεκαετίες, υπάρχει μείωση της ανεργίας.⁶⁸⁵

Μεταξύ των ετών **1975 - 1981** σημειώθηκε νέα αύξηση. Στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού άνεργοι είναι το 2,1% με 2,6%, ενώ το ποσοστό ανεργίας και υποαπασχόλησης φτάνει το 10,9%.⁶⁸⁶

Ιδιαίτερα επηρεάζονται οι νέοι. «Το 1980 η επίσημη ανεργία ανάμεσα στους νέους ηλικίας 14 - 24 ετών ανέρχεται σε 8,2%, ενώ ανάμεσα στους νέους 14 - 29 ετών σε 5,7%».⁶⁸⁷

Το ίδιο έτος ανεργία και υποαπασχόληση αγγίζουν το 8,7% του συνόλου του ενεργού πληθυσμού όπως φαίνεται και στον **Πίνακα 1.3**.⁶⁸⁸ (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ουσιαστικά ως το **1954** δεν υπήρχε κρατική μέριμνα δηλαδή επίδομα ανεργίας για κάποιον που βρισκόταν εκτός αγοράς εργασίας.⁶⁸⁹ Αργότερα και με την ίδρυση πλέον του Οργανισμού Απασχόλησης

⁶⁸³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁸⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁸⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁸⁶ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁸⁷ Οπ. π. σελ. 122 - 123 και οπ. ο ιδ. παραπ. στη Μαρία Νεγρεπόντη - Δελιβάνη «Οι πραγματικές διαστάσεις της ανεργίας και της υποαπασχόλησης στην Ελλάδα», Οικονομικός Ταχυδρόμος, 14/1/1982, σ. 37.

⁶⁸⁸ Οπ. π. σ. 123.

⁶⁸⁹ Οπ. π. σελ. 123 - 124 και όπως αναφέρεται ότι: Το 1920 ψηφίστηκε ο νόμος 2112 «περί καταγγελίας των συμβάσεων εργασίας», αλλά αργότερα καταργήθηκε. Αντικαταστάθηκε το 1945 με τον νόμο 118 που τροποποιήθηκε από το Ν.Δ. 8/11 Μαΐου του 1946. «Το Ταμείο Ανεργίας, που ιδρύθηκε με τον τελευταίο νόμο, αργότερα διαλύθηκε και συγχωνεύτηκε με βάση την διάταξη της παρ. 3 του άρθρου 5 του Α.Ν. 1846/51 «περί Κοινωνικών Ασφαλίσεων» μέχρι του διά του Ν.Δ. 2961/54 αποχωρισμού του και της Ίδρυσης του Οργανισμού Απασχολήσεων και Ασφαλίσεως Ανεργίας ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), η ασφάλιση ανεργίας δεν είναι γενική για όλες τις κατηγορίες επαγγελματιών,⁶⁹⁰ ενώ σύμφωνα με τις νομικές διατάξεις: «εις την ασφάλισιν ανεργίας **υπάγονται τα πρόσωπα τα παρέχοντα επ' αμοιβή κατά κύριον λόγον εξηρημένων εργασίαν σχέσεων ιδιωτικού Δικαίου, ορισμένου ή αορίστου χρόνου, εφ' όσον απασχολούνται εις περιοχάς εις ας έχει επεκταθεί η κατά την ανεργία ασφάλισης και ασφαλίζονται κατά του κινδύνου της ασθένειας εις το ΙΚΑ ή εις έτερον Οργανισμών Κοινωνικής Ασφαλίσεως Μισθωτών**».⁶⁹¹

«Το βασικών επίδομα ανεργίας ορίζεται εις 40% του ημερομισθίου ή προκειμένου περί υπαλλήλων εις 50% του μισθού, υπό τον περιορισμό ότι δεν είναι κατώτερων των 2/3 του ημερομισθίου του ανειδικεύτου εργάτου ή εργάτριας....».⁶⁹²

Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι «**ο αριθμός των επιδοτούμενων ανέργων είναι γενικά μικρότερος απ' τον αριθμό των ανέργων**».⁶⁹³

Την δεκαετία του **1990** η ανεργία έφτασε στο 10%, όπως προκύπτει από την έρευνα του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Μελετών (IOBE).⁶⁹⁴

«Στην άνοδο της ανεργίας τα τελευταία χρόνια συνέβαλε η αύξηση στο μη μισθολογικό κόστος της εργασίας, συγκεκριμένα η κοινωνική ασφάλιση (συντάξεις, υγεία, επιδότηση ανεργίας) και οι εκατοντάδες χιλιάδες μετανάστες που αποτελούν φθινό εργατικό δυναμικό για την χώρα. Οι ξένοι εργάτες υπολογίζονται πλέον σε 2% του ενεργού εργατικού δυναμικού».⁶⁹⁵

Όπως φαίνεται στον **Πίνακα 1.4.** (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) η ανεργία ακολουθεί ανοδική πορεία από το **1987** έως το **1996**.⁶⁹⁶

(ΟΑΑΑ). Τη θεσμική βάση του συστήματος που ισχύει σήμερα αποτελεί το Ν.Δ. **2961/54** που συμπληρώθηκε αργότερα με τον νόμο 3464/1955, το νόμο 3239/55, τον νόμο 3198/55, τον Α.Ν. 213/67 και το Ν.Δ. 212/1969 με το οποίο ο ΟΑΑΑ μετονομάστηκε σε Οργανισμό Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) και με το νόμο 74/75».

⁶⁹⁰ Οπ. π. σ. 124.

⁶⁹¹ Οπ. π. ιδ. σ. Έτσι ισχύει έως σήμερα ανεξάρτητα εάν είναι Έλληνες υπήκοοι ή αλλοδαποί βλ. το Βήμα 20/9/1998 σ. Ε7.

⁶⁹² Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στην Ε. Δημητρακοπούλου, «Εργατική Νομοθεσία», (έκδοσις πέμπτη), Έκδοσις Δελτίου Εργατικής Νομοθεσίας, Αθήνα 1976.

⁶⁹³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁹⁴ Εφημερίδα «Το Βήμα», 15/3/1998 σ. Δ6.

⁶⁹⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁹⁶ Εφημερίδα «Η Καθημερινή», 20/9/1998, σελ. 1 και 48. Πρόκειται για στοιχεία που συγκεντρώθηκαν για την Ε.Ε. από Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο Απασχόλησης στην χώρα μας. ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Παρόλα τα επίσημα στοιχεία του ΟΑΕΔ για το ύψος της ανεργίας στο 10% και της ΕΣΥΕ στο 10,3%, το ποσοστό της συγκεκαλυμμένης ανεργίας (βλ. Σύνθετος δείκτης ανεργίας) ανέρχεται για το **1996** στο 13,3, ενώ το ποσοστό υποαπασχολούμενων κυμαίνεται μεταξύ του 25,4% - 25,6%. Η μακροχρόνια ανεργία φθάνει μέχρι και τους 23 μήνες.

Το λυπηρό είναι ότι όχι μόνο αυξάνεται η ανεργία αλλά μειώνονται και οι ευκαιρίες απασχόλησης.⁶⁹⁷

Δυστυχώς η χώρα μας κατέχει την τελευταία θέση, έναντι των άλλων Ευρωπαϊκών Χωρών, στη διάθεση πόρων για την αντιμετώπιση της ανεργίας.

Συγκεκριμένα διαθέτει μόνο το 1% του ΑΕΠ,⁶⁹⁸ όταν άλλες χώρες όπως το Βέλγιο και η Ιρλανδία διαθέτουν το 4% του ΑΕΠ ενώ 5% του ΑΕΠ διαθέτουν η Σουηδία, η Φιλανδία και η Γερμανία.⁶⁹⁹

Σήμερα ο ΟΑΕΔ παρέχει μια σειρά από επιδόματα για την εξασφάλιση από τους κινδύνους της ανεργίας όπως:

- Επίδομα ανεργίας (η διάρκειά του κυμαίνεται από 5 - 12 μήνες, όταν δυστυχώς η διάρκεια της μακροχρόνιας ανεργίας στη χώρα φτάνει τους 23 μήνες).
- Επίδομα λόγω αφερεγγυότητας του εργοδότη (π.χ. πτώχευση).
- Ειδικό εποχιακό βοήθημα (π.χ. για οικοδόμους, ηθοποιούς κτλ.)
- Επιδόματα παιδιών (οικογενειακά επιδόματα).
- Συμπληρωματικές αποδοχές μητρότητας.
- Παροχή στράτευσης.
- Βοήθημα σε αποφυλακισμένους και σε Παλιννοστούντες.⁷⁰⁰

Το οξύμωρο είναι ότι ενώ ο **N. 2238/1994** άρθρο 6 παρ. 5 απαλλάσσει από την φορολογία εισόδημα που προέρχονται π.χ. από συντάξεις, χρηματικά βραβεία Δημοσίου, ποσά υποτροφιών κ. αλ. δεν απαλλάσσει από φορολόγηση το επίδομα ανεργίας, το οποίο θεωρείται ως εισόδημα και υπόκειται σε φορολόγηση.⁷⁰¹

⁶⁹⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁶⁹⁸ Το ίδιο ποσοστό του ΑΕΠ διαθέτει και το Λουξεμβούργο το οποίο όμως δεν αντιμετωπίζει τέτοιου είδους προβλήματα, εφόσον βρίσκεται στην πρώτη θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. όσον αφορά το κατά κεφαλήν εισόδημα. Βλ. σχ. Εφημερίδα «Το Βήμα» 4/10/1998 σ. 123.

⁶⁹⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁰⁰ Εφημερίδα «Το Βήμα» 20/9/1998, σ. Ε7.

⁷⁰¹ Εφημερίδα «Το Βήμα» 15/11/1998, σ. Ε6.

ε) Διαχρονική εξέλιξη των συνθηκών κατοικίας - Το πρόβλημα των αστέγων.

Οι άσχημες συνθήκες κατοικίας καθώς και η μη ύπαρξη στέγης είναι φαινόμενα που συνδέονται άμεσα με τη φτώχεια. Οι φτωχοί συνήθως κατοικούν σε υποδεέστερα σπίτια από τους μη - φτωχούς ή ακόμα και σε παράγκες, ενώ το φαινόμενο της μη ύπαρξης στέγης είναι συχνό. Η σχέση φτώχειας και κατοικίας είναι αμφίδρομη, οι άσχημες συνθήκες κατοίκησης συμμετέχουν στο λεγόμενο «φαύλο κύκλο της φτώχειας».⁷⁰²

Η χώρα μας ταλαιπωρήθηκε - και όπως θα δούμε συνεχίζει να ταλαιπωρείται - από αυτά τα φαινόμενα. Η Ελλάδα, μια χώρα με το μεγαλύτερο ίσως ποσοστό ιδιοκατοίκησης στην Ευρώπη,⁷⁰³ χαρακτηρίζεται από μεγάλες ανισότητες των συνθηκών κατοίκησης, ενώ το πρόβλημα των αστέγων για άλλους λόγους σήμερα - συνεχίζει να υπάρχει.⁷⁰⁴

Η πρώτη έρευνα για τις εργατικές κατοικίες έγινε από την Επιθεώρηση εργασίας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, το **1921** σε 2.000 κατοικίες στην Αθήνα και στον Πειραιά. Από αυτή την έρευνα διαπιστώθηκε ότι το 80% των κατοικιών είχε μόνο ένα δωμάτιο, δύο δωμάτια είχαν το 18% αυτών, ενώ τρία είχε μόνο το 2%.

Το 53,6% των κατοικιών χαρακτηρίστηκαν ως ανθυγιεινές ή ακατάλληλες.⁷⁰⁵

Στην περίοδο του μεσοπολέμου, με την εισροή των προσφύγων, ο αριθμός των αστέγων αυξήθηκε ενώ οι συνθήκες κατοικίας χειροτέρευσαν.⁷⁰⁶ Στην περίοδο **1916 - 1924** οι κατοικίες που έλειπαν από την Αθήνα και τον Πειραιά ήταν 37.500. «Ανάλογος ήταν και ο αριθμός των αστέγων».⁷⁰⁷ Ενώ «η έλλειψη λαϊκών κατοικιών στις πόλεις ολόκληρης της Ελλάδας ανερχόταν στον αριθμό των 150.000. Ο υπολογισμός αφορούσε μόνο τα φτωχότερα στρώματα του αστικού πληθυσμού που

⁷⁰² Στ. Μπαμπανάση οπ. π. σ. 124 και σ. 126 επ. Σ. Καράγιωργα και άλλοι, 1990 σελ. 518 - 519.

⁷⁰³ Πρόσφατα υπολογίστηκε ότι φτάνει το 72,2%. Εφημερίδα «το Βήμα» 13/12/1998, σ. 27, βλ. επ. π.κ.

⁷⁰⁴ Βλ. π. κ.

⁷⁰⁵ Στ. Μπαμπανάση οπ. π. σ. 125 και οπ. παραπ. ο ίδιος: «Νέα Οικονομία», Μάρτιος - Απρίλιος 1955, σ. 105.

⁷⁰⁶ Οπ. π. σ. 125.

⁷⁰⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. ο ιδ. στον Ελευθερουδάκη, Εγκυκλοπαιδικών Λεξικών, Αθήναι 1929 τομ. 5, σ. 425.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS - LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

κατοικούσαν κάτω από άθλιες συνθήκες και δεν είχε ληφθεί υπόψη ο αγροτικός πληθυσμός που κάθε άλλο παρά σε υγιεινές συνθήκες στεγαζόταν». Σ' όλη την περίοδο του μεσοπολέμου υπήρχε σοβαρό πρόβλημα κατοικίας.⁷⁰⁸

Σύμφωνα με έκθεση του ΟΗΕ το ποσοστό των κατοικιών με λουτρό ανερχόταν σε 4,1%. Μόνο το 14,2% των κατοικιών είχαν ηλεκτρικό στις αγροτικές περιοχές και 32% στα αστικά κέντρα. Στις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας το 1940 **«επί πλέον των πενιχρών και ελεεινών κατοικιών, οι οποίες αποτελούνται από πολύ παλιά κτίσματα, και άλλοι 120.000 κατοικίες ευρισκόμενες επίσης εις χειρίστην κατάσταση, δηλαδή περίπου 20% του οικοδομικού κεφαλαίου»**.⁷⁰⁹

Όπως ήταν φυσικό ο πόλεμος ήρθε να επιδεινώσει μια ήδη επιβαρημένοι κατάσταση. Κατά την διάρκεια του πολέμου καταστράφηκαν 530.000 κατοικίες δηλαδή το 30% του συνόλου.⁷¹⁰

Σαν να μην έφτανε ο πόλεμος, οι σεισμοί ήρθαν να καταστρέψουν ότι είχε μείνει όρθιο. Έτσι έως το 1960 καταστράφηκαν απ' τους σεισμούς άλλες 70.000 κατοικίες,⁷¹¹ ενώ το 1965 καταστράφηκαν άλλες 90.000.⁷¹²

Η απογραφή κατοικιών το 1951 διαπίστωσε ότι 510.692 κατοικίες ήταν μ' ένα δωμάτιο (δηλ. 27,4% του συνόλου) και 596.428 κατοικίες (δηλαδή το 32% του συνόλου) ήταν με δύο δωμάτια.⁷¹³

«Στο 29,9% των κατοικιών ενός δωματίου, που κατοικούνταν σχεδόν αποκλειστικά και μόνο από φτωχές εργατικές και αγροτικές οικογένειες, αναλογούσε μόνο το 12,9% του συνόλου των δωματίων, ενώ στο 6,4% των κατοικιών με 5, 6, 7, και πάνω δωμάτια, που κατοικούνταν στην πλειοψηφία τους από οικογένειες της αστικής τάξης, αναλογούσε το 15,5% του συνόλου των δωματίων. Μ' άλλα λόγια, η αστική τάξη (δηλαδή λιγότερες από 100.000 οικογένειες) διέθετε πολύ περισσότερα

⁷⁰⁸ Οπ. π. σ. 125 και όπως αναφέρονται οι έρευνες α) του Ταμείου Ασφαλίσεως Καπνεργατών σε 10.433 το 1931 όπου διαπιστώθηκε ότι μόνο το 38% των κατοίκων ήταν υγιεινές (Νέα Οικονομία, 2/1951, σ. 84) και β) του Εργατικού Κέντρου Παραγωγικότητας το 1940 όπου διαπιστώθηκε ότι 1/3 των κατοικιών ήταν κατοικίες μ' ένα μόνο δωμάτιο («Το Βήμα» 28/11/1957).

⁷⁰⁹ Οπ. π. σ. 126 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Οικονομικό Ταχυδρόμο, 4/9/1958.

⁷¹⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷¹¹ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στην Διεύθυνση Οικονομικών Λογαριασμών, «Η εξέλιξη της οικοδομικής δραστηριότητας εν Ελλάδι», Αθήναι 1958, σελ. 14 - 15.

⁷¹² Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ.: Αντ. Μέξη «Στεγαστικόν πρόβλημα και στεγαστική πολιτική», Επιθ. Κοιν. Ερευνών, τ. 4 - 5, σ. 186.

δωμάτια απ' ότι η πλειοψηφία της εργατικής τάξης και της φτωχής αγροτιάς (δηλαδή πάνω από 500.000 οικογένειες)».⁷¹⁴

Από τα παραπάνω είναι εμφανής η ανισότητα που επικρατεί στην κατοικία εκείνη την εποχή. Στην ουσία για μια φτωχή οικογένεια αναλογούσε για 4 άτομα, 1 δωμάτιο,⁷¹⁵ ενώ για μία μη - φτωχή οικογένεια αναλογούσαν 4 άτομα σε 6 δωμάτια δηλαδή για κάθε άτομο 1,5 δωμάτιο.⁷¹⁶ «Τεράστιος συνωστισμός από την μία μεριά και τεράστια ευρυχωρία και πολυτέλεια από την άλλη. Ακόμα μεγαλύτερη ήταν η διαφορά από άποψη ανέσεων κατοικίας».⁷¹⁷

«Σε ένα Διεθνές Συνέδριο των Βρυξελλών το **1951** διαπιστώθηκε ότι στην Ελλάδα το 10% των εργατοϋπαλλήλων κατοικούν ανά 5 άτομα σε κάθε δωμάτιο και 37% ανά 3 σε κάθε δωμάτιο, 64% των κατοίκων στερούνται από κάθε μέσο ή χώρο σωματικής καθαριότητας».⁷¹⁸

Το **1958** από έρευνα της Τεχνικής Υπηρεσίας της Αγροτικής Τράπεζας διαπιστώθηκε ότι 105.600 αγροτικές οικογένειες «στερούνται παντελώς στέγης», ενώ 109.200 στεγάζονται κάτω από άθλιες συνθήκες.⁷¹⁹ Δηλαδή 10,5% των αγροτικών οικογενειών ήταν άστεγες και 10,9% αυτών ζούσαν υπό ανθυγιεινές συνθήκες.⁷²⁰

Από τις επόμενες δεκαετίες η κατάσταση βελτιώθηκε σημαντικά αν και όπως θα δούμε οι ανισότητες εξακολουθούν να υφίστανται. «Σύμφωνα με τα στοιχεία της

⁷¹³ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στην Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, 1958 σ. 127.

⁷¹⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. «Οι υπολογισμοί έγιναν με βάση την απογραφή του 1951 και αφορούν το σύνολο των μόνιμων κατοικιών (1.707.000) της χώρας. Δεν πάρθηκαν υπόψη οι 156.000 κατοικίες που είναι μόνο για ορισμένες εποχές. Βλ. Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1958, σ. 127.

⁷¹⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷¹⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και σ. 126.

⁷¹⁷ Οπ. π. ιδ. σ. Επίσης βλ. σ. 127 όπου αναφέρεται η έρευνα που έγινε το 1949 από την Αμερικανική Αποστολή σε 500 εργατικές οικογένειες από όλη την χώρα. Συγκεκριμένα αναφέρεται: «Εις άλλην περίπτωση η οικογένεια έζη με άλλας οικογένειας εις παλαιούς στρατώνας. Κάθε οικογένεια είχεν - ας το ονομάσωμεν - από ένα δωμάτιον, του οποίου οι τοίχοι ήσαν από χαρτόνι. Δεν υπήρχε κουζίνα και φυσικά ούτε αποχωρητήριο ή μπάνιο. Εις άλλας περιπτώσεις οικογένειαι έζουν εις καλύβας κατεσκευασμένας από λαμαρίνας και το πάτωμα αποτελούσε το κρεβάτι των.... Άλλαι οικογένειαι διαβιούν εις σπήλαια εντός των παλαιών τειχών της πόλεως, τα οποία χρονολογούνται από το 1.200 προ Χριστού» Βλ. οπ. ο ιδ. παραπ. Νέα Οικονομία, Μάρτιος - Απρίλιος 1955, σ. 106.

⁷¹⁸ Οπ. π. σ. 127 και οπ. ο ιδ. παραπ. Νέα Οικονομία, Μάιος 1951, σελ. 227 - 228.

⁷¹⁹ Οπ. π. σ. 127.

⁷²⁰ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Οικονομικό Ταχυδρόμο, 12/3/1959, σελ. 1 και 5. Βέβαια όπως αναφέρεται βλ. ιδ. σ. οι περισσότεροι άστεγοι ήταν πρόσφυγες όπου το 1958, 36 χρόνια μετά την Μικρασιατική καταστροφή 60.000 αυτών ζούσαν σε τρώγλες.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ΕΣΥΕ,⁷²¹ στα αστικά κέντρα ο δείκτης πυκνοκατοίκησης (αριθμός ατόμων/αριθμός δωματίων) από 1,47 που ήταν το **1961** μειώθηκε σε 0,98 το **1971**.⁷²² Η απογραφή του **1971** έδειξε ότι από το σύνολο 2.487.493 νοικοκυριών, το 74% διέθεταν μαγειρείο, το 36% λουτρό ή ντους, 88,8% ηλεκτρικό και το 92,8% αποχωρητήριο.⁷²³

Όμως οι ανισότητες τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά,⁷²⁴ στην κατοικία δεν αμβλύνθηκαν.⁷²⁵

Σχετικά με την ποσοτική ανισότητα η απογραφή του **1971** έδειξε τα εξής: «Υπήρχαν 174.288 νοικοκυριά, δηλαδή το 7,0% του συνόλου που είχαν στην διάθεσή τους μόνο 1 δωμάτιο, ενώ 191.732 νοικοκυριά δηλαδή το 7,7% είχαν στην διάθεσή τους 6 δωμάτια και πάνω. Τον ίδιο χρόνο υπήρχαν 50.940 νοικοκυριά, δηλαδή το 2,1% του συνόλου, που είχαν 3 μέλη και πάνω, αλλά διέθεταν μόνο 1 δωμάτιο, ενώ 9.008 νοικοκυριά δηλαδή το 0,4% είχαν ένα μέλος αλλά διέθεταν 6 δωμάτια και πάνω».⁷²⁶

Ενώ όσον αφορά την ποιοτική ανισότητα παρατηρήθηκε ότι το 1971, τα νοικοκυριά με 4 άτομα και άνω ανά δωμάτιο μόνο το 8,3% είχαν λουτρό ή ντους και το 61,7% είχαν ηλεκτρικό.⁷²⁷ Οι δείκτες πυκνοκατοίκησης είναι υψηλότεροι, στα χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, από τον μέσο όρο που ήταν 0,98, «εδώ βρίσκουμε το μεγαλύτερο μέρος των ΔΠ (Δεικτών Πυκνοκατοίκησης) από 1,6 μέχρι 2,0 και το σύνολο σχεδόν των ΔΠ από 2,0 και πάνω».⁷²⁸

Γενικά παρατηρούνται στα μεσαία και ανώτερα στρώματα του πληθυσμού άριστες συνθήκες στοιχειωδών ανέσεων δηλαδή ηλεκτρικού ρεύματος, τρεχούμενου

⁷²¹ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στην Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, 1977, σ. 36.

⁷²² Οπ. π. ιδ. σ.

⁷²³ Οπ. π. ιδ. σ. Αυτό όμως σημαίνει ότι ακόμα και το 1974 στην χώρα μας «26% των νοικοκυριών δεν είχαν μαγειρείο, το 64% δεν είχαν λουτρό ή ντους και το 7,2% δεν είχαν αποχωρητήριο» καθώς και το 11,2% αυτών δεν διέθεταν ηλεκτρικό».

⁷²⁴ Όπως εξηγεί ο Στ. Μπαμπανάσης οπ. π. σ. 126: «...υπάρχει πρόβλημα κατοικίας με την **ποσοτική έννοια**, δηλαδή έλλειψη κατοικιών σε σχέση με τις αυξανόμενες ανάγκες..... και πρόβλημα κατοικίας με την **ποιοτική έννοια**, που σχετίζεται με την έλλειψη ανέσεων σε πολλές κατοικίες, με την ρύπανση του περιβάλλοντος κτλ.....».

⁷²⁵ Οπ. π. σ. 139.

⁷²⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στην Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος, 1977 σ. 34.

⁷²⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷²⁸ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Ξενοφών Βλάχο, Κατοικία και Κοινωνικές Τάξεις. ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

νερού, θέρμανσης κ. αλ. ενώ σε νοικοκυριά εργατών οι συνθήκες στέγασης δεν είναι ικανοποιητικές.⁷²⁹

Επίσης διαφορές παρατηρούνται και στους τύπους των κατοικιών.

Στους εργάτες επικρατεί η λαϊκή μονοκατοικία και οι εργατικές πολυκατοικίες ενώ «αντίθετα, μεγάλο μέρος της αστικής τάξεις στεγάζεται σε ιδιόκτητες μονοκατοικίες ή βίλες εκλεκτών προαστίων».⁷³⁰

Η έρευνα του Σ. Καράγιωργα κ. αλ. με στοιχεία της ΕΟΠ 1981/82 ενώ επισημαίνει ότι μεταξύ των ετών 1961/81 σημειώθηκε αύξηση των κατοικιών το πρόβλημα όμως της στέγασης δεν λύθηκε.⁷³¹

Την περίοδο αυτή υπήρχαν ελλείψεις σε κατοικίες της τάξεως των 37.196 μονάδων. Επίσης οι ανισότητες τόσο σε ποσοτικό όσο και σε ποιοτικό επίπεδο διαιωνίζονται.⁷³²

Συγκεκριμένα τα αποτελέσματα της έρευνας έχουν ως εξής:

1.- Τα φτωχά νοικοκυριά εξακολουθούν ακόμη και το 1981/82 να στεγάζονται υπό συνθήκες πυκνοκατοίκησης (περισσότερα από ένα άτομο ανά δωμάτιο). Αν και ποσοστό από 46% που ήταν για τα φτωχά νοικοκυριά το 1974 μειώθηκε το 1981/82 σε 43%.⁷³³

2.- Τα φτωχά νοικοκυριά παρουσιάζουν ελλείψεις κυρίως στους χώρους υγιεινής, τα είδη θέρμανσης και τα αγαθά σύγχρονης τεχνολογίας (π.χ. έγχρωμη τηλεόραση, στερεοφωνικό, αυτοκίνητο).⁷³⁴

3.- Όσο απομακρυνόμαστε από την περιφέρεια της Πρωτεύουσας τόσο εντονότερες ελλείψεις συναντάμε στα φτωχά νοικοκυριά.⁷³⁵

⁷²⁹ Οπ. π. σ. 140, από τα στοιχεία που δίνουν το ΚΕΠΕ και η ΕΣΥΕ.

⁷³⁰ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Ξενοφών Βλάχο οπ. π. σ. 109.

⁷³¹ Σ. Καράγιωργα κ. αλ. Τόμος Β' 1990, σ. 643.

⁷³² Οπ. π. ιδ. σ. και όπως αναφ. ότι αυτός είναι και ο λόγος της κατασκευής αυθαίτετων κατοικιών, βλ. οπ. παραπ. «συνεντευξη του Υφυπουργού Περιβάλλοντος και Χωροταξίας στα ΝΕΑ, 24.7.1986, σελ. 20 - 21. Αναλυτική παρουσίαση των παραγόντων οι οποίοι επέβαλαν την επέκταση των αυθαίρετων κατοικιών στα Υπουργία Δημοσίων Έργων (1975), σελ. 68 - 79, κ. Εμμανουήλ (1977), σελ. 85 - 89.

⁷³³ Σ. Καράγιωργα και αλ. οπ. σ. 645, βλ. επ. στο ιδ. σελ. 522 - 529.

⁷³⁴ Οπ. π. σ. 646 και 532 - 533.

⁷³⁵ Οπ. π. σ. 644 - 645 και σ. 534.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

4.- Όσον αφορά το μέγεθος της κατοικίας για τα μεν μη φτωχά νοικοκυριά δεν παρατηρήθηκαν διαχρονικές διακυμάνσεις ενώ για τα φτωχά επικρατεί η λογική «λιγότερες ανάγκες - μικρότερη κατοικία».⁷³⁶

5.- Η εμφάνιση της ιδιόκτητης κατοικίας είναι πιο συχνή στις αγροτικές περιοχές. Τα μικρότερα ποσοστά ιδιοκατοίκησης παρατηρήθηκαν στην περιφέρεια της Πρωτεύουσας τόσο για τα φτωχά όσο και για τα μη φτωχά νοικοκυριά.⁷³⁷

6.- Διαπιστώθηκε το εξής παράδοξο, ότι τα φτωχά νοικοκυριά στεγάζονται σε ιδιόκτητη κατοικία ή δωρεάν χρήσης κατοικίας σε μεγαλύτερο ποσοστό από ότι τα μη φτωχά νοικοκυριά (83,2% και 72,5% αντίστοιχα).⁷³⁸ Παρατηρείται όμως αύξηση του ποσοστού των φτωχών νοικοκυριών που διαμένουν σε ενοικιαζόμενες κατοικίες. Από 15,5% το 1974, σε 16,8% το 1981/82.⁷³⁹

7.- Όσον αφορά την μορφή της κατοικίας διαπιστώθηκαν τα εξής:

«α) Τόσο τα φτωχά όσο και τα μη φτωχά νοικοκυριά στεγάζονται όλο και με μικρότερα ποσοστά σε μονοκατοικία.

β) Τα φτωχά νοικοκυριά που στεγάζονταν σε διπλοκατοικία μειώθηκαν κατά 9,3%, ενώ αντίθετα τα μη φτωχά που στεγάζονταν σε διπλοκατοικία αυξήθηκαν κατά 4,4% και

γ) Τα φτωχά νοικοκυριά που κατοικούν σε διαμέρισμα πολυκατοικίας έχουν αυξηθεί κατά 91% ενώ η αντίστοιχη αύξηση για τα μη φτωχά είναι 13.9%».⁷⁴⁰

Εξετάζοντας πάντως οι ερευνητές τις ποσοτικές και ποιοτικές εξελίξεις του αποθέματος των κατοικιών στο σύνολο της χώρας μας κατά την περίοδο 1961 - 1981, σε συνάρτηση με τις ευνοϊκές εξελίξεις του ΑΕΠ και τις επενδύσεις για κατοικία καθώς και των μεταβλητών που συνθέτουν το νοικοκυριό διαπιστώθηκε ότι οι μεταβολές στα πρότυπα κατοικίας αυτό το διάστημα ήταν σε γενικές γραμμές θετικές.⁷⁴¹

⁷³⁶ Οπ. π. σ. 646.

⁷³⁷ Οπ. π. σ. 580 και 582.

⁷³⁸ Ο θεσμός δωρεάν χρήσης κατοικίας αποτελεί το 7,5%. Βλ. σχ. οπ. π. σ. 581. Ακόμα και έτσι όμως τα ποσοστά ιδιοκατοίκησης των φτωχών νοικοκυριών στη χώρα παραμένουν υψηλότερα από τα αντίστοιχα των μη - φτωχών. Αυτός ίσως οφείλεται, ότι τα φτωχά νοικοκυριά κυρίως διαμένουν σε αγροτικές περιοχές.

⁷³⁹ Βλ. οπ. π. σ. 647.

⁷⁴⁰ Οι συγκρίσεις γίνονται σε σχέση με το έτος 1974. Βλ. οπ. π. σ. 640.

⁷⁴¹ Για μια λεπτομερέστερη ανάλυση βλ. Σ. Καράγιωργα κ. αλ. οπ. π. σελ. 592 - 608.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Συγκεκριμένα παρατηρήθηκαν: «1) Διπλασιασμός σχεδόν του αποθέματος των κατοικιών, χωρίς όμως την εξαφάνιση των ελλείψεων για κατοικούμενη κατοικία,⁷⁴² 2) Αλματώδης εξάπλωση των ευκολιών και εξοπλισμού,⁷⁴³ 3) Δραστική μείωση της πυκνοκατοίκησης,⁷⁴⁴ 4) Αύξηση των εξοχικών και κενών κατοικιών».⁷⁴⁵

Σε έρευνα που έγινε από το ΔΕΠΟΣ με βάση τα στοιχεία της ΕΣΥΕ των Οικογενειακών Προϋπολογισμών τα έτη 1987/88 σχετικά με την κατοικία,⁷⁴⁶ παρατηρήθηκε γενικά ότι «οι τρόποι στέγασης των χαμηλών εισοδημάτων δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερες διαφορές με τον υπόλοιπο πληθυσμό».⁷⁴⁷ Όμως μια πιο λεπτομερή εξέταση μας δείχνει στην συνέχεια ότι υπάρχουν διαφοροποιήσεις σοβαρές ή μη.⁷⁴⁸

Το ποσοστό ιδιοκατοίκησης συνεχίζει και το 1988 να είναι υψηλό για τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος (NXE)⁷⁴⁹ ίσο με 76,2% όταν για το σύνολο των νοικοκυριών είναι 72,2%. Η διαφορά αυτή εξηγείται απ' το γεγονός ότι τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος κατοικούν κυρίως σε αγροτικούς οικισμούς. Στις αστικές περιοχές η ιδιοκατοίκηση φτάνει το 60,2% των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα ενώ για το σύνολο είναι 62,9%. Αυτό σημαίνει ότι πολλά NXE (40%) κατοικούν σε ενοικιαζόμενη στέγη.⁷⁵⁰ Εκείνο μάλιστα που παρατηρείται είναι ότι τα

⁷⁴² Βλ. π. κ.

⁷⁴³ Υπήρξε όντως εντυπωσιακή η βελτίωση στην ποιότητα της κατοικίας, όσον αφορά τις ευκολίες και τον εξοπλισμό. Παρ' όλα αυτά διατηρήθηκαν ορισμένα προβλήματα κυρίως όσο απομακρυνόμαστε από την περιοχή της Πρωτεύουσας. Χαρακτηριστό είναι το γεγονός ότι ακόμη και το 1981/82 τα φτωχά νοικοκυριά των αγροτικών περιοχών δεν διαθέτουν εγκατάσταση ζεστού νερού σε ποσοστό 81,33%, δεν διαθέτουν λουτρό ή ντους σε ποσοστό 76,1% και επίσης δεν διαθέτουν τηλέφωνο σε ποσοστό 81,85%. Βλ. σχετικά οπ. π. σ. 645.

⁷⁴⁴ Το ποσοστό των νοικοκυριών που συγκατοικούσαν με άλλα νοικοκυριά μειώθηκε από 12,5% το 1961 σε 2,6% το 1981 ενώ το ποσοστό των νοικοκυριών σε συνθήκες πυκνοκατοίκησης μειώθηκε από 39,2% το 1961 σε 7,8% το 1981. Βλ. σχετ. οπ. π. σελ. 599 και 604 - 605.

⁷⁴⁵ Οπ. π. σελ. 607 - 608.

⁷⁴⁶ Δ. Εμμανουήλ, Στ. Βελίδης, Έφη Στρουσοπούλου, 1996 ΔΕΠΟΣ.

⁷⁴⁷ Οπ. π. σ. 281 και όπως αναφ. σχετικά με την σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες όπως π.χ. η Βρετανία «όπου το σύστημα κατοικίας είναι έντονα ταξικά διαφοροποιημένο».

⁷⁴⁸ Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. π. κ.

⁷⁴⁹ Τα NXE ορίστηκαν με βάση «το 55% του μέσου επιπέδου κατανάλωσης ανά ισοδύναμο ενήλικο άτομο που παρατηρείται στην Ελλάδα αυξημένου όμως κατά το 20% ώστε να προσεγγίζει τα Ευρωπαϊκά μέσα επίπεδα κατανάλωσης» βλ. σχ. οπ. π. σελ. 277 - 278.

⁷⁵⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

NXE αποκτούν στέγη σε μεγαλύτερη ηλικία από τ' άλλα νοικοκυριά ενώ μετά το 65ⁱ έτος της ηλικίας τους οι περισσότεροι ηλικιωμένοι καταφεύγουν στο ενοίκιο.⁷⁵¹

Η στέγαση των χαμηλών εισοδημάτων, χαρακτηρίζεται από μικρή πρόσβαση στο δανεισμό και στο εμπορευματικό σύστημα παραγωγής κατοικίας και την μεγαλύτερη δυσκολία στέγασης σε ιδιόκτητη κατοικία.⁷⁵²

Το 1988 το 61% των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα στεγάζονται σε μονοκατοικίες σε σύγκριση με το 33% για τα υπόλοιπα νοικοκυριά. Αυτό το οξύμωρο έχει την εξήγησή του στο γεγονός ότι τα νοικοκυριά αυτά διαμένουν κυρίως σε αγροτικές περιοχές, χαρακτηρίζονται από μεγάλο μέσο όρο ηλικίας και κατοίκων σε φθηνές και επομένως σε παλιές κατοικίες. Επίσης αρκετά νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος διαμένουν σε τύπο κτιρίων της λεγόμενης λαϊκής μικρό - οικοδόμησης.⁷⁵³

Η διαδεδομένη αντίληψη - αυτής της δεκαετίας - ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχουν σημαντικά προβλήματα στεγαστικών συνθηκών, με εξαίρεση μίας μικρής μειονότητας, σύμφωνα μ' αυτή την έρευνα θα πρέπει να θεωρηθεί λανθασμένη.⁷⁵⁴

Σχεδόν τα 3/4 των νοικοκυριών παρουσιάζουν κάποια έλλειψη εξυπηρέτησης.⁷⁵⁵ Διαβούν σε συνθήκες που υπολείπονται λίγο ή πολύ κάποια εύλογα ελάχιστα ανεκτά στάνταρντς σύμφωνα με τις ευρωπαϊκές προδιαγραφές κατοίκησης (όπως διαμονή για κάθε ζευγάρι σε δικό του δωμάτιο και κάθε ενήλικος επίσης, καθώς και παιδιά άνω των 13 ετών διαφορετικού φύλου σε ξεχωριστά δωμάτια).⁷⁵⁶

⁷⁵¹ Οπ. π. σελ. 281 - 282.

⁷⁵² Οπ. π. σ. 283. Π.χ. το 31% των NXE έχουν αποκτήσει κατοικία με αγορά, ενώ στο σύνολο το ποσοστό είναι 5,4% (βλ. σχ. σ. 282). Όπως αναφέρεται οι διαφορές είναι οριακές αλλά αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η κατηγορία NXE στο δείγμα προσδιορίστηκε με έμμεσο τρόπο.

⁷⁵³ Οπ. π. σελ. 284 - 285 και όπως παραπ. ότι: «Η στατιστική ανάλυση της πιθανότητας να διαμένει ένα νοικοκυριό σε μονοκατοικίες που περιλαμβάνει όλους αυτούς τους παράγοντες δείχνει ότι ο παράγων «χαμηλό εισόδημα» καθ' αυτός αυξάνει αυτήν την πιθανότητα κατά τουλάχιστον 10 - 12%». Πάντως από το 1960 και μετά η παραγωγή μονοκατοικιών σημείωσε σημαντική αύξηση η οποία συνεχίζεται και την δεκαετία του '80 (βλ. σχ. οπ. π. σ. 285).

⁷⁵⁴ Οπ. π. σ. 287 - 288. Πάντως δεν υπάρχουν σοβαρά προβλήματα όπως παλαιότερα. Απ' την NXE σοβαρό πρόβλημα παρουσιάζει το 15% αυτών σε σχέση με το 25% του συνόλου των νοικοκυριών.

⁷⁵⁵ Οπ. π. σ. 288. Για τα νοικοκυριά χαμηλών εισοδημάτων το ποσοστό αυτό φτάνει το 83% (βλ. οπ. π. σ. 286).

⁷⁵⁶ Οπ. π. σ. 285 - 286.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Επίσης παρατηρήθηκε ότι σχεδόν το 50% των νοικοκυριών στις μεγάλες πόλεις (άνω των 100.000) έχουν πρόβλημα έλλειψης ενός τουλάχιστον βασικού χώρου (υπνοδωματίου ή χώρου υποδοχής). Το ποσοστό αυτό για νοικοκυριά άνω των τεσσάρων ατόμων φτάνει το 67% των οποίων το ποσοστό στο σύνολο του πληθυσμού των πόλεων ανέρχεται στο 40%.⁷⁵⁷

Παράγοντες που αυξάνουν την πιθανότητα να έχει κάποιος ένα νοικοκυριό με ελλείψεις είναι: «η διαμονή σε μη αστικές περιοχές το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης, το χαμηλό εισόδημα (το να ανήκει στα NXE) και το επάγγελμα του αρχηγού».⁷⁵⁸

Όσον αφορά τη χωροθέτηση τα δεδομένα για τις ελληνικές μεγάλες πόλεις και ιδιαίτερα την Αθήνα δείχνουν ότι τα NXE «δεν παρουσιάζουν ιδιαίτερα έντονη γεωγραφική συγκέντρωση (φαινόμενα «κοινωνικού διαχωρισμού» στο χώρο) ούτε ιδιαίτερη συγκέντρωση σε ζώνες με αυξημένα περιβαλλοντικά «προβλήματα», αντίθετα είναι διάσπαρτα και αναμεμειγμένα με τα υπόλοιπα νοικοκυριά. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν «φτωχές συνοικίες» αλλά ο γεωγραφικός και κοινωνικός διαχωρισμός είναι περιορισμένος⁷⁵⁹ - μια άλλη ιδιαιτερότητα του ελληνικού χώρου - διότι α) η Ελληνική αγορά κατοικίας «παρουσιάζει έντονη γεωγραφική ανάμιξη τύπων και αξιών κατοικίας σε κάθε ζώνη και συχνά, καθ' ύψος και στο ίδιο κτήριο»⁷⁶⁰ και β) τα NXE εισοδήματος παρουσιάζουν μειωμένη συγκέντρωση σε υποβαθμισμένες περιοχές διότι στη χώρα μας οι περιοχές με προβληματικές συνθήκες είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση.⁷⁶¹

Τα NXE παρουσιάζουν στεγαστικές συνθήκες συγκριτικά καλύτερες σε σχέση με τις οικονομικές ανισότητες που υπάρχουν στα επίπεδα διαβίωσης. Έτσι ενώ η σχέση της μέσης κατά κεφαλή δαπάνης διαβίωσης μεταξύ των μη χαμηλών εισοδημάτων με τα χαμηλά είναι 3:1, οι σχέσεις για την μέση αξία της κατοικίας είναι: 2:1 και η σχέση για την «κατά κεφαλή» επιφάνεια κατοικίας είναι λιγότερο

⁷⁵⁷ Οπ. π. σ. 286.

⁷⁵⁸ Οπ. π. σ. 289 και οπ. παραπ.: «Η μεγάλη ηλικία του αρχηγού του νοικοκυριού αντίθετα από τα αναμενόμενα, έδειξε θετική μεν αλλά σχετικά περιορισμένη επιρροή».

⁷⁵⁹ Οπ. π. σ. 290.

⁷⁶⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁶¹ Οπ. π. σ. 291.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

άνιση ίση με 1,2:1 (δηλαδή τα νοικοκυριά που δεν ανήκουν σ' αυτά των χαμηλών εισοδημάτων διαθέτουν 20% περισσότερο χώρο).⁷⁶²

Η έρευνα επίσης επισημαίνει «την ιδιαίτερα έντονη επιρροή «τυχαίων» παραγόντων και «στρεβλώσεων» που οφείλονται σε αντίστοιχα σοβαρές «τυχαιότητες» και ατέλειες στην λειτουργία του συστήματος κατοικίας».⁷⁶³

Γενικά αυτή είναι η κατάσταση της στέγασης στην Ελλάδα στο τέλος της δεκαετίας του '80.

Η κατάσταση έχει βελτιωθεί σημαντικά από τις αρχές του αιώνα στη χώρα μας αν και ακόμη προβλήματα όπως είδαμε εξακολουθούν να υπάρχουν.

Πάντως η έλλειψη κατοικιών συνεχίζει να υπάρχει και τα τελευταία χρόνια όπως φαίνεται από το γεγονός ότι η οικοδομικές επενδύσεις ακόμη και σε περιόδους ύφεσης δεν έπεσαν κάτω από 1,5 τρις δρχ. ετησίως.⁷⁶⁴ Ενώ από το **1996** και μετά αυξήθηκαν σε 1,7 τρις δρχ. ετησίως «όταν τότε το σύνολο των δημοσίων επενδύσεων δεν ξεπέρασε το 1 τρις δρχ. συμπεριλαμβανομένων και των κοινοτικών χρηματοδοτήσεων. Από το σύνολο των επενδύσεων τα δύο τρίτα αφορούν την κατασκευή κατοικιών».⁷⁶⁵

Η ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα βάσει των αδειών οικοδόμησης που εκδόθηκαν ήταν για το **1994**: 34.104, το **1995**: 30.563. το **1996**: 35.346 και το **1997**: 37.048 νέες κατοικίες.⁷⁶⁶

Παρόλο την ζήτηση που υπάρχει για κατοικία το κράτος δεν βοηθά αρκετά. Ο ρόλος του περιορίζεται σε φορολογικές απαλλαγές και επιδότηση επιτοκίου για την απόκτηση πρώτης κατοικίας, ενώ ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.) παρέχει έτοιμη κατοικία με ευνοϊκούς όρους δανείων.⁷⁶⁷ Παρόλα αυτά από τον ΟΝΕ δεν ωφελούνται οι ομάδες που πραγματικά έχουν ανάγκη.⁷⁶⁸ Αυτό μπορεί να

⁷⁶² Οπ. π. σ. 292 και όπως εξηγείται ότι το τελευταίο ίσως οφείλεται στον μη καλό συγχρονισμό μεταξύ προσφοράς και ζήτησης.

⁷⁶³ Οπ. π. σ. 293.

⁷⁶⁴ Από τον ένθετο οδηγό της εφημερίδας «Το Βήμα» 13-12-1998 σ. 27.

⁷⁶⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁶⁶ Οπ. π. σ. 36.

⁷⁶⁷ Οπ. π. σ. 37 επ. βλ. Δημ. Εμμανουήλ, Στ. Βελίδης, Έφη Στρουσοπούλου 1996, ΔΕΠΟΣ, σελ. 282 - 283.

⁷⁶⁸ Βλ. οπ. π. σ. 282.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

οφείλεται και στα εισοδηματικά όρια που θέτει οι Οργανισμός για απόκτηση κατοικίας.⁷⁶⁹ Αντίθετα, το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας παρουσιάζει καλύτερη ανταπόκριση στο πρόβλημα της στέγαση φτωχών νοικοκυριών.⁷⁷⁰

Από τις φορολογικές δηλώσεις του 1997 στις οποίες υπέβαλαν δήλωση ακίνητης περιουσίας (το γνωστό έντυπο Ε9), 4.200.000 φορολογούμενοι, προέκυψε ότι περίπου 200.000 αυτών κατέχουν ακίνητη περιουσία από: κάτω των 60.000 εκατομμυρίων δραχμών έως άνω του 1 δισεκατομμυρίου.

Από 200 - 300 εκατομμύρια κατέχει το μεγαλύτερο μέρος αυτών (περίπου 86.833 άτομα), περισσότερο από 1 δισεκατομμύριο κατέχουν περίπου 3.170 άτομα. Ενώ κάτω από 60.000 κατείχαν 13.187 άτομα.⁷⁷¹

Επίσης από τα ίδια στοιχεία προκύπτει ότι το καθεστώς ιδιοκατοίκησης στη χώρα μας «καλά κρατεί». Εφόσον βρέθηκε πρώτη σε σχέση με τα Κράτη της Ε.Ε. Συγκεκριμένα ιδιόκτητη κατοικία κατέχει το 72,2% των Ελλήνων ενώ στις αγροτικές περιοχές το ποσοστό φτάνει το 93,48%.⁷⁷²

Διαπιστώθηκε μάλιστα ότι, σε αντίθεση με τους Ευρωπαίους που αποκτούν ακίνητη περιουσία με δανειοδότηση οι Έλληνες αποκτούν ακίνητη περιουσία με αυτοχρηματοδότηση.⁷⁷³

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι η κατάσταση στον τομέα της στέγασης στην χώρα μας, έχει βελτιωθεί αισθητά τις τελευταίες δεκαετίες, ακόμα όμως συνεχίζουν να υπάρχουν ελλείψεις τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές και επίσης οι ανισότητες συνεχίζουν να υφίστανται αλλά με μικρότερη ένταση. Όσο για τους

⁷⁶⁹ Συγκεκριμένα τα εισοδηματικά όρια για απόκτηση λαϊκής κατοικίας από τον ΟΝΕ για μια 4μελή οικογένεια έχουν ως εξής:

- Σε πόλεις άνω των 80.000 κατοίκων:	260.000 δρχ. τον μήνα
- Σε πόλεις από 30.000 - 80.000 κατοίκους:	230.000 δρχ. τον μήνα
- Σε πόλεις από 5.000 - 30.000 κατοίκους:	190.000 δρχ. τον μήνα
- και τέλος κάτω από 5.000 κατοίκους:	170.000 δρχ τον μήνα

Τα ποσά αυτά αυξάνονται κατά 10% για κάθε επιπλέον άτομο ενώ μειώνονται κατά 20% για κάθε άτομο λιγότερο. Τα παραπάνω στοιχεία προέρχονται από ενημέρωση της γράφοντος από υπάλληλο του ΟΝΕ επ. πρβλ. με Εφημερίδα «Εξουσία», 6 Ιουλίου 1998, σ. 7/31.

⁷⁷⁰ Δημ. Εμμανουήλ, Στ. Βιλίδης, Έφη Στρουσοπούλου, οπ. π. σελ. 282 - 283.

⁷⁷¹ Βλ. Εφημερίδα «Το Βήμα», 14-6-1998, σ. Α6. Βάση αυτών των στοιχείων θα μπορούσαμε να πούμε ότι η ανισότητα στην κατοχή ακίνητης περιουσίας στη χώρα μας είναι αισθητή.

⁷⁷² Οπ. π. ιδ. σ. Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ.

⁷⁷³ Οπ. π. ιδ. σ. Πρβλ. επ., Δημ. Εμμανουήλ, Στ. Βελίδης, Έφη Στρουσοπούλου οπ. π. σ. 283.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

άστεγους το πρόβλημα δεν έχει εξαφανιστεί καθώς μόνο για την Αθήνα υπολογίζονται στις 10.000 άτομα.⁷⁷⁴

στ) Φτώχεια και εκπαίδευση.

ι) Διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας στην εκπαίδευση.

Το **1907** το ποσοστό αγράμματων στον Ελληνικό πληθυσμό ήταν 66,6% και το 1920 - 53%.⁷⁷⁵

Ο αναλφαβητισμός ήταν πιο πλατιά διαδομένος στα φτωχά στρώματα των εργατών και αγροτών. Ο επόπτης της βιομηχανίας Ν. Μικέλης, με βάση μια έρευνα του **1920**, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «η εκπαιδευτική στάθμη του Έλληνα, επομένως και του Έλληνα εργάτη, δεν είναι ικανοποιητική....».⁷⁷⁶

«Στο σχολικό έτος **1927 - 28** από το σύνολο των μαθητών γυμνασίου, μόνο το 7,3% ήταν εργατικής, ενώ ήταν 16,5% υπαλληλικής και 24,2% αγροτικής προέλευσης, συμπεριλαμβανομένων στην τελευταία κατηγορία όχι μόνο των φτωχών και μεσαίων αλλά και των πλουσίων αγροτών».⁷⁷⁷ Επίσης «το 53% των μαθητών γυμνασίου είχαν αστική ή άλλη προέλευση».⁷⁷⁸

Η μεταπολεμική περίοδος χαρακτηρίζεται από αλματώδη πράγματι ποσοτική άνοδος στην εκπαίδευση, δυστυχώς όμως η άνοδος δεν ήταν και ποιοτική.⁷⁷⁹ Την περίοδο **1961 - 1981**, ο αριθμός των μαθητών γυμνασίου αυξήθηκε κατά 250%, των μαθητών λυκείου κατά 230%, και των φοιτητών ανωτάτης εκπαίδευσης κατά 340%.⁷⁸⁰

Όμως το **1961** στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού 27,3% ήταν κατώτερου βαθμού εκπαίδευσης, το 9,8% ανειδίκευτοι, 2,5% είχε μέσο βαθμό εκπαίδευσης, το

⁷⁷⁴ Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ε. Ε. Όμως ο αριθμός των αστέγων της Αθήνας δεν είναι γνωστός. Μια μελέτη του Ευρωβουλευτή Αλ. Αλαβάνου αναφέρει ότι οι άστεγοι είναι 15.000, ενώ οι «Γιατροί του Κόσμου» υπολογίζει 300.000 άτομα που χρειάζονται άμεση βοήθεια στην Αθήνα. Βλ. σχ. Περιοδικό «ΔΡΟΜΟΛΟΓΙΑ» Δεκέμβριος 1998, σ. 6.

⁷⁷⁵ Στ. Μπαμπανάσης 1981, σ. 135 και όπως παραπ. στο Γ. Χαριτάκη «Η ελληνική βιομηχανία», τυπογραφία Εστία, Αθήναι 1927, σελ. 99 - 100.

⁷⁷⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Χαριτάκη οπ. π. σ. 101.

⁷⁷⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁷⁸ Οπ. π. ιδ. σ. και όπως παραπ. στη Στατιστική Επετηρίς της Ελλάδος 1930, σελ. 434 - 435.

⁷⁷⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁸⁰ Βλ. κείμενο Δ. Μπαλούρδος, Σ. Σούλη, Μ. Χρυσάκη στο «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σ. 657

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadi@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

2,2% ήταν προσωπικό ανώτερου βαθμού και 58,3% γεωργοί και εργάτες χωρίς ειδίκευση.⁷⁸¹

Την δεκαετία του **1970** σημειώθηκε κάποια πρόοδος στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση όχι όμως τόσο ικανοποιητική όπως προκύπτει απ' τα στοιχεία. Συγκεκριμένα το 1971 οι αγράμματοι αποτελούν το 14% του πληθυσμού,⁷⁸² οι εργάτες ήταν το 30,7% του ενεργού ανδρικού πληθυσμού (45 - 54 ετών) αλλά «έδιναν το 1974 μόνο το 20,6% του συνόλου των φοιτητών».⁷⁸³

Διαπιστώνεται δηλαδή ότι: «Η ανώτερη κοινωνική τάξη έχει 2,5 φορές περισσότερες πιθανότητες να δει τα παιδιά της στο πανεπιστήμιο απ' ότι οι εργατικές και αγροτικές οικογένειες...η οικονομική δυσπραγία μιας οικογένειας, το μορφωτικό της επίπεδο, οι κοινωνικά καθορισμένες φιλοδοξίες της επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τη σχολική επιτυχία των παιδιών της». Με άλλα λόγια «η ισότητα ευκαιριών δεν σημαίνει ταυτότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση».⁷⁸⁴

Για την ποιότητα της εκπαίδευσης το 1975 ο Δ. Κυριαζής επισημαίνει ότι: «οι γνώσεις που απέκτησαν για την αντίστοιχη ειδικότητα, τόσο από άποψη είδους όσο και από άποψη ποιότητας, δεν ικανοποιούν...».⁷⁸⁵

Επίσης τέλος της δεκαετίας του '70 η έκθεση Μπλανσάρ περιγράφει την κατάσταση της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα ως καθυστερημένη συγκριτικά με τις άλλες βιομηχανικές χώρες.⁷⁸⁶

Το 1982 η έρευνα του Σ. Καραγιώργα κ. αλ. - με στοιχεία των ΕΟΠ 1981/82 - έδειξε μια συντριπτική πλειοψηφία ίση με 92,6%, των μελών των φτωχών νοικοκυριών από 13 ετών και άνω, να έχουν μόνο απολυτήριο δημοτικού ή να μην έχουν ολοκληρώσει την στοιχειώδη εξάχρονη εκπαίδευση. Για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση το ποσοστό είναι χαμηλό, ίσο με 6,5% ενώ για την Τριτοβάθμια είναι

⁷⁸¹ Στ. Μπαμπανάση οπ. π. ιδ. σ. και όπως παραπ. στην Απογραφή πληθυσμού - κατοικιών της 19^{ης} Μαρτίου 1961. Δειγματοληπτική επεξεργασία. Τ. ΙΙΙ, Απασχόλησις Αθήναι 1962.

⁷⁸² Σ. Καραγιώργα κ. αλ., 1990 Τόμος Β' σ. 380.

⁷⁸³ Στ. Μπαμπανάση οπ. π. σ. 141.

⁷⁸⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στο άρθρο του Γ. Μητραλιά «Η κοινωνική προέλευση φραγμός στην εκπαίδευση» Οικονομικός Ταχυδρόμος, 14-12-1978.

⁷⁸⁵ Οπ. π. σ. 135 και οπ. παραπ.: ΣΕΒ «Το βιομηχανικό συνέδριο 1975», Αθήναι 1975 σ. 76.

⁷⁸⁶ Οπ. π. σελ. 135 - 136 και οπ. παραπ. στην «Ελευθεροτυπία» 4/11/1978.

μόλις 0,9%. Αυτό σημαίνει ότι ούτε το απολυτήριο λυκείου ή και το πτυχίο ακόμα από μόνα τους δεν στάθηκαν ικανά να βγάλουν αυτά τα άτομα απ' την φτώχεια.⁷⁸⁷

Το **1981** οι αγράμματοι στο σύνολο του πληθυσμού υπολογίζονται σε 13%.⁷⁸⁸

Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής υπηρεσίας από την τελευταία απογραφή του πληθυσμού το **1991** το 6,83% του Ελληνικού πληθυσμού είναι αναλφάβητοι (περίπου 680.000 Έλληνες). Υπεύθυνοι παράγοντες θεωρούνται: το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας, οι κακές συνθήκες διαβίωσης, η χωροταξική κατανομή των σχολείων, η ελλιπής κατάρτιση των εκπαιδευτικών κ. αλ.⁷⁸⁹

Επίσης σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του ΕΚΚΕ (**1998**), οι μαθητές λυκείου εκφράστηκαν ως εξής για το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας: «είναι άθλιο και ανοργάνωτο, αλλάζει συνεχώς και τους δημιουργεί σύγχυση».⁷⁹⁰

Αυτό που διαπιστώθηκε για την χώρα μας είναι ότι: «τις υψηλότερες πιθανότητες πρόσβασης στα ΑΕΙ, εμφανίζουν τα παιδιά με πατέρα υπάλληλο γραφείου και ακολουθεί η περίπτωση των παιδιών με πατέρα επιστήμονα ή ελεύθερο επαγγελματία και η περίπτωση των παιδιών με πατέρα έμπορο ή πωλητή.

Με τιμές κοντά και λίγο πάνω από την μονάδα (την τιμή της μονάδας λαμβάνει η ομάδα των γεωργών, κτηνοτρόφων κτλ.....), εμφανίζεται η περίπτωση των φοιτητών με πατέρα εργατοτεχνίτη και η περίπτωση των φοιτητών με πατέρα απασχολούμενο στην παροχή υπηρεσιών. Αντιθέτως σε δυσμενέστερη θέση και με τιμές κάτω από την μονάδα, εμφανίζονται οι φοιτητές με πατέρα συνταξιούχο ή εκτός εργατικού δυναμικού (Πηγή Χρυσάκης 1996)».⁷⁹¹

ii) Η σχέση της φτώχειας με την εκπαίδευση και την «επιλογή» επαγγέλματος.

⁷⁸⁷ Σ. Καραγιωργα κ. αλ. οπ. π. σ. 373.

⁷⁸⁸ Οπ. π. σ. 380.

⁷⁸⁹ Βλ. σχ. «Το Βήμα», 6-9-1998, σ. Α48.

⁷⁹⁰ Βλ. σχ. «Η Καθημερινή» 31/1/1999 σ. 21. Πάντως - σύμφωνα πάντα με την έρευνα του ΕΚΚΕ - οι νέοι θεωρούν την μόρφωση «κλειδί για την επιτυχία» και την κατατάσσουν σε πρώτη αξία σήμερα με ποσοστό 52%.

⁷⁹¹ Βλ. κείμενο Δ. Μπαλούρδου, Σ. Σούλη, Μ. Χρυσάκη στο «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σ. 660.

Είναι γεγονός ότι οι φτωχοί χαρακτηρίζονται σε μεγάλο βαθμό από χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.⁷⁹²

Οι μελέτες έδειξαν ότι μεταξύ φτώχειας και εκπαίδευσης υπάρχει μία «αμφίδρομη αιτιατική σχέση».⁷⁹³ Το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο εμφανίζεται ως κλασικός φτωχογόνος παράγοντας ενώ παράλληλα αποτελεί και συνεπεία της φτώχειας.⁷⁹⁴

Αυτό σημαίνει ότι κάποιος με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο έχει μεγάλες πιθανότητες να περιέλθει σε κατάσταση φτώχειας αλλά μπορεί ή ύπαρξη του χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου του να οφείλεται στο γεγονός ότι είναι φτωχός.

Η συντριπτική πλειοψηφία των αρχηγών των φτωχών νοικοκυριών χαρακτηρίζονται από χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.

Όπως μπορούμε να δούμε στον **ΠΙΝΑΚΑ 1.5.** (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) και παρόλο που η μέθοδος μέτρησης των ορίων φτώχειας που χρησιμοποιήθηκε για τον διαχωρισμό των νοικοκυριών είναι διαφορετική, τα ποσοστά δεν έχουν μεγάλη διαφοροποίηση, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των αρχηγών των φτωχών νοικοκυριών (80%) δεν έχουν τελειώσει το Δημοτικό ή έχουν τελειώσει μόνο αυτό.⁷⁹⁵

Το γεγονός αυτό μας παρέχει σοβαρές ενδείξεις ότι το χαμηλό εκπαιδευτικό τους επίπεδο στάθηκε εμπόδιο στην ανεύρεση ενός προσοδοφόρου επαγγέλματος.⁷⁹⁶ Ιδιαίτερα σήμερα, την εποχή των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων και την αυξημένη ζήτησης για υπερεξειδίκευση,⁷⁹⁷ πόσες ευκαιρίες για απασχόληση μπορεί να έχει ένα άτομο με μόνο εφόδιο ένα απολυτήριο δημοτικού; Αν φυσικά διαθέτει έστω και αυτό.

⁷⁹² Όλες οι έρευνες για την φτώχεια καταλήγουν σ' αυτό το συμπέρασμα, βλ. σχ. αν.

⁷⁹³ Οπ. π. ιδ. σ. επ. β. «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα», Τόμος Α' 1996, σ.

111

⁷⁹⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Sarpellon, 1980. Επ. β. «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. ιδ. σ.

⁷⁹⁵ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού οπ. π. σ. 112. Πίνακας 1. Επ. βλ. σχ. κείμενο Δ. Μπαλούρδος, Σ. Σούλης, Μ. Χρυσάκης στο «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1988, σ. 666.

⁷⁹⁶ Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 72.

⁷⁹⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον ΤΖΕΚΙΝΗ, 1984.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Έχει διαπιστωθεί ότι οι φτωχοί και δη αυτοί με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο απασχολούνται σε εργασίες που χαρακτηρίζονται από χαμηλή αμοιβή, ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας, περιοδικότητα και εργασιακή ανασφάλεια.⁷⁹⁸ Οι άσχημες συνθήκες εργασίας, τους καθιστούν ευάλωτους στις ασθένειες.⁷⁹⁹ Έτσι αρρωσταίνουν πιο συχνά για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα με αποτέλεσμα πολλές φορές να χάνουν την εργασία τους την οποία πολύ δύσκολα μπορούν να αντικαταστήσουν με άλλη.⁸⁰⁰ Δημιουργείται δηλαδή ένας «κύκλος σωρευτικής αιτιότητας»,⁸⁰¹ απ' τον οποίο τα φτωχά άτομα είναι δύσκολο να «δραπετεύσουν», όπως δείχνει το **Σχήμα 1.1**. (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)

Όμως και η φτώχεια επιδρά στη δημιουργία χαμηλού εκπαιδευτικού επιπέδου. Τα μέλη των φτωχών νοικοκυριών χαρακτηρίζονται επίσης από χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.⁸⁰²

Μέσα από έρευνες προκύπτει το συμπέρασμα ότι στη χώρα μας «..... όπως και παντού αλλού, οι «εξοστρακισμένοι» του εκπαιδευτικού συστήματος είναι κυρίως παιδιά φτωχών οικογενειών,⁸⁰³ ότι οι διαπιστωμένες άνισες ευκαιρίες πρόσβασης και επιτυχίας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι παρά η κορυφή του παγόβουνου της επιτελούμενης κοινωνικής επιλογής σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό φάσμα.⁸⁰⁴

Διαπιστώθηκε επίσης ότι παρά την θεσμοθετημένη «υποχρέωση για στοιχειώδη εκπαίδευση και παρά την εντυπωσιακή πράγματι αύξηση του μαθητικού και σπουδαστικού δυναμικού, που μειώνεται κατά την μεταπολεμική περίοδο στη χώρα μας, η κοινωνική επιλεκτικότητα του εκπαιδευτικού συστήματος εμφανίζεται να επιμένει διαχρονικά....».⁸⁰⁵

Πώς όμως αναπαράγεται το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο από γενιά σε γενιά;

⁷⁹⁸ Κ. Κασιμάτη οπ. π. ιδ. σ. και οπ. η ίδια παραπ. στον JAVRANKEN, 1984.

⁷⁹⁹ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στους: URBAN, JANLERT, 1985.

⁸⁰⁰ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στους: LAURENCE, SNEDEN, 1970.

⁸⁰¹ Οπ. π. σ. 73.

⁸⁰² Βλ. αν. έρευνα Σ. Καράγιωργα 1981/82.

⁸⁰³ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 114 και οπ. ο ιδ. παραπ. στη Φραγκουδάκη, 1985 σ. 151.

⁸⁰⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στους: Ψαρόπουλος, Καζαμιάς, 1985.

⁸⁰⁵ Βλ. οπ. π. σελ. 114 - 115.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Τα παιδιά των φτωχών οικογενειών εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο. Είτε διότι αναγκάζονται να το κάνουν για να βοηθήσουν τις οικογένειές τους,⁸⁰⁶ είτε μετά από μια σχολική αποτυχία.⁸⁰⁷ Έπειτα από μια σχολική αποτυχία το παιδί μιας φτωχής οικογένειας σπάνια επιστρέφει στο σχολείο του και αυτό συμβαίνει διότι «...τα φτωχά νοικοκυριά δεν φαίνεται να έχουν την δυνατότητα εφαρμογής κατάλληλων στρατηγικών για να απαλύνουν και σε τελευταία ανάλυση να ανατρέψουν τις επιπτώσεις της σχολικής αποτυχίας των παιδιών τους, όπως αντίθετα συμβαίνει στην περίπτωση των μη - φτωχών νοικοκυριών. Η αδυναμία αυτή των φτωχών νοικοκυριών, προφανώς για λόγους οικονομικής ανέχειας, έχει σαν αποτέλεσμα η χαμηλή επίδοση και η σχολική αποτυχία των παιδιών τους να δρα σωρευτικά, συντηρώντας έτσι το φαύλο κύκλο της κοινωνικής αποστέρησης και της φτώχειας».⁸⁰⁸

Η θέσπιση της αύξησης της υποχρεωτική εκπαίδευσης - από εξάχρονη σε εννιάχρονη - δεν βοήθησε τα φτωχά παιδιά να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική στοιχειώδη εκπαίδευσή τους, εφόσον κάθε επιπλέον χρόνος στο σχολείο, για την φτωχή οικογένεια σημαίνει πρόσθετο κόστος το οποίο δεν μπορεί να καλύψει.

Αυτός είναι και ο λόγος όπου μονόπλευρα μέτρα αύξησης του χρόνου εκπαίδευσης δεν μπορούν να «βγάλουν» το άτομο από την φτώχεια.⁸⁰⁹

Αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ότι τα φτωχά παιδιά αναζητούν πολύ νωρίς εργασία, σε ηλικίες πολύ μικρές, «απαγορευτικές», και έτσι γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους εργοδότες τους, εφόσον εργάζονται περισσότερες ώρες αλλά αμείβονται λιγότερο, και λόγω της μικρής τους ηλικίας δεν έχουν συνδικαλιστική προστασία και ασφαλιστική κάλυψη.⁸¹⁰ Επιπλέον η πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου δεν τους επιτρέπει την εξειδίκευση σε οποιοδήποτε

⁸⁰⁶ Οπ. π. σελ. 114 - 115.

⁸⁰⁷ Κ. Κασιμάτη οπ. π. σελ. 73.

⁸⁰⁸ «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού....» οπ. π. σ. 118.

⁸⁰⁹ Κ. Κασιμάτη οπ. π. σ. 74 και στο ίδιο Η. Bartoli σ. 59, επ. βλ. «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού....» οπ. π. σ. 121.

⁸¹⁰ Κ. Κασιμάτη οπ. π. σ. 74 και οπ. παραπ. στον Javruken 1984. Επίσης όπως αναφ. ότι εισέρχονται στην αγορά εργασίας σε ηλικίες που ο νόμος απαγορεύει. Κάτω των 16 ετών δεν δικαιούνται επιδόματα ανεργίας ή ασθενείας έτσι όταν αρρωσταίνουν και δεν μπορούν να δουλέψουν αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

επάγγελμα, η οποία απαιτεί τουλάχιστον απολυτήριο δημοτικού ή Γυμνασίου.⁸¹¹ Έτσι απασχολούνται σε επαγγέλματα ανθυγιεινά κυρίως χειρωνακτικά με μικρές αμοιβές, έντονη επαγγελματική αστάθεια και χωρίς προοπτική για επαγγελματική ανέλιξη.⁸¹²

Επομένως «η εισοδηματική τους κατάσταση επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο και ο κύκλος της σωρευτικής αιτιότητας ξαναρχίζει παίρνοντας τη μορφή σπείρας που κινείται προς τα κάτω»,⁸¹³ οδηγεί δηλαδή σε μεγαλύτερη φτώχεια, όπως δείχνει το **Σχήμα 1.2.** (Βλ. την μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)

Η σχέση της εκπαίδευσης με την φτώχεια είναι μια σχέση «πολύπλοκη» και «..... εντάσσεται σ' ένα σύνολο ευρύτερων αιτιατών διεργασιών μέσα στα πλαίσια των οποίων η αλυσίδα των συγκυριών παίρνει τη θέση των μονοδιάστατων αιτιατών παραγόντων».⁸¹⁴

Οι έρευνες έδειξαν ότι στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων επιδρούν πολλοί παράγοντες όπως είναι το φύλο των παιδιών, το επάγγελμα και το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού, η κοινωνικοοικονομική κατάσταση του νοικοκυριού καθώς και ο βαθμός αστικότητας του τόπου διαμονής.⁸¹⁵

Συγκεκριμένα: α) Στα νοικοκυριά των φτωχών, εκείνα τα παιδιά που εγκαταλείπουν πρώτα το σχολείο είναι τα αγόρια, προφανώς για να ενισχύουν το οικογενειακό εισόδημα. Αντίθετα στα μη - φτωχά νοικοκυριά τ' αγόρια ενθαρρύνονται να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, περισσότερο από τα κορίτσια.⁸¹⁶

β) Σχετικά με την «εκπαιδευτική διαγενεακή κινητικότητα» διαπιστώθηκε ότι τα φτωχά παιδιά εμφανίζουν μεγαλύτερη εκπαιδευτική στασιμότητα απ' ότι τα μη φτωχά, με αποτέλεσμα τα πρώτα να «κληρονομούν» σε μεγαλύτερο βαθμό το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονιών τους το οποίο είναι πολύ χαμηλό και φτάνει μόλις το 50% του μέσου εκπαιδευτικού επιπέδου των μη φτωχών. Όλες οι

⁸¹¹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁸¹² Οπ. π. σ. 74 και οπ. παραπ. στον Fitzgerald, 1976: Η κινητικότητα που εμφανίζουν είναι οριζόντια.

⁸¹³ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Sarpellon, 1984.

⁸¹⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁸¹⁵ «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 115, επ. βλ. κείμενο H. Bartoli απ' τον φάκελλο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 59.

⁸¹⁶ Οπ. π. σελ. 117 - 118.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες των φτωχών νοικοκυριών εμφανίζουν ποσοστά μεγαλύτερα του μέσου όρου όσον αφορά την μη αποφοίτηση από το δημοτικό.⁸¹⁷

Για την επαγγελματική διαγενεακή κινητικότητα διαπιστώθηκε ότι τα ποσοστά μεταξύ φτωχών και μη φτωχών δεν διαφέρουν σημαντικά.⁸¹⁸ Όμως για τα μεν πρώτα αφορά μετακινήσεις από γεωργικά σε μη γεωργικά επαγγέλματα κατά προτίμηση εργοτεχνικής φύσης ενώ για τα δεύτερα αφορά μετακινήσεις απ' όλες γενικά τις επαγγελματικές κατηγορίες προς επαγγέλματα με αυξημένο κοινωνικοοικονομικό γόητρο.⁸¹⁹

γ) Η κοινωνικοοικονομική κατάρτιση του νοικοκυριού και γενικά το οικογενειακό περιβάλλον επιδρά άμεσα στην εκπαιδευτική εξέλιξη του παιδιού. Εδώ παρατηρούμε ότι τα μεν φτωχά νοικοκυριά καταναλώνουν λιγότερα για την εκπαίδευση των παιδιών τους κατά 5 περίπου φορές, διότι γι' αυτά προέχουν άλλες ανάγκες και φυσικά το ποσοστό μη αποφοίτησης από το δημοτικό είναι υψηλό ενώ αντίθετα στα μη - φτωχά νοικοκυριά υπάρχει θετική πορεία της εκπαίδευσης των παιδιών τους.⁸²⁰

«Αυτό που έχει σημασία να σημειώσουμε είναι ότι είτε από έλλειψη Παιδείας, είτε από έλλειψη ευκαιριών, πολιτιστικής κληρονομιάς ή και για λόγους προσαρμογής στην κατάσταση φτώχειας τους, οι γονείς των φτωχών οικογενειών δεν παρέχουν γενικά στα παιδιά τους το υπόδειγμα ή τα κίνητρα που χρειάζονται για να αναπτυχθούν πνευματικά. Δεν υπάρχει αντιπροσωπευτικό ή τυπικό παιδί, υπάρχουν μόνο παιδιά που ανήκουν σε έναν οικογενειακό χώρο που χαρακτηρίζεται από μια γλώσσα, από ένα τύπο πολιτιστικών συναλλαγών, από την διαθεσιμότητα της μητέρας κτλ. Οι αξίες, τα υποδείγματα, που δέχεται το παιδί σ' έναν εύπορο χώρο, δεν έχουν καμιά, ή πολύ μικρή σχέση με αυτά που δέχεται το παιδί, σε ένα φτωχό

⁸¹⁷ «Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα», Τόμος Β' 1990, σ. 463, πρόκειται για αποτελέσματα από την έρευνα του Σ. Καραγιώργα κ. αλ. με βάση τα στοιχεία του ΕΟΠ 1981/82 επ. βλ. σχ. «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού...» οπ. π. σελ. 116 - 117.

⁸¹⁸ Συγκεκριμένα για τα παιδιά από φτωχά νοικοκυριά το ποσοστό ανοδικής επαγγελματικής κινητικότητας είναι 32% ενώ το αντίστοιχο για τα παιδιά των μη - φτωχών νοικοκυριών είναι 37%. Απ' την έρευνα του Σ. Καραγιώργα οπ. π. σ. 116 - 117.

⁸¹⁹ Οπ. π. σ. 464, επ. ο H. Bartoli οπ. π. σ. 56 υποστηρίζει: «Η κοινωνικο - επαγγελματική κατηγορία θεωρείται σημαντικότερη γιατί η αναπαραγωγή της υποδηλώνει το περιβάλλον προέλευσης που διατηρείται από την μία γενιά στην άλλη».

περιβάλλον. Από αυτή την άποψη το σχολείο επικυρώνει και επισημοποιεί μια κοινωνική επιλογή που έχει ήδη αρχίσει από την οικογένεια».⁸²¹

δ) «Διαπιστώθηκε ότι οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες που χαρακτηρίζουν τις διάφορες περιοχές της χώρας επιδρούν στη διακύμανση της συχνότητας εμφάνισης μη αποφοίτων δημοτικού μεταξύ των παιδιών τόσο των φτωχών όσο και των μη - φτωχών νοικοκυριών».⁸²²

Συγκεκριμένα στις αγροτικές και ημιαστικές περιοχές διαπιστώθηκε έντονο το φαινόμενο της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και για τα παιδιά φτωχών οικογενειών όσο και μη - φτωχών οικογενειών.⁸²³

Στις αστικές περιοχές όπου οι ευκαιρίες πρόσβασης στην εκπαίδευση είναι μεγαλύτερες, δεν φαίνεται να ευνόησαν τα παιδιά των φτωχών οικογενειών που εγκαταλείπουν πιο εύκολα το σχολείο από εκείνα των μη - φτωχών.⁸²⁴

Συμπερασματικά, η φτώχεια και η εκπαίδευση, όπως επισημάναμε στην αρχή, συνδέονται με μια «αμφίδρομη αιτιακή σχέση». Φτώχεια σημαίνει ανισότητες στην εκπαίδευση και ανισότητες στην εκπαίδευση σημαίνει σχεδόν πάντα φτώχεια!⁸²⁵ Οι πολιτικές αύξησης χρόνων εκπαίδευσης όχι μόνο δεν αποδίδουν - γιατί είναι μονόπλευρες πολιτικές - αλλά μπορούν να οδηγήσουν και σε αναπαραγωγή των ανισοτήτων.⁸²⁶ Όμως «είναι πολύ πιθανό ότι πολιτικές μείωσης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων μπορούν να συνεισφέρουν ουσιαστικά στη μείωση της συνολικής ανισότητας και φτώχειας».⁸²⁷ Πάντως **«το σχολείο δεν μπορεί να είναι παράγοντας ισότητας σε μια κοινωνία που δεν υπάρχει ισότητα»**.⁸²⁸

⁸²⁰ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού....» οπ. π. σελ. 117 - 118.

⁸²¹ Βλ. κείμενο H. Bartoli στο φυλλάδιο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη οπ. π. σ. 59.

⁸²² «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού....» οπ. π. σ. 115.

⁸²³ Οπ. π. σ. 116.

⁸²⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁸²⁵ Βλ. Θ. Μητράκος, Γ. Πανοπούλου, Π. Τσακλόγλου 1997, σ. 10: «Οι εκπαιδευτικές ανισότητες φαίνεται να είναι στενά συνδεδεμένες με τις οικονομικές ανισότητες».

⁸²⁶ Κ. Κασιμάτη οπ. π. σ. 74. Επ. βλ. σχ. Την θεωρία των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, άρθρο Αν. Φέτση 1990 σ. 21.

⁸²⁷ Βλ. εισήγηση Μητράκου Θ., Πανοπούλου Γ., Τσακλόγλου Π., 1997 σ. 7.

⁸²⁸ H. Bartoli οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στον R. Bondon «L' inegalite des chances, la mobilite sociale dans le societes industrielles» Colin, 1973. Βλ. επ. το κείμενο του Μπαλούρδο, Σ. Σούλη, Μ. Χρυσάκη στο «Εισοδηματικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σ. 670 όπως αναφ.: «...σημειώνεται ότι οι φτωχοί ακόμη και όταν διαθέτουν το ίδιο εκπαιδευτικό επίπεδο με τους μη - φτωχούς, έχουν να αντιμετωπίσουν και το πρόβλημα των μη αξιοκρατικών εξωεκπαιδευτικών ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

3.- Συγκριτική ανάλυση ορισμένων στοιχείων της χώρας μας μ' άλλες χώρες.

Φτώχεια υπάρχει σ' όλο τον κόσμο, δεν έχει όμως την ίδια έκταση και ένταση και μορφή σ' όλες τις χώρες.⁸²⁹ Γι' αυτό τον λόγο οι συγκρίσεις πρέπει να γίνονται μεταξύ χωρών με παρόμοιες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες (επίπεδο ανάπτυξης). Έτσι οι σύγκριση της χώρας μας θα γίνει με χώρες αναπτυγμένες και κυρίως με τις χώρες - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Θα πρέπει να επισημάνουμε επίσης ότι η «αξιοπιστία» της συγκριτικής ανάλυσης πρέπει να είναι περιορισμένη αφ' ενός διότι κάθε χώρα έχει τις ιδιαιτερότητές της και αφετέρου διότι οι μέθοδοι επεξεργασίας των στοιχείων καθώς και η συλλογή τους διαφέρουν από χώρα σε χώρα.

«Η Ελλάδα, σαν χώρα με μεσαίο επίπεδο ανάπτυξης,⁸³⁰ κατέχει και στον τομέα της φτώχειας μια ενδιάμεση θέση. Οι διαστάσεις της φτώχειας του πληθυσμού της είναι μικρότερες απ' αυτές των χωρών του τρίτου κόσμου, αλλά μεγαλύτερες απ' αυτές των προηγμένων χωρών».⁸³¹

α) Ποσοστά φτώχειας

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1 - ΠΟΣΟΣΤΑ ΦΤΩΧΕΙΑΣ (%)

ΧΩΡΑ	1973 - 79	1980	1985	ΠΕΡΙΟΔΟΣ			
				τέλος δεκα- ετίας '80 (α)	τέλος δεκα- ετίας '80 CE (β)	τέλος δεκα- ετίας '80 CI	Αρχές δεκα- ετίας '90
Σύνολο	1974 : 10	14,1	14,4	13,9	----	----	
Ε.Ε.							
Βέλγιο	1976 : 6,6	6,3	5,2	7,2	7,4	----	
Γαλλία	1975 : 14,8	18	14,8	17,5	14,7	14,4	10 & άνω
Δανία	1977 : 13	8	8	14,7	3,9	8,8	9
Ελλάδα	1974 : 26,4	1981/82	17,4	24	18,7	17,3	

μηχανισμών του κοινωνικού συστήματος, σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ότι οι μη φτωχοί. Στην πράξη δεν έχουν τις ίδιες ευκαιρίες για επαγγελματική αποκατάσταση και εξέλιξη.....» (Η έμφαση εντός των εισαγωγικών είναι δική μου)

⁸²⁹ Βλ. ενδεικτικά Στ. Μπαμπανάση 1981, σ. 141 επ. βλ. αν στην «Ιστορική αναδρομή» όπου αναφέρονται οι διαφορές μεταξύ αναπτυγμένων και υπανάπτυκτων χωρών.

⁸³⁰ Πρβλ. με Σ. Καραγιωργα, Κ. Κασιμάτη, Ν. Πανταζίδης 1988, σ. 114.

⁸³¹ Στ. Μπαμπανάση οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. αν (Η έμφαση εντός των εισαγωγικών είναι δική μου). ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

		20,5					
Ιρλανδία	1973 : 23,1	18,5	17,4	22	15,7	16,9	24
Ιταλία	1978 : 21,8	12	4,7	11,7	21,1	13	21
Λουξεμβο ύργο	1978 : 14,6	-----	-----	7,9	11,1	5,7	10 & άνω
Μεγ.	1975 : 6,3	14,1	18,9	12	14,8	19	22
Βρετανία							
Ολλανδία	1979 : 4,8	6,9	7,9	7,4	4,8	7,1	
Φινλανδία	-----	-----	1986 : 5,9	6	-----	-----	
Πορτογαλία	-----	31,4	31,7	28	24,5	17,2	
Γερμανία	1973 : 6,6	10,3	9,2	8,5	10,9	10,6	29
Ισπανία	-----	20,3	17,8	20	16,9	13,7	
Η.Π.Α	-----	-----	-----	-----	-----	-----	14,2
Νορβηγία	-----	-----	-----	5	-----	-----	-----
Σουηδία	-----	-----	-----	6	-----	-----	-----

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: - **1970 - 1979:** Όριο φτώχειας το 50% του μέσου ετήσιου εισοδήματος.

- **1980:** Σύμφωνα με τα στοιχεία της EUROSTAT, όριο φτώχειας: το 50% του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος.

- **1981/82:** Για την Ελλάδα το 55% της μέσης κατανάλωσης. Το 20,5 είναι το ποσοστό των νοικοκυριών, το αντίστοιχο του πληθυσμού ήταν το 22,41%.

- Τέλος δεκαετίας **1980** (α): όριο φτώχειας το 50% του μέσου εθνικού μισθού. Για την Φινλανδία άλλος τρόπος εκτίμησης, για την Σουηδία «αιτήσεις για παροχές βοήθειας», για την Νορβηγία κατ' εκτίμηση.

- Τέλος δεκαετίας **1980** (β): όπου CE: το 50% της μέσης ισοδύναμης καταναλωτικής δαπάνης, όπου CI: το 50% του μέσου ισοδύναμου τρέχοντος εισοδήματος. Όλα τα στοιχεία αναφέρονται στο τέλος της δεκαετίας του '80 (ΟΟΣΑ), εκτός από την Ελλάδα: ΕΟΠ 1987/88.

- Αρχές δεκαετίας **1990**. Για την Ελλάδα με βάση την CE = 28,97%, με βάση CI = 24,95%

ΠΗΓΕΣ: Σ. Καραγιώργα και άλ., Τόμος Α', 1990 ΕΚΚΕ.

- Σ. Καραγιώργα, Κ. Κασιμάτη, Ν. Πανταζίδης, 1788 ΕΚΚΕ.

- Χτούρης Σ., Αθήνα 1992 ειδ. ΠΡΑΞΙΣ.

- FRANCOIS - XAVIER MERRIEN 1996, ΑΘΗΝΑ εκδ. Κατάρτι.

- Κορρές Γ., Ρήγας Κ., Αθήνα 1997. Εισήγηση

- A. M. Michel. Le monde diplomatique, Ελληνική έκδοση του Maniere de voir, 1993 τεύχος 6.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Της γράφουσας.

Παρατηρώντας τον **Πίνακα 1.1.** βλέπουμε τα εξής:

Το **1974** το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών στις χώρες της ΕΟΚ ήταν 11,4% (περίπου 30 εκατομμύρια άτομα), ενώ στην Ελλάδα ήταν 25%.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΟΚ η Ελλάδα την περίοδο 1973 - 1977 ήταν η πιο φτωχή χώρα. Πλησιέστερα ποσοστά φτώχειας με την χώρα μας είχαν η Ιρλανδία και η Ιταλία (23,1 και 21,8 αντίστοιχα), ενώ αντίθετα άλλες χώρες όπως π.χ. το Βέλγιο και η Ολλανδία είχαν πολύ μικρότερα ποσοστά φτώχειας⁸³² (6,6 και 4,8 αντίστοιχα).

Το 1980 παρά την μείωση της φτώχειας που παρατηρείται στη χώρα μας - και τις αυξομειώσεις στις άλλες χώρες της Ευρώπης - το ποσοστό της φτώχειας ανέρχεται στο 20,5% ενώ ο αντίστοιχος μέσος όρος στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.) ήταν 14,1%. Η Ελλάδα ήταν και πάλι η πιο φτωχή χώρα της Ευρώπης εκτός από την Πορτογαλία (31,4%).⁸³³ Παρατηρούμε όμως ότι χώρες με παρόμοια ποσοστά φτώχειας με την χώρα μας την προηγούμενη δεκαετία, δηλαδή η Ιταλία και η Ιρλανδία, μείωσαν σημαντικά το ποσοστό των φτωχών τους.

Το 1985 σύμφωνα με τα στοιχεία της EUROSTAT, το ποσοστό φτώχειας της χώρας μας μειώνεται στο 17,4%, ενώ το συνολικό ποσοστό για την Ε.Ε. ήταν 14,4%.⁸³⁴

Το ποσοστό αυτό δεν πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό για την Ελλάδα, διότι το 1984 σε μελέτη για την περιοχή της Πρωτεύουσας το ποσοστό φτώχειας στον πληθυσμό ήταν 22,5%.⁸³⁵ Όμως και έτσι αν είναι, πάλι η χώρα μας βρίσκεται σε δυσμενή θέση. Έχει το ίδιο ποσοστό φτώχειας με την Ιρλανδία ενώ μεγαλύτερο ποσοστό φτώχειας παρουσιάζουν η Μ. Βρετανία (18,9%) και η Ισπανία (17,8) και η Πορτογαλία με 31,7%. Όμως από όλες τις άλλες χώρες η χώρα μας είναι η φτωχότερη.

Για το τέλος της δεκαετίας του 1980, τα αποτελέσματα είναι αντιφατικά. Σύμφωνα με τις μελέτες των Α. Γκανά, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση (1993), το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών ήταν 24,7%, βάση του 50% της μέσης κατανάλωσης, ενώ σύμφωνα πάντα με τους ίδιους - βάση ορισμού της ΕΟΚ (70% προσαυξημένο για κάθε ενήλικο άτομο) αυτό έφτανε το 25,2% των νοικοκυριών.

⁸³² Βλ. σχ. Σ. Καράγιωργα κ. αλ., τόμος Α', 1990 σελ. 17 - 19, επ. βλ. Χτούρης Σ., 1992 σ. 72.

⁸³³ Βλ. Χτούρης οπ. π. ιδ. σ. (Πηγή Eurostat).

⁸³⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁸³⁵ Βλ. σχ. αρθρ. Μπούζα Ν., σελ. 172, 175.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Για το τέλος της δεκαετίας του '80 ο Peter Abrahamson υπολογίζει ότι το ποσοστό φτώχειας για την Ελλάδα στο 24% με όριο φτώχειας το 50% του μέσου Εθνικού μισθού.⁸³⁶

Για το 1988 οι Μητράκος Θ., Πανοπούλου Γ., Τσακλόγλου Π. (1996) υπολογίζουν το ποσοστό φτώχειας σε 18,7% με όριο φτώχειας το 50% της μέσης κατανάλωσης (CE), ενώ με βάση το 50% του μέσου εισοδήματος (CI) υπολογίζουν ότι το ποσοστό φτώχειας στην χώρα μας ήταν 17,3%.

Η σύγκριση είναι δύσκολη οι μέθοδοι που εφαρμόζονται διαφορετικές. Διαπιστώνουμε ότι όποιο και να είναι το ακριβές ποσοστό για την χώρα μας η θέση της, σε σχέση με τις άλλες χώρες, είναι εξαιρετικά δυσμενής.

Από το 1990 η φτώχεια στην Ευρώπη αυξάνεται. Υπολογίζεται ότι το 1992, η Ευρώπη αριθμεί 40 εκατομμύρια φτωχούς,⁸³⁷ ενώ το 1993 οι φτωχοί φθάνουν τα 53 εκατομμύρια (περίπου 1 στους 7 Ευρωπαίους). Οι φτωχοί στην Γαλλία αποτελούν το 10% και άνω (περίπου 3 εκατομμύρια) το ίδιο συμβαίνει και στην Βρετανία, την Γερμανία, την Ιταλία και την Ιαπωνία. Σημειώνεται δηλαδή αύξηση της τάξεως του 40% σε σχέση με το 1975.⁸³⁸ Στις Η.Π.Α. το 1992 το ποσοστό των φτωχών ανέρχεται στο 14,2% του πληθυσμού.⁸³⁹ Στη χώρα μας η φτώχεια φτάνει το 1993/94 (στοιχεία ΕΟΠ), με όριο φτώχειας το 50% της μέσης κατανάλωσης, στις αστικές περιοχές το 28,97% ενώ με το όριο φτώχειας το 50% του τρέχοντος εισοδήματος το 24,95%.⁸⁴⁰ Σύμφωνα με τα Στατιστικά δελτία της EUROSTAT, «τα μεγαλύτερα ποσοστά για όσους ζουν κάτω από το όριο φτώχειας αντιστοιχούν στην Πορτογαλία (29%),

⁸³⁶ Βλ. κείμενο P. Abrahamson, «Η φτώχεια στη Σκανδιναβία» από το FRANCOIS - XAVIER MERRIEN, 1996 σ. 220.

⁸³⁷ Βλ. Γεωργιάδου Β., σ. 23 (παραπ. 25) επ. πρβλ. κείμενο Gr. Room στο φάκελλο σημειώσεων Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 63 αναφέρεται ότι το 1990 οι φτωχοί στην Ευρώπη ήταν 44 εκατομμύρια.

⁸³⁸ Βλ. αρθρ. «Η πλημμερίδα της ανισότητας», στο Le monde diplomatique, τεύχος 6^ο, 1993 σ. 9.

⁸³⁹ FR. - XAVIER MERRIEN, 1996 σ. 24. Σήμερα υπολογίζεται ότι 30 εκατομμύρια άνθρωποι υποφέρουν απ' την πείνα. Είναι κυρίως ηλικιωμένοι παιδιά και «μεροκαματιάρηδες», βλ. σχετ. μ' αυτό National Geographic, τεύχος 1^ο (Ελληνική έκδοση) σ. 118.

⁸⁴⁰ Μητράκος Θ., Πανοπούλου Γ., Τσακλόγλου Π. (1996). Δεν δίνονται στοιχεία για το σύνολο της χώρας αλλά το ποσοστό για όλη την Ελλάδα πρέπει να είναι γύρω στο 25% όπως αναφέρει η Anne - Marie Michel στο Le Monde diplomatique T-6 1993, σ.10: «Η αναλογία των ατόμων που ζούν κάτω από το κατώφλι της φτώχειας κυμαίνεται μεταξύ του ενός πέμπτου και του ενός τετάρτου του πληθυσμού στην Ελλάδα, την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Ελλάδα (24%), Βρετανία (23%) και Ιρλανδία (21%) και το μικρότερο στην Δανία (9%).⁸⁴¹

Το **1993**, το κατακεφαλήν ονομαστικό εισόδημα των Ελλήνων σε τιμές αγοράς (με βάση το 100 για την Ε.Ε.) ήταν μόλις 64 μονάδες, ενώ το **1996**, 68 μονάδες. Για το **1998** και **1999** οι προβλέψεις ήταν 69 και 70 μονάδες αντίστοιχα. Βάση αυτών των στοιχείων η χώρα μας κατατάσσεται ως φτωχότερη στην Ε.Ε. Δεδομένου ότι τα στοιχεία για τις άλλες χώρες έχουν ως εξής: Ισπανία: 80, Πορτογαλία: 73, Ιρλανδία: 103 (είναι αξιοθαύμαστη η πορεία της Ιρλανδίας που μέσα σε λίγα χρόνια ξεπέρασε τις 100 μονάδες της Ε.Ε.), Λουξεμβούργο: 164 (είναι οι πιο πλούσιοι), Δανία: 116, Βέλγιο: 113, Γερμανία: 109, Φιλανδία: 100 και άνω, Σουηδία: 97 και Μ. Βρετανία: 98 - 99 μονάδες.⁸⁴²

Συμπερασματικά, η χώρα μας έχει ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά φτώχειας στην Ευρώπη. Επίσης η φτώχεια στις χώρες της Ε.Ε. αυξάνεται με γοργούς ρυθμούς.⁸⁴³ Ενώ η διαφορά των ποσοστών της φτώχειας μεταξύ πλουσίων χωρών του Βορρά και φτωχών χωρών του Νότου είναι ιδιαίτερα αισθητή.⁸⁴⁴

β) Ανισότητα

Η οικονομική ανισότητα στην χώρα μας σύμφωνα με τον συντελεστή Gini, είναι αρκετά υψηλή και όπως ήδη έχουμε δει η φορολογία εισοδημάτων δεν την αμβλύνει, παρά ελάχιστα.⁸⁴⁵

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ GINI (τελευταία στήλη δείκτης Atkinson)

⁸⁴¹ Γ. Κορρές, Κ. Ρήγας 1996 σ. 8.

⁸⁴² Βλ. σχ. Εφημερίδα «Το Βήμα» 8/11/98 σ. Δ. 29.

⁸⁴³ Βλ. αν. Μεταξύ 1988 - 1989, 1,5 εκατ. Ευρωπαίοι έγιναν φτωχοί. Βλ. σχ. αρθρ. της Anne - Marre Michel οπ. π. σ. 10. Σήμερα η Ε.Ε. αριθμεί 55 εκατ. Φτωχούς, «Το Βήμα» 4 Οκτωβρίου 1998, σ. Δ. 29.

⁸⁴⁴ «Η φτώχεια αγίζει το 9,7% των οικογενειών του Βορρά και του Κέντρου, η αναλογία φθάνει το 26,3% στο Νότο» βλ. άρθρο Anne - Marre Michel οπ. π. ιδ. σ.

⁸⁴⁵ Σύμφωνα με τις φορολογικές δηλώσεις οικονομικού έτους 1998, το 20% των φορολογουμένων (585.000 άτομα) καταβάλουν το 75% του συνολικού φόρου εισοδήματος. Πρόκειται για τους μισθωτούς, υψηλόβαθμα στελέχη επιχειρήσεων, ελεύθερους επαγγελματίες, γιατρούς, δικηγόρους κτλ. Όμως η παραοικονομία που προσεγγίζει τα 15 τρις δρχ. - σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ το 67% του εισοδήματος στην χώρα μας δεν δηλώνεται - όπως είναι φυσικό μένει έξω από την φορολογία. Βλ. «Η Καθημερινή», 20/9/98 σ. 1.

Χώρα	Π.Φ. 1970 - 73	Μ.Φ. 1970 - 73	1974	1981/82	Π.Φ. 1984	Μ.Φ. 1984	Τέλος της δεκαετίας του '80	Atkinson (e = 0,5)
Βέλγιο	-----	-----					0,235	0,049
Γαλλία	0,416	0,414					0,296	0,077
Γερμανία	0,396	0,383					0,250	0,052
Ελλάδα	-----	-----	0,3074	0,2476	π. πρ 0,355	π. πρ 0,332	0,336	0,095
Ιρλανδία	-----	-----					0,330	0,095
Ισπανία	-----	0,355					-----	0,093
Ιταλία	-----	0,398					0,310	---
Λουξε- μβούργο	-----	-----					0,238	0,080
Μεγ. Βρετανία	0,344	0,354					0,304	0,046
Ολλανδία	0,385	0,354					0,268	0,082
Αυστραλία	0,313	0,312						-----
Η.Π.Α	0,404	0,381						
Ιαπωνία	0,335	0,316						
Καναδάς	0,382	0,354						
Νορβηγία	0,354	0,307						
Σουηδία	0,346	0,302						

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Για το τέλος της δεκαετίας του '80 οι εκτιμήσεις για όλες της χώρες εκτός της Ελλάδος προέρχονται από μελέτη του ΟΟΣΑ. Για την Ελλάδα οι εκτιμήσεις προέρχονται από την μελέτη των στοιχείων της ΕΟΠ 1987/88. Θ. Μητράκος κ. αλ. (1997). όπου Π.Φ.: Πρίν την φορολογία

- όπου Π.Φ.: Πριν την φορολογία
- όπου Μ. Φ.: Μετά την φορολογία
- όπου Π. Πρ.: Περιοχή Πρωτευούσης.

ΠΗΓΕΣ: Σ. Καράγιωργα κ. αλ., τόμος Α', 1990 σ. 109.

Σ. Καράγιωργα, Κ. Κασιμάτη, Ν. Πανταζίδης, 1988, σ. 87.

Θ. Μητράκος, Γ. Πανοπούλου, Π. Τσακλόγλου 1997 εισήγηση, σ. 9 και 16.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Της γράφουσας.

----- . -----

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1.2., η ανισότητα στην χώρα μας - σύμφωνα πάντα με τον συντελεστή Gini - το 1974 ήταν 0,3074,⁸⁴⁶ σε σχέση με τις άλλες χώρες για τα έτη 1970 - 1973, η χώρα μας βρίσκεται σε μια μέση κατάσταση εφόσον πιο μικρή ανισότητα παρουσιάζει (μετά την φορολογία) μόνο η Σουηδία (0,302).

⁸⁴⁶ Σ. Καράγιωργα κ. αλ. τόμος Α', 1990 σ. 109. Δεν αναφέρεται αν ο δείκτης Gini έχει τιμή πριν ή μετά την φορολογία. Όμως δεδομένου ότι στη χώρα μας η διαφορά στην τιμή του είναι ελάχιστη μετά την φορολογία η σύγκριση γίνεται με τις άλλες χώρες σε τιμές Gini μετά την φορολογία.
ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTÉ A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η Νορβηγία παρουσιάζει την ίδια ανισότητα ενώ οι υπόλοιπες χώρες ακολουθούν με μικρές διαφορές εκτός από την Γαλλία, την Γερμανία, την Ιταλία και τις Η.Π.Α. (0,414, 0,383, 0,398, 0,381 αντίστοιχα) που παρουσιάζουν μεγαλύτερη ανισότητα με κάποια αισθητή διαφορά απ' την χώρα μας.⁸⁴⁷

Το 1981/82 παρουσιάζεται μείωση της ανισότητας για την Ελλάδα, αλλά δυστυχώς δεν υπάρχουν στοιχεία για τις άλλες χώρες για να γίνει σύγκριση.⁸⁴⁸ Το 1984 η ανισότητα παρουσιάζεται πιο αυξημένη,⁸⁴⁹ ενώ στον τέλος της δεκαετίας του '80, η Ελλάδα κατέχει την πρώτη θέση ανάμεσα στις χώρες της Ε.Ε. στην ανισότητα.⁸⁵⁰ Όμως επειδή ο ορισμός του εισοδήματος που χρησιμοποιείται για την μέτρηση του συντελεστή ανισότητας «...δεν συμπεριλαμβάνει μη χρηματικά εισοδήματα (τεκμαρτά εισοδήματα, παροχές σε είδος, τεκμαρτά ενοίκια κτλ.) σε ένα βαθμό υπερεκτιμά τους δείκτες ανισότητας της Ελλάδας σε σχέση με τις περισσότερες απ' τις υπόλοιπες χώρες. Πράγματι, τα μη χρηματικά εισοδήματα αποτελούν σχετικά υψηλό ποσοστό του συνολικού εισοδήματος των νοικοκυριών της χώρας μας σε σύγκριση με αυτές τις χώρες και επιπλέον έχουν μεγαλύτερη βαρύτητα στο εισόδημα των φτωχότερων στρωμάτων του πληθυσμού (ιδίως η κατανάλωση ίδιας παραγωγής). Επομένως αν η σύγκριση γινόταν σε όρους συνολικού εισοδήματος (πραγματικού και τεκμαρτού), ενδεχομένως η θέση της χώρας μας να μην εμφανιζόταν τόσο δυσμενής».⁸⁵¹

γ) Κόστος διαβίωσης

Η Ελλάδα δεν είναι μόνο φτωχή χώρα αλλά και φθηνή. Σύμφωνα με την Eurostat το κόστος διαβίωσης (με βάση το 100 για την Ε.Ε.) το 1996 για την Ελλάδα ήταν 87 μονάδες, η πιο φθηνή μετά την Πορτογαλία.⁸⁵²

⁸⁴⁷ Σ. Καράγιωργα, Κ. Κασιμάτη, Ν. Πανταζίδης 1988, σ. 87.

⁸⁴⁸ Σ. Καράγιωργα κ. αλ. 1990 οπ. π. ιδ. σ.

⁸⁴⁹ Σ. Καράγιωργα, Κ. Κασιμάτη, Ν. Πανταζίδης, οπ. π. ιδ. σ. Πρόκειται για τιμές στην περιοχή της Πρωτεύουσας.

⁸⁵⁰ Θ. Μητράκος, Γ. Πανοπούλου, Π. Τσακλόγλου 1997 σ. 9 και 16. Η χώρα μας βρίσκεται στη πρώτη θέση σχετικά με την ανισότητα με βάση τους δύο δείκτες: Gini & Atkinson (βλ. πίνακας 1.2.).

⁸⁵¹ Οπ. π. σ. 9.

⁸⁵² Eurostat '97 βλ. π.κ. ΠΙΝΑΚΑ 1.3 (βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Σε σχέση με το υπόλοιπο κόσμο η χώρα μας βρίσκεται σε μια μέση κατάσταση. Σύμφωνα με μια μελέτη του Economist Intelligence Unit η Αθήνα (με βάση την Ν. Υόρκη = 100 μονάδες), όσον αφορά το κόστος διαβίωσης είναι 20% φθηνότερη από την Ν. Υόρκη με 80 μονάδες. Πιο ακριβό είναι το Τόκιο με 140, το Παρίσι με περίπου 120 μονάδες, αλλά πιο φθηνές από την Αθήνα, περίπου στις 60 με 70 μονάδες είναι το Σίδνεϊ, το Μόντρεαλ, η Μόσχα κ. αλ.⁸⁵³

Σύμφωνα όμως με μια έρευνα που πραγματοποίησε η εφημερίδα «The Times», για τις χώρες της Ε.Ε., η Ελλάδα είναι η χώρα με το μικρότερο κόστος διαβίωσης.⁸⁵⁴ Ακριβότερες ήταν η Βρετανία, Ιταλία, Ολλανδία (51.600 δρχ., 46.558 δρχ. και 45.566 αντίστοιχα). Ενώ φθηνότερες η Ισπανία, η Πορτογαλία και τέλος η Ελλάδα (30.412, 27.807 και 26.309 δρχ. αντίστοιχα).⁸⁵⁵

δ) Καταναλωτική δαπάνη

Παρόλο που είμαστε φθηνή χώρα, τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι δεν καταναλώνουμε το ίδιο με τους Ευρωπαίους εταίρους μας.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά τη σχέση του Ακαθαρίστου εγχώριου προϊόντος σε τιμές αγοράς, με την αγοραστική δύναμη κατά κεφαλήν, η Ελλάδα, όπως δείχνει και ο **Πίνακας 1.4.** (Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) βρίσκονταν κατά το χρονικό διάστημα **1986 - 1994** η προτελευταία μεταξύ των Ευρωπαϊκών χωρών. Τελευταία ήταν η Πορτογαλία.⁸⁵⁶

Το διάστημα όμως **1995 - 1996** η Ελλάδα βρέθηκε στην τελευταία θέση από άποψη αγοραστικής δύναμης, παρόλο που ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ συνεχώς αυξάνεται από το **1994** έως σήμερα και οι αντιπληθωριστικές τάσεις στην αγορά είναι ιδιαίτερα αισθητές.⁸⁵⁷

⁸⁵³ Οικονομική Καθημερινή, 31/1/1989, σ. 68.

⁸⁵⁴ Η έρευνα δεν αφορούσε το λεγόμενο «Καλάθι της νοικοκυράς», αλλά τα εξής αγαθά και υπηρεσίες: Βεντζίνη (47 λίτρα), 1 πακέτο τσιγάρα, 1 μπουκάλι μπύρα, ένα γεύμα 4 ατόμων σε εστιατόριο (με πίτσα), 4 εισιτήρια κινηματογράφου, 1 αστικό τηλεφώνημα, 1 σάντουιτς και έναν καφέ.

⁸⁵⁵ Το Βήμα 13/12/1997, σ. Ε8.

⁸⁵⁶ Eurostat '97, σ. 210.

⁸⁵⁷ Οι ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ στην χώρα μας είναι πράγματι εκπληκτικοί. Συγκεκριμένα σημειώθηκαν οι εξής αυξήσεις: 1994: 2,0, 1995:2,1, 1996:2,4, 1997:3,2, 1998:3,5 και πρόβλεψη για το ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Από τον **Πίνακα 1.5** (Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) επίσης προκύπτει ότι η εθνική κατανάλωση των Ελληνικών νοικοκυριών βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα σε σχέση μ' εκείνα της Ε.Ε. καθώς και των Η.Π.Α. και της Ιαπωνίας.

Συγκεκριμένα η κατανάλωση στην Ελλάδα - για κάθε 100 δρχ. - κατανέμεται ως εξής: 30 δρχ. για ενοίκια, φως, νερό, τηλέφωνο, κοινόχρηστα και οικιακό εξοπλισμό, 18 δρχ. για διατροφή, 13 δρχ. για ρούχα και υπόδηση, 9 δρχ. για μετακίνηση, 3,5 δρχ. για ποτά, τσιγάρα, 5 δρχ. για φαγητό σε εστιατόρια, 4 δρχ. για κινηματογράφο - θεάματα, 5 δρχ. για την υγεία και 2 δρχ. για εκπαίδευση παιδιών.⁸⁵⁸ Μάλιστα για τρόφιμα δαπανούμε στην Ελλάδα περισσότερα από οποιαδήποτε άλλη χώρα στην Ευρώπη.⁸⁵⁹

Όσον αφορά τις δαπάνες για υγεία, βρισκόμαστε με μια μέση κατάσταση (ο μέσος όρος για την Ευρώπη για το 1995 ήταν 8,9% της συνολικής κατανάλωσης).⁸⁶⁰ Επίσης για έπιπλα και οικιακό εξοπλισμό είμαστε σε μια μέση κατάσταση πολύ κοντά στο μέσο όρο της Ε.Ε. Για το 1995 σε σύνολο της κατανάλωσης οι δαπάνες για οικιακό εξοπλισμό ήταν για την Ελλάδα 7,4% και ο μέσος όρος της Ε.Ε. ήταν 7,6%.⁸⁶¹

Σε καλή κατάσταση βρίσκεται η χώρα μας και στον αριθμό των γιατρών και των οδοντιάτρων ανά 100.000 κατοίκους. Συγκεκριμένα για το έτος 1995 ήμασταν η τρίτη χώρα στην Ευρώπη σε αριθμό γιατρών (Ελλάδα 393 γιατρούς/100.000 άτομα, Ιταλία 559 γιατρούς και Ισπανία 415 γιατρούς). Ενώ στον αριθμό οδοντιάτρων είναι η πρώτη χώρα στην Ευρώπη και μάλιστα με διαφορά (Ελλάδα: 1995: 102 οδοντίατροι/100.000 άτομα, ακολουθούν η Φιλανδία με 93 και η Γερμανία με 89).⁸⁶²

ε) Συνθήκες στέγασης

Όσον αφορά τη στέγαση παρόλο που είμαστε πρώτη στην Ευρώπη σε ποσοστό ιδιοκατοίκησης, ένα ποσοστό περίπου 30% των νοικοκυριών έχει

1999, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ και την Ε.Ε. 3,2, ενώ σύμφωνα με τον ΔΝΤ η πρόβλεψη είναι 3,5. Για το 2000 ο ΟΟΣΑ εκτιμεί την αύξηση στο 3,4 και η Ε.Ε. στο 3,8. Βλ. σχ. «το Βήμα» 15/11/1998, σ. Δ. 19 και 3/1/1999 σελ. Δ8 - Δ9.

⁸⁵⁸ Πηγή Eurostat, επεξεργασία εφημερίδα «το Βήμα» 17/5/1998, σ. Ε12.

⁸⁵⁹ Eurostat '97 σ. 148.

⁸⁶⁰ Eurostat '97, σ. 157.

⁸⁶¹ Οπ. π. σ. 156.

⁸⁶² Οπ. π. σ. 146.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

τουλάχιστον τρία προβλήματα με την στέγασή του (έτος αναφοράς 1994). Σε χειρότερη κατάσταση από την χώρα μας, βρίσκεται η Πορτογαλία.⁸⁶³

στ) Δαπάνες για την Παιδεία

Το ποσοστό του ΑΕΠ που δαπανά η χώρα μας για την Παιδεία είναι μόλις 2,9%. Βρίσκεται δηλαδή στην τελευταία θέση από όλες τις χώρες της Ε.Ε. Προτελευταίο είναι το Λουξεμβούργο με 4,4% του ΑΕΠ, ενώ τα μεγαλύτερα ποσά για την Παιδεία δαπανούν η Δανία, η Σουηδία, και η Φιλανδία (8%, 7,8% και 7,3% αντίστοιχα). Ο μέσος όρος για την Ε.Ε. είναι σχεδόν διπλάσιος από την Ελλάδα, 5,2% του ΑΕΠ. Έτσι για παράδειγμα οι Δανοί σπουδαστές παίρνουν οικονομική ενίσχυση 16,4% επί του συνόλου των δαπανών εκπαίδευσης ενώ οι Έλληνες σπουδαστές μόλις το 0,4% αυτών.⁸⁶⁴ Επιπλέον υπάρχει πρόβλημα της χαμηλής «απορροφητικότητας των Κονδυλίων» του ΕΚΤ στον τομέα της Παιδείας.⁸⁶⁵

Το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η Παιδεία στην οικονομική ανάπτυξη είναι γνωστός. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας οι οποίες μέσα σε διάστημα μερικών ετών κατάφεραν να αναπτυχθούν ταχύτατα.⁸⁶⁶ Οι χώρες αυτές οφείλουν την πρόοδό τους και την αύξηση των κονδυλίων για την Παιδεία των παιδιών τους. Συγκεκριμένα και οι δύο δαπανούν για την Παιδεία ποσά διπλάσια από αυτά της χώρας μας.⁸⁶⁷

Δυστυχώς η χώρα μας δεν βρίσκεται στην τελευταία θέση - όσον αφορά τις δαπάνες για την Παιδεία μόνο όλων των Ευρωπαϊκών Χωρών - αλλά βρίσκεται και στην τελευταία θέση μαζί με την Τουρκία μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ, εφόσον όπως αναφέρεται οι δύο χώρες δαπανούν κάτω από 3,5% του ΑΕΠ για την Παιδεία.

⁸⁶³ Οπ. π. σ. 167.

⁸⁶⁴ «Η Καθημερινή» 30/10/1998 σ. 6 (Πηγή Eurostat '97).

⁸⁶⁵ Οπ. π. ιδ. σ. επ. βλ. «Το Βήμα» 10/5/1998 σ. Α61 όπως αναφέρεται: Η «χαμηλή απορροφητικότητα των κονδυλίων από την χώρα μας, για το χρονικό διάστημα 1994 - 1998, υπολογίζεται σε ένα ποσοστό χαμηλότερο του 30%! Εκτιμήθηκε μάλιστα ότι μέχρι τέλους του 1999 δεν θα έχουν απορροφηθεί τα κονδύλια που έχουν δοθεί».

⁸⁶⁶ Είναι γνωστό ότι η Ελλάδα ήταν πλουσιότερη της Πορτογαλίας το 1983. Όμως η Πορτογαλία κατάφερε να προχωρήσει 13,3 ποσοστιαίες μονάδες ενώ η Ελλάδα να βρεθεί τελευταία. Η δε Ιρλανδία έκανε μια τεράστια πρόοδο από του 1983 προχώρησε 26,3 μονάδες και έφτασε το 90% του Ευρωπαϊκού μέσου όρου. Βλ. σχ. και Εφημερίδα «Το Βήμα», 17/5/1998 σ. 84.

⁸⁶⁷ «Η Καθημερινή», 30/10/1998 σ. 6 (Πηγή Eurostat '97).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Αντίθετα σχεδόν οι μισές χώρες του ΟΟΣΑ δαπανούν σχεδόν τα διπλάσια (5 - 6% του ΑΕΠ).

Παρατηρείται ότι οι φτωχότερες χώρες δαπανούν λιγότερα για την Παιδεία απ' ότι οι πλουσιότερες. Επίσης άλλος παράγοντας που επηρεάζει τις δαπάνες για την παιδεία είναι ο αριθμός των εγγεγραμμένων φοιτητών, ο οποίος για την Ελλάδα την Αυστρία, την Ιταλία και την Ελβετία παρουσιάζεται μειωμένος.⁸⁶⁸

ζ) Ποσοστά ανεργίας

Ο Πίνακας 1.6 μας δείχνει τα ποσοστά ανεργίας σε διάφορες χώρες. Η Ελλάδα για το έτος 1996 βρισκόταν στην ένατη θέση μεταξύ των 15 κρατών - μελών της Ε.Ε. στην ανεργία με ποσοστό 9,6%, με κοινοτικό μέσο όρο 10,9%. Η ανεργία δηλαδή που παρουσίαζε η χώρα μας το 1996 ήταν υψηλή αλλά σε σχέση με τις χώρες της Ε.Ε. βρισκόταν σε μια μέση κατάσταση. Την μεγαλύτερη ανεργία παρουσίαζαν η Ισπανία με 22,1%, η Φιλανδία και η Γερμανία με 15,4% και 15% αντίστοιχα. Ενώ το Λουξεμβούργο είχε την τελευταία θέση με 3,3%.

Οι Η.Π.Α. και η Ιαπωνία είχαν ποσοστό 5,4 και 3,4% αντίστοιχα.⁸⁶⁹

Δυστυχώς ενώ τα ποσοστά ανεργίας μειώθηκαν στις περισσότερες χώρες (βλ. σχετικό πίνακα) στην χώρα μας αυξήθηκαν. Το 1998 η επίσημη ανεργία στην χώρα μας έφτανε το 10,4%, ενώ ο κοινοτικός μέσος όρος ήταν 10,7%, και ο μέσος όρος για τις χώρες του ΟΟΣΑ ήταν 7,2%.⁸⁷⁰ Όπως διαπιστώθηκε η πραγματική ανεργία στη χώρα μας έφθασε το 13,3%. Αν είναι έτσι είναι η δεύτερη μετά την Ισπανία με 20,8%.

Όσον αφορά τους μακροχρόνιους ανέργους (12 μήνες και άνω), η χώρα μας το 1996 βρισκόταν στην έβδομη θέση μεταξύ των κρατών - μελών της Ε.Ε. Σε μια μέση κατάσταση δηλαδή αν και οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των χωρών είναι εντυπωσιακές. Πρώτη βρισκόταν η Ισπανία και τελευταίο το Λουξεμβούργο.⁸⁷¹

⁸⁶⁸ Εφημερίδα «Το Βήμα» 10/5/98, σ. Α60. Είναι βέβαια γνωστό για την χώρα μας ότι ένας σημαντικός αριθμός φοιτητών φοιτεί σε ξένα Πανεπιστήμια. Η Χώρα μας κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. στην «φοιτητική μετανάστευση». Τα επίσημα στατιστικά στοιχεία μιλούν για 30.000 φοιτητές εξωτερικού εκ των οποίων οι 6.000 είναι μεταπτυχιακοί. Υπολογίζεται όμως ότι ο πραγματικός τους αριθμός ξεπερνά τις 50.000. Βλ. σχετικά κείμενο Δ. Μπαλούρδο, Σ. Σούλη, Μ. Χρυσάκη στο «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σ. 658.

⁸⁶⁹ Eurostat '97, σ. 304.

⁸⁷⁰ «Το Βήμα», 4/1/1998 σ. Δ18, Επεξεργασία ΚΕΠΕ.

⁸⁷¹ Eurostat '97

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

η) Ικανοποίηση από την ζωή γενικά.

Σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο Νο 25 **Δεκέμβριος 1996**, οι Έλληνες δήλωσαν σε ποσοστό 52% ότι είναι αρκετά ικανοποιημένοι από την ζωή γενικά, σε ποσοστό 30% όχι πολύ ικανοποιημένοι, σε ποσοστό 8% καθόλου ικανοποιημένοι και σε ποσοστό 1% δεν γνωρίζουν. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους Ευρωπαίους ξεπερνούσαν στις περισσότερες χώρες το 60% ότι είναι αρκετά ικανοποιημένοι.

Τέλος, όπως είναι γνωστό η χώρα μας δεν ικανοποίησε κανένα από τα κριτήρια σύγκλισης για την ONE και τον **Μάρτιο του 1998** δεν συμμετείχε στον ΜΣΙ (Μηχανισμό Συναλλαγματικής Ισοτιμίας) της Ε.Ε.⁸⁷²

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.6 - ΠΟΣΟΣΤΑ ΑΝΕΡΓΙΑΣ (%)

A/A ΧΩΡΑ 1996	Ετήσιοι μέσοι όροι	A/A	ΧΩΡΑ	ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1997
EUR 15	10,9	1	ΙΣΠΑΝΙΑ	20,8
E	22,1	2	ΓΑΛΛΙΑ	12,6
FIN	15,4	3	ΙΤΑΛΙΑ	12,1
D	15,0	4	Ε.Ε. 15	10,7
F	12,4	5	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	10,0
I	12,0	6	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	9,9
IRL	11,8	7	ΣΟΥΗΔΙΑ	9,8
S	10,0	8	ΒΕΛΓΙΟ	9,4
B	9,8	9	ΚΑΝΑΔΑΣ	9,1
EL	9,6	10	ΟΟΣΑ	7,2
UK	8,2	11	ΒΡΕΤΑΝΙΑ	7,0
P	7,3	12	G7	6,6

⁸⁷² Τα κριτήρια για την ONE είναι: - «Ο πληθωρισμός δεν θα πρέπει να υπερβαίνει την 1,5 ποσοστιαία μονάδα του μέσου όρου του επιπέδου των τριών χωρών που παρουσιάζουν την καλύτερη επίδοση.

■ Τα μακροπρόθεσμα **επιτόκια** δεν θα πρέπει να υπερβαίνουν τις 2 ποσοστιαίες μονάδες των τριών χωρών, με τα καλύτερα αποτελέσματα.

■ Χαμηλό **δημοσιονομικό/κρατικό έλλειμα**, σε σχέση με το επίπεδο αναφοράς 3% του ΑΕγχΠ.

■ Σταθερή **συναλλαγματική ισοτιμία**.

■ Μια ανεξάρτητη **Κεντρική Τράπεζα**.

Βλ. σχ. EUR - OR NEWS, Ιανουάριος 1998, σ. 1.

DK	6,9	13	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	6,0
NL	6,3	14	ΔΑΝΙΑ	5,8
USA	5,4	15	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	5,1
A	4,4	16	ΗΠΑ	4,7
JPN	3,4	17	ΑΥΣΤΙΑ	4,5
L	3,3	18	ΙΑΠΩΝΙΑ	3,4

ΠΗΓΕΣ: Eurostat '97 και Εφημερίδα «Το Βήμα» 4/1/1998, επεξεργασία στοιχείων ΚΕΠΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V: ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

Είναι δύο έννοιες ταυτόσημες ή μήπως όχι;

Πολλές φορές η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού χρησιμοποιείται ως ταυτόσημη της έννοιας της φτώχειας,⁸⁷³ κυρίως της «νέας φτώχειας».⁸⁷⁴

Στην Ιστορική αναδρομή της φτώχειας, είδαμε τις διαφορετικές όψεις που λαμβάνει η φτώχεια μέσα στην ιστορία.⁸⁷⁵ Σήμερα θεωρείται ως ένα πολυσύνθετο κοινωνικό φαινόμενο,⁸⁷⁶ με καινούργια όμως μορφή. Οι φτωχοί δεν αποτελούν μία «ευδιάκριτη κοινωνική κατηγορία» όπως συνέβαινε παλαιότερα στη βιομηχανική κοινωνία στις αρχές του 19^{ου} αιώνα.⁸⁷⁷

Ιδιαίτερα η «νέα φτώχεια» εμφανίζεται ως μία πιο πολύπλοκη κοινωνική κατάσταση.⁸⁷⁸ Οι ραγδαίες οικονομικές εξελίξεις μετά την κρίση της δεκαετίας του '70, και οι εξελίξεις στον τομέα της τεχνολογίας δημιούργησαν τη ζήτηση στην αγορά εργασίας ενός υπέρ - εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού.⁸⁷⁹

Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα «...την αύξηση και ένταση των κοινωνικών ανισοτήτων, της ανεργίας, της φτώχειας και την εξαθλίωση μεγάλου τμήματος των

⁸⁷³ Βλ. σχ. «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», 1988 σ. 673, επ. βλ. FRANCOIS - XAVIER MERRIEN, 1996, το άρθρο του M. Messu σ. 172 και όπως αναφ.: «Ο κοινωνικός αποκλεισμός θα υποκαταστήσει την πολύ ρευστή τελικά έννοια της φτώχειας».

⁸⁷⁴ Βλ. π. κ.

⁸⁷⁵ Βλ. αν.

⁸⁷⁶ Βλ. αν.

⁸⁷⁷ Βλ. «Κοινωνικές ανισότητες οπ. π.» σ. 394.

⁸⁷⁸ Δεδομένου ότι οι διαδικασίες που οδηγούν σ' αυτή είναι πιο πολύπλοκες βλ. σχ. π. κ.

⁸⁷⁹ Βλ. αρθρ. Πλειός Γ. 1998, σ. 74 - 75 επ. βλ. αν.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

εργαζομένων και σε πρώτη γραμμή των λιγότερο εξειδικευμένων, των πιο ηλικιωμένων και των νέων».⁸⁸⁰

Μέσα από αυτές τις συγκυρίες γεννήθηκε η «νέα φτώχεια»⁸⁸¹ ατόμων που μέχρι χθες συμμετείχαν στην παραγωγική διαδικασία ενώ σήμερα βρίσκονται εκτός αυτής και μάλιστα σε ηλικίες «απαγορευτικές» για το ξεκίνημα μιας νέας καριέρας.⁸⁸² Αυτά τα άτομα μπορεί να «έπεσαν» σε μια κατάσταση φτώχειας ή ακόμα και Κ.Α.

Όμως η φτώχεια και ο αποκλεισμός είναι δύο εντελώς ξεχωριστά κοινωνικά φαινόμενα,⁸⁸³ και αυτό για δύο κυρίως λόγους: **α)** Σήμερα η φτώχεια «εμφανίζεται διευρυμένη συμπεριλαμβάνοντας γενικευμένη «κοινωνική αποστέρηση» («Social deprivation») από πρόσβαση σε βασικά υλικά αγαθά και οικονομικούς πόρους ικανοποίησης βασικών αναγκών».⁸⁸⁴

Ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός «προσλαμβάνει τόσο οικονομικές όσο και μη οικονομικές διαστάσεις».⁸⁸⁵

Για να γίνει πιο κατανοητό αυτό θα δώσουμε ένα παράδειγμα: «Μπορεί ένας άντρας, ή μία γυναίκα, η οποία διαβεί σε κατάσταση χηρείας, να είναι αποκλεισμένοι από την αγορά εργασίας (έστω προσωρινά) και αντίστοιχα από την οικογένεια και να έχουν περιέλθει σε καταστάσεις φτώχειας - έλλειψη εισοδήματος για την κάλυψη ενός συνηθισμένου επιπέδου διαβίωσης - αλλά οι συνθήκες αυτές να μην είναι αρκετά ισχυρές ώστε να ταξινομήν το άτομο ως κοινωνικά αποκλεισμένο.

⁸⁸⁰ «Κοινωνικές ανισότητες..... οπ. π.» σ. 209.

⁸⁸¹ Βλ. ενδεικτικά «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....» Τόμος Α', 1996 σελ. 50 - 51.

⁸⁸² Πρόκειται κυρίως για νέους εργάτες ειδικευμένους ή μη - ειδικευμένους και για άτομα μεσαίας ηλικίας πάνω από 45 - 50 ετών που χάνουν την δουλειά τους και σ' αυτήν την ηλικία δεν μπορούν να βρουν άλλη διότι η ειδικότητά τους «ξεπεράστηκε» και είναι αργά γι' αυτούς να εξειδικευτούν σε κάτι καινούργιο. Βλ. ενδεικτικά «Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του» 1997, σ. 215 και σ. 220 όπως αναφέρεται: «Εσφαλαν επειδή πρόλαβαν να γίνουν βιομηχανικοί εργάτες και δεν πρόλαβαν να πάρουν σύνταξη».

⁸⁸³ Βλ. ενδεικτικά «Culture and Human activity for over - coming Poverty» απ' την ομιλία του J. V. Beneyto, σ. 15.

⁸⁸⁴ «Κοινωνικές ανισότητες» και οπ. π. σ. 392 επ. πρβλ. στο ιδ. σ. 675.

⁸⁸⁵ Βλ. ενδεικτικά «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....» Τόμος Α', 1996 σ. 49 και σ. 85. Για τον πολυδιάστατο επίσης χαρακτήρα του Κ.Α. βλ. «Culture and Human activity for over - coming Poverty» οπ. π. απ' την ομιλία του M. Oreja σ. 7.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Άτυπα ή θεσμοθετημένα δίκτυα υποστήριξης μπορεί να λειτουργούν ως πηγές εισοδήματος (επιδόματα ανεργίας, οικογενειακά επιδόματα κ.α.)....».⁸⁸⁶

Αυτό ακριβώς μπορεί να συμβεί διότι, για να βρίσκεται ένα άτομο κοινωνικά αποκλεισμένο πρέπει να μην έχει ταυτόχρονη πρόσβαση ούτε στην αγορά εργασίας, ούτε σε άτυπα ή τυπικά δίκτυα υποστήριξης.⁸⁸⁷

β) Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του Κ.Α. είναι η επιμονή του χρονικά,⁸⁸⁸ ενώ η κατάσταση της φτώχειας περιγράφεται ως «επισημάνει μεν αλλά προσωρινή κατάσταση. Η φτώχεια είναι το αποτέλεσμα της κοινωνικής σχέσης ανάμεσα στους εκμεταλλευτές και τους εκμεταλλευόμενους, σ' εκείνους που κυριαρχούν και σ' εκείνους που κυριαρχούνται, τους πλούσιους και τους φτωχούς. Αλλά όπου υπάρχει φτώχεια και όχι εξαθλίωση (extreme poverty), αλλά φτώχεια (simply ... poverty)- υπάρχει πάντα η ελπίδα του «γυρισμού», υπάρχει πάντα η πιθανότητα τα πράγματα ν' αλλάξουν Τελικά οι πλούσιοι χρειάζονται τους φτωχούς για να είναι αυτοί πλούσιοι, δεν μπορεί να υπάρχουν εκμεταλλευτές χωρίς εκμεταλλευόμενους..... υπάρχει αυτό το είδος «αδιάλυτου» (indissolubility) σ' αυτό το ζεύγος το οποίο δεν υφίσταται στην περίπτωση των αποκλεισμένων. Το πρόβλημα του αποκλεισμού είναι εντελώς διαφορετικό (completely different). Εκείνοι οι οποίοι αποκλείονται δεν υφίστανται, δεν υπάρχουν. Δεν τίθεται το ερώτημα αν είναι ανάμεσα ή στο περίπου αλλά αν είσαι «μέσα». Αν βρίσκεσαι «έξω» δεν είσαι τίποτα. Κ' αυτό είναι το μεγάλο πρόβλημα του αποκλεισμού: το αμετάκλητο - αμετάτρεπτο (irreversibility). Ως αποκλεισμένος είσαι αποκλεισμένος οριστικά.....».⁸⁸⁹

Σήμερα γίνεται αποδεκτό ότι η έννοια του Κ.Α. είναι ευρύτερη της έννοιας της φτώχειας.⁸⁹⁰ «Η έννοια της φτώχειας ερμηνεύεται ως έλλειψη διαθέσιμου

⁸⁸⁶ Άρθρο του Μπαλούρδου 1991, σ. 110.

⁸⁸⁷ Βλ. «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 139.

⁸⁸⁸ Βλ. οπ. π. σ. 54., επ. βλ. «Culture and Human activity for over - coming Poverty» οπ. π. ιδ. σ.

⁸⁸⁹ Βλ. «Culture and Human activity for over - coming Poverty» οπ. π. ιδ. σ.

⁸⁹⁰ «Κοινωνικές ανισότητες και Κοινωνικός αποκλεισμός» οπ. π. σ. 675: «Όπως παρατηρεί ο Berghman (1995), τώρα είναι ευρέως αποδεκτό ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός πρέπει να ερμηνεύεται ευρύτερα από την έννοια της φτώχειας».

εισοδήματος,⁸⁹¹ ενώ ο κοινωνικός αποκλεισμός ερμηνεύεται σαν ένα ευρύτερο φαινόμενο πολυδιάστατου χαρακτήρα και δυναμικής φύσης».⁸⁹²

Το πολυδιάστατο των καταστάσεων του κοινωνικού αποκλεισμού σημαίνει ότι: «οι ομάδες ή τα άτομα που τις βιώνουν δεν αποστερούνται σε ένα τομέα αλλά σε περισσότερους..... μπορεί να αποστερούνται ταυτόχρονα στους τομείς της εκπαίδευσης, της απασχόλησης, της στέγασης....».⁸⁹³

Οι μορφές αυτές αποστέρησης - δηλ. αποστέρηση στην εκπαίδευση, στην απασχόληση, στη στέγαση, στην υγεία, στο χώρο,⁸⁹⁴ κτλ. Αποτελούν το περιεχόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού.⁸⁹⁵

Η φτώχεια ως μορφή επίσης «κοινωνικής αποστέρησης» αποτελεί τον «βασικότερο προσδιοριστικό παράγοντα» του.⁸⁹⁶

Θα μπορούσαμε να παρομοιάσουμε τον Κ.Α ως μία «ομπρέλα»⁸⁹⁷ όπου στη σκιά του υπάρχουν διάφορες μορφές αποστέρησης μεταξύ των οποίων και η φτώχεια.⁸⁹⁸

«Το συμμετρικό του αποκλεισμού είναι η συμμετοχή. Το συμμετρικό της φτώχειας δεν είναι ο πλούτος, είναι η αξιοποίηση των ανθρώπων που επιτρέπει σε

⁸⁹¹ Αν και η φτώχεια δεν έχει μόνο οικονομική διάσταση (βλ. σχ. αν) τελικά ως έλλειψη εισοδήματος μετρίεται και καταγράφεται.

⁸⁹² Οπ. π. ιδ. σ. και όπως αναφέρεται: «Όσον αφορά τον πολυδιάστατο χαρακτήρα του, ο όρος του κοινωνικού αποκλεισμού φαίνεται να περιλαμβάνει μια ευρεία σειρά συνθηκών διαβίωσης, όχι μόνο το διαθέσιμο εισόδημα. Η παραδοχή του δυναμικού χαρακτήρα του κοινωνικού αποκλεισμού υπονοεί ότι και η εξέλιξη της διαδικασίας της κοινωνικής αποστέρησης θα έπρεπε να αποτελεί ένα σαφή ερευνητικό στόχο».

⁸⁹³ «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού» οπ. π. σελ. 50 - 51.

⁸⁹⁴ Πρόκειται για τον «χωρικό αποκλεισμό»: «Απ' την μία μεριά οι γειτονιές των φτωχών ανέργων «χωρικά στιγματισμένες» από την άλλη οι «ιδιωτικές γειτονιές» που έχουν αρχίσει να δημιουργούνται σε πολλές χώρες (π.χ. Λατινική Αμερική, Τουρκία, Αμερική) και που «προστατεύονται» από ψηλούς σιδερένιους τοίχους και ιδιωτική αστυνομία» Βλ. σχετικά: «Κοινωνικές ανισότητες.....» οπ. π. σελ. 751 - 767, εδώ σ. 753 και Donzelot Jacques, 1991 σ. 6.

⁸⁹⁵ «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 49 και επ. βλ. «Κοινωνικές ανισότητες και» οπ. π. σ. 673.

⁸⁹⁶ Βλ. εισήγηση Λιοδάκη Γ. 1997, σ. 2.

⁸⁹⁷ Ο χαρακτηρισμός «ομπρέλα» του Κ.Α. μεταφέρεται εδώ όπως χρησιμοποιήθηκε κατά την διάρκεια των παρακολουθήσεων αυτού του Σεμιναρίου.

⁸⁹⁸ Αντιπρβλ. με την άποψη του Μ. Messu στο άρθρο του στο: FR. XAVIER - MERRIEN, 1996 σ. 194 όπου αναφέρει την άποψη ότι: «η φτώχεια προσλαμβάνει πλέον την μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού» ενώ αντίθετα στο «Κοινωνικές ανισότητες.....» οπ. π. σ. 20 αναφέρεται ότι: «Η κοινωνική θεωρία δεν μπορεί να εντάξει σε μια θεωρία για την φτώχεια, τον ρατσισμό, την ανεργία, την κοινωνική παραβατικότητα και όλους τους τομείς στους οποίους εντοπίζεται ο κοινωνικός αποκλεισμός».

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

κάθε έναν να ανακαλύπτει και να πλάθει τη συνοχή του στο χρόνο, και που επιτρέπει συγχρόνως στην κοινότητα των ανθρώπων να αποκαλύπτει την σύγκλιση των υπαρξιακών σχεδίων όλων».⁸⁹⁹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI: ΛΟΓΟΙ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ

Όπως ήδη είδαμε στο κεφάλαιο όπου αναλύονται οι θεωρίες της φτώχειας, η φτώχεια δεν μπορεί να εξηγηθεί μονόπλευρα αλλά αντίθετα «**απαιτεί**» μια πολυπαραγωγική εξήγηση και αυτό διότι οι λόγοι που την δημιουργούν και την διαιωνίζουν είναι πολλοί, αλληλένδετοι μεταξύ τους και δύσκολα «**ιεραρχήσιμοι**».⁹⁰⁰

Ο V. Scardigli παρατηρεί ότι «οι **παράγοντες** κοινωνικού προσανατολισμού, που είναι ταυτόχρονα και αιτίες ή φτώχειας, ή ανόδου είναι: η παιδική ηλικία, η εκπαίδευση, το γεωγραφικό και δημογραφικό πλαίσιο, οι συνθήκες κατοικίας, τα γεγονότα που συνέπεσαν κατά την παιδική ηλικία (θάνατος, ανεργία, ασθένειες) και η συσσώρευσή τους, η απαρχή της εκλογής της επαγγελματικής ζωής, ο τομέας δραστηριότητας και μέγεθος της επιχείρησης, η επαγγελματική εκπαίδευση και το επίπεδο ειδίκευσης, η επαγγελματική κινητικότητα και αστάθεια της απασχόλησης, η διάρκεια μιας ασθένειας, ενός εργατικού ατυχήματος ή της ανεργίας, η οικογενειακή κατάσταση, η εκλογή του συζύγου (καταγωγή, ειδικότητα, σπουδές) και ο αριθμός των παιδιών».⁹⁰¹

Οι φτωχοί χαρακτηρίζονται από συσσώρευση τέτοιων παραγόντων, στην αρνητική του μορφή. Απασχολούνται σε πρόσκαιρες εργασίες, με χαμηλούς μισθούς

⁸⁹⁹ Βλ. κείμενο H. Bartoli από τον φάκελο σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 59.

⁹⁰⁰ Βλ. φάκελο σημειώσεων Κ. Κασιμάτη το κείμενο του H. Bartoli, «*Η φτώχεια και η γέννησή της*» σ. 59 όπως αναφέρει: «ο V. Schardigli νομίζει, όπως και εμείς, πως είναι αδύνατο να ιεραρχηθούν οι αιτίες της φτώχειας εξαιτίας της αλληλεξάρτησης των δικτύων αιτιότητας επομένως η διαδικασία πτώχευσης πρέπει ν' αναλυθεί σαν φαινόμενο «σε πλέγμα» ή αστεροειδές».

⁹⁰¹ Βλ. οπ. π. ιδ. σ., και όπως ο ιδ. παραπ. στον V. Schardigli, «*Ascension sociale et pauvete*» Μάης 1978.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

και άσχημες συνθήκες, αρρωσταίνουν περισσότερο, χωρίζουν πιο εύκολα και γενικά η ζωή τους χαρακτηρίζεται από αστάθεια.⁹⁰²

Έτσι η ανεργία μπορεί να οδηγήσει σε κατάσταση φτώχειας «.... επειδή ακριβώς χτυπάει μια οικογένεια με μια μοναδική πηγή εισοδήματος, με αρχηγό κάπως ηλικιωμένο ή γυναίκα με πολλά παιδιά....».⁹⁰³

Επίσης ένα απρόβλεπτο γεγονός όπως η αρρώστια, η χηρεία, ο χωρισμός, η γέννηση ενός άρρωστου παιδιού, έχει μεγάλες πιθανότητες να οδηγήσει στη φτώχεια επειδή ακριβώς δεν είναι το μοναδικό αρνητικό που υπάρχει αλλά έρχεται να επιδεινώσει μια ήδη επιβαρημένη κατάσταση.⁹⁰⁴

Το ερώτημα που προκύπτει εδώ, είναι, τι είναι αυτό που μεταβάλλει του «παράγοντες κοινωνικού προσανατολισμού» σε αρνητικούς μηχανισμούς που οδηγούν στη γέννηση της φτώχειας.

Αρκετά χρόνια πριν ο Μάρξ υποστήριζε ότι η «ρίζα του κακού» βρίσκεται στην ίδια την λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος.⁹⁰⁵

Άποψη την οποία φαίνεται να υποστηρίζουν πολλοί σύγχρονοι, μελετητές του φαινομένου.⁹⁰⁶

Η καπιταλιστική οργάνωση της οικονομίας και της κοινωνίας έχει εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία τροφοδοτούν με αρνητικά στοιχεία τις διάφορες μορφές έκφρασης των κοινωνιών, με αποτέλεσμα να οδηγούν - τουλάχιστον αυτούς που ανήκουν σε αδύναμες κοινωνικές «κατηγορίες» - σχεδόν με μαθηματική ακρίβεια σε καταστάσεις στέρησης και κατ' επέκταση φτώχειας.⁹⁰⁷

Συγκεκριμένα, βασικό χαρακτηριστικό της καπιταλιστικής οργάνωσης είναι η διαρκή εμπορευματοποίηση των πάντων. «Οι καπιταλιστικές κοινωνίες είναι εμπορευματικές κοινωνίες».⁹⁰⁸

⁹⁰² Όπ. π. σ. 58.

⁹⁰³ Όπ. π. ιδ. σ.

⁹⁰⁴ Όπ. π. ιδ. σ.

⁹⁰⁵ Όπ. π. σ. 53. Βλ. επ. άρθρο Ν. Πατινώτη 1987, σ. 222. κ. κείμενο Η. Bartoli όπ. π. σ. 53.

⁹⁰⁶ Βλ. κείμενο Η. Bartoli όπ. π. σ. 58 και επ. βλ. άρθρο Ν. Πατινώτη 1987 σελ. 221 - 222.

⁹⁰⁷ Βλ. άρθρο Ν. Πατινώτη 1987, σ. 222.

⁹⁰⁸ Βλ. κείμενο Η. Bartoli όπ. π. σ. 56. Βέβαια η έννοια του εμπορεύματος υπήρχε και πριν τον καπιταλισμό, όμως μόνο μέσα σε μία καπιταλιστική οργάνωση της οικονομίας, τα πάντα μετατρέπονται σε εμπόρευμα. Βλ. σχετικά Κ. Τσουκαλά 1991, σελ. 65 - 67, υποσ. 40.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Αυτό σημαίνει ότι όποιος δεν έχει μια μορφή εισοδήματος (κληρονομημένη ή αποκτημένη), αποκλείεται από την δυνατότητα να λάβει - δηλ. στην ουσία ν' αγοράσει εφ' όσον τα πάντα είναι αντικείμενο αγοραπωλησίας - οτιδήποτε.

Επομένως δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσει τις ανάγκες του.⁹⁰⁹

Ανάγκες, τις οποίες το ίδιο το σύστημα δημιούργησε,⁹¹⁰ μέσα από μια διαδικασία «επίδειξης της κατανάλωσης»⁹¹¹ (πχ. μέσω της διαφήμισης), διαδικασία στην οποία παγιδεύτηκαν κυρίως οι ασθενέστερες οικονομικές κατηγορίες.⁹¹² Πρόκειται για ένα «φαύλο κύκλο»⁹¹³ όπου το κυνήγι της ικανοποίησης των αναγκών δεν έχει τελειωμό.

Οι ανώτερες εισοδηματικά κατηγορίες ικανοποιούν τις «νέες» ανάγκες που δημιουργεί το σύστημα, τις οποίες αργότερα αισθάνονται και τ' άλλα στρώματα, όπου μέσα από μία διαδικασία στέρησης⁹¹⁴ και μετά από μία χρονική περίοδο καταλήγουν τελικά να τις ικανοποιήσουν.⁹¹⁵ Το σύστημα όμως έχει «επινοήσει» καινούργιες, με αποτέλεσμα η προσπάθεια ικανοποίησης των αναγκών να είναι μια διαδικασία χωρίς τέλος.

Αυτή είναι και η λογική του σημερινού καπιταλισμού.

⁹⁰⁹ Βλ. οπ. π. σ. 57.

⁹¹⁰ Πρόκειται για την κοινωνικοοικονομική παραγωγή των αναγκών. Η διαδικασία της συνεχούς αυξανόμενης μαζικής παραγωγής οδηγεί σε ρύπανση των φυσικών πόρων και έτσι, για παράδειγμα, έχουμε την μόλυνση του πόσιμου φυσικού νερού άρα δημιουργείται η ανάγκη του εμφιαλωμένου νερού. Βλ. σχετικά άρθρο M. Beaud «*Επί των αιτιών της ένδειας των εθνών και των ατόμων*», στη *Le monde diplomatique* τ. 3, σ. 66. «*Όλες οι ανάγκες είναι εξ' ορισμού ιστορικές, δηλαδή κοινωνικές*» Βλ. σχ. K. Τσουκαλάς 1991, σ. 536 και οπ. ο ιδ. παραπ. στους Ντ. Κούπερ/Άγκνες Χέλερ, «*Οι ριζικές ανάγκες*», σ. 68 και στους Mary Douglas/baron Isherwood, «*The world of Goods*».

⁹¹¹ Βλ. άρθρο M. Beaud οπ. π. ιδ. σ. και επ. βλ. K. Τσουκαλάς 1991, σ. 547.

⁹¹² Βλ. K. Τσουκαλάς 1991 σ. 546 και 537 οπ. αναφ. «*Η κοινωνία της κατανάλωσης και των πολλαπλών αναγκών*».

⁹¹³ Βλ. άρθρο M. Beaud οπ. π. ιδ. σ.

⁹¹⁴ Πρόκειται για το αίσθημα της στέρησης που βιώνει το άτομο λόγω της μη ικανοποίησης της ανάγκης και το οποίο «δέχεται» το άτομο πάντα σε σχέση με την «ομάδα αναφοράς». Βλ. σχετικά K. Τσουκαλάς οπ. π. σ. 544 και οπ. ο ιδ. παρ. στους: W. G. Runciman, «*Relative Deprivation and Social Justice. A Study, of Attitudes to Social Inequality in 20th Century*» England, Penguin, Harmondsworth 1972.... R. K. Merton/Alice Kitt, «*Contributions to the Theory of Reference Groups*», στο R. Merton/Paul Lazarsfeld (επιλ.), «*Continuities in Social Research, Studies in the Scope and Method of the American Soldier*», The free Press, Glencoe 1950...., Robin M. Williams Jr. «*Relative Deprivation*», στο Lewis Coser (επιλ.), *The Idea of Social Structure. Papers in Honor of R. K. Merton*, Harcourt Brace Jovanovich, N. Υόρκη 1975, σ. 355 κε.

⁹¹⁵ Βλ. άρθρο M. Beaud οπ. π. ιδ. σ., εδώ δεν πρόκειται να αναλύσουμε εκτενέστερα την σημασία των αναγκών για μία πιο αναλυτική παρουσίαση του θέματος βλ. K. Τσουκαλάς οπ. π. σελ. 520 - 590.

Παρόλη την μαζική παραγωγή καταναλωτικών αγαθών πλατιές μάζες του πληθυσμού μένουν στερημένες και οδηγούνται στην φτώχεια.⁹¹⁶ Υπάρχει «από την μία πλευρά, η διατυμπανιζόμενη κανονιστική ισότητα ενώπιον των θεσμών, και από την άλλη οι φορτισμένες ανισότητες στην κατανομή των υλικών και των συμβολικών αγαθών».⁹¹⁷

Στη λογική του οικονομικού και κοινωνικού συστήματος πρέπει να αποδοθεί η εξήγηση της φτώχειας.⁹¹⁸

«Σ’ αυτή τη λογική πρέπει ν’ αποδοθεί η μετάβαση των βιομηχανικών δραστηριοτήτων προς τις αστικές ζώνες που συνεπάγεται χαμηλότερο κόστος και στη συνέχεια η σχετική πτώχευση των εργαζομένων της πόλης που οφείλεται στο μέγιστο των αποστάσεων που διανύουν καθημερινά και στην αύξηση των εξόδων και του χρόνου μετακίνησης. Σ’ αυτή τη λογική οφείλεται επίσης η επιλογή του διαφορετικού τρόπου για την έδρα της εταιρίας, τα κέντρα έρευνας, των εργοστασίων παραγωγής, των κέντρων συναρμολόγησης των μονάδων πώλησης, και την εμφάνιση πόλεων που δεν είναι ομοιογενείς κατά τομέα παραγωγής, όπως τον προηγούμενο αιώνα, αλλά κοινωνικά ομοιογενείς (πόλεις ανειδίκευτων εργατών, πόλεις στελεχών κλπ). Σ’ αυτή τη λογική οφείλονται πάντοτε τα πρότυπα διαμόρφωσης των πόλεων σε συνάρτηση με τις ανάγκες των επιχειρήσεων έντασης εργασίας, οι κτηματικές επιχειρήσεις, η ταξικά διαχωρισμένη κατοικία, η απόρριψη των φτωχών στην περιφέρεια ή σε κέντρα εγκαταλειμμένα που δεν ανοικοδομήθηκαν ακόμα, καθώς και η ύπαρξη συνοικιών για τους πλούσιους, η ένταση του κοινωνικού διαχωρισμού και κυρίως των εθνικοτήτων, οι μεταβολές που υπέστησαν τα περίχωρα και μετατράπηκαν σε δεξαμενή χειρωνακτών, η εμφάνιση των παραγκουπόλεων»⁹¹⁹.

⁹¹⁶ Βλ. άρθρο Ν. Πατινιώτη 1987, σ. 222 και φάκελος σημειώσεων της Κ. Κασιμάτη, το κείμενο του Η. Bartoli οπ. π. σ. 57.

⁹¹⁷ Βλ. Κ. Τσουκαλά 1991, σ. 30

⁹¹⁸ Βλ. Η. Bartoli οπ. π. σ. 57, βλ. επ. την εισήγηση του Θ. Παπαδόπουλου 1997, σ.3.

⁹¹⁹ Βλ. Η. Bartoli οπ. π. ιδ. σ. πρβλ. με την εισήγηση Σ. Ν. Αντωνοπούλου 1997, σ. 2 και J. Donzelot 1991, σ. 6.

Επίσης, η ακατάσχετη δίψα για συνεχή αύξηση του κέρδους που χαρακτηρίζει την καπιταλιστική οργάνωση της οικονομίας, «ισοπεδώνει», οτιδήποτε την παρεμποδίζει.⁹²⁰

«Η λογική της ανταλλαγής με πληρωμή και της αποδοτικότητας, που χαρακτηρίζει στη συσσώρευση και την αξιοποίηση του κεφαλαίου, οδηγεί στο να απορρίπτεται σαν μη οικονομικό οτιδήποτε δεν μεταφράζεται άμεσα σε ποσότητα και σε τιμή μέσα στην αγορά. Ανάμεσα στην οικονομία και στην κοινωνία δεν υπάρχει, όσον αφορά την εμπορευματική κοινωνία, σχέση θεμελίωσης της πρώτης στη δεύτερη, αλλά σχέση εξάρτησης της δεύτερης από την πρώτη.⁹²¹

Η «κοινωνική» δράση δεν πρέπει να «εμποδίζει» ή να «ενοχλήσει» τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος, που ακολουθεί τους δικούς του ντετερμινισμούς. Οτιδήποτε επιβαρύνει το κόστος απορρίπτεται και πρέπει να κατακτηθεί. Το «κοινωνικό» δεν παίρνεται υπόψη παρά μόνον αν είναι «αποδοτικό» ... Για τον άνθρωπο της καπιταλιστικής εποχής, μας λέει ο Max Weber, το να κερδίζει χρήματα δεν είναι μια ρυθμιζόμενη δραστηριότητα με βάση την ικανοποίηση των αναγκών του όπως αυτές οριοθετούνται ή ορίζονται από την κοινωνία στην οποία ζει, κανένας κανόνας, καμία αρχή δεν περιορίζουν τη δίψα για κέρδος....».⁹²²

Η διαδικασία της παραγωγής «....δεν αποσκοπεί στην κατανάλωση, μας μαθαίνει ο Werner Sombart, αλλά στην ανταλλαγή και στη συσσώρευση. Οτιδήποτε επιδέχεται εμπορική μεταχείριση, έχει θεωρηθεί σαν τέτοιο από έναν έμπορο για τον οποίο μια δρυς δεν είναι δέντρο αλλά δοκάρια, ένας άνθρωπος δεν είναι ένα ζωντανό ων αλλά εργατική δύναμη ή καταναλωτής. Αρνούμενος ν' αφεθεί στην συγκίνηση

⁹²⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁹²¹ Σε αντίθεση με τις προκαπιταλιστικές κοινωνίες, όπου το άτομο και εάν για λογαριασμό του απόκρουσε οικονομικά οφέλη, ως μέλος όμως ενός ευρύτερου κοινωτικού πλαισίου η πράξη του ήταν συλλογική «... οι «οικονομικές» πρακτικές δεν διαφοροποιούνται κατ' αντικείμενο από τις άλλες κοινωνικές πρακτικές..... Ο αυστηρός ονοματισμός και η σημασιολογική πρωτοκαθεδρία της οικονομικής ζωής που σήμερα εμφανίζονται ως αυτόνομες αρχές της κοινωνικής οργάνωσης, αποτελούν έτσι στην πραγματικότητα, το κοσμοϊστορικό εφεύρημα του καπιταλιστικού συστήματος».

⁹²² Οπ. π. ιδ. σ. πρβλ. επίσης με Κ. Τσουκαλά οπ. παρ. σ. 68 όπως αναφέρει ότι: Στις ανταγωνιστικές οικονομικές σχέσεις που προωθεί ο καπιταλισμός, «.... υπάρχει καθολικό συμφέρον όλων να μεγιστοποιούν συνεχώς το ατομικό τους εισόδημα και τον ατομικό τους πλούτο, και μάλιστα εναντίον των συμφερόντων όλων των άλλων κοινωνιών».

μιας ασυνήθους αντίληψης, αυτής που βλέπει τον Άλλο σαν πρόσωπο, ο πλούσιος θεοποιεί το χρήμα σαν έκφραση δύναμης. Η αναστιλβωμένη συνείδησή του επαναστατεί στην ανακάλυψη των ανθρώπων. Αρνείται τις σχέσεις με τους άλλους σαν συστατικό του εαυτού του, κλειδώνει με μια χειρονομία την καρδιά του και το σεντούκι του».⁹²³

Στον καπιταλισμό η μόνη «ταξινόμηση» και «ιεράρχηση» των ανθρώπων γίνεται μέσα από την οπτική της οικονομικής ανισότητας.⁹²⁴

Η οποία «.... εμφανίζεται ως αναγκαίο κοινωνικό αποτέλεσμα της καταστατικά ανταγωνιστικής κοινωνικής οργάνωσης, ή ως προϊόν του ανταγωνισμού των εύλογων ατομικών οικονομικών πρακτικών».⁹²⁵

Οι οποιεσδήποτε άλλες διαφορετικές εκμηδενίζονται.⁹²⁶

Η καπιταλιστική λογική είναι ανταγωνιστική λογική.⁹²⁷ Έτσι «....ο ατομικός πλούτος και το ατομικό εισόδημα δεν εκφράζουν μόνο, αλλά και σημαίνουν, τις ανταγωνιστικές κοινωνικές σχέσεις».⁹²⁸

Επομένως η κοινωνική οργάνωση δεν είναι μόνο «άνιση»,⁹²⁹ αλλά και «ανοσοποιητική»,⁹³⁰ και η φτώχεια είναι μία «κοινωνική κατασκευή».⁹³¹

⁹²³ Οπ. π. ιδ. σ.

⁹²⁴ Βλ. Κ. Τσουκαλά 1991, σ. 56

⁹²⁵ Οπ. π. σ. 57

⁹²⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. αναφ.: «... δεν είναι τυχαίο ότι διαφορές οι οποίες δεν παράγονται ως διακυβεύματα οικουμενικών και κωδικοποιημένων ανταγωνιστών στρατηγικών δεν νοούνται ως κοινωνικές ανισότητες».

⁹²⁷ Οπ. π. σελ. 51 - 52 και οπ. αναφ.: «Ως οικονομικά «μόνος» ο άνθρωπος ορίζεται ως οικονομικά αντιπαρτιθέμενος προς όλους τους άλλους: **η ανεξάρτητη και εξατομικευμένη επιβίωση των ανθρώπων είναι κατανάγκη συνώνυμη με την καταστατικά ανταγωνιστική επιβίωση.** Από την στιγμή που οι άνθρωποι επιβιώνουν ανεξάρτητα ο ένας απ' τον άλλον παύουν να αλληλοαντιμετωπίζονται ως, εν μέρει έστω, «συμμέτοχοι» μιας κοινής, και εν πολλοίς προδιαγραμμένης, υλικής και συμβατικής μοίρας.... Έτσι η οικονομική κοινωνία θα νοηματισθεί ως **καταστατικά ανταγωνιστική**, αφού οι άνθρωποι εξωθούνται προς το να εσωτερικεύσουν την **ανταγωνιστική εικονική συμπεριφορά ως μόνη ορθολογική αντιμετώπιση του ατομικού επιβιωτικού τους προβλήματος**».

⁹²⁸ Οπ. π. σ. 70.

⁹²⁹ Οπ. π. σ. 37. Βλ. επίσης την συνέντευξη του Α. Sen στο «Βήμα της Κυριακής» 18.10.1998, σ. Α28, όπου υποστηρίζει ότι οι ανισότητες στις ευκαιρίες - εκπαίδευση, υγειονομική περίθαλψη, κοινωνική αναγνώριση κτλ. - καθώς και η οικονομική ανάπτυξη και η ανισότητα είναι «προβληματισμοί κοινωνικής επιλογής».

⁹³⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁹³¹ Βλ. FRANCOIS - XAVIER MERRIEN 1996, σ. 25.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Περισσότερο υπάρχουν προσπάθειες εξήγησής της - έστω και συγκρουόμενες μεταξύ τους - παρά προσπάθειες επίλυσής της⁹³² (της φτώχειας).

Η αντίφαση της ύπαρξης της φτώχειας μέσα σ' έναν κόσμο όπου οι ρυθμοί ανάπτυξης «τινάζονται» στα ύψη και οι χρηματιστηριακές αγορές «ευημερούν» όσο ποτέ άλλοτε, δεν μπορεί να πείσει ότι το πρόβλημα είναι οικονομικό.⁹³³

Το πρόβλημα της φτώχειας είναι πάνω απ' όλα πολιτικό.⁹³⁴

Διότι η «κοινωνία αφαιρεί το δικαίωμα από τους φτωχούς να ακούνε και να ακούγονται. Θεωρεί ότι η εργασία αποτελεί μέρος της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, ότι η μόρφωση είναι απαραίτητη και ότι ο γάμος είναι τιμητικός. Όμως οι φτωχοί κάνουν κουραστικές και κακοπληρωμένες δουλειές, η εκπαίδευση είναι απρόσιτη για τα παιδιά τους και τον έρωτα τον ξέρουν μόνο πρόσκαιρο.....».⁹³⁵

Ο Γενικός Διευθυντής του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας, στην 8^η Ασιατική Περιφερειακή Συνδιάσκεψη το 1975, το τόνισε ξεκάθαρα: «.... οι οικονομικά δυνατές ομάδες έχουν τη δύναμη να εμποδίσουν του φτωχούς να υπερασπίσουν τα δικαιώματά τους και τα συμφέροντά τους τα άτομα που βρίσκονται σε ακραία φτώχεια είναι ανίκανα να σκεφτούν να βελτιώσουν τη μοίρα τους και δεν προσπαθούν να βαρύνουν στις πολιτικές αποφάσεις, ακόμα και αν τους δοθεί η δυνατότητα.....».⁹³⁶

⁹³² Οπ. π. ιδ. σ.

⁹³³ Βλ. την εισήγηση της Σ. Ν. Αντωνοπούλου 1997, σχετικά με την «χρηματιστική κερδοσκοπία», σ. 2, επίσης βλ. το άρθρο του Ν. Μπούζα 1990, σελ. 167 - 168.

⁹³⁴ Βλ. κείμενο Η. Bartoli οπ. π. σ. 57.

⁹³⁵ Οπ. π. σ. 56

⁹³⁶ οπ. π. σ. 58 και οπ. ο ιδ. παραπ.: «Φτώχεια και ανάπτυξη στην Ασία», ένα πρόγραμμα της Δ.Ο.Ε., VIII η Ασιατική Περιφερειακή Συνδιάσκεψη, Colombo, Σεπτέμβρης - Οκτώβρης 1975, Γενεύη Λ. Γ. Ε. 1975, σελ. 5.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ - ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ - ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ.

Οι προσπάθειες που γίνονται για την καταπολέμηση της φτώχειας εντάσσονται στα πλαίσια προγραμμάτων γενικής κοινωνικής πρόνοιας και πρωτοβουλιών καταπολέμησης κοινωνικού αποκλεισμού, είτε σε καθαρά εθνικό επίπεδο είτε σε επίπεδο συνεργασίας με πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής ένωσης.

α) Σε εθνικό επίπεδο.

«Ο κρατικός τομέας παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας κυρίως μέσω του Υπουργείου Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. Η Γενική Γραμματεία Πρόνοιας του Υπουργείου αποτελείται από την Διεύθυνση Δημόσιας Αντίληψης, την Διεύθυνση Προστασίας της Οικογένειας και του Παιδιού, την Διεύθυνση Προστασίας των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες και της Προστασίας των Ηλικιωμένων, της Διεύθυνσης Στέγασης και την Διεύθυνση Κοινωνικής Εργασίας.

Το Υπουργείο παρέχει υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας και άμεσα και έμμεσα, μέσω φορέων που χρηματοδοτεί και επιβλέπει. Οι δύο κύριοι φορείς που ελέγχει είναι το Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Ασφαλίσεως (ΠΙΚΠΑ) και ο

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (ΕΟΠ). Ελέγχει επίσης το Κέντρο Βρεφών «Μητέρα».⁹³⁷

Σύμφωνα με το Νόμο 2082/1992 ο ΕΟΠ έχει ευθύνη στον τομέα Παιδικής προστασίας και στήριξης της οικογένειας,⁹³⁸ «το ΠΙΚΠΑ για άτομα με ειδικές ανάγκες και τους ηλικιωμένους και το Κέντρο Βρεφών «Μητέρα» για ανύπαντρες μητέρες και τα παιδιά τους, καθώς και για την παραμέληση και κακοποίηση παιδιών και γονιών».⁹³⁹

Επίσης υπηρεσίες κοινωνικής πρόνοιας προσφέρουν ο ΟΑΕΔ και η Εργατική Εστία που υπάγονται στον Υπουργείο Εργασίας. Το Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας απευθύνεται στους νέους και επιβλέπεται από το Υπουργείο Πολιτισμού ενώ «κάποιες αρμοδιότητες για την πρόνοια έχουν επίσης τα Υπουργεία Παιδείας, Γεωργίας και Δικαιοσύνης».⁹⁴⁰

Ο κρατικός φορέας προσφέρει υπηρεσίες και παροχές σε είδος και σε χρήμα. «Μέχρι σήμερα το μεγαλύτερο μέρος της πρόνοιας και των υπηρεσιών που παρέχονται από τον κρατικό τομέα στοχεύουν στο να βοηθήσουν τρεις κατηγορίες πληθυσμού: τα παιδιά και της οικογένειες τους, τους ηλικιωμένους και τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Πρόσφατα άλλη μια κατηγορία έχει προστεθεί σ' αυτές: η κατηγορία των παλιννοστούντων....».⁹⁴¹

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση - παρόλο που γίνονται προσπάθειες για την ανάληψη πρωτοβουλιών σε προνομιακό επίπεδο - έχει δραστηριότητα περιορισμένη.⁹⁴² Η δραστηριότητά της περιορίζεται στη λειτουργία των γνωστών ΚΑΠΗ και των Βρεφονηπιακών σταθμών, ενώ πρόσφατα αναπτύσσονται πρωτοβουλίες σίτισης και στέγασης απόρων.⁹⁴³

⁹³⁷ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα» Τόμος Α΄ 1996 σελ. 253 - 254.

⁹³⁸ Βλ. Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας, 1996 σ. 2 και οπ. π. ιδ. σ.

⁹³⁹ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα» οπ. π. ιδ. σ.

⁹⁴⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁹⁴¹ Οπ. π. ιδ. σ.

⁹⁴² Οπ. π. σ. 255.

⁹⁴³ Όπως για παράδειγμα η περίπτωση του Δήμου Αθηναίων.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η Ιδιωτική πρωτοβουλία κερδοσκοπικού χαρακτήρα έχει αναπτυχθεί κυρίως την τελευταία δεκαετία και αφορά τους τομείς περίθαλψης των ηλικιωμένων και της φροντίδας παιδιών προσχολικής ηλικίας.⁹⁴⁴

Η Ορθόδοξη Ελληνική Εκκλησία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην παροχή υπηρεσιών κυρίως για τα ηλικιωμένα άτομα.⁹⁴⁵

Επίσης ο εθελοντισμός και τα άτυπα δίκτυα διαπροσωπικών σχέσεων (οικογένεια, φίλοι, συγγενείς, γειτονιά.....) διαδραματίζουν στην χώρα μας - τουλάχιστον ακόμα - σημαντικό ρόλο στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας.⁹⁴⁶

Παρόλο που δεν υπάρχουν έρευνες ώστε να εκτιμηθούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες πρόνοιας του κρατικού φορέα, διάχυτη είναι η αντίληψη ότι είναι ανεπαρκής και αναποτελεσματικός.⁹⁴⁷ Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι τα άτομα τα οποία έχουν περισσότερο την ανάγκη του, αγνοούν την ύπαρξη τέτοιων υπηρεσιών.⁹⁴⁸ Ενώ τα επιδόματα που παρέχονται είναι πολύ χαμηλά και το ίδιο συμβαίνει και με τις συντάξεις που παρέχονται στους ανασφάλιστους ηλικιωμένους.⁹⁴⁹

Η αναποτελεσματικότητα του οφείλεται στην έλλειψη σχεδιασμού. Πολλοί φορείς - υπουργεία εμπλέκονται στην λειτουργία του, υπάρχει δηλαδή διάσπαση αρμοδιοτήτων, άκαμπτη γραφειοκρατική οργάνωση και ανυπαρξία μελετών για την σωστή ιεράρχηση των αναγκαιοτήτων.⁹⁵⁰

Στη συνέχεια παρουσιάζουμε ορισμένα ενδεικτικά συγκριτικά στοιχεία που αφορούν τις κοινωνικές παροχές, της EUROSTAT ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ 1997.⁹⁵¹

⁹⁴⁴ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα» οπ. π. σ. 256.

⁹⁴⁵ Οπ. π. ιδ. σ. Συνήθως παρέχει σίτιση ή ιδρυματική περίθαλψη.

⁹⁴⁶ Οπ. π. σ. 258 - 259.

⁹⁴⁷ Οπ. π. σ. 265.

⁹⁴⁸ Οπ. π. σ. 262. Πρόκειται για τα αποτελέσματα μιας μικρής έρευνας που έγινε στον Δήμο Περάματος (Κανελλόπουλος, 1992).

⁹⁴⁹ Οπ. π. σελ. 263 - 264.

⁹⁵⁰ Οπ. π. σελ. 265 - 268. Βλ. επ. στο ιδ. σελ. 71 - 74.

⁹⁵¹ Βλ. EUROSTAT ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ 1997, για το σχήμα 1.1 σ. 140, για τον πίνακα 1.1 σ. 241 και για τον πίνακα 1.2 σ. 142. Οι πίνακες που αφορούσαν παροχές κοινωνικής πρόνοιας δεν συμπεριλάμβαναν στοιχεία για την χώρα μας (βλ. ενδεικτικά στο ιδ. σ. 241: Πίνακας για την κοινωνική πρόνοια και ασφάλιση και σ. 145 Πίνακας παροχών ανεργίας και πίνακας παροχών γήρατος). Σύμφωνα με το ενημερωτικό δελτίο EUROSTAT '97 σ. 139 ως παροχές κοινωνικής προστασίας θεωρούνται οι ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

Στον **Πίνακα 1.1** (Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) παρατηρούμε ότι η χώρα μας παρόλο την αύξηση που παρουσίασε τα τελευταία χρόνια (1994, 1995) στις συνολικές δαπάνες κοινωνικής προστασίας, βρίσκεται σε δυσμενή σχέση σε σύγκριση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Ενώ στον **Πίνακα 1.2** (Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου) οι δαπάνες για την υγεία δεν ξεπερνούν - παρόλο την αύξηση - το 5,9% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος όταν σ' άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως το Βέλγιο, την Φιλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ισλανδία φτάνουν το 7,9% του ΑΕγχΠ, και στις Η.Π.Α. στο 14,2% του ΑΕγχΠ.

Το **Σχήμα 1.1** Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου για τα οικογενειακά επιδόματα «μιλάει από μόνο του», για την κατάσταση που επικρατεί στην χώρα μας σ' αυτό τον τομέα η οποία αντιμετωπίζει και δημογραφικό πρόβλημα.

β) Μέσα από πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επανειλημμένως έχει εκφράσει - μέσα από τα ψηφίσματά του - την ανάγκη ενίσχυσης της Κοινωνικής Πολιτικής της κοινότητας ώστε να διασφαλιστούν ικανοποιητικά επίπεδα για όλους και επομένως να ενισχυθεί η οικονομική και κοινωνική συνοχή της.⁹⁵²

Με αφετηρία αυτή τη λογική έχει σχεδιάσει και υλοποιήσει προγράμματα για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, της ανεργίας, της φτώχειας κτλ.⁹⁵³ Συγκεκριμένα στη χώρα μας εφαρμόστηκαν τα εξής προγράμματα:

Το «Κοινοτικό Πρόγραμμα για την Οικονομική και Κοινωνική Ενσωμάτωση των μη Ευνοημένων Ομάδων» ή όπως είναι πιο γνωστό «Φτώχεια 3». Είχε πενταετή διάρκεια: 1989 έως 1990 και προϋπολογισμό ύψους 55 εκατομμύρια ECU.

Βασικοί προσανατολισμοί του ήταν οι «διορθωτικές δράσεις και το προληπτικό έργο».⁹⁵⁴

«άμεσες μεταβιβάσεις σε είδος ή σε χρήμα - από προγράμματα κοινωνικής προστασίας προς νοικοκυριά και άτομα με σκοπό την ανακούφισή τους από το βάρος ορισμένων συγκεκριμένων κινδύνων ή αναγκών». Αυτοί οι κίνδυνοι ή οι ανάγκες συνδέονται με το γήρας, την ασθένεια, την τεκνοποίηση, την οικογένεια, την αναπηρία, την ανεργία κλπ.

⁹⁵² Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση: Οι κοινές πολιτικές 1998, σελ. 240, 242.

⁹⁵³ Οπ. π. σελ. 227 Προγράμματα: Ergo, Leda, Soec για την απασχόληση και 240 Προγράμματα για την φτώχεια και τον Κοινωνικό αποκλεισμό.

⁹⁵⁴ Βλ. Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση οπ. π. σ. 242. Αναλυτικότερα για τους στόχους του προγράμματος Βλ. Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού. Οπ. π. σ. 56. ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Στα πλαίσια του «**Φτώχειας 3**» προγράμματος, προγραμματοποιήθηκαν 4 Πρωτοβουλίες:

- Στο Πέραμα αναπτύχθηκαν πρωτοβουλίες για την στέγαση, την εκπαίδευση, τον επαγγελματικό προσανατολισμό, την επαγγελματική εκπαίδευση, την ανεύρεση εργασίας, την υγεία, την μετασχολική φροντίδα παιδιών και την περίθαλψη των ηλικιωμένων στο σπίτι.

- Στην Καλλιθέα είχε ως στόχο την Κοινωνική ένταξη πρώην χρηστών ναρκωτικών (επαγγελματικό προσανατολισμό και εκπαίδευση, νομική βοήθεια υπηρεσίες υγείας, ευαισθητοποίηση κοινής γνώμης και εργοδοτών για τους πρώην χρήστες).

- Στην Αργυρούπολη αναπτύχθηκαν δράσεις για την ανεργία και εργαστήρια απασχόλησης ατόμων με ειδικές ανάγκες.

- Τέλος, στη Θεσσαλονίκη επίκεντρο του προγράμματος ήταν οι μονογονεϊκές οικογένειες, Παλιννοστούντες και παιδιά με ειδικές ανάγκες.⁹⁵⁵

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα «**Φτώχεια 3**» σχεδιάστηκε στη βάση των εμπειριών δύο άλλων προγραμμάτων που προηγήθηκαν: το «**Φτώχεια 1**» (1975 - 1980) και το «**Φτώχεια 2**» (1985 - 1989).⁹⁵⁶

Το πρώτο πρόγραμμα είχε στόχο την εφαρμογή δοκιμαστικών σχεδίων και κατατοπιστικών ερευνών για την καταπολέμηση της φτώχειας και προϋπολογισμό 20 εκατομμύρια ECU.⁹⁵⁷

Το δεύτερο πρόγραμμα στο οποίο συμμετείχε και η χώρα μας είχε στόχο την συγκέντρωση στατιστικού υλικού σχετικά με την φτώχεια στα κράτη - μέλη, της ανταλλαγής εμπειριών και τον συντονισμό της προσπάθειας για την καταπολέμηση της φτώχειας, καθώς και την εφαρμογή ειδικών δράσεων, έρευνες σε τομείς σχετικές με ομάδες του πληθυσμού που πλήττονται από την φτώχεια.

Ο προϋπολογισμός του ήταν ύψους 29 εκατομμυρίων ECU.⁹⁵⁸

- Το 1990 ιδρύθηκε το **Παρατηρητήριο για την πολιτική καταπολέμησης του Κ.Α.** «Το Παρατηρητήριο εξετάζει τις προσπάθειες των δημόσιων φορέων της

⁹⁵⁵ Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού οπ. π. σ. 57 - 58.

⁹⁵⁶ Οπ. π. σ. 55.

⁹⁵⁷ Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση, οπ. π. σελ. 241 - 242.

κάθε χώρας της Κοινότητας να περιορίσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό. Εξετάζει την πρόσβαση των πολιτών και τις ανισότητες πρόσβασης των πολιτών σε διάφορους πόρους, μορφές βοήθειας ή υπηρεσίες που συνδέονται με τα κοινωνικά δικαιώματα. Εξετάζει επίσης το κατά πόσο οι διάφορες κυβερνητικές πολιτικές διευκολύνουν ή παρεμποδίζουν την άσκηση των δικαιωμάτων».⁹⁵⁹

Μέσα απ' την ανταλλαγή γνώσεων και την σύγκριση ερευνών μεταξύ χωρών - μελών, ο θεσμός του Παρατηρητηρίου, θα μπορέσει να οδηγήσει σε μια κοινή κοινωνική πολιτική της Κοινότητας πιο αποτελεσματικής για την καταπολέμηση των φαινομένων του Κ.Α.⁹⁶⁰

- Το 1982 ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (ΕΟΠ), άρχισε την συνεργασία του με την Ε. Ε. και το διάστημα 1982 - 1994 χρηματοδοτήθηκαν από το ΕΚΤ, 192 προγράμματα κατάρτισης ανέργων συνολικού ύψους 6,2 δις δρχ. στα οποία συμμετείχαν 11.500 άνεργοι.⁹⁶¹

Επίσης το 1989 ο ΕΟΠ άρχισε συνεργασία με το Γεωργικό Ταμείο, η οποία συνεχίζεται, ενώ το ίδιο έτος επίσης άρχισε να συνεργάζεται και με το ΕΤΠΑ από το οποίο έλαβε χρηματοδότηση για έργα υποδομής στην περιφέρεια Θεσσαλίας.⁹⁶²

Στα πλαίσια του προγράμματος **STAR** μεταξύ **1991 - 1992** ο ΕΟΠ χρηματοδοτήθηκε με σκοπό την μηχανογραφική υποδομή και την δημιουργία Τράπεζας Κοινωνικοπρονοιακών Πληροφοριών.⁹⁶³

- Κατά διαστήματα αναπτύχθηκαν διάφορα κοινοτικά προγράμματα με σκοπό να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένες περιπτώσεις φτώχειας, όπως το πρόγραμμα **Leader** για την καταπολέμηση της φτώχειας στις μη - αστικές περιοχές.⁹⁶⁴

Το πρόγραμμα **HORIZON** την περίοδο 1994 - 1999 συνολικού προϋπολογισμού 513 εκατομμύρια ECU αφορά την βοήθεια ατόμων με ειδικές ανάγκες στην εξεύρεση απασχόλησης.⁹⁶⁵

⁹⁵⁸ Οπ. π. σ. 242.

⁹⁵⁹ «Διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού.....», οπ. π. σ. 58.

⁹⁶⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

⁹⁶¹ Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας οπ. π. σ. 6.

⁹⁶² Οπ. π. σ. 7.

⁹⁶³ Οπ. π. σ. 7.

⁹⁶⁴ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 59.

⁹⁶⁵ Οπ. π. ιδ.σ. επ. βλ. Θεματολογικά δελτία για την Ε. Ε. σελ. 225, 240.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Επίσης το γνωστό πρόγραμμα **NOW** για την επαγγελματική αποκατάσταση των γυναικών, χρηματοδοτεί την δημιουργία νέων επιχειρήσεων και συνεταιρισμών από γυναίκες.⁹⁶⁶

Τα προγράμματα **Leda** και **Ergo** που είναι προγράμματα έρευνας για την απασχόληση έχουν ως στόχο να πληροφορήσουν την κοινότητα για την απασχόληση και την μακροχρόνια ανεργία αντίστοιχα στα κράτη - μέλη.⁹⁶⁷

Ενώ προγράμματα που έχουν άμεσο στόχο την καταπολέμηση του Κ.Α., χρηματοδοτήθηκαν από την Ε.Ε. στα πλαίσια του Β' Κοινοτικού Πλαισίου στήριξης για την Ελλάδα.⁹⁶⁸

Πρόκειται για το Πρόγραμμα «Υγεία - Πρόνοια» και το πρόγραμμα «Καταπολέμησης του Αποκλεισμού από την Αγορά Εργασίας».⁹⁶⁹

Τα προγράμματα αυτά υπάγονται στις διαρθρωτικές παρεμβάσεις της κοινότητας στις περιφέρειες του «Στόχου 1» για την Ελλάδα.⁹⁷⁰

Εδώ θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το φαινόμενο της φτώχειας και εκείνο του κοινωνικού αποκλεισμού είναι πολυδιάστατα, γι' αυτό το λόγο και η καταπολέμησή τους πρέπει να είναι πολυδιάστατη. Να λαμβάνονται δηλαδή υπόψιν όλες οι πτυχές των φαινομένων αυτών: Οικονομικές, κοινωνικές, πολιτικές, πολιτιστικές.⁹⁷¹ Οι αντιμετώπισεις των προβλημάτων σε επιμέρους τομείς δεν οδηγούν πουθενά.

Επίσης επειδή υπάρχουν πολλές μορφές κοινωνικού αποκλεισμού με διαφορετικά χαρακτηριστικά από περιοχή σε περιοχή οι λύσεις και τα προγράμματα

⁹⁶⁶ Οπ. π. σελ. 59 - 60, επ. βλ. Θεματολογικά δελτία για την Ε. Ε. οπ. π. σ. 225.

⁹⁶⁷ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 60 - 61.

⁹⁶⁸ «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», 1998 σελ. 64 - 65.

⁹⁶⁹ Οπ. π. σελ. 64 - 72 κυρίως για μια αναλυτική παρουσίαση του προγράμματος «Πρόνοια».

⁹⁷⁰ Οπ. π. σ. 65. Όπως είναι γνωστό η χώρα μας ανήκει στις Περιφέρειες του Στόχου 1. Επειδή αυτές οι περιφέρειες θεωρούνται καθυστερημένες οικονομικά σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη, το ΕΚΤ το ΕΤΠΕ και το ΕΓΤΠΕ συμβάλλουν στην χρηματοδότηση των εθνικών έργων με ποσοστό 75% του κόστους (σε εξαιρετικές περιπτώσεις έως και 80%). Βλ. σχετικά ενημερωτικό φυλλάδιο της Ε.Ε. «Βοηθώντας τις περιφέρειες της Ευρώπης», Λουξεμβούργο 1992.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η παρουσίαση των προγραμμάτων που προηγήθηκε - τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο υποστήριξης - συνεργασίας με την Ε. Ε. - είναι ενδεικτική και συνοπτική. Επίσης πολλά από αυτά δεν στοχεύουν καθ' αυτού στον Κ.Α. αλλά σε ομάδες που θεωρούνται ότι αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο για Κ.Α. (βλ. σχ. γι' αυτό «Διαστάσεις του Κοινωνικού Αποκλεισμού.....» Τόμος Α' οπ. π. σ. 61.

⁹⁷¹ «Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού.....» οπ. π. σ. 69 - 70 επ. βλ. αν.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

θα πρέπει να σχεδιάζονται με βάση τις ανάγκες που παρουσιάζονται κάθε φορά σε τοπικό επίπεδο.⁹⁷²

Αναγκαίες είναι επίσης οι έρευνες για την φτώχεια και τον κοινωνικό πολιτισμό έτσι ώστε γνωρίζοντας καλύτερα μια κατάσταση να μπορέσουμε με τις κατάλληλες πολιτικές να την αντιμετωπίσουμε.⁹⁷³

Τέλος μια καλύτερη οργάνωση απ' την πλευρά του κρατικού τομέα, με πιο ευέλικτες μορφές παροχής υπηρεσιών, κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό, ιεράρχηση των αναγκών και ενεργή συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, θα μπορούσε να οδηγήσει σε πιο αποτελεσματική παροχή των υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας.⁹⁷⁴

Β' ΜΕΡΟΣ

ΦΤΩΧΕΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑ

⁹⁷² Οπ. π. σ. 73. Βλ. επ. στο ιδ. σ. 75: «Όπως έχει τονιστεί σε κοινοτικά κείμενα του προγράμματος Φτώχειας με θέμα την τοπική ανάπτυξη (Poverty 3, 1991 Moulaert, 1991), οι συνθήκες διφέρουν τόσο πολύ από περιοχή σε περιοχή, που πρέπει να σχεδιαστεί για την κάθε περιοχή διαφορετικό πρόγραμμα....».

⁹⁷³ Οπ. π. σ. 77 επ. βλ. «Κοινωνικές ανισότητες....» οπ. π. σ. 676.

⁹⁷⁴ Οπ. π. σελ. 72 - 73 και σελ. 76 - 77 επ. βλ. αν.

«..... Μια και με γράψανε φονιά πήρα τον κόσμο παγανιά και την ζωή σεργιάνι, κακό να κάνω στους κακούς που εσύ μονάχα τους ακούς μα ο νους σου δεν τους πιάνει.

Μα τώρα που 'φθασε η στιγμή να κλείσουν οι λογαριασμοί, ποιός τάχα θα μπορέσει να δει πως είχα μια καρδιά σαν της αγάπης τα παιδιά και να με συγχωρέσει;

(απόσπασμα από το ποίημα του Ν. Γκάτσου: «Ένας ευαίσθητος ληστής»)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από την εποχή που ο Lombroso, διατύπωσε την άποψη για τον «εν γενετής εγκληματία»,⁹⁷⁵ έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες για την εξήγηση του εγκληματικού φαινομένου. Ωστόσο καμία θεωρία ως σήμερα δεν έχει καταφέρει να εξηγήσει επακριβώς την γένεση του εγκλήματος και του εγκληματία.⁹⁷⁶

Ανάμεσα στις προσπάθειες εξήγησής του εγκλήματος (βιολογικές - ψυχολογικές - κοινωνικές) περιλαμβάνεται και αυτή του οικονομικού παράγοντα ως συντελεστή της εγκληματικής συμπεριφοράς. Ακόμα και πριν την γέννηση της σύγχρονης επιστήμης της εγκληματολογίας ο Thomas Morus στο έργο του «Utopgia» έχει αναφερθεί στην επίπτωση των οικονομικών συνθηκών στο έγκλημα.⁹⁷⁷

Στην τρίτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα ο L. AJ. Quetelet και ο A. M. Guerry, ξεκίνησαν τις μετρήσεις για το εγκληματικό φαινόμενο. Ανάμεσα στις μεταβλητές που χρησιμοποίησαν (γεωγραφικές, δημογραφικές, το κλίμα, φύλο, ηλικία) ήταν και οι οικονομικές.⁹⁷⁸

Ο A. M. Guerry κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μπορεί να υπάρχει σύνδεση μεταξύ οικονομικών συνθηκών και εγκλήματος.⁹⁷⁹ Παρατήρησε μάλιστα ότι στις

⁹⁷⁵ Ο Lombroso υποστήριξε ότι ο εγκληματίας έχει ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, όπως την φυσιογνωμία, εγκεφαλικές ανωμαλίες κτλ. που τον διαχωρίζουν από τον μη - εγκληματία. Βλ.σχ. Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, 1984, σελ. 89 και 92 και οπ. π. η ιδ. στον Lombroso L' uomo delinquente, T. I., σ. 136 - 331.

⁹⁷⁶ Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, 1984 σ. 104 - 105.

⁹⁷⁷ W. A. Bonger 1905, σ. 5.

⁹⁷⁸ Οπ. π. σελ. 36 - 41 πρβλ. επ. Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, οπ. π. σ. 112.

⁹⁷⁹ W. A. Bonger 1905, οπ. π. σελ. 36 - 37.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

περιοχές που είναι πιο αναπτυγμένες υπάρχει αύξηση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας.⁹⁸⁰

Ο L. AJ. Quetelet προχώρησε ακόμα παραπέρα διατυπώνοντας την άποψη ότι σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η οργάνωση ενός κράτους για το εγκληματικό φαινόμενο,⁹⁸¹ υποστήριξε έτσι ότι: «Για κάθε έθνος μπορούμε να προβλέψουμε πόσοι άνθρωποι θα λερώσουν τα χέρια τους με το αίμα των συνανθρώπων τους, πόσοι θα γίνουν κιβδηλοποιοί, πόσοι δηλητηριαστές, περίπου όμως μπορούμε να υπολογίσουμε από πριν τον αριθμό των γεννήσεων και των θανάτων».⁹⁸² Άποψη την οποία υποστήριξε ο E. Ferri με τον νόμο του «κοινωνικού κορεσμού», σύμφωνα με τον οποίο σε μία κοινωνία, «υπό ορισμένους όρους γενικούς και ατομικούς, διαπράττεται ακριβώς καθορισμένος αριθμός εγκλημάτων, ούτε ένα περισσότερο ούτε ένα λιγότερο, ακριβώς όπως σε ορισμένη ποσότητα μιας χημικής ουσίας διαλύεται ορισμένη ποσότητα μιας άλλης ουσίας, εφόσον διατηρείται η ίδια θερμοκρασία».⁹⁸³ Όμως όταν υπάρχουν ανώμαλες καταστάσεις και μεταβολές σε μία κοινωνία επέρχεται «υπερκορεσμός» δηλ. αύξηση της εγκληματικής δραστηριότητας.⁹⁸⁴ Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να είναι μία οικονομική κρίση ή μια αιφνίδια οικονομική ανάπτυξη όπου σύμφωνα με τον Ντυρκαϊμ, μπορούν να οδηγήσουν σε ανώμαλες καταστάσεις και κατ' επέκταση στο έγκλημα.⁹⁸⁵

⁹⁸⁰ Παρατήρησε διαφορές του εγκλήματος κατά της περιουσίας μεταξύ Βορείων και Νοτίων περιοχών, διαπιστώνοντας ότι στον Νότο που υπάρχει περισσότερη φτώχεια δεν παρουσιάζεται μεγάλη έξαρση των εγκλημάτων κατά της περιουσίας. Αλλά δεν προχώρησε σε μελέτη αυτών των δύο μεταβλητών βλ. σχ. οπ. π. ιδ. σ.

⁹⁸¹ Βλ. οπ. π. σ. 39.

⁹⁸² Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, οπ. π. σ. 112 και οπ. π. η ιδ. στον L. AJ. Quetelet, «Rhyisque Sociale», ιδίως σ. 99 και του ιδίου, Du systeme social et des lois quile regissent, Παρίσι Quillaumin 1948, ιδίως σελ. 96 επ. και οπ. π. σ. 39.

⁹⁸³ Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, οπ. π. σ. 113 και οπ. π. η ιδ. στον E. Ferri «Sociologia Griminala» I, 1929 σελ. 417.

⁹⁸⁴ Οπ. π. ιδ. σελ. Επίσης και ο Ντυρκαϊμ υποστήριξε ότι το εγκληματικό φαινόμενο είναι φυσιολογικό να υπάρχει σε κάθε κοινωνία, αρκεί να μην ξεπερνάει τα όρια. Τότε είναι αποτέλεσμα κάποιας ανωμαλίας βλ. σχ. οπ. π. ιδ. σ.

⁹⁸⁵ Ο Ντυρκαϊμ στο έργο του «De la Division du Travail Social» 1923, περιγράφει την ανομία ως μια «θλιβερή κατάπτωση του κοινωνικού συνόλου που φαίνεται να προέρχεται από τα ελαττώματα των ηθικών και νομικών κανόνων που οργανώνουν την οικονομική ζωή της κοινωνίας». Όταν οι ανάγκες και οι επιθυμίες του ανθρώπου δεν είναι σε αρμονία με τα μέσα πραγμάτωσής τους και η κοινωνία ελέγχει για περιορισμό των τάσεων, σε κανονικό επίπεδο εκδήλωσή τους τότε επέρχεται καταστροφή της κοινωνικής αρμονίας. Οικονομικές κρίσεις και απότομες οικονομικές ανθίσεις οδηγούν στην αυτοκαταστροφή της κοινωνίας. Βλ. σχ. Ι. Περαντζάκη - Καρατζόγλου, φάκελλος σημειώσεων II, σελ. 1 - 4.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η επίδραση των οικονομικών παραγόντων στην εγκληματική συμπεριφορά έγιναν αντικείμενο αντιπαραθέσεων μεταξύ των μελετητών του εγκληματικού φαινομένου. Ειπώθηκε ότι η σημασία τους άλλοτε υπερεκτιμάται και άλλοτε υποτιμάται.⁹⁸⁶

Οι ακραίες καταστάσεις εξαθλίωσης στις οποίες εμφανίζεται στενή συσχέτιση των οικονομικών παραγόντων και του εγκλήματος είναι «υπομανιακές καταστάσεις που οδηγούν πλέον και σε παραβατικότητα μέσα στα πλαίσια εγκλημάτων του όχλου. Όμως στην ουσία, σ' αυτές τις περιπτώσεις, πρόκειται για καταστάσεις ανάγκης που αίρουν και τον καταλογισμό».⁹⁸⁷

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη «οι άνθρωποι....δεν αδικούν, επειδή στερούνται των προς το ζην αναγκαίων, επειδή ριγούν ή πεινούν, αλλ' επειδή επιθυμούν να απολαμβάνουν τας ηδονάς ακόπως, της απόλαυσιν των οποίων θέτουν εις μείζονα μοίρα έναντι των απαραίτητων αγαθών του βίου».⁹⁸⁸ Την θέση αυτή υιοθέτησαν ο Garofalo και ο Ferri, οι οποίοι υποστήριξαν ότι σημαντικό συντελεστής της εγκληματικότητας δεν είναι η άνιση κατανομή του πλούτου αλλά η δυσαναλογία που υπάρχει μεταξύ επιθυμιών και μέσων για την ικανοποίηση αυτών.⁹⁸⁹ Η δυσαναλογία αυτή προέρχεται κυρίως από την υπερβολική πλεονεξία που διακατέχει τα άτομα και τις ομάδες και όχι από το ένστικτο της δικαιοσύνης.⁹⁹⁰

Ανεξάρτητα από την διαφωνία που υπάρχει για την επίπτωση των οικονομικών παραγόντων στην εγκληματογένεση οι μελετητές συμφωνούν ότι υπάρχει επίπτωση ως προς τις μορφές των εγκλημάτων. Συγκεκριμένα υποστηρίχθηκε ότι υπάρχουν τρεις μορφές εγκλημάτων: α) Εκείνα τα οποία δεν επηρεάζονται από τις οικονομικές καταστάσεις (π.χ. κατά της θρησκείας). β) Εκείνα τα οποία ελαττώνονται

⁹⁸⁶ Μ. Ν. Μπακατσούλας 1973, σ. 395 οπ. π. στον Exner «Kriminalbiologie» Αμβούργο 1939, σ. 88.

⁹⁸⁷ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1990 σ. 96 οπ. π. ο ιδ. στους Sorokin (1942) - Ellenbeger (1967). Βλ. επ. οπ. π. σελ. 394 - 395 και όπως αναφ. «η έσχατη πενία εκδιώκει από τον άνθρωπο κάθε κοινωνικό φιλόλληλον συναίσθημα, σκληραίνει την καρδίαν και εκτραχύνει τας προς αλλήλους σχέσεις, η πενία κατ' Αριστοτέλη στάσιν εμποιεί και κακουργίαν». Βλ. οπ. ο Μπακατσούλας παραπ. Εν. Πολιτ. Β' 6, 4 - 5 (σ. 1265).

⁹⁸⁸ Μ. Ν. Μπακατσούλας 1973, οπ. π. σελ. 396 και όπως παραπ. στην Πολιτ. Σ. 1267, Β' 7, 20 - 25.

⁹⁸⁹ Βλ. π. κ. τύπους προσαρμογής του ατόμου, του Merton, σύμφωνα με την δυσαναλογία μεταξύ στόχων και μέσων πραγμάτωσής τους.

⁹⁹⁰ Οπ. π. σελ. 395 - 396 και οπ. ο ιδ. παραπ. «La Criminologie» σ. 155 (για τον Garofalo) και «Studi sulla criminalita in francia dal 1826 al 1878» Studi σ. 16, Ferri, Soc. crim.,τ. Α' σ. 447.

σε περιόδους οικονομικής άνθησης και γ) Εκείνα τα οποία αυξάνονται σε περιόδους οικονομικής ευημερίας αλλά μειώνονται σε περιόδους οικονομικής κρίσης (π.χ. παραβίαση οικογενειακού ασύλου).⁹⁹¹

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΡΕΚΚΛΙΝΟΝΤΩΝ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.

1.- Η θεωρία της ανομίας του Merton.

Ο Merton έδωσε μία άλλη διάσταση στην ανομική θεωρία του Ντυρκαϊμ, εκείνη της γένεσης του εγκλήματος. Θεώρησε την ανομία ως μία κατάσταση κατά την οποία η ικανοποίηση των στόχων που θέτουν τα άτομα δεν βρίσκεται σε αρμονία με τα μέσα τα οποία διαθέτουν για την ικανοποίηση αυτών των στόχων. Η δυσαρμονία αυτή μπορεί να οδηγήσει σε 5 πιθανούς τρόπους προσαρμογής ή μη των ατόμων μέσα στην κοινωνία, όπως παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί:

		Πολιτισμικοί στόχοι	Θεσμοποιημένα μέσα
I.	Κονφορισμός	+	+
II.	Καινοτόμηση	+	-
III.	Τυπολατρία	-	+
IV.	Αναχωρητισμός	-	-
V.	Εξέγερση		
		+	+
		-	-

Όπου (+) σημαίνει αποδοχή, όπου (-) σημαίνει αποβολή και όπου (+) σημαίνει απόρριψη και υποκατάσταση των στόχων και των κανόνων με νέους.⁹⁹²

Ο πρώτος τύπος προσαρμογής (I), ο κονφορισμός (adaptation) αναφέρεται στην αποδοχή από τα άτομα τόσο των στόχων όσο και των μέσων που τους προσφέρονται και συναντιέται πιο συχνά στην κοινωνία.⁹⁹³

⁹⁹¹ Μ. Ν. Μπακατσούλας 1973, σ. 396 και 409 και οπ. ο ιδ. π. στον Griminology, Λονδίνο, 1952 σ. 254 και Konjunkturkriminalitat, 1941 για τους Hurwitz και Gleitze αντίστοιχα. Επ. βλ. Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης 1985 σ. 97, και όπως ο ιδ. παραπ. στους Pinatel 1971, Cohen και Felson, 1979 α και β.

Αντίθετα ο τύπος προσαρμογής Αναχωρητισμός (retreatism), που σημαίνει απόρριψη τόσο των στόχων όσο και των μέσων συναντάτε πιο σπάνια. Τα άτομα που αποτελούν αυτή την κατηγορία είναι στην ουσία «ξένα σώματα» για την κοινωνία. Εδώ «εντάσσονται μερικές από τις δραστηριότητες των ψυχωτικών, ψυχονευρωτικών, χρόνιων αυτιστικών, παρίων απόκληρων, επαιτών, αλητών, πόρνων, αλκοολικών και τοξικομανών».⁹⁹⁴

«Όταν η αποστέρηση προέρχεται από το απρόσιτο των αποτελεσμάτων θεσμικών μέσων για την επίτευξη της οικονομικής ή όποιας άλλης υψηλά αξιολογούμενης επιτυχίας, τότε οι προσαρμογές II, III και V (καινοτόμηση, τυπολατρεία και εξέγερση) είναι επίσης πιθανές».⁹⁹⁵ Όσον αφορά την προσαρμογή III την τυπολατρία (ritualise) απαρτίζεται από τα άτομα τα οποία παύουν να είναι φιλόδοξα και προσαρμόζονται σε ότι τους παρέχεται. Χαρακτηριστικό δείγμα εδώ αποτελεί ο γραφειοκράτης.⁹⁹⁶ Η προσαρμογή V η εξέγερση (rebellio) είναι εντελώς διαφορετική απ' τις άλλες. Τα άτομα που ανήκουν σ' αυτό τον τύπο προσαρμογής όχι μόνο δεν δέχονται τους στόχους και τα μέσα που τους παρέχονται αλλά επιζητούν και την αντικατάστασή τους από καινούργια. Επιζητούν δηλαδή την αλλαγή της υπάρχουσας κοινωνικής δομής, π.χ. με επανάσταση.⁹⁹⁷

Ο Merton έστρεψε το ενδιαφέρον του προς τον τύπο της προσαρμογής II, την καινοτόμηση (Innovation). Όπως υποστηρίζει ο ίδιος «αυτή η προσαρμογή συμβαίνει όταν το άτομο έχει αφομοιώσει την πολιτισμική έμφαση στην επιτυχία, χωρίς παράλληλα να έχει εσωτερικεύσει τους ηθικά προδιαγραφμένους κανόνες που υπαγορεύουν τα μέσα για την επίτευξη αυτών των στόχων».⁹⁹⁸

Μέσα από τον τύπο αυτής της προσαρμογής ο Merton εξηγεί την αντικοινωνική παραβατική συμπεριφορά. Δίνοντας το παράδειγμα για την έμφαση

⁹⁹² R. M. Merton, «Social Structure and anomie», American Sociological Review, vol. 3 1938, Μτφρ. Βασ. Αρτινοπούλου, από τα κείμενα Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, 1990 σελ. 452 - 465, εδώ 458 - 459.

⁹⁹³ Οπ. π. σ. 460.

⁹⁹⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

⁹⁹⁵ Οπ. π. σ. 461.

⁹⁹⁶ Φέκελλος σημειώσεων Ι. Περαντζάκη - Καρατζόγλου, ΙΙ. σ. 8.

⁹⁹⁷ R. M. Merton οπ. π. σ. 459.

⁹⁹⁸ Οπ. π. σ. 462.

της οικονομικής επιτυχίας, που τόσο άκρατα διατυμπανίζουν οι σημερινές κοινωνίες, υποστηρίζει ότι η μεγάλη φιλοδοξία για την ικανοποίηση της χρηματικής επιτυχία οδηγεί τα άτομα σε χρησιμοποίηση άλλων μέσων - τρόπων επίταξη της από αυτά που η κοινωνία θεωρεί νόμιμα. «Η πραγματική πρόοδος προς τα επιθυμητά σύμβολα επιτυχίας μέσα από τα συμβατικά κανάλια, είναι σχετικά σπάνια και πολύ δύσκολη για όσους έχουν χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και λίγους οικονομικούς πόρους, παρά την ιδεολογία που επικρατεί για την διεύρυνση των τάξεων (open - class ideology). Επομένως, η κυριότερη πίεση στα πρότυπα της επιτυχίας μέσα στην ομάδα, ασκείται στη βαθμιαία προσήλωση των νόμιμων, αναποτελεσματικών όμως, προσπαθειών και στην αυξανόμενη χρησιμοποίηση των παράνομων, αλλά πιο αποτελεσματικών τρόπων, της ανηθικότητας και του εγκλήματος».⁹⁹⁹

Σε περιόδους οικονομικής παρακμής τα άτομα έχουν λιγότερες ευκαιρίες (μέσα) για την πραγματοποίηση των στόχων τους. Έτσι κάτω από τέτοιες συνθήκες γίνονται πιθανώς καινοτόμοι (innovators).¹⁰⁰⁰ Μπορεί όμως να υπάρξει αύξηση των καινοτόμων δηλαδή των παραβατικών συμπεριφορών και σε περιπτώσεις οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι τα άτομα μπορεί να είναι ανίκανα να συμμετέχουν στην ανάπτυξη λόγω έλλειψης επαρκούς εκπαίδευσης ή έλλειψης επαγγελματικής ειδίκευσης. Είναι πιθανό η θεωρία του Merton να είναι πιο πειστική σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης οπότε τα άτομα αναπτύσσουν και μεγαλύτερες φιλοδοξίες.¹⁰⁰¹

Σύμφωνα μ' αυτή την θεωρία η συμπεριφορά των φτωχών δεν διαφέρει επειδή αυτοί δεν έχουν το ίδιο σύστημα αξιών με την υπόλοιπη κοινωνία, αλλά, αντιθέτως διότι έχουν εσωτερικεύσει τις αξίες αυτές, αλλά δεν έχουν τις ευκαιρίες να τις πραγματοποιήσουν με κοινωνικά θεσμοθετημένα μέσα.¹⁰⁰² Για τον Merton η ένταξη (integration) στην κοινωνία πετυχαίνεται όταν υπάρχει σχέση ισορροπίας μεταξύ αξιών και μέσων.¹⁰⁰³ Πάντως και ο ίδιος θεωρεί ότι η έλλειψη ευκαιριών δεν

⁹⁹⁹ Οπ. π. σελ. 462 - 463. Το κείμενο στα εισαγωγικά σ. 463. Ο Merton επίσης υποστήριξε ότι η αντικοινωνική συμπεριφορά δεν είναι μόνο αποτέλεσμα «έλλειψης ευκαιριών» ή λόγω έμφασης στην οικονομική επιτυχία ή κάστα. Βλ. σχ. γι' αυτό οπ. π. σ. 464.

¹⁰⁰⁰ Βλ. αρθρ. Harrey Brenner 1976 σελ. 25 - 26.

¹⁰⁰¹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁰² Ch. I. Waxman 1977, σ. 27.

¹⁰⁰³ Οπ. π. σελ. 27 - 28.

αποτελεί από μόνη της αιτία για την εγκληματική συμπεριφορά. Στις Η.Π.Α. υπάρχει ισχυρή συσχέτιση μεταξύ φτωχών και εγκλήματος που μπορεί να οφείλεται στην οργάνωση της Αμερικανικής κοινωνίας, η οποία είναι προσανατολισμένη προς την επίτευξη της χρηματικής επιτυχίας. Αντίθετα στην Ν. Α. Ευρώπη όπου τα επίπεδα της φτώχειας είναι υψηλά και υπάρχουν περιορισμένες ευκαιρίες κοινωνικής κινητικότητας δεν υπάρχει υψηλή εγκληματικότητα.¹⁰⁰⁴

Επίσης η θεωρία του Merton δεν μπορεί να εξηγήσει την πρόσφατη υψηλή αύξηση της παραβατικότητας σε αγροτικές περιοχές (rural delinquency) την υπό - αστική παραβατικότητα (suburban delinquency) και την παραβατικότητα των μεσαίων τάξεως (middle class delinquency) καθώς και την παραβατικότητα στις γειτονιές των εργατικών τάξεων (working class neighborhoods).¹⁰⁰⁵

Η θεωρία αυτή επίσης δεν είναι σε θέση να εξηγήσει γιατί υπάρχουν διάφοροι τύποι προσαρμογής στις πιέσεις που δέχονται τα άτομα καθώς και γιατί κάποια από αυτά συμμορφώνονται ενώ άλλα όχι.¹⁰⁰⁶

Απ' την άλλη οι έρευνες έδειξαν ότι οι πλειοψηφία των παραβατών ανηλίκων στην ενηλικίωσή τους γίνονται «νομοταγείς», ενώ σύμφωνα με τη θεωρία οι προϋποθέσεις δεν αλλάζουν.¹⁰⁰⁷

2.- Η θεωρία του Albert Cohen.

Ο Α. Cohen επεκτείνοντας την θεωρία της κοινωνικής ανομίας υποστήριξε ότι η εγκληματικότητα του υποστρώματος (subculture delinquency) είναι μέρος του γενικού χαμηλού ταξικού υποστρώματος (lower class subculture).¹⁰⁰⁸ «Τα άτομα π.χ. που ανήκουν στο υπόστρωμα κλείνουν μέσα τους μίσος ενάντια στα άτομα που

¹⁰⁰⁴ Οπ. π. σ. 28. Άλλες έρευνες έδειξαν (Rutter & Giller, 1985), «ασθενή και συχνά ασυνεπή σχέση των μεταβλητών κοινωνική τάξη - παραβατικότητα»: Βλ. σχ. Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης 1985, σ. 116.

¹⁰⁰⁵ Οπ. π. σ. 29. Και όπως αναφ. η έρευνα του Bernard Rosenberg & Harry Silverstein το 1969 στην Ν. Υόρκη στην Ουάσιγκτον και στο Σικάγο, έδειξε ότι οι χαμηλόγερές κοινωνικές κατηγορίες δεν έχουν υψηλές φιλοδοξίες. Οι φιλοδοξίες σε νεαρές ομάδες πληθυσμού ήταν σχεδόν μηδενικές. Αντίθετα άλλες εγκληματολογικές έρευνες στην Αμερική που εστίασαν την παραβατικότητα των ανηλίκων σε συμμορίες (gang delinquency) έδειξαν για αυτές υψηλή ύπαρξη φιλοδοξιών. Σύμφωνα με τον Thrasher η συμμορία τους παρέχει ότι η κοινωνία απέτυχε να τους δώσει. Οργάνωση, πειθαρχία, κοινωνικό έλεγχο, ευκαιρίες για ηγεσία και για σχέδια (Thrasher, «The Gang», 1927).

¹⁰⁰⁶ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης 1985, σ. 116.

¹⁰⁰⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. παραπ. στους Elliott και Yoss, 1974 - Rutter και Giller 1985.

¹⁰⁰⁸ Ch. I. Waxman οπ. π. σ. 31.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

ανήκουν στην μεσαία τάξη». ¹⁰⁰⁹ Ασχολήθηκε κυρίως με την νεανική παραβατικότητα και διαπίστωσε «αντίθεση μεταξύ ανηλίκων που ανήκουν στην μέση και στην εργατική τάξη». ¹⁰¹⁰ Υποστήριξε ότι το πρόβλημα αρχίζει στο σχολείο όταν γίνεται η σύγκριση μεταξύ τους. ¹⁰¹¹ «Οι πρώτοι διαθέτουν ένα πλαίσιο αξιών που εντάσσεται φυσικά στο πλαίσιο των σχολικών απαιτήσεων, ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο με τους δεύτερους, γι' αυτό και αυτοί έχουν προβλήματα προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον και δυνατότητες ανάπτυξης μιας παραβατικής υποκουλτούρας ως λύσης στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν με απόρριψη των αξιών της μέσης τάξης και δικαιολόγηση των συμπεριφορών με τις οποίες αυτές οι «αξίες» προσβάλλονται». ¹⁰¹²

Στην ουσία ο Α. Cohen δημιουργεί μια υποπολιτισμική θεωρία υποθέτοντας ότι αυτό που δημιουργεί το έγκλημα είναι η διαδικασία κοινωνικοποίησης. ¹⁰¹³ Μέσα από έρευνες ¹⁰¹⁴ που διενέργησε σε παραβάτες ανήλικους υποστηρίζει ότι υπάρχει μια αντίφαση στην διαδικασία της κοινωνικοποίησης μεταξύ της οικογένειας και του σχολείου. Δίνοντας για ψυχαναλυτική σκοπιά στην θεωρία του υποστηρίζει ότι ανάμεσα σε δύο αντιτιθέμενους «πολιτισμούς», τα παιδιά των κατωτέρων τάξεων αντιδρούν παρουσιάζοντας παραβατική συμπεριφορά. Αντίθετα τα παιδιά των μεσαίων τάξεων δεν παραβατούν διότι οι δύο «κόσμοι», οικογένεια, σχολείο, βρίσκονται σε πλήρη συμφωνία. ¹⁰¹⁵

3.- Η θεωρία των R. Cloward και L. Ohlin.

Διατύπωσαν την θεωρία τους ξεκινώντας από την ανομική θεωρία του Merton. ¹⁰¹⁶ Υποστήριξαν ότι η παραβατική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα τη έλλειψης οικονομικών ευκαιριών. ¹⁰¹⁷ Για τον R. Cloward και L. Ohlin η παραβατικότητα των χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων, οφείλεται στο

¹⁰⁰⁹ Φακ. Σημειώσεων Ι. Περαντζάκη - Καρατζόγλου οπ. π. σ. 11.

¹⁰¹⁰ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης 1990 σ. 400 (σημειώσεις) οπ. παραπ. στον Α. Cohen (Delinquent Boys: The Culture of the Gang, Glenco 1955 & Deviance and Control 1966).

¹⁰¹¹ Ch. I. Waxman οπ. π. σ. 32.

¹⁰¹² Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰¹³ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1985 σελ. 112 - 113.

¹⁰¹⁴ Σχετικά με τις έρευνες που διενέργησε ο Α. Cohen, βλ. Ch I. Waxman, 1977 sel. 32 - 34.

¹⁰¹⁵ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1985 σ. 113.

¹⁰¹⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. αναφ. τους R. Cloward και L. Ohlin «Delinquency and Opportunity. A theory of Delinquent Gangs», Chicago 1960.

¹⁰¹⁷ Άρθρο Η. Brenner οπ. π. σ. 28.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

γεγονός ότι αυτές έχουν ένα εναλλακτικό σύνολο κανόνων οι οποίοι αντικαθιστούν τους θεσμοθετημένους νόμους της κοινωνίας.¹⁰¹⁸ Έτσι «ένας ορισμένος αριθμός νέων που δεν καταφέρνουν να επιτύχουν τους θεμιτούς κοινωνικούς στόχους με νόμιμα μέσα, εξαιτίας της μειονεκτικής τους θέσης βιώνουν αυτήν την κατάσταση ως άδικη και ως υπεύθυνη γι' αυτό θεωρούν την κοινωνία και έχουν την τάση να προσανατολίζονται προς την χρήση παρανόμων μέσων για την επίτευξη των στόχων τους».¹⁰¹⁹

Διατύπωσαν τρεις τρόπους επίτευξης των σκοπών με παράνομα μέσα: α) Την εγκληματική συμπεριφορά, η οποία είναι αποτέλεσμα μιας «διαδικασίας εκμάθησης» από τους ενήλικους εγκληματίες και έχει τους δικούς της κανόνες. β) Την επιθετική συμπεριφορά και γ) την απόσυρση (π.χ. ναρκομανείς).¹⁰²⁰

Οι δύο προηγούμενες θεωρίες που αναπτύχθηκαν, οι οποίες στηρίζονται κυρίως για να εξηγήσουν το εγκληματικό φαινόμενο στην πολιτιστική διαφοροποίηση δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι επαληθεύονται. Οι έρευνες έδειξαν ότι δεν υπάρχει καμία σημαντική συσχέτιση μεταξύ κοινωνικής τάξης και την εγκληματικότητας.¹⁰²¹

4.- Η θεωρία του E. Sutherland.

Ο Sutherland διατύπωσε την σημαντική θεωρία του «**διαφορικού συγχρωτισμού**», σύμφωνα με την οποία η εγκληματική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα εκμάθησης λόγω συναναστροφής των ατόμων με ένα περιβάλλον που

¹⁰¹⁸ Ch. I. Waxman, οπ. π. σ. 35.

¹⁰¹⁹ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰²⁰ Οπ. π. ιδ. σ., βλ. επ. Ch. I. Waxman, οπ. π. ιδ. σ. Σύμφωνα με τον Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, η θεωρία του A. Cohen, του R. Cloward και του L. Ohlin, δεν προσφέρουν κάτι καινούργιο. «Ουσιαστικά επεκτείνουν, διαφοροποιούμενες μερικά, τις βασικές θεωρίες της πολιτιστικής σύγκρουσης (Th. Sellin, 1938), και της νομίας (Merton 1938, 1957), προσπαθώντας να χρησιμοποιήσουν και ορισμένα στοιχεία της θεωρίας του διαφορικού συγχρωτισμού του Sutherland (1939 προβ. και Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, 1979 - Σ. Αλεξιάδης, 1980)». Βλ. σχετ. Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1985 σ. 114.

¹⁰²¹ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1985 σ. 117 και οπ. παραπ. στους Stott 1960, & 1966 - Conger & Miller 1966 - Roff, Sells & Golden, 1972 - West & Farrington, 1973. Επίσης A.J. Reiss & A. L. Rhodes (1961), μετά από έρευνα που διενέργησαν σε ανήλικους συμπεράναν ότι υπάρχουν ισχυρές αμφιβολίες για τις θεωρίες υποπολιτιστικής παρέκκλισης, και συγκεκριμένα σχετικά με την άποψη του Cohen ότι η παραβατικότητα είναι αποτέλεσμα της πίεσης των κανόνων της μεσαίας τάξης που ασκείται στις χαμηλότερες. Βλ. σχ. Ch. I. Waxman οπ. π. σ. 36.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL /
CRIMINOLOGIE

είναι «εγκληματικό».¹⁰²² Δηλαδή όταν τα παιδιά ζουν σε ένα περιβάλλον που «δεν υπάρχει παρά ένα μόνο πολιτισμικό πρότυπο..... κοινωνικοποιούνται ομαλά, δηλαδή καθορίζουν το ρόλο τους κατά τρόπο ευνοϊκό για την συμμόρφωση προς τον νόμο. Αυτό συμβαίνει στις αστικές ζώνες, όπου το ύψος της εγκληματικότητας είναι πολύ χαμηλό».¹⁰²³ Όταν όμως ζουν σε περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από εγκληματικές συμπεριφορές, έρχονται σε επαφή με δύο «αντικρουόμενα» πρότυπα, με αποτέλεσμα να οδηγούνται σε παραβατικές συμπεριφορές, μέσα από την διαδικασία εκμάθησης των ρόλων.¹⁰²⁴ Έτσι «ένα πρόσωπο γίνεται εγκληματικό, όταν μαθαίνει να ορίζει μια κατάσταση με όρια μάλλον παράβασης του νόμου παρά συμμόρφωσης προς αυτόν. Με άλλα λόγια, όταν η τύχη το φέρνει πιο συχνά σε συχνή επαφή και έντονη επαφή με πρότυπα εγκληματικά».¹⁰²⁵

Σύμφωνα με τον Brehne, αυτή η θεωρητική τοποθέτηση του Sutherland μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εξηγήσει τις παραβατικές συμπεριφορές που υιοθετούν οι άνεργοι. Όταν ένας μεγάλος αριθμός ατόμων χάνει την δουλειά του και το εισόδημά του τείνει να δεχτεί τις παραβατικές συμπεριφορές που έχουν αναπτύσσει πριν από αυτούς οι μακροχρόνιοι άνεργοι.¹⁰²⁶

Ο Sutherland ασχολήθηκε επίσης και με «**τα εγκλήματα λευκού κολάρου**» (White collar crimes).¹⁰²⁷ Ως «έγκλημα λευκού κολάρου» ορίζεται η παράβαση του νόμου που γίνεται από πρόσωπα των οποίων το κοινωνικό - οικονομικό επίπεδο είναι υψηλό, μέσα στα πλαίσια των επαγγελματικών τους δραστηριοτήτων και με σκοπό να επιτύχουν σημαντικό όφελος.....».¹⁰²⁸ Αυτά τα εγκλήματα τα οποία έχουν σημαντικές βλαπτικές συνέπειες για το κοινωνικό σύνολο, δεν αναφέρονται στις δικαστικές στατιστικές αλλά ακόμα και στις διατυπώσεις εγκληματολογικών θεωριών.¹⁰²⁹

¹⁰²² Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1990, σ. 396 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Sutherland και στο βιβλίο του «Principles of Criminology» 3^η έκδοση 1939 καθώς και στην 2^η και 4^η έκδοσή του.

¹⁰²³ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰²⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰²⁵ Οπ. π. ιδ. σ. Βλ. επ. οπ. ο Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης αναφ. στην άποψη του Sutherland για τον «Επαγγελματία κλέφτη» (The professional Thief, Chicago 1937).

¹⁰²⁶ Βλ. άρθρο Η. Brenner, οπ. π. σ. 30.

¹⁰²⁷ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης οπ. π. σ. 397 και οπ. αναφ. στην άποψη του Sutherland «White collar crime», New York 1949.

¹⁰²⁸ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰²⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Όπως και για τις υπόλοιπες κατηγορίες εγκλημάτων, ο Sutherland υποστήριξε ότι και αυτή των «λευκών κολάρων» στηρίζεται στην διαδικασία εκμάθησης. Μόνο που οι εγκληματίες αυτής της κατηγορίας μεγαλώνουν σε καλές γειτονιές και οικογένειες, αποφοιτούν από τα καλύτερα κολέγια και ασχολούνται σε επιχειρηματικές δραστηριότητες «στις οποίες η εγκληματικότητα είναι στην πράξη ένας παραδοσιακός τρόπος.....».¹⁰³⁰ Αντίθετα με τους εγκληματίες των χαμηλότερων στρωμάτων που ξεκινούν τη δραστηριότητά τους σε εντελώς διαφορετικά περιβάλλοντα.¹⁰³¹

Για τον Sutherland «τα ουσιαστικά στοιχεία της διαδικασίας (εγκληματοποίησης) είναι τα ίδια και στις δύο κατηγορίες εγκληματιών».¹⁰³² Υποστηρίζεται ότι ο «διαφορικός συγχρωτισμός» - η συχνή δηλαδή επαφή με περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από δύο αντιτιθέμενα πολιτισμικά πρότυπα - καταλήγει στο έγκλημα διότι «η κοινότητα δεν είναι σταθερά οργανωμένη» ενάντια σ' αυτό. «Ο νόμος είναι πιεστικός προς μια κατεύθυνση και οι άλλες δυνάμεις πιέζουν προς την αντίθετη κατεύθυνση»,¹⁰³³ οι οποίες τελικά υπερισχύουν.

Πάντως ο Sutherland καταλήγει στο ότι: «Η κοινωνική αποδιοργάνωση επηρεάζει και τις δύο τάξεις με τους ίδιους τρόπους».¹⁰³⁴

Οι έρευνες δεν έδειξαν ξεκάθαρη σχέση μεταξύ εγκληματικότητας και «διαφορικού συγχρωτισμού».¹⁰³⁵ Αντίθετα έδειξαν ότι «ο διαφορικός συγχρωτισμός με παραβατικά πρότυπα επηρεάζει την ανάπτυξη των παραβατικών δραστηριοτήτων, όμως υπάρχει αλληλεπίδραση με τις οικογενειακές μεταβλητές και ως σωστό αυτές οι τελευταίες έχουν και μια, δική τους, ανεξάρτητη άμεση επίδραση».¹⁰³⁶

Όσον αφορά τα εγκλήματα του «λευκού κολάρου» δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτά σπάνια εμφανίζονται στις εγκληματολογικές στατιστικές, ίσως γιατί δεν

¹⁰³⁰ Οπ. π. σ. 445 από το άρθρο του Sutherland «White Collar Criminality» American Sociological Review, V. (february 1940) 1 - 12, Μτφρ. Βασ. Αρτινοπούλου.

¹⁰³¹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰³² Οπ. π. σ. 445 - 446. (Η λέξη στην παρένθεση είναι δική μου προσθήκη).

¹⁰³³ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰³⁴ Οπ. π. ιδ. σ. επ. για την θεωρία του «διαφορετικού συγχρωτισμού», βλ. επ. Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, 1985 σελ. 114 - 115.

¹⁰³⁵ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, 1985 σελ. 117 και οπ. πρβλ. με Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου 1979.

¹⁰³⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. ο ιδ. στους Rutter & Giller 1985, επ. ο ιδ. παρ. για περαιτέρω κριτική της θεωρίας στην Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου 1979, και Αλεξιάδης 1980.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

θεωρούνται απ' την κοινωνία ως εγκλήματα και ίσως επειδή τα εγκλήματα των λαϊκών στρωμάτων τραβούν πιο εύκολα την προσοχή, έτσι υπάρχει υπεραντιπροσώπηση στην παρουσίαση των στατιστικών μελετών των εγκλημάτων των χαμηλότερων κοινωνικοοικονομικών κατηγοριών.¹⁰³⁷

5.- Θεωρίες του «στιγματισμού» και της «κοινωνικής αντίδρασης».

Σύμφωνα με τις θεωρίες του «στιγματισμού»,¹⁰³⁸ οι κρατούσες κοινωνικές ομάδες, δημιουργούν την παραβατικότητα α) με την θέσπιση κανόνων των οποίων η παράβαση ανάγεται σε παραβατική συμπεριφορά και β) με την εφαρμογή αυτών των κανόνων σε ορισμένους ανθρώπους που στιγματίζονται ως αποδιοπομπαίοι.¹⁰³⁹

Η διαδικασία του στιγματισμού ξεκινάει όταν το άτομο για διάφορους λόγους εμφανίζει την λεγόμενη «**πρωτογενή παρέκκλιση**».¹⁰⁴⁰ Η αντίδραση της κοινωνίας σ' αυτήν είναι ο στιγματισμός. Η ενέργειά του χαρακτηρίζεται ως «**κακή**» και ο ίδιος ως «**κακός**»¹⁰⁴¹ επίσης. Αυτό έχει ως παρενέργεια την δυσκολία επιστροφής του στην κοινωνική ομάδα. Στη συνέχεια μέσα από μια διαδικασία εσωτερίκευσης,¹⁰⁴² το άτομο δέχεται την εικόνα που έχουν σχηματίσει οι άλλοι γι' αυτόν και δρα ανάλογα.¹⁰⁴³ Το άτομο δηλαδή απομονώνεται από την κοινωνική ομάδα και ταυτίζεται με άτομα που έχουν την ίδια «ιδιότητα» μ' αυτόν.¹⁰⁴⁴ Έτσι οδηγείται, γι' άλλους λόγους τώρα, στην «**δευτερογενή παρέκκλιση**»,¹⁰⁴⁵ η οποία με την σειρά της δημιουργεί νέους στιγματισμούς και το άτομο βρίσκεται εγκλωβισμένο σ' ένα φαύλο κύκλο αυτής της διαδικασίας.¹⁰⁴⁶ Δηλαδή γίνεται αυτό που υποστήριξε ο W. I.

¹⁰³⁷ Ch. I. Waxman οπ. π. σ. 39 βλ. επ. σχ. π. κ.

¹⁰³⁸ Βλ. Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, 1985 σελ. 118 και οπ. αναφ. στους Tannenbaum, 1983 - Becker, 1963 & Lemert 1972.

¹⁰³⁹ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη, οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁴⁰ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. αναφ. στον Cusson 1983.

¹⁰⁴¹ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Tannebaum, 1983.

¹⁰⁴² Οπ. π. σελ. 118 - 119 και οπ. ο ιδ. πρβλ: περίπτωση Genet: A. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, 1979

¹⁰⁴³ Οπ. π. σ. 119 επ. βλ. Ch. I. Waxman σ. 93 οπ. αναφ. στο Merton, Ch H Cooley για την έννοια του καθρεπτίσματος «looking - glass self» και στην ορολογία του G. Herbert Mead, «The **me** - the role which he «**takes**» from the **others**».

¹⁰⁴⁴ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Robert, 1966.

¹⁰⁴⁵ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Lemert 1951.

¹⁰⁴⁶ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. για τον φαύλο κύκλο στους Wilkins 1964, - Gryzier 1965 - Gassin 1979.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Thomas: «Αν μία κατάσταση ορίζεται ως πραγματική, είναι πραγματική στις συνέπειές της».¹⁰⁴⁷

Υποστηρίζεται δηλαδή ότι τ' άτομα παραβατούν διότι στιγματίζονται ως «παραβάτες».

Υπάρχουν πολλά είδη στίγματος.¹⁰⁴⁸ Ένα από αυτά είναι και το στίγμα της φτώχειας που θεωρεί το άτομο «λιγότερο άνθρωπο» (less than human).¹⁰⁴⁹ Επίσης η φτώχεια θεωρείται ως «κακοφημία» (disreputable poverty), σύμφωνα με τον όρο Matza.¹⁰⁵⁰ Συχνά στο άτομο συνυπάρχουν διάφορα είδη στίγματος.¹⁰⁵¹ Όσα πιο πολλά είναι και όσο πιο πολύ διαρκούν τόσο το άτομο απομονώνεται και η κοινωνικοποίησή του δυσκολεύεται.¹⁰⁵²

Παρόμοια με τις θεωρίες του «στιγματισμού» είναι οι θεωρίες «της εγκληματολογίας της κοινωνικής αντίδρασης».

Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τον εγκληματία είναι είτε «**επίσημη - οργανωμένη**», είτε «**άτυπη και ανοργάνωτη**». Η επίσημη κοινωνική αντίδραση ασκείται από το κράτος μέσω του ποινικού συστήματος ή μέσω ηπιότερων μορφών κοινωνικού ελέγχου.¹⁰⁵³ Όμως εκείνο που παρατηρείται είναι ότι υπάρχει διαφορά στην μεταχείριση των κοινωνικών τάξεων από τον επίσημο κοινωνικό έλεγχο.¹⁰⁵⁴ Απ' την άλλη η άτυπη κοινωνική αντίδραση δεν είναι τόσο «ανεξάρτητη» όσο φαίνεται. Η κλασική άποψη είναι «το δίκαιο θεμελιώνεται πάνω στο περί δικαίου συναίσθημα, έτσι ώστε η επίσημη κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα να αντλεί την νομιμότητα της από την άτυπη».¹⁰⁵⁵ Η έρευνα όμως έδειξε ότι «η επίσημη κοινωνική αντίδραση συνιστά έναν από τους μηχανισμούς της ιδεολογικής χειραγώγησης και

¹⁰⁴⁷ Ch. I. Waxman σ. 70 και οπ. παραπ. στον W. I. Thomas, 1966: «If a situation is defined as real, it is real in its consequences».

¹⁰⁴⁸ Ch. I. Waxman σ. 69 και όπου αναφ. ότι σύμφωνα με τον Goffman υπάρχουν τρία είδη στίγματος: α) το στίγμα των φυσικών ανωμαλιών β) το τριπλό στίγμα της φυλής, του έθνους και της καταγωγής, και γ) τα ατομικά στίγματα των διαστροφών του χαρακτήρα. Ως παραδείγματα στίγματος δίνει τα εξής: ψυχικές ανωμαλίες, αποφυλαισμένοι, αλκοολικοί, ομοφυλόφιλοι, άνεργοι, αυτοί που προσπάθησαν ν' αυτοκτονήσουν και αυτοί που έχουν μια ριζοσπαστική πολιτική συμπεριφορά.

¹⁰⁴⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁵⁰ Οπ. π. σ. 70 και οπ. παραπ. στον David Matza 1966.

¹⁰⁵¹ Οπ. π. σελ. 71.

¹⁰⁵² Οπ. π. σ. 94.

¹⁰⁵³ Ηλ. Δασκαλάκης, 1985, σελ. 23 - 24.

¹⁰⁵⁴ Οπ. π. σελ. 25.

κατ' αυτό τον τρόπο, παράγει την ανεπίσημη κοινωνική αντίδραση. Δηλαδή η τελευταία δεν είναι παρά ένα ιδεολογικό προϊόν της πρώτης στην οποία παρέχει μια συμβολική νομιμότητα».¹⁰⁵⁶

Σύμφωνα με την «εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης», η παρέκκλιση δεν είναι αποτέλεσμα της βούλησης ενός ατόμου αλλά μια ιδιότητα που αποδίδεται στο άτομο από την κοινωνία.¹⁰⁵⁷ Δηλαδή «Εγκλημα είναι ορισμός συμπεριφοράς, εγκληματίας δε, αυτός που ετικετάρεται σαν τέτοιος ή αυτός στον οποίο απονέμεται αυτή η κοινωνική ταυτότητα»,¹⁰⁵⁸ από εκείνους που έχουν την εξουσία να την ορίζουν ως τέτοια.¹⁰⁵⁹ Το πρόβλημα όπως ήδη αναφέραμε είναι ότι η επίσημη κοινωνική αντίδραση - αλλά και η ανεπίσημη εφόσον αποτελεί ιδεολογικό προϊόν της πρώτης - επιλέγουν ποιες συμπεριφορές θα χαρακτηριστούν ως εγκληματικές και ποια άτομα ως εγκληματίες και αυτή η επιλογή «γέρνει» προς τις χαμηλότερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις,¹⁰⁶⁰ όπως θα δούμε παρακάτω.

Όσον αφορά τις θεωρίες στιγματισμού υποστηρίζεται ότι: «Τα αποτελέσματα του στιγματισμού δεν είναι ούτε τόσο ισχυρά, ούτε τόσο απλά, όσο εμφανίζονται στις θεωρίες».¹⁰⁶¹ Ο στιγματισμός δεν οδηγεί απαραίτητα στην αλλαγή της εικόνας που έχει κάποιος για τον εαυτό του αλλά και δεν εφαρμόζεται σ' όλες τις μορφές παραβατικότητας, ούτε και δρα αναγκαίως, κατά τρόπο διαρκή, ώστε τα αποτελέσματά του να είναι αδύνατο να αντιστραφούν».¹⁰⁶² Επίσης είναι δύσκολο να εξηγηθεί μέσα από αυτές τις θεωρίες η «πρωτογενής παρέκκλιση».¹⁰⁶³

Για την «εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης» υποστηρίχθηκε ότι «οδήγησε σε κατατοπιστικές αναλύσεις των παραγόντων και συνεπειών των διαδικασιών, που εμπλέκονται στη ποινική διαδικασία, αλλά στην ουσία αποτυγχάνει να ορίσει ποιο είδος εμπειρικών δεδομένων θα χρειαζόταν να βρεθεί για να την

¹⁰⁵⁵ Οπ. π. σελ. 25 - 26.

¹⁰⁵⁶ Οπ. π. σ. 26.

¹⁰⁵⁷ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, 1985 σ. 119.

¹⁰⁵⁸ Ηλ. Δασκαλάκης, 1985 σ. 13.

¹⁰⁵⁹ Οπ. π. σ. 31.

¹⁰⁶⁰ Οπ. π. σελ. 25 και 82.

¹⁰⁶¹ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης οπ. π. σ. 120 και οπ. παραπ. στον Cusson 1983.

¹⁰⁶² Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στους Rytter & Giller, 1985.

¹⁰⁶³ Οπ. π. ιδ. σ.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

αντικρούσει». ¹⁰⁶⁴ Πάντως οι έρευνες έδειξαν ότι όσον αφορά την διαφορετική αντιμετώπιση των κοινωνικοοικονομικών κατηγοριών, η θεωρία έχει πολλούς λόγους ύπαρξης.

6.- Άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις.

Ο Matza αντικρούοντας την θεωρία του A. Cohen, ¹⁰⁶⁵ υποστήριξε ότι τα άτομα βρίσκονται σε μια συνεχή διαδικασία «αμφιταλάντευσης» (drift) - ιδιαίτερα οι νέοι - ανάμεσα σ' έναν «συμβατικό» και ένα παραβατικό τρόπο ζωής. ¹⁰⁶⁶ «Η εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς είναι τυχαία και απρόβλεπτη, όπως ακριβώς και η συμβατική». ¹⁰⁶⁷ Μπορεί να συμβεί είτε μέσα από διάφορες ευκαιρίες που θα δοθούν στο άτομο είτε κάτω από πολύ ιδιαίτερες καταστάσεις. ¹⁰⁶⁸ Για τον Matza, ο παραβάτης μοιράζεται τις ίδιες αξίες μ' αυτές τις μεσαίας τάξης, ¹⁰⁶⁹ αυτό όμως που μπορεί να συμβεί είναι «κυρίως αποτέλεσμα εκμάθησης τεχνικών που διευκολύνουν την εξουδετέρωση των συμβατικών αξιών και την χρήση παραβατικών πρακτικών». ¹⁰⁷⁰

Επίσης υπάρχουν και οι θεωρίες της «περιορισμένης επιλογής», ¹⁰⁷¹ σύμφωνα με τις οποίες το άτομο παρ' ότι δεν έχει απόλυτη ελευθερία επιλογής, εν τούτοις πριν οδηγηθεί στην παραβατική συμπεριφορά, έχει την δυνατότητα να σταθμίσει με βάση λογικές επεξεργασίες τις πιθανότητες να επωφεληθεί από τις ευκαιρίες και τις συνέπειες που έχει να συλληφθεί. Συνήθως η στάθμιση γίνεται και με βάση κριτήρια οικονομικά, ¹⁰⁷² όχι όμως μόνο με τέτοια κριτήρια». ¹⁰⁷³

Οι θεωρίες «περιορισμένης επιλογής» ορίζουν την παραβατική συμπεριφορά ως μια «κοινωνική δραστηριότητα, ¹⁰⁷⁴ και ενδιαφέρονται κυρίως για την σημασία

¹⁰⁶⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁶⁵ Ch I. Waxman οπ. π. σ. 37.

¹⁰⁶⁶ Έφη Λαμπροπούλου, φακ. σημ. 1993 - 1994, σ. 40.

¹⁰⁶⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁶⁸ Ch I. Waxman οπ. π. σ. 38.

¹⁰⁶⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁷⁰ Έφη Λαμπροπούλου, οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁷¹ Ιακ, Ι, Φερσεδάκης, 1985 σελ. 120 - 121 και οπ. αναφ. στους Blou 1964 - Andenaes 1971 - Zimring & Hawkins 1973 - Gibbs 1975 - Cook 1980 - Cusson 1981 - Clarke 1982.

¹⁰⁷² Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Peyrefitte, 1977.

¹⁰⁷³ Οπ. π. ιδ. σ.

¹⁰⁷⁴ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στους Spector & Casadamont 1978, Φαρσεδάκης 1984.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

που έχουν για τον δράστη οι συνέπειες της συμπεριφοράς του, ο οποίος «ζυγίζει» τις ζημιές και τα κέρδη από αυτήν.¹⁰⁷⁵

Όμως πολλά ερωτήματα δεν είναι αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας εκ μέρους του δράστη αλλά τελούνται παρορμητικά, τα οποία οι θεωρίες «περιορισμένης επιλογής» αδυνατούν να εξηγήσουν.¹⁰⁷⁶ Εξάλλου το άτομο - και ιδιαίτερα οι νέοι - δεν είναι «**homo oeconomicus**» που μετράει τα πάντα ώστε τελικά να κάνει την επιλογή του, αλλά «**homo psychologicus**» που με χονδρικές εκτιμήσεις καταλήγει σε μια επιλογή.¹⁰⁷⁷

Παρουσιάστηκαν εδώ οι κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις - και η κριτική τους - για το εγκληματολογικό φαινόμενο μέσα από την σκοπιά του οικονομικού παράγοντα. Οι περισσότερες είναι θεωρίες που πρωτογενώς προσπαθούν να εξηγήσουν για ποιο λόγο τα άτομα εγκληματούν γενικά, και δευτερογενώς γιατί εγκληματούν τα άτομα των χαμηλότερων κοινωνικο - οικονομικών κατηγοριών.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να κρατήσουμε την άποψη του Merton ότι **η φτώχεια δεν είναι η μόνη μεταβλητή για την εγκληματικότητα**.¹⁰⁷⁸

Όμως μια «συνολική θεωρητική εξήγηση» των εμπειρικών δεδομένων της εγκληματικότητας είναι - σήμερα τουλάχιστον - ουτοπική.¹⁰⁷⁹

Οι έρευνες σχετικά με τον αν η φτώχεια συνδέεται με την εγκληματικότητα έδειξαν αντιφατικά αποτελέσματα.¹⁰⁸⁰ Γεγονός πάντως αποτελεί μια ισχυρή αντιπροσώπευση των χαμηλών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων στις εγκληματολογικές στατιστικές.¹⁰⁸¹ Αυτό όμως μπορεί να σημαίνει είτε ότι οι φτωχοί παρουσιάζουν μεγαλύτερη ροπή προς την παραβατική συμπεριφορά είτε ότι η

¹⁰⁷⁵ Οπ. π. ιδ.σ.

¹⁰⁷⁶ Οπ. π. σ. 122.

¹⁰⁷⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στους Rutter & Ciller 1985.

¹⁰⁷⁸ Ch I, Waxman, οπ. π. σ. 28.

¹⁰⁷⁹ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκης, οπ. π. σ. 123.

¹⁰⁸⁰ Ενδεικτικά αναφέρουμε: Την έρευνα του National Association of Probation Officers το 1993, σε 1.331 παραβάτες των οικονομικών περιστατικών έδειξε ότι όσοι βρίσκονταν υπό αστυνομική επιτήρηση ήταν 8 φορές πιο πιθανό να είναι άνεργοι και 2 με 3 φορές να είναι μακροχρόνιοι άνεργοι από ότι ο υπόλοιπος πληθυσμός. Βλ. σχ. Beyond Offending Behaviour, 1996 σ. 43, επ. στο ίδιο άλλη έρευνα του Hughes (1991) έδειξε ότι υπάρχει σύνδεση φτώχειας και παραβατικότητας. Αντίθετα σχετικές έρευνες στην Ευρώπη με εξαίρεση την Αγγλία, έδειξαν ότι η σχέση μεταξύ οικονομικών συνθηκών και εγκληματικότητας είναι αδύναμη. Βλ. σχ. Conseil de l' Europe, Crime et economie Vol. XXXII, 1995, σελ. 75.

υπεραντιπροσώπευσή τους είναι απλά μια «κοινωνική κατασκευή». Μ' αυτή όμως την προοπτική θα ασχοληθούμε αργότερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1.- Οικονομικές κρίσεις, Οικονομική ανάπτυξη και εγκληματικότητα.

Οι οικονομικές κρίσεις αλλά και οι απότομες οικονομικοί άνοδοι, μπορούν να οδηγήσουν σε φαινόμενα παραβατικής συμπεριφοράς. Αυτό συμβαίνει διότι και στις δύο περιπτώσεις δημιουργούνται αλλαγές στην κοινωνία στις οποίες τα μέλη της δεν μπορούν να προσαρμοστούν. Όπως υποστήριξε ο Ντυρκαϊμ τέτοιες καταστάσεις προκαλούν «διασάλευση του κοινωνικού συνόλου».¹⁰⁸²

Ιδιαίτερα η οικονομική κρίση πιο γρήγορα και πιο έντονα επηρεάζει τις περιθωριοποιημένες κοινωνικο - οικονομικές ομάδες.¹⁰⁸³

Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης 1928 - 1932, στην Ελλάδα οι κλοπές αυξήθηκαν κατά 88% ενώ το 1932 κατά 88,3%. Ενώ οι υποτροπές στην κλοπή αυξήθηκαν κατά 164%.¹⁰⁸⁴

Μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο στην Ιταλία το 1950 υπήρχαν 29.385 καταδίκες για κλοπή ενώ το 1961 που η οικονομική κατάσταση βελτιώθηκε, οι καταδίκες έπεσαν στις 20.550.¹⁰⁸⁵

Όσον αφορά την ανεργία το 1961 στην Ιταλία σε σύνολο 18.745 καταδικασθέντων για κλοπή, άνεργοι ήταν περισσότεροι από 1/4 αυτών.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸¹ Βλ. Ch. I. Waxman οπ. π. σ. 39 επ. βλ. π. κ. Επίσης βλ. Economic crises and Crime, UNSDRI, May 1976, σελ. 10.

¹⁰⁸² Ι. Περαντζάκη - Καρατζόγλου, φακ. σημειώσεων, σ. 4.

¹⁰⁸³ Economic crises and Crime, οπ. π. σ. 11.

¹⁰⁸⁴ Μπακατσούλας, τ. Α' 1973, σελ. 406 - 407.

¹⁰⁸⁵ Οπ. π. σελ. 410.

¹⁰⁸⁶ Οπ. π. σ. 411 και οπ. παρ. στον Guadagno σ. 245.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Όσον αφορά την ανεργία στην Ελλάδα δεν διαπιστώθηκε σχέση ανεργίας και κλοπών. Μερική αντιστοιχία υπάρχει μεταξύ ανεργίας και όλων των κατά της ιδιοκτησίας εγκλημάτων (κλοπές, ληστείες κ. αλ). Πάντως παρατηρείται για την χώρα μας ότι από το 1961 έως το 1976 καθώς μειώνεται ο αριθμός των ανέργων μειώνεται και ο αριθμός των εγκλημάτων κατά της ιδιοκτησίας.¹⁰⁸⁷

Όσο για τις Η.Π.Α. ήταν βέβαιο ότι εκείνη την εποχή αν κάποιος ήταν άνεργος περίπου σε ηλικία 40 ετών η μόνη κατάληξή του ήταν η φυλακή.¹⁰⁸⁸

Επίσης σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας οι κατώτερες κοινωνικο - οικονομικές τάξεις στρέφονταν προς την πορνεία.¹⁰⁸⁹ Σε έρευνα του Di Tullio στην Ρώμη σε 200 ανήλικους παραβάτες το 1937 το 70% αυτών υπέφεραν από υποσιτισμό.¹⁰⁹⁰

Σε περιπτώσεις βαθειάς οικονομικής κρίσης η παραβατικότητα όπως ήδη αναφέραμε παίρνει μορφές «υποστεικτικές» που οδηγούν σε μαζική παραβατικότητα λόγω της εξαθλίωσης, του υποσιτισμού.¹⁰⁹¹ Όμως η οικονομική δυσπραξία των φτωχότερων στρωμάτων του πληθυσμού, η ανεργία, οι οικονομικές κρίσεις δεν οδηγούν αμέσως το άτομο στο έγκλημα.¹⁰⁹²

Απ' την άλλη η οικονομική ανάπτυξη σύμφωνα με τον H. Brenner, εμφανίζεται να δημιουργεί παθολογικές καταστάσεις για τις οποίες ευθύνονται απ' την μία η αύξηση της κοινωνικής ανισότητας ή της σχετικής ανισότητας και απ' την άλλη απ' τα προβλήματα που δημιουργεί η αστικοποίηση.¹⁰⁹³

Ο ίδιος καταλήγει σε μια σειρά από παράγοντες οι οποίοι ίσως να επηρεάζουν την αύξηση των εγκληματικών φαινομένων, σε περιόδους οικονομικής αναπτύξεως.

Συνοπτικά αυτοί είναι οι εξής:

■ Αλλαγές στην σχετική εισοδηματική κατανομή

¹⁰⁸⁷ Οπ. π. σελ. 411 - 412.

¹⁰⁸⁸ Οπ. π. σελ. 412 οπ. αναφ. στον Hamp.

¹⁰⁸⁹ Οπ. π.σ. 413 και οπ. πρβλ. στον Bongers, σ. 400 και στον Guadagno.

¹⁰⁹⁰ Οπ. π. σ. 414 και οπ. παραπ. για αυτήν την έρευνα στο Principes de crim, clinique, σ. 164.

¹⁰⁹¹ Ιακ. Ι. Φαρσεδάκη 1985, σ. 96, βλ. επ. αν.

¹⁰⁹² Μπακατσούλας οπ. π. σ. 409.

¹⁰⁹³ Βλ. αρθρ. H. Brenner, στο «Economic crisis and crime», οπ. π. σ. 47.

- Διαφορά στα σχετικά εισοδήματα, λόγω διαφορών στην απασχόληση, την ηλικία, στην μόρφωση.
- Αύξηση της σχετικής αποστέρησης λόγω των δαπανών που δημιουργούνται από την οικονομική ανάπτυξη (π.χ. διαφήμιση, επέκταση επιχειρήσεων κ. αλ.).
- Αύξηση μειονοτικών καταστάσεων των χαμηλότερων εισοδηματικά ομάδων (π.χ. λόγω απασχόλησης ή καταγωγής).
- Μεγάλη ευαισθησία στην δημιουργία απώλειας στο μέσο εθνικό επίπεδο από την μεγάλη αύξηση της οικονομικής ευημερίας (προβλήματα ανεργίας και υποαπασχόλησης).
- Προβλήματα αστικοποίησης, όπως η δημιουργία μεγάλης ετερογένειας στον πληθυσμό με αποτέλεσμα το χαλάρωμα των κοινωνικών σχέσεων. Επίσης η πληθυσμιακή πυκνότητα δημιουργεί προβλήματα χαλάρωσης του άτυπου κοινωνικού ελέγχου, αλλά και προβλήματα της ιδιοτικότητας (The issue of privacy), μόλυνση του περιβάλλοντος, ηχορύπανση κ. αλ.
- Πτώση των οικογενειακών δομών.¹⁰⁹⁴

2.- Μερικοί οικονομικοί δείκτες και εγκληματικότητα (Τι έδειξαν οι έρευνες)

α) Σχέση μεταξύ επιπέδου απασχόλησης - προσωπικού εισοδήματος και εγκληματολογικών στατιστικών.

Στις Η.Π.Α., τον Καναδά, την Αγγλία, Ουαλία και Σκοτία, οι εγκληματικές στατιστικές δείχνουν να υπάρχει σχέση με αυτούς τους οικονομικούς δείκτες. Ειδικότερα η σχέση της ανεργίας με τα δεδομένα των εγκληματολογικών στατιστικών δείχνει να είναι ισχυρή με όλες τις κύριες κατηγορίες εγκλημάτων. Κυρίως αυτό συμβαίνει μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κυρίως η σχέση εμφανίζεται πιο ισχυρή τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.¹⁰⁹⁵

Οι δικαστικές στατιστικές όμως το 1961 στην Ιταλία, δείχνουν ελάττωση της εγκληματικότητας των εργαζομένων κυρίως στο βιομηχανικό τομέα. Για την Ελλάδα

¹⁰⁹⁴ H. Brenner, οπ. π. σελ. 47 - 49.

¹⁰⁹⁵ Οπ. π. σελ. 42 - 43 και σελ. 44 - 45.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

η εγκληματικότητα των εργατών δεν μειώθηκε, αντίθετα οι στατιστικές δείχνουν ότι το 1976 οι καταδίκες για όλα τα εγκλήματα υπερτριπλασιάστηκαν.¹⁰⁹⁶

Η σημερινή κοινωνία θέτει ως κύριο προσανατολισμό του ανθρώπου, την οικονομική ευημερία. Στην προσπάθεια επίτευξης αυτού του στόχου πολλές φορές το άτομο αποτυγχάνει με αποτέλεσμα οι δυσχέρειες να τον οδηγούν προς την παραβατική συμπεριφορά.¹⁰⁹⁷

Το εισόδημα των μεσαίων κοινωνικο - οικονομικών στρωμάτων, κυρίως από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και μετά, βασίζεται στην εκπαίδευση και στην υπερειδίκευση κυρίως σε τομείς που οι τεχνολογικές εξελίξεις απαιτούν. Τα χαμηλότερα όμως στρώματα της κοινωνίας δεν μπορούν να αντεπεξέλθουν λόγω π.χ. έλλειψης επαρκούς εκπαίδευσης.¹⁰⁹⁸

Η κατάσταση αυτή - τουλάχιστον όπως δείχνουν οι στατιστικές - οδηγεί σε εγκλήματα κατά της περιουσίας, κυρίως βίαια, παρά σε εγκλήματα κατά της περιουσίας γενικά. Μια εξήγηση γι' αυτό είναι η ανισοκατανομή του εισοδήματος.¹⁰⁹⁹ Παρουσιάζονται μάλιστα και διαφορές μεταξύ των ηλικιακών ομάδων, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της ανθρωποκτονίας όπου τελούνται από δράστες άνω των 30 κυρίως σε περιόδους όπου έχει μειωθεί η σχέση τους με τον υπόλοιπο πληθυσμό, όπως συμβαίνει σε εποχές οικονομικής ανάπτυξης που χαρακτηρίζονται από έντονη αστικοποίηση.¹¹⁰⁰

β) Η σχέση του πληθωρισμού και του Δείκτη τιμών καταναλωτή με τις εγκληματολογικές στατιστικές.

Σύμφωνα με τις στατιστικές υπάρχει αμφιβολία κατά πόσο ο πληθωρισμός και ο τιμάρithμος επηρεάζουν τους εγκληματολογικούς στατιστικούς δείκτες.¹¹⁰¹ Παρατηρείται να υπάρχει μεγαλύτερη επίδραση όταν συνδυάζονται οι δείκτες της ανεργίας, του Εθνικού εισοδήματος (GNP: Gross national product) και της

¹⁰⁹⁶ Μπακατσούλας οπ. π. σελ. 400 - 401.

¹⁰⁹⁷ Πρβλ. οπ. π. σ. 423.

¹⁰⁹⁸ Οπ. π. σελ. 421 - 423, βλ. επ. H. Brenner, οπ. π. σ. 45.

¹⁰⁹⁹ Οπ. π. σ. 45 - 46.

¹¹⁰⁰ Οπ. π. σ. 46.

¹¹⁰¹ Οπ. π. σ. 49.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

διακύμανσης των τιμών (CPI: Consunar Price Index), παρά όταν υπάρχει αναφορά μόνο στον έναν απ' αυτούς.¹¹⁰²

Οι στατιστικές δείχνουν ότι στις Η.Π.Α, Αγγλία, Ουαλία, Σκοτία και Καναδά, ισχυρή επίδραση αυτών των δεικτών πριν τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, αργότερα η σχέση εξασθενεί για την πλειοψηφία των εγκλημάτων. Μέχρι τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο μπορούσαν να εξηγήσουν το 90% των εγκλημάτων ενώ αργότερα μόλις το 40% με 60% αυτών.¹¹⁰³

Ο Exner σε έρευνες του για την σχέση του πληθωρισμού βάση των στατιστικών δεδομένων, διαπίστωσε ριζική αλλαγή στα εγκληματικά δρώμενα στην Γερμανία μετά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο (1922 - 1923).

Συγκεκριμένα σημειώθηκε πτώση των εγκλημάτων κατά του προσώπου της τάξεως του 50%, ενώ αντίθετα τα κατά της ιδιοκτησίας εγκλήματα αυξήθηκαν κατά 250%, ειδικότερα οι κλοπές τριπλασιάστηκαν. Όταν όμως επήλθε η σταθεροποίηση του μάρκου (μετά το 1924) η εγκληματικότητα μειώθηκε στα προπολεμικά επίπεδα του 1912.¹¹⁰⁴ Παρόμοιες αλλαγές παρατηρήθηκαν και στην Αυστρία.¹¹⁰⁵

Ο δείκτης των τιμών των προϊόντων είναι στενά συνδεδεμένος με τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας.¹¹⁰⁶ Ο Bronger σε έρευνες του διαπίστωσε την ισχυρή σχέση των εγκλημάτων αυτών με την πορεία των εργατικών ημερομισθίων σε συνδυασμό με τις αλλαγές στην τιμή του σιταριού.¹¹⁰⁷ Επίσης ο Fornasari de Verce, υπολογίζοντας τον αριθμό των εργατοωρών όπου χρειάζονται για να αγοράσει κάποιος 100 κιλά σιτάρι, διαπίστωσε ότι η διακύμανση του αριθμού όλων των εγκλημάτων αλλά και αυτών κατά της ιδιοκτησίας είναι αντιστρόφως ανάλογη με την διακύμανση των ημερομισθίων.¹¹⁰⁸

¹¹⁰² Οπ. π. σ. 50.

¹¹⁰³ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹⁰⁴ Μπακατσούλας οπ. π. σ. 409 και οπ. παραπ. στην Konjunkturkriminalität, 1941, και στον E. Renger «In flationszeit Krim», Abhandlo, tx 19, σελ. 50.

¹¹⁰⁵ Μπακατσούλας οπ. π. σ. 410.

¹¹⁰⁶ Οπ. π. σ. 407.

¹¹⁰⁷ Οπ. π. ιδ. σ. και οπ. παραπ. στον Bonger, σ. 624.

¹¹⁰⁸ Οπ. π. σελ. 407 - 408 και οπ. αναφ. ότι σήμερα η εγκληματικότητα δεν εξαρτάται από την τιμή του σίτου.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Παλιότερες έρευνες έχουν δείξει ότι η απλή κλοπή (le vol simple) αυξάνεται όταν ανεβαίνει η τιμή του ψωμιού.¹¹⁰⁹

Γενικά νεώτερες έρευνες στην Ευρώπη έχουν δείξει ότι (με εξαίρεση την Αγγλία) μεταξύ οικονομικών παραγόντων και εγκληματικότητας η σχέση είναι αδύναμη.¹¹¹⁰ Αντίθετα ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν οι οικονομικές συνθήκες σε σχέση με το ποινικό σύστημα και τις κοινωνικές αξίες.¹¹¹¹

Τέλος θα πρέπει να επισημάνουμε την δυσκολία μελέτης των στατιστικών δεδομένων. Όσον αφορά τα οικονομικά δεδομένα υπάρχει δυσκολία στη συλλογή τους όταν αυτά δεν είναι διαθέσιμα ή μη μετρήσιμα. Στις περιπτώσεις υπερεθνικών συγκρίσεων οι δυσκολίες είναι πολλές λόγω των διαφορών στις μεθόδους μέτρησής τους.¹¹¹² Ανάλογη και ίσως πιο πολύπλοκη είναι και η μελέτη των εγκληματολογικών δεδομένων. Ιδιαίτερα οι υπερεθνικές συγκρίσεις αντιμετωπίζουν τα προβλήματα: της κακής μεθόδου στατιστικής μέτρησης, την διαφορά στις ρυθμίσεις των Ποινικών Κωδικών των χωρών, αλλά και το γεγονός ότι η εγκληματικότητα που εμφανίζει μια χώρα είναι το αποτέλεσμα της δραστηριότητας και της αποτελεσματικότητας των διωκτικών της αρχών.¹¹¹³ Επίσης οι στατιστικές μετρήσεις της Εγκληματικότητας αντιπροσωπεύουν την «φανερή» εγκληματικότητα και συνήθως είναι δικαστικές στατιστικές άρα αντιπροσωπεύει της παραβατικές πράξεις που έφτασαν μέχρι το δικαστήριο και ήταν καταδικαστικές. Όμως όπως γνωρίζουμε, τα περισσότερα των εγκλημάτων δεν έγιναν ποτέ γνωστά, ποτέ δεν ανακαλύφθηκαν οι δράστες τους. Πρόκειται για τον «σκοτεινό αριθμό της εγκληματικότητας», που υπολογίζεται στο 80 - 85% της συνολικής. Το ποσοστό του «σκοτεινού αριθμού» είναι τόσο μεγάλο που δεν μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε με σιγουριά ότι τα εγκλήματα που γίνονται αντιληπτά από τους επίσημους φορείς του Κοινωνικού ελέγχου, αντικατοπτρίζουν μια ορθή εικόνα για την συνολική εγκληματικότητα. Δηλαδή, αν η αυξομείωση των

¹¹⁰⁹ W. A. bonger, 1905 σ. 621.

¹¹¹⁰ Crime et economie, Conreil de l'Europe, Vol. XXXII. 1995, σελ. 75.

¹¹¹¹ Οπ. π. σελ. 61.

¹¹¹² Αρθρ. H. Brenner οπ. π. σ. 9 - 10.

¹¹¹³ Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου, Α' 1984, σ. 119 - 120.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

στατιστικών εγκληματολογικών δεδομένων και το μέγεθος τους συμβαδίζει με την συνολική εγκληματικότητα.¹¹¹⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: ΑΝΙΣΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΤΡΩΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ.

Οι γνώσεις μας για την εγκληματικότητα βασίζονται στα επίσημα δεδομένα που έχουμε γι' αυτήν.¹¹¹⁵ Οι έρευνες των επίσημων εγκληματολογικών στατιστικών έδειξαν υπεραντιπροσώπευση στην παραβατικότητα των χαμηλοτέρων κοινωνικο - οικονομικών στρωμάτων.¹¹¹⁶ Εδώ θα εξετάσουμε κατά πόσο αυτό είναι αλήθεια ή αποτελεί μια «κοινωνική κατασκευή».¹¹¹⁷

«Ο επίσημος κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος ασκείται από ειδικούς μηχανισμούς που συνθέτουν το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης..... **κεντρικός** πυρήνας του συστήματος είναι η ποινική δικαιοσύνη - με τη στενή έννοια - που συγκροτείται από όργανα επιφορτισμένα με ανακριτική και δικαιοδοτική λειτουργία

¹¹¹⁴ Οπ. π. σ. 121.

¹¹¹⁵ Βλ. αν.

¹¹¹⁶ Βλ. αν. καθώς και π. κ.

¹¹¹⁷ Ηλ. Δασκαλάκης, 1985, σ. 79.

(ανακριτές, δικαστικά συμβούλια, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δικαστήρια, ακυρωτικό δικαστήριο) και από όργανα επιφορτισμένα με την δίωξη δηλαδή τους Εισαγγελείς, οι οποίοι μαζί με τους αντιεισαγγελείς συγκροτούν τις εισαγγελίες που αντιστοιχούν στα δικαστήρια κάθε βαθμού δικαιοδοσίας. Οι εισαγγελείς έχουν λειτουργική αυτοτέλεια σε σχέση με τα δικαστήρια, αποστολή τους έχουν την άσκηση της ποινικής δίωξης, η οποία είναι απαραίτητος όρος για να επιληφθούν τα δικαστήρια μιας υπόθεσης..... Ο κεντρικός πυρήνας πλαισιώνεται από υποσυστήματα και συγκεκριμένα την Αστυνομία και το σωφρονιστικό υποσύστημα». ¹¹¹⁸

Η Αστυνομία εκτός από την τήρηση της τάξεως και την λειτουργία της πρόληψης είναι υπεύθυνη και για την αποκάλυψη των εγκλημάτων και των δραστών τους, την σύλληψή τους, και την παράδοση στους μηχανισμούς της Ποινικής Δικαιοσύνης (με την στενή έννοια). ¹¹¹⁹

«Το σωφρονιστικό υποσύστημα είναι αρμόδιο με την εκτέλεση των κυρώσεων που επιβάλλουν τα δικαστήρια.....» ¹¹²⁰

Η διάπραξη ενός εγκλήματος ενεργοποιεί τους μηχανισμούς της Ποινικής Δικαιοσύνης, εφόσον αυτό επισημανθεί. Είτε μέσα από τον μηχανισμό της αστυνομίας είτε από θύματα εγκληματικής πράξης, ιδιώτες ή τρίτους. ¹¹²¹

Σύμφωνα με τους κανόνες του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ο Εισαγγελέας εφόσον θεωρήσει βάσιμα τα στοιχεία κάθε υποθέσεως ασκεί ποινική δίωξη κατά του δράστη είτε απευθείας σε ακροαματική διαδικασία, είτε σε ανάκριση. Μετά την ανάκριση γίνεται η παραπομπή στο δικαστικό συμβούλιο, το οποίο αν δεν οδηγήσει με απαλλακτικό βούλευμα, οδηγούνται στην ακροαματική διαδικασία όπου είτε καταδικάζονται είτε αθωώνονται. ¹¹²²

Εδώ πρέπει να τονίσουμε ότι η ανισότητα της αντιμετώπισης στα διάφορα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα, αρχίζει πριν ακόμα οι δράστες των παραβατικών πράξεων «περάσουν» στο Ποινικό σύστημα. Αυτό συμβαίνει σε δύο τομείς: **α)** Στη θεατότητα των εγκλημάτων δηλαδή κατά πόσο ένα έγκλημα υποπέφτει στην

¹¹¹⁸ Οπ. παρ. σελ. 79 - 80.

¹¹¹⁹ Οπ. π. σ. 80.

¹¹²⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹²¹ Οπ. π. σελ. 80 - 81.

¹¹²² Οπ. π. σ. 82.

αντίληψη τρίτων και **β)** Στην δυσκολία ή ευκολία με την οποία παραπέμπονται στους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου.¹¹²³

Όσον αφορά την θεατότητα, είναι γνωστό ότι άλλες παραβατικές ενέργειες έχουν υψηλή θεατότητα (π.χ. μια φωτιά ή μια ληστεία) και άλλες όχι (π.χ. διάπραξη πλαστογραφίας).

«Η εγκληματικότητα των κατωτέρων κοινωνικο - οικονομικών στρωμάτων, είναι συνήθως εγκληματικότητα βίας που συνίσταται κυρίως σε συμπλοκές και σωματικές βλάβες σε δημόσιους χώρους και κτητική εγκληματικότητα που εκδηλώνεται με κλοπές. Το γεγονός ότι τα μέλη των στρωμάτων αυτών δεν βρίσκονται συνήθως σε στενές διαπρακτικές σχέσεις συναλλαγής και εμπιστοσύνης με φορείς οικονομικών αγαθών τα οδηγεί, όταν θα αποφασίσουν να προσβάλλουν την ιδιοκτησία ή την περιουσία του άλλου να το κάνουν με διαρπαγή, που εκδηλώνεται με κλοπή ή με ληστεία είτε σε δημόσιους χώρους, είτε με παραβίαση του ιδιωτικού χώρου απ' έξω πάντως, κάτω από συνθήκες μεγάλης θεατότητας».¹¹²⁴

Αντίθετα «η εγκληματικότητα των ανωτέρω κοινωνικο - οικονομικών τάξεων είναι κυρίως περιουσιακή και οικονομική, η οποία εμφανίζει σχεδόν ανύπαρκτη θεατότητα, πράγμα που θέτει του εγκληματίες, εκπροσώπους αυτών των τάξεων, υπό προστατευτική σκέπη έναντι της αστυνομικής επιτήρησης ή της επισήμανσης τρίτων».¹¹²⁵

Αυτά προκύπτουν από έρευνα που έγινε στην χώρα μας, σε 799 διωκόμενους σε διάφορες μορφές εγκληματικών πράξεων. Σύμφωνα με την οποία ενώ το ποσοστό συμμετοχής της Α' τάξης (Βιομήχανοι, Έμποροι, Ελεύθεροι επαγγελματίες, ανώτατα στελέχη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα), στη συνολική εγκληματικότητα του δείγματος είναι 25,5%, στην περιουσιακή και οικονομική εγκληματικότητα η τάξη αυτή συμμετέχει με ποσοστά 47,3% και 62,5% αντίστοιχα. Ενώ η Γ' τάξη (εργάτες, αγρότες, χειρωνάκτες γενικά), στη συνολική εγκληματικότητα του δείγματος, εμφανίζει συμμετοχή του 50% τα ποσοστά συμμετοχής της στην περιουσιακή και οικονομική εγκληματικότητα είναι αντίστοιχα 20,5% και 15,6%. Επίσης

¹¹²³ Οπ. π. σ. 90 και 95.

¹¹²⁴ Οπ. π. σ. 87.

χαρακτηριστώ είναι ότι η Α΄ τάξη εμφανίζει ποσοστό αυτεπάγγελτων διώξεων από την αστυνομία για την περιουσιακή εγκληματικότητα 5,2% ενώ για την οικονομική 28,6% (Το υψηλό ποσοστό εδώ προέρχεται λόγω παραβιάσεων του αγορανομικού κώδικα).¹¹²⁶

α) Ανισότητες στην εξω - ποινική διευθέτηση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς.

Όσον αφορά την παραπομπή, δηλαδή την «υπαγωγή μια υπόθεσης ποινικού ενδιαφέροντος στους μηχανισμούς τιμωρητικού ελέγχου του συστήματος της Ποινικής Δικαιοσύνης»,¹¹²⁷ η κινητοποίησή τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο που παραβατεί και την κοινωνική συνοχή αυτής. Κατά πόσο δηλαδή η κοινωνική ομάδα είναι σε θέση να διευθετήσει ορισμένες παραβατικές δραστηριότητες χωρίς να την παραπέμψει στην ποινική δικαιοσύνη.¹¹²⁸ Η ικανότητα όμως της κοινωνικής ομάδας να ρυθμίσει την παραβατική συμπεριφορά με άτυπο κοινωνικό έλεγχο προσκρούει σε δύο δυσκολίες: **α)** στην θεατότητα που θα έχει η πράξη, όπου στην περίπτωση που είναι μεγάλη θα καταγγελλθεί στις διωκτικές αρχές και **β)** όταν η κοινωνική ομάδα δεν μπορεί να διευθετήσει μια περίπτωση διότι αυτή π.χ. πρόκειται για μια εγκληματική συμπεριφορά μεγάλης βαρύτητας (π.χ. μια ανθρωποκτονία).¹¹²⁹

Η ανισότητα στην διαδικασία διευθέτησης της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς εξω - ποινικά, ανάμεσα στα διάφορα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα δημιουργείται, διότι **πρώτον** όπως επισημάναμε η παραβατική τους συμπεριφορά έχει διαφορετική θεατότητα και **δεύτερον** διότι τα ανώτερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα έχουν - ανήκουν σε κοινωνικές ομάδες με μεγαλύτερη ικανότητα διευθετήσεως απ' ότι τα κατώτερα. Π.χ. μια πλούσια οικογένεια έχει την δυνατότητα

¹¹²⁵ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹²⁶ Οπ. π. σ. 87 - 88. Πρόκειται για την έρευνα του ΕΚΚΕ, «Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα» 1983, Ηλ. Δασκαλάκης κ. αλ.

¹¹²⁷ Οπ. π. σ. 91.

¹¹²⁸ Είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα που δίνει ο Ηλ. Δασκαλάκης, μιας μικρής κοινότητας, η οποία ρύθμιζε εσωτερικά την παρέκκλιση ενός κλέφτη της. Η κοινότητα όπως είχε τον παντοπώλη, τον Δάσκαλο και τον Παπά της είχε αποδεχτεί και τον κλέφτη της. Βλ. σχ. Ηλ. Δασκαλάκης 1985, σελ. 92 - 93.

¹¹²⁹ Οπ. π. σελ. 93 - 94.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

να εισαγάγει τον τοξικομανή γιο της σε μια κλινική του εσωτερικού ή του εξωτερικού χωρίς να επισύρει επιπτώσεις (ποινικές) για την συμπεριφορά του.¹¹³⁰

Επίσης σημαντικό ρόλο για μη παραπομπή στη δικαιοσύνη του δράστη, διαδραματίζει και η ικανότητα αποκατάστασης της ζημιάς που έχει αυτός προς το θύμα, αλλά και η αποδοχή της αποκατάστασης της ζημιάς από το θύμα.

Η έρευνα έδειξε ότι πάνω από τους μισούς θα δέχονταν να μην παραπέμψουν τον δράστη μιας ακάλυπτης επιταγής αν αυτός τους αποζημιώσει, ενώ το ποσοστό σε περίπτωση κλοπής κατεβαίνει στο 29%. Ευνοούνται και πάλι δηλαδή τα ανώτερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα εφόσον συνήθως αυτά διαπράττουν παραβατικές πράξεις όπως η έκδοση μιας ακάλυπτης επιταγής που ανήκει στα λεγόμενα εγκλήματα του «λευκού κολάρου».¹¹³¹

β) Ανισότητα στις φάσεις της διαδικασίας άσκησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου.

Η άνιση μεταχείριση των δραστών παραβατικών συμπεριφορών ανάλογα με την κοινωνικο - οικονομική «θέση» την οποία κατέχουν, δεν σταματά εδώ. Δυστυχώς σ' όλες τις φάσεις της διαδικασίας του επίσημου κοινωνικού ελέγχου παρατηρούνται τέτοιες ανισότητες. Δηλαδή και από την Αστυνομία και από την Εισαγγελική αρχή και από τα Δικαστήρια.¹¹³²

ι) Η Αστυνομία

Είναι γεγονός ότι η αστυνομία «απονέμει στον εαυτό της την διακριτική ευχέρεια να επιλέγει μεταξύ των υποθέσεων».¹¹³³ Τα κριτήρια όμως με τα οποία κάνει αυτήν την επιλογή δεν είναι «ισότιμα» για όλους τους δράστες.

Η αστυνομία δύσκολα θα προχωρήσει στην σύλληψη ενός καλοντυμένου και μορφωμένου ατόμου που ίσως έχει πολιτικές γνώριμίες και αρκετά χρήματα για

¹¹³⁰ Οπ. π. σελ. 95.

¹¹³¹ Οπ. π. σελ. 98 - 99. Για τα εγκλήματα του «λευκού κολάρου», βλ. ανωτέρω την θεωρία του Sutherland.

¹¹³² Ηλ. Δασκαλάκης, οπ. π. σ. 108, βλ. και αν.

¹¹³³ Οπ. π. σ. 109.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

δικηγόρο. Αντίθετα με μεγαλύτερη ευκολία θα συλλάβει έναν κακοντυμένο, αμόρφωτο άτομο που προφανώς δεν θα έχει χρήματα για δικηγόρο.¹¹³⁴

Αυτή η διαφοροποίηση στη σύλληψη είναι αποτέλεσμα της εικόνας που έχει σχηματίσει ο αστυνομικός για τον εγκληματία αυτόν που ο Ηλίας Δασκαλάκης ονομάζει «επαγγελματική ιδεολογία των οργάνων»,¹¹³⁵ η οποία βέβαια δεν εφαρμόζεται μόνο κατά την διαδικασία της σύλληψης.¹¹³⁶

Ακόμα και η συμπεριφορά των αστυνομικών μεταξύ προσώπων διαφορετικής κοινωνικής θέσης είναι διαφορετική. Για παράδειγμα η χρησιμοποίηση ή όχι των χειροπέδων ή η διαμονή ή όχι στο αστυνομικό τμήμα είναι αποτέλεσμα της κοινωνικής θέσης που κατέχει το άτομο.¹¹³⁷

Χαρακτηριστική επίσης είναι η περίπτωση της αυτόφωρης διαδικασίας, στην οποία δεν υπόκεινται όλοι οι πολίτες.

«Τόσο οι αστυνομικές αρχές όσο και οι Εισαγγελείς καταβάλουν κάθε προσπάθεια για να αποφύγουν να φέρουν στις αίθουσες του αυτοφώρου άτομα κάποιας κοινωνικής θέσης. Έτσι το μεγαλύτερο μέρος των υποθέσεων που φτάνουν στο αυτόφωρο αφορούν πολίτες από τα κατώτερα εισοδηματικά και μορφωτικά στρώματα και από περιθωριοποιημένες ομάδες».¹¹³⁸

Επίσης σύμφωνα με ορισμένες έρευνες όταν ο μηνυτής μιας παραβατικής πράξης ανήκει στην υψηλή κοινωνική ιεραρχία, σχεδόν πάντα η υπόθεση διαβιβάζεται στον Εισαγγελέα ακόμα και όταν αυτό δεν θεωρείται απαραίτητο.¹¹³⁹

Απ' την άλλη οι πληροφοριοδότες της αστυνομίας προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα. Αυτό σημαίνει ότι τα άτομα αυτά

¹¹³⁴ WEISBROD A. BURTON, 1965 σ. 41.

¹¹³⁵ Ηλίας Δασκαλάκης, οπ. π. σ. 112.

¹¹³⁶ Βλ. αν.

¹¹³⁷ Βλ. κείμενο Γ. Κούρτοβικ, στο «Μορφές Κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του, 1977 σ. 158.

¹¹³⁸ Οπ. π. σ. 159 και όπως αναφ.: «Το πινάκιο είναι συνήθως γεμάτο από υποθέσεις τσιγγάνων, αλλοδαπών, χρηστών, περιθωριοποιημένων εξαθλιωμένων οικονομικά και κοινωνικά παραβατών του κοινού ποινικού δικαίου».

¹¹³⁹ Ηλ. Δασκαλάκης 1985, σ. 110 και οπ. ο ιδ. παραπ. Pg Robert Cl. Gaugeron «Les forces cangees de la Pa justice», σ. 37.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

δίνουν πληροφορίες στην αστυνομία για άτομα που ανήκουν στο δικό τους περιβάλλον εφόσον εκεί έχουν πρόσβαση και όχι σε ανώτερα ιεραρχικά κλιμάκια.¹¹⁴⁰

Επίσης στην επιλογή των υποθέσεων παίζουν ρόλο η υπερφόρτιση της υπηρεσίας αλλά και η βαρύτητα των εγκλημάτων. Στην δεύτερη όμως εκτός από αντικειμενικά κριτήρια επιλογής χρησιμοποιούνται και υποκειμενικά όπως: αν ο δράστης είναι υπότροπος, αν υπάρχει βία ή αν πρόκειται για υπόθεση ναρκωτικών. Δηλαδή πρόκειται κυρίως για «προτίμηση» στα εγκλήματα των κατωτέρων κοινωνικο - οικονομικών στρωμάτων.¹¹⁴¹

Η έρευνα των Veedrick & Jongman στο Βέλγιο έδειξε: **«πρώτον όταν συλλαμβάνεται κανείς από την αστυνομία σε μια λαϊκή συνοικία τα επακόλουθα είναι πολύ βαρύτερα παρά αν συλληφθεί σε μια περιοχή υψηλής κοινωνικής στάθμης. Δεύτερον, ο κίνδυνος να εμπλακεί κανείς στα γρανάζια της ποινικής δικαιοσύνης ύστερα από ενέργεια της αστυνομίας είναι πολύ μεγαλύτερος αν κάποιος προέρχεται από κατώτερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα παρά αν ανήκει σε μέσα ή ανώτερα».**¹¹⁴²

ii) Η Εισαγγελία

«Σε Εισαγγελικό επίπεδο η έκταση των επιλογών και των φιλτραρισμάτων διαφέρει ανάλογα με το αν ο νόμος παρέχει ή όχι στην Εισαγγελική αρχή διακριτική ευχέρεια σχετικά με την άσκηση ποινικής δίωξης. Στις νομοθεσίες το ζήτημα αυτό ρυθμίζεται είτε σύμφωνα με την αρχή της σκοπιμότητας, είτε σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας. Κατά την αρχή της σκοπιμότητας ο Εισαγγελέας έχει την ελευθερία από τον νόμο να κρίνει αν είναι ενδεδειγμένο στη συγκεκριμένη περίπτωση να ασκήσει την ποινική δίωξη για μια πράξη που φαίνεται να πληρώνει τις προϋποθέσεις στοιχειοθέτησης ενός εγκλήματος. Αντίθετα, σύμφωνα με την αρχή της νομιμότητας ο εισαγγελέας είναι υποχρεωμένος να ασκήσει τη δίωξη μόλις υποπέσει στην

¹¹⁴⁰ Ηλ. Δασκαλάκης κ. αλ., 1983 σ. 52.

¹¹⁴¹ Οπ. π. σ. 111 βλ. και σχ. αν.

¹¹⁴² Οπ. π. ιδ. σ. Για την Ελλάδα δεν υπάρχουν σχετικά στοιχεία διότι η αστυνομία στην χώρα μας δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο έρευνας. Βλ. σχ. οπ. π. σ. 112 (η έμφαση είναι δική μου).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

αντίληψή του με οποιαδήποτε τρόπο ότι διαπράχθηκε κάποια εγκληματική πράξη».¹¹⁴³

Στην πράξη όμως οι επιλογές γίνονται ανεξάρτητα από ποια αρχή ισχύει. Στην Ελλάδα ισχύει η αρχή της νομιμότητας και από ότι έδειξε η έρευνα δεν γίνεται σε επίπεδο Εισαγγελίας επιλογής των υποθέσεων.¹¹⁴⁴ Έρευνες όμως σ' άλλες χώρες έδειξαν ότι γίνεται επιλογή και μάλιστα με κριτήρια που ευνοούν τα ανώτερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα. Όπως αυτό της βαρύτητας της πράξης - σύμφωνα με την υποτροπή ή όχι του δράστη κ. αλ. όπως περιγράψαμε προηγουμένως - είτε με στοιχεία «επαγγελματικής ιδεολογίας».¹¹⁴⁵

Η έρευνα του Sessar¹¹⁴⁶ στην Δ. Γερμανία, έδειξε ότι υπάρχει έμμεση σχέση μεταξύ κοινωνικής τάξης του υπόπτου και απόφασης της Εισαγγελίας. Στενή σχέση για την δίωξη του Εισαγγελέα έδειξε να έχει η ομολογία του υπόπτου και η παρουσία συνηγόρου. Όμως όπως παρατηρήθηκε μεγαλύτερα ποσοστά ομολογίας παρουσιάζουν τα άτομα που προέρχονται από κατώτερα κοινωνικο - οικονομικά στρώματα που «κατά τον συγγραφέα, συνδέεται με την δυσμενή γενικά κοινωνική τους τοποθέτηση και την λόγω αυτής, περιορισμένη δυνατότητα αντοχής στην ανάκριση της αστυνομίας». Επίσης συνήγορο κατά την προκαταρκτική εξέταση σε ποσοστό 7% έχουν οι μεσαίες τάξεις ενώ οι κατώτερες μόνο σε ποσοστό 1%. Η έρευνα όμως έδειξε ότι η νομική συμπαράσταση παίζει καθοριστικό ρόλο για την έκβαση της υπόθεσης. Παρατηρήθηκε ότι οι περισσότερες περιπτώσεις που είχαν νομική συμπαράσταση αρχειοθετούνται.¹¹⁴⁷

Όπως δείχνει και ο πίνακας που ακολουθεί περισσότερο διώκονται τα εγκλήματα των κατωτέρων κοινωνικο - οικονομικών στρωμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ

ΚΑΤΩΤΕΡΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

ΜΕΣΕΣ ΤΑΞΕΙΣ

¹¹⁴³ Οπ. π. σ. 112.

¹¹⁴⁴ Οπ. π. σελ. 119 - 120. Η διαπίστωση αυτή γίνεται με επιφύλαξη από τον Η. Δασκαλάκη διότι όπως τονίζει τα στοιχεία της έρευνας για αυτό το θέμα δεν ήταν επαρκή.

¹¹⁴⁵ Οπ. π. σ. 116 επ. βλ. αν.

¹¹⁴⁶ Οπ. π. σ. 117 και οπ. παραπ. στον ΚΙ. Sessar «Les conditions d' action du ministere public» σ. ΙΙΙ.

¹¹⁴⁷ Οπ. π. σελ. 117 - 118.

	Με συνήγορο	Χωρίς συνήγορο	Με συνήγορο	Χωρίς συνήγορο
Αρχειοθέτηση	56%	38%	58%	53%
Δίωξη	44%	62%	42%	57%
Σύνολο %	100	100	100	
Πρόσωπα	18	1462	33	436

Πηγή Ηλίας Δασκαλάκης (1985), σ. 118.

----- . -----

iii) Ακροαματική Διαδικασία - Δικαστήριο.

Η Δικηγόρος Γιάννα Κούρτοβικ, χαρακτηρίζει την διαδικασία ως την αίθουσα του δικαστηρίου εξευτελιστική για τον κατηγορούμενο. Αναφερόμενη στην διαδικασία του αυτοφώρου που αφορά κυρίως άτομα που ανήκουν σε κατώτερα στρώματα της κοινωνίας την περιγράφει ως εξής:

«Έχει περάσει την νύχτα σε άθλια και βρώμικα κρατητήρια, έχει κοιμηθεί στο πάτωμα, δεν του έχει δοθεί η δυνατότητα να αλλάξει ρούχα, να ευπρεπιστεί, να πλυθεί και να ξυριστεί. Η εμφάνιση του εντείνει την αίσθηση της επικινδυνότητας. Έχει συρθεί στην κατάσταση αυτή δεμένος με χειροπέδες μέσα από τους δρόμους ως την Γενική Ασφάλεια, όπου του έχουν πάρει με τρόπο εξευτελιστικό αποτυπώματα, έχει συρθεί με χειροπέδες μέσα από τις αυλές και τους διαδρόμους των δικαστηρίων μπροστά σε εκατοντάδες ανθρώπους. Ο Εισαγγελέας Ποινικής Δίωξης τον παραπέμπει στο 99% των περιπτώσεων, χωρίς να σηκώσει το κεφάλι να τον κοιτάξει στα μάτια και χωρίς να τον ακούσει, οι δικαστές καλούνται να τον δικάσουν ανάμεσα σε δεκάδες άλλες υποθέσεις, χωρίς περιορισμό ωραρίου και με επίγνωση ότι η τυχόν καθυστέρηση με κάποια υπόθεση, ο τυχόν βαθύτερος έλεγχος θα έχει σαν συνέπεια να ξενυχτήσουν στην έδρα. Η δυνατότητα εξασφάλισης εγγράφων, μαρτύρων, συνηγόρου και οργάνωσης της υπεράσπισης είναι ελάχιστη. Η Πολιτεία τους χλευάζει τους δείχνει, τους στιγματίζει και τους διαπομπεύει, προτού τους δικάσει και τους οδηγεί στο εδώλιο ήδη καταδικασμένους από τους όρους και τις συνθήκες πριν από την απαγγελία της ποινής».¹¹⁴⁸

Διαπιστώθηκε - όπως προαναφέραμε - ανισότητα στην μεταχείριση μεταξύ των διαφόρων κοινωνικο - οικονομικών στρωμάτων από την Αστυνομία και την

¹¹⁴⁸ Βλ. κείμενο Γ. Κούρτοβικ οπ. π. σ. 159.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΦΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Εισαγγελική αρχή. Στο στάδιο όμως της διαδικασίας στο δικαστήριο θα περίμενε ίσως κανείς ότι η διαφορετική μεταχείριση του κατηγορουμένου παύει ή μετριάζεται. Δυστυχώς οι έρευνες έδειξαν το ακριβώς το αντίθετο.¹¹⁴⁹

«Η διαφορετική αντιμετώπιση μέσα στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί κεφαλαιώδες ζήτημα.¹¹⁵⁰ Παρουσιάζεται δε τόσο στις χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης με κοινή νομική παράδοση, όσο και στον αγγλοσαξονικό χώρο».¹¹⁵¹

Η «διακριτική ευχέρεια» της απονομής της δικαιοσύνης είναι ως ένα σημείο απαραίτητη όμως είναι αυτή που οδηγεί στο πρόβλημα της διαφορετικής αντιμετώπισης παρόμοιων περιπτώσεων, συγκεκριμένα ευνοεί «ορισμένες ομάδες εις βάρος άλλων».¹¹⁵²

Η έρευνα του ΕΚΚΕ «Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα», που διενεργήθηκε από τον Ηλία Δασκαλάκη και αλ. έδειξε ότι ο δικαστής υπόκειται στις ίδιες προκαταλήψεις και στερεότυπα,¹¹⁵³ όπως και ο υπόλοιπος πληθυσμός. «Έτσι η αντίληψη που έχει για τον εγκληματία, για την βαρύτητα του εγκλήματος, για τις αιτίες της εγκληματικότητας, δεν παραλλάσσει καθόλου από την αντίστοιχη εικόνα που κατισχύει στις συλλογικές παραστάσεις της κοινωνικής μάζας. Τούτο εξηγείται από το γεγονός ότι ο δικαστής (και όχι μόνο ο Έλληνας δικαστής) δεν έχει εγκληματολογική κατάρτιση που να τον διαφοροποιεί, ως προς αυτό το κεφάλαιο, από τον μέσο πολίτη, και έτσι υπόκειται στις ίδιες επιρροές με αυτόν».¹¹⁵⁴

¹¹⁴⁹ Βλ. π. κ.

¹¹⁵⁰ Βλ. κείμενο Ιακ. Φαρσεδάκη «Η λήψη αποφάσεων στην Ποινική Δίκη και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η (αν) ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου στο «Αντιεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του ανθρώπου», σ. 135 και οπ. ο ιδ. παραπ.: βλ. Η. Δασκαλάκη (1983), σελ. 349, επ. 353 Ι. Φαρσεδάκη, Ανακριτική Δικαιοσύνη του ανθρώπου και Εγκληματογένεση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1984 σελ. 55 - 56. **M. Van de Kervhove - F. Ost**, Le systeme juridique entre ordre et desordre, Paris, 1988 σελ. 271 επ., **M. L. Forst** (ed.), Sentencing Reform: Experiments in Reducing Disparity, Beverly Hills - London, Sage Publications, 1982, σελ. 9 επ., 24 επ. **M. Robert**, in Conseil de l' Europe, Disparites dans le prononce des prines: causes et solutions, Erudes relatives a la relatives a la recherch criminologique, Strasbourg, 1989, σελ. 59.

¹¹⁵¹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹⁵² Οπ. π. σελ. 135 - 136.

¹¹⁵³ Βλ. επ. Ιακ. Φαρσεδάκη, οπ. π. σ. 144 και οπ. αναφ. ότι «ο M. Robert σημειώνει την επίδραση των στερεοτύπων των δικαστών» βλ. οπ. ο ιδ. παραπαπ. Στον M. Robert, in Couseil de l' Europe οπ. π. σ. 44 επ., 49 επ.

¹¹⁵⁴ Η. Δασκαλάκης, 1985, σ. 125.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Η αρχή της εξατομίκευσης της ποινής η οποία θεωρήθηκε βασική καταχώρηση για τα δικαιώματα του ανθρώπου και έδωσε ελπίδες για άρση των ανισοτήτων, αμφισβητείται. Στην πράξη αυτό που συμβαίνει είναι ότι: **«αντί να προσαρμόζεται η ποινή στην προσωπικότητα του εγκληματία, προσαρμόζεται στην προσωπικότητα του Δικαστή»**.¹¹⁵⁵

Πολλές έρευνες που διενεργήθηκαν σε δικαστήρια, έδειξαν την διαφοροποίηση στην λήψη των αποφάσεων, οι οποίες «δεν μπορούν να ερμηνευθούν μόνο από μεταβλητές όπως η βαρύτητα του εγκλήματος, οι περιστάσεις ή η προσωπικότητα του εγκληματία».¹¹⁵⁶

Αναφέρουμε ενδεικτικά τις εξής:

- Η έρευνα του Hogarth στον Καναδά, έδειξε ότι από τις διαφορές που προκύπτουν σε παρόμοιες υποθέσεις μόνο οι 9% μπορούν να εξηγηθούν αντικειμενικά ενώ 50% από αυτές οφείλεται στην προσωπικότητα του Δικαστή.¹¹⁵⁷

- Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγουν στην έρευνά τους στο Παρίσι οι Robert, Faugeron & Kellens.¹¹⁵⁸

- «Ενδεικτική ακραία άνιση μεταχείριση δύο ατόμων που εισέπραξαν παρανόμως χρήματα με κλεμμένη επιταγή, στις Η.Π.Α.: Ο Α εισέπραξε 60 δολάρια, ήταν άνεργος, έδρασε για πρώτη φορά, είχε γυναίκα άρρωστη και προφανώς προέβη στην πράξη του από ανάγκη. Καταδικάστηκε σε 15 χρόνια κάθειρξη. Ο Β εισέπραξε 35 δολάρια, είχε ήδη συλληφθεί στο παρελθόν για μέθη και είχε κατηγορηθεί για παραμέληση της οικογένειάς του. Τιμωρήθηκε με 30 μέρες φυλάκιση».¹¹⁵⁹

- Η έρευνα της επιτροπής Hartt στον Καναδά αποκάλυψε πως η μεγάλη πλειοψηφία των δικαστών που ρωτήθηκαν απάντησαν βεβαιώνοντας την ύπαρξη διαφοροποιήσεων από δικαστή σε δικαστή, ενώ σχεδόν όλοι οι δικηγόροι

¹¹⁵⁵ Οπ. π. σ. 127 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Η. Δασκαλάκη «Κριτήρια επιμέτρησης της ποινής», ΝΟΒ Τ. 27^ο τεύχος 9, 1979 σ. 1233 επ.

¹¹⁵⁶ Ιακ. Φαρσεδάκης οπ. π. σ. 138.

¹¹⁵⁷ Ηλ. Δασκαλάκης οπ. π. σ. 125 και οπ. παραπ. στον J. Hogarth «Sentencing as a human process» Toronto University Press 1971.

¹¹⁵⁸ Οπ. π. ιδ. σ. και όπως παραπ. στους Rh. Robert, Cl. Faugeron, G. Kellens: «Les attitudes des juges a propos de prises de decision», Annales de la faculte de Droit de liege 1975.,σ. 23 επ.

¹¹⁵⁹ Ιακ. Φαρσεδάκης οπ. π. σ. 138.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

αναγνώρισαν την αδικαιολόγητη διαφοροποίηση των αποφάσεων στο σύνολο της χώρας.

- Η έρευνα του Hecrin στην Γαλλία, για παρόμοια αδικήματα, έδειξε πως αν ο δράσης προέρχεται από την εργατική τάξη, οι πιθανότητες καταδίκης του είναι διπλάσιες, όπως, επίσης, πως οι πιθανότητες καταδίκης είναι πολύ μεγαλύτερες, αν ο κατηγορούμενος είναι νέος κάτω των 30 ετών ή αλλοδαπός.

- Εξάλλου οι Lascoumes και Weinberger απέδειξαν τους πολλαπλούς τρόπους εξωποινικής επίλυσης των συγκρούσεων στην περίπτωση των οικονομικών εγκλημάτων, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει με τα εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου¹¹⁶⁰

- Οι έρευνες στο Groningen έδειξαν πως τόσο στο επίπεδο της αστυνομίας, όσο και σ' εκείνο της εισαγγελίας και των δικαστηρίων υπάρχει δυσμενέστερη μεταχείριση των ατόμων που προέρχονται από κοινωνικά μειονεκτούσες κατηγορίες πολιτών.

- Άλλες έρευνες βεβαίωσαν την ύπαρξη διαφοροποιήσεων ανάλογα με μεταβλητές όπως το φύλο, η ηλικία, η φυλή, η κοινωνικο - οικονομική κατάσταση του δράστη, ο τόπος δράσης, αλλά και η διαδικασία εκδίκασης.

- Η έρευνα του Gauder στο New Jersey που αφορούσε την μελέτη 7.000 περιπτώσεων που απασχόλησαν, κατά την διάρκεια 10 ετών, 6 διαφορετικούς δικαστές, έδειξε πως τα κριτήρια εφαρμόστηκαν κατά τρόπο άνισο και αυθαίρετο.

- Έρευνα του Green στην Philadelphia έδειξε διαφοροποίηση, ανάλογα με τους δικαστές, στις ενδιάμεσες βαρύτητας υποθέσεις.

- Οι Mannheim, Spencer και Lynch σε έρευνα που αφορούσε τις επιβληθείσες ποινές σε 400 αγόρια 14 - 17 ετών από 8 δικαστήρια ανηλίκων στην Αγγλία διαπίστωσαν σημαντικές διαφοροποιήσεις, καθώς και την ύπαρξη αυθαιρέτων και ασταθών στοιχείων που επηρεάζουν τα δικαστήρια.

- Σε παραπλήσιο πόρισμα κατέληξε και ο Hood, μετά από έρευνα σε 12 δικαστήρια της Αγγλίας και της Ουαλίας: σύμφωνα μ' αυτό δεν υπάρχει κανένα

¹¹⁶⁰ Οπ. π. και οπ. ο ιδ. παραπ. στους Lascoumes - Weinberger «Delinquenza di affaristi e problemi d'affari», La Questione criminale, 1978 IV (1), σελ. 63 επ. - passim.

λογικός σύνδεσμος μεταξύ των παραγόντων που αναλύθηκαν και των ποινών που επιβλήθηκαν και που θα μπορούσε να εξηγήσει την διαφοροποίηση των ποινών».¹¹⁶¹

Οι έρευνες επίσης έδειξαν ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν τους δικαστές και άρα τις διαφοροποιήσεις στις αποφάσεις τους, είναι η προσωπικότητα του δικαστή σε συνάρτηση με εξωτερικούς παράγοντες.¹¹⁶²

Συγκεκριμένα όσον αφορά την προσωπικότητα του Δικαστή, η Δικαστική Ψυχολογία τους ταξινόμησε σε διάφορους τύπους όπως: «σε υποκειμενικούς, ενδοσκοπικούς, αναποφασιστους, κατεχόμενους από το σύμπλεγμα του Πιλάτου, εκγενικεύοντες, ενστικτώδεις, ισχυρογνώμονες, μισονεϊστές, δύσπιστους, σκεπτικιστές, ασυνεπείς, φαντασιόπληκτους, διανοητικούς, ευαίσθητους, λογικούς, στοχαζόμενους κ.ο.κ.».¹¹⁶³ Ως ψυχολογικά αίτια «άστοχης δικαστικής κρίσης» αναφέρει: «την επαγγελματική παραμόρφωση, την προκατάληψη, την επίδραση της μελέτης της δικογραφίας, την επίδραση της κοινής γνώμης, του τύπου κλπ».¹¹⁶⁴

Επίσης ρόλο διαδραματίζουν «αστάθμητοι παράγοντες» όπως το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση κ. αλ.¹¹⁶⁵

Επίσης επίδραση προκαλούν και οι μάρτυρες υπεράσπισης καθώς και οι ένορκοι.¹¹⁶⁶

¹¹⁶¹ Οπ. π. σ. 139.

¹¹⁶² Οπ. π. σ. 140.

¹¹⁶³ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹⁶⁴ Οπ. π. ιδ. σ. Είναι χαρακτηριστική η επίδραση των Μ.Μ.Ε. στις δικαστικές αποφάσεις με την πίεση που ασκούν και με την «προτίμηση» που δείχνουν σε εγκλήματα βίας και μεγάλης θεατότητας όπως οι ληστείες τα οποία αφορούν την εγκληματικότητα των κατωτέρω στρωμάτων. Βλ. σχ. Π. Παπαδοπούλου «Η κοινωνική απεικόνιση της επικινδυνότητας» σ. 197 απ' το φάκελλο σημ. «Ειδικά θέματα εγκληματολογίας - Ι».

¹¹⁶⁵ Ιακ. Φαρσεδάκης οπ. π. σ. 140 επ. βλ. ιδ. σ. 141 όπου αναφέρεται στην έρευνα του Versele στο Βέλγιο σύμφωνα με την οποία οι αποφάσεις των δικαστικών δεν επηρεάζονται από «το φύλο, την ηλικία, την εκπαίδευση, την οικογενειακή κατάσταση, την κατοικία και την κοινωνική προέλευση των δικαστών, αλλά τις ιδεολογικές διαφορές σχετικά με τους σκοπούς και την αποτελεσματικότητα της ποινής» βλ. οπ. ο ιδ. παραπ. στους: S. C. Versele «Une tentative d'approche psychosociologique de la magistrature belge de premiere instance», Revue de l'Institut de Sociologie, U.L.B. 1966 No 4 σελ. 181 επ.

¹¹⁶⁶ Οπ. π. σ. 140 και οπ. ο ιδ. πρβλ. L. Radzizowicz J. King «The growth of crime. The international experience», Penguin Books, Harmondsworth, 1977 σελ. 243. A.P. Pires - P. Lamdreville, «Les recherches sur les sentences et le culte de la loi», L'Année Sociologique, vol. 35, 1985, sel. 89. Η. Γάφος «Ποινική Δικονομία, Α. 1960 σελ. 32 επ., Τ. Γ. Φιλιππίδη, «Δικαστική Ψυχολογία» 2^η έκδοση, Θεσσαλονίκη, 1988, σελ. 156 επ., Ν. Harpin, «L'application de la loi: Deux poinds, deux me sures, Paris Edit - du seuil», 1977, σελ. 27 επ. 55 επ., 74 επ., Ι Φαρσεδάκη οπ. π. σελ. 77 επ. Βλ. επίσης Ηλ. Δασκαλάκη 1983, σ. 105 όπου σύμφωνα με τις απαντήσεις των δικαστών η αξιοπιστία του μάρτυρα ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVRETE A L'EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS), 1997-99, PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Από έρευνα του Versele στο Βέλγιο διαπιστώθηκε ότι ο δογματισμός των δικαστών δεν απέχει του μέσου όρου του υπόλοιπου πληθυσμού, καθώς επίσης και μη ανοχή στην ασάφεια που οδηγεί «στην ακαμψία και την ανελαστικότητα».¹¹⁶⁷

Επίσης πολλές έρευνες διαπίστωσαν την σημασία της επίδρασης του κοινωνικού περιβάλλοντος της Εκπαίδευσης, της Θρησκείας και του χαρακτήρα του Δικαστή.¹¹⁶⁸

Όσον αφορά τους εξωτερικούς παράγοντες που επηρεάζουν την κρίση του δικαστή, οι έρευνες διαπίστωσαν τα εξής:

- Οι προγενέστερες φάσεις της δικαστικής διαδικασίας (αστυνομία - εισαγγελείας - προανάκριση).¹¹⁶⁹

- Τα κοινωνικο - οικονομικά χαρακτηριστικά του δράστη. Σύμφωνα με την έρευνα του Ηλ. Δασκαλάκη κ. αλ. υπάρχει ισχυρή σχέση μεταξύ καταδικαστικής απόφασης και κοινωνικο - οικονομικών χαρακτηριστικών.¹¹⁷⁰

- Το ίδιο το ποινικό σύστημα:

α) Μέσω της αρχής της εξατομίκευσης της ποινής, οι δικαστές κρίνουν τους δράστες με τους όρους όπως η «επικινδυνότητα», «ύποπτος φυγής», «ύποπτος τέλεσης μελλοντικών εγκλημάτων», «μόνιμη διαμονή», «διαγωγή» κτλ. Όροι όμως οι οποίοι επισύρουν ιδιαίτερη άνιση μεταχείριση για τους ανήκοντες στα χαμηλότερα στρώματα της κοινωνίας.¹¹⁷¹

β) Οι διατάξεις του Π. Κ. για τις ελαφρυντικές περιστάσεις έμμεσα εφαρμόζονται με βάση την κοινωνικο - οικονομική θέση του κατηγορουμένου.¹¹⁷²

κρίνεται από την μόρφωσή του και την σοβαρότητα στην εμφάνισή του στοιχεία όμως τα οποία δεν τα έχουν οι μάρτυρες υπεράσπισης των ατόμων που ανήκουν στα κατώτερα στρώματα.

¹¹⁶⁷ Ιακ. Φαρσεδάκης οπ. π. σ. 141.

¹¹⁶⁸ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹⁶⁹ Οπ. π. σ. 144. Αν και υπάρχει αμφισβήτηση ως προς αυτό ο Rh. Romber τονίζει την σημασία τους βλ. σχ. οπ. π. ιδ. σ. Επίσης ο Ηλ. Δασκαλάκης 1985, σελ. 120 - 121, αναφέρει ότι αν υπάρχει διαδικασία επιλογών στις προηγούμενες προδικαστικές φάσεις τότε το δικαστήριο επηρεάζεται.

¹¹⁷⁰ Οπ. π. σ. 144 και σελ. 143 και επίσης βλ. Ηλ. Δασκαλάκη κ. αλ. 1983 σελ. 90 και 350 - 352. Σύμφωνα με τις απαντήσεις των δικαστικών, πρώτη «αίτια» εγκληματικότητας είναι το κακό περιβάλλον, επίσης το 50% των καταδικαστικών αποφάσεων αφορά άτομα που ανήκουν στις κατώτερες «τάξεις».

¹¹⁷¹ Βλ. οπ. π. σ. 142., επ. βλ. κείμενο Γ. Κούρτοβικ οπ. παρ. σ. 156, σχετικά με την έννοια της «επικινδυνότητας» και την επιστημονική της αμφισβήτηση βλ. Π. Παπαδοπούλου οπ. π.σελ. 194 - 200 και Φ. Τσαλίκολου 1989 σελ. 19 - 46, βλ. επ. αρθρ. Ν. Παναγιωτόπουλου, ΕΚΚΕ, σελ. 34 - 35.

¹¹⁷² Ιακ. Φαρσεδάκης οπ. π. σελ. 142 - 143 και βλ. επ. Γ. Κούρτοβικ οπ. π. σελ. 156 - 157.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

Ιδιαίτερα στην περίπτωση των διατάξεων σχετικά με την εξαγορά της ποινής οι ανισότητες είναι εξαιρετικά ορατές. «Η ισότητα στο νόμο εδώ έρχεται να αναδείξει ακριβώς την ανισότητά του. Η ίση μεταχείριση οδηγεί στο άνισο αποτέλεσμα. Έτσι συναντά κανείς ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων στις φυλακές, που θα μπορούσαν να έχουν εξαγοράσει με κάποια χρήματα τις ποινές τους, αλλά αδυνατούν λόγω οικονομικής ανέχειας».¹¹⁷³

Συμπερασματικά, προσπαθήσαμε να δώσουμε μια εικόνα που επικρατεί στους επίσημους φορείς του κοινωνικού έλεγχου σε σχέση με την ανισότητα που δημιουργεί ο τρόπος λειτουργίας τους. Οι συνέπειες αυτής της ανισότητας είναι σημαντικές. Τόσο όσον αφορά τον σχηματισμό της αρνητικής εικόνας για την δικαιοσύνη τόσο για το κοινό όσο και για τους εγκληματίες αλλά καθώς και για τις επιπτώσεις της στην εγκληματολογική έρευνα και στην χάραξη μιας σωστής αντιεγκληματικής πολιτικής.¹¹⁷⁴

γ) Οι Εγκληματολογικές στατιστικές στην χώρα μας.

Μετά από αυτή την κατάσταση που επικρατεί, τα αποτελέσματα της έρευνας για το «**προφίλ**» του εγκληματία που εκτίνει ποινή φυλάκισης δεν πρέπει να προκαλούν έκπληξη. **Πρόκειται για άνδρα νεαρής ηλικία (25 - 35 ετών), χαμηλού μορφωτικού επιπέδου που ανήκει σε κατώτερη κοινωνικο - οικονομική τάξη.**¹¹⁷⁵

Συγκεκριμένα στο σύνολο των καταδικαστικών αποφάσεων το **9,9%** αφορά τις ανώτερες «τάξεις», το **14,1%** τις μεσαίες και το **65,4%** τις κατώτερες.¹¹⁷⁶

Με βάση το επάγγελμα το **44,87%** του συνόλου των κατάδικων αφορούν τα χειρωνακτικά επαγγέλματα. Τέλος όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο το **86%** των

¹¹⁷³ Γ Κούρτοβικ, οπ. π. σ. 158 και οπ. αναφ. σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης το 1990 το 27% των κρατουμένων εξέτιναν ποινές 1 χρόνου και το 14% ποινές 6 μηνών, που τότε ήταν εξαγοράσιμες με 20.000 - 60.000 δρχ. τον μήνα.

¹¹⁷⁴ Ιακ. Φαρσεδάκης οπ. π. σ. 145.

¹¹⁷⁵ Ηλ. Δασκαλάκης 1985, σ. 144.

¹¹⁷⁶ Οπ. π. σ. 129.

καταδικαστικών αποφάσεων την περίοδο **1971 - 1981** αφορούν άτομα με απολυτήριο στοιχειώδους εκπαίδευσεως και κάτω.¹¹⁷⁷

Στα ίδια συμπεράσματα κατέληξε και η έρευνα του Ν. Παναγιωτόπουλου.¹¹⁷⁸ Πρόσφατη έρευνα όμως αναιρεί την παραπάνω εικόνα του έγκλειστου εγκληματία.¹¹⁷⁹

Συγκεκριμένα ως προς την ηλικιακή εικόνα υπάρχει σημαντική άνοδος της παραβατικότητας των ανηλίκων (Η πλειοψηφία των δραστών είναι μεταξύ 13 - 29 ετών. Το 1980 το ποσοστό ήταν 35,5%, στο συνολικό αριθμό το 1980 στο 41,4% και το 1997 έφθασε το 44,7%).¹¹⁸⁰

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο υπάρχει αύξηση της εγκληματικότητας ατόμων με μέση εκπαίδευση (Το ποσοστό των καταδικασθέντων με ανώτερη μόρφωση το 1980 ήταν 2% το 1990 - 1,5% και το 1995 - 1,7%, για τα άτομα μέσης εκπαίδευσης ήταν: το 1980 - 10,6%, το 1990 - 15,2% και το 1995 έφθασε το 25,5%, για τα άτομα στοιχειώδους εκπαίδευσης το 1980 ήταν 86,5%, το 1990 - 82,7% και το 1995 - 71,7%).¹¹⁸¹

Σύμφωνα με τον ερευνητή Ν. Κουράκη μια εξήγηση γι' αυτήν την εξέλιξη «είναι ίσως το γεγονός ότι η δύσκολη οικονομική κατάσταση των τελευταίων ετών πλήττει κυρίως τις μέσες οικονομικές ομάδες του πληθυσμού, οι οποίες δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες οικονομικής δυσπραξίας». Δίνει δηλαδή μια οικονομική εξήγηση της επικρατούσας εγκληματικότητας.¹¹⁸²

Η έρευνα επίσης έδειξε αύξηση των λεγόμενων «οικονομικών εγκλημάτων» (π.χ. ιδιοποίηση εμβασμάτων μέσω υπολογιστών, εμπρησμός και καταπάτηση δασικών εκτάσεων, ρύπανση του περιβάλλοντος, μεγάλης έκτασης φοροδιαφυγής, εικονικές μεταβιβάσεις κεφαλαίων κ. αλ.),¹¹⁸³ τα οποία αποτελούν κατ' εξοχήν εγκλήματα των ανωτέρων στρωμάτων.¹¹⁸⁴

¹¹⁷⁷ Οπ. π. σ. 143.

¹¹⁷⁸ Άρθρο Ν. Παναγιωτόπουλου ΕΚΚΕ, 1990, σελ. 208 - 224.

¹¹⁷⁹ Ν. Κουράκης Ποινική Δικονομία 3/1998 σελ. 239 - 244.

¹¹⁸⁰ Οπ. π. σ. 241.

¹¹⁸¹ Οπ. π. σ. ιδ. σ.

¹¹⁸² Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹⁸³ Οπ. π. σ. 240.

¹¹⁸⁴ Βλ. αν.

Παράλληλα όμως αυξήθηκαν υπερβολικά τα εγκλήματα περί ναρκωτικών, τα οποία αφορούν τα χαμηλότερα στρώματα. Από 400 περιστατικά το 1980 το 1997 έφτασαν τα 5.970 δηλαδή δεκαπενταπλασιάστηκαν μέσα σε 17 χρόνια.¹¹⁸⁵

Δυστυχώς η έρευνα δεν παρέχει στοιχεία για τις επαγγελματικές κατηγορίες ώστε να μπορέσουμε να συνάγουμε κάποια συμπεράσματα σε σχέση με την κοινωνικο - οικονομική κατάσταση των ατόμων που καταδικάστηκαν.

Πάντως, γενικά παρουσιάζεται αύξηση σ' όλες τις μορφές των εγκλημάτων. Αν κρίνουμε όμως από το γεγονός ότι η αύξηση είναι μεγαλύτερη στα εγκλήματα περί ναρκωτικών, στις ληστείες, στις κλοπές (κυρίως αυτοκινήτων), απ' ότι π.χ. στην «οικονομική εγκληματικότητα» και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι περισσότερες περιπτώσεις καταδικασθέντων χαρακτηρίζονται από χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο (71,7% το 1995) τότε μάλλον η κατάσταση δεν έχει αλλάξει σημαντικά.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όμως όπως ήδη εξηγήσαμε σ' αυτό το κεφάλαιο τα αποτελέσματα της εγκληματικότητας μέσω των επίσημων στατιστικών και ιδιαίτερα των καταδικαστέων αποφάσεων ίσως πολύ λίγο πλησιάζει την πραγματική εγκληματικότητα («ορατή» και «σκοτεινή»)¹¹⁸⁶ Εκείνο που διαπιστώνεται είναι ότι **ορισμένα κοινωνικά στρώματα ευνοούνται και απολαμβάνουν την «προστασία» του ποινικού συστήματος σ' όλους τους τομείς (αστυνομία, εισαγγελική αρχή, δικαστήρια, σωφρονιστικά καταστήματα), εις βάρος άλλων. Οι ευνοημένοι είναι εκείνοι που ανήκουν στην ανώτερη κοινωνικο - οικονομική ιεραρχία.** Η διαπίστωση αυτή είναι ευρύτατα αποδεκτή.¹¹⁸⁷ **«Η κοινωνία μας δημιουργεί και διαιώνίζει ένα πληθυσμό που βρίσκεται σε αυξημένη διακινδύνευση (une population de risque),¹¹⁸⁸ για τον οποίο υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να γλιστρήσει σε μη κανονική**

¹¹⁸⁵ Οπ. π. σ. 240.

¹¹⁸⁶ Βλ. αν.

¹¹⁸⁷ Α. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου οπ. π. σ. 118 και οπ. παραπ. στην ίδια Β' Μέρος, θεωρίες για οικονομικό παράγοντα και εγκληματικότητα.

¹¹⁸⁸ Οπ. π. σ. 135 και όπως στον S. Hodgings σ. 37.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

συμπεριφορά (εγκληματική ή από ψυχολογική άποψη, ανώμαλη). Σ' αυτόν ανήκουν οι φτωχότεροι, οι λιγότεροι μορφωμένοι κλπ.». ¹¹⁸⁹

Πάντως θα πρέπει να πούμε ότι η φτώχεια δεν οδηγεί αμέσως στο έγκλημα. ¹¹⁹⁰ Προκαλεί όμως «στέρηση πνευματικής και ηθικής μόρφωσης που έχει ως συνέπεια την μη ανάπτυξη συστήματος αναστολών και βέβαια επιδρά έμμεσα, μια και οι ψυχολογικές διεργασίες που γεννά δημιουργούν κλίμα ανασφάλειας, αβεβαιότητας και οδηγούν στην αστάθεια και προσαρμοστικότητα». ¹¹⁹¹

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΔΙΕΥΚΡΙΝΗΣΕΙΣ ΟΡΩΝ

¹¹⁸⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹¹⁹⁰ Ιακ. Φαρσεδάκης, 1985, σ. 95 και όπως παραπ. στον Niceforg 1905.

¹¹⁹¹ Οπ. π. σελ. 95 - 96 και οπ. παραπ. στον Γαρδίκας, 1968. (Η έμφαση εντός των εισαγωγικών είναι δική μου).

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

1.- Διαστάσεις της φτώχειας

- Έκταση της φτώχειας ή ποσοστό φτωχών ή δείκτης κινδύνου της φτώχειας (Poverty incidence): Μας δείχνει για κάθε πληθυσμιακή ομάδα το ποσοστό των φτωχών νοικοκυριών.

Η αλγεβρική του διατύπωση είναι:

$$K_i = q_i/n_i, (i = 1, 2, \dots, 6, +).$$

Όπου q_i = ο αριθμός των φτωχών νοικοκυριών μεγέθους i

Όπου n_i = το σύνολο νοικοκυριών μεγέθους i .¹¹⁹²

- Ένταση της φτώχειας ή δείκτης χάσματος (Poverty cap):

Μας δείχνει την υστέρηση που παρουσιάζει το εισόδημα των φτωχών απ' το μέσο εισόδημα καθώς επίσης και πόσο φτωχά είναι τα φτωχά νοικοκυριά. Απ' την άλλη μπορεί να «εκληφθεί ως μια πρώτη εκτίμηση της έκτασης της αναδιανομής που είναι απαραίτητη για να εξαλειφθεί η φτώχεια».¹¹⁹³ Δηλαδή πόσα χρήματα χρειάζονται οι φτωχοί για να ξεφύγουν από την φτώχεια, να ξεπεράσουν το κάθε φορά καθορισμένο όριο φτώχειας.¹¹⁹⁴

Μια από τις αλγεβρικές του διατυπώσεις είναι:

$$XI = Z_i - y_i, (i = 1, 2, \dots, 6, +)$$

Όπου: Z_i όριο φτώχειας νοικοκυριών μεγέθους i

Όπου: y_i μέσο εισόδημα νοικοκυριών μεγέθους i .¹¹⁹⁵

¹¹⁹² Μπούζας Ν., 1970 σ. 169.

¹¹⁹³ Οπ. π. σ. 170.

¹¹⁹⁴ Καραντίνος 1985, σ. 190.

¹¹⁹⁵ Μπούζας Ν., οπ. π. σ. 170, βλ. επ. και Καραντίνος οπ. π. ιδ. σ.

- **Δείκτης ποσοστιαίας συμμετοχής** κάθε ομάδας νοικοκυριών στην συνολική φτώχεια (Poverty accountability).

Μας δείχνει κατά πόσο το ποσοστό φτωχών νοικοκυριών μιας πληθυσμιακής ομάδας, συμμετέχει σε όλα τα φτωχά νοικοκυριά του δείγματος. Κατά πόσο δηλαδή «ευθύνεται» αυτή η ομάδα για την συνολική φτώχεια.

Η αλγεβρική του διατύπωση είναι:

$$ΠΣi = Σφi, (i = 1, 2, ... 6 +)$$

Όπου $φi = q_i / Σq_i$ (q_i : αριθμός φτωχών νοικοκυριών μεγέθους i).¹¹⁹⁶

2.- Γραμμές Φτώχειας

Γραμμή φτώχειας, είναι το όριο κάτω από το οποίο τα άτομα ή τα νοικοκυριά χαρακτηρίζονται ως φτωχά.

Όπως έχουμε αναφέρει είναι είτε απόλυτη, είτε σχετική, είτε υποκειμενική.¹¹⁹⁷

- Μέθοδος υποκειμενικής φτώχειας SPL.

Θεωρείται ότι οι απαντήσεις που θα δώσουν τα άτομα στο ερώτημα: «Ποιοι θεωρείται, κατά την γνώμη σας, το ελάχιστο καθαρό εισόδημα για την κάλυψη των αναγκών του νοικοκυριού σας», είναι τιμές της μεταβλητής ελάχιστο εισόδημα (Y_{min}), η οποία μπορεί να εκφραστεί ως: Y_{min} :

όπου Y : καθαρό συνολικό εισόδημα δείγματος,

όπου: X : ο αριθμός των μελών,

όπου: α, β, γ , «παράμετροι που μπορούν να εκτιμηθούν με την μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων, αφού προηγουμένως λογαριθμηθεί η εξίσωση (1)».¹¹⁹⁸

Σε κάθε μέγεθος νοικοκυριού αντιστοιχεί και ένα όριο εισοδήματος (Y^*) όπου το ελάχιστο εισόδημα (Y_{min}) είναι ίσο με το καθαρό εισόδημα του νοικοκυριού Y .

Δηλαδή: $Y_{min} = Y = Y^*$ ¹¹⁹⁹

¹¹⁹⁶ Μπούζας Ν. οπ. π. σ. 170 και Καραντινός οπ. π. σ. 187.

¹¹⁹⁷ Βλ. αν εισαγωγή για κατασκευή γραμμών φτώχειας.

¹¹⁹⁸ Κ. Κωστάκη, Χ. Παπαθεοδώρου, Χ. Κάπη, Λ. Μπαλούρδος 1995, σ. 65.

¹¹⁹⁹ Οπ. π. σελ. 64 - 65.

3.- Δεκατημόρια - Τεταρτημόρια.

Μας «δίνουν μια συγκριτική οπτική εικόνα της ποσοστιαίας κατανομής του εισοδήματος ανά τέσσερις ή δέκα κατηγορίες».¹²⁰⁰ Η μονάδα ανάλυσης (άτομα ή νοικοκυριά) χωρίζονται σε 4 ή 10 ισοπληθείς εισοδηματικές κατηγορίες, αρχίζοντας από τα άτομα ή τα νοικοκυριά με το χαμηλότερο εισόδημα και καταλήγοντας σε άτομα ή νοικοκυριά με το μεγαλύτερο εισόδημα.¹²⁰¹

4.- Μέτρα ανισοκατανομής.

- Καμπύλη Lorenz.

Η καμπύλη Lorenz οφείλει το όνομά της στον Αμερικανό στατιστικό Conrad Lorenz (1905) που επινόησε αυτό το βολικό σχήμα για να δείξει την σχέση ανάμεσα στις ομάδες του πληθυσμού και τα αντίστοιχα εισοδηματικά τους μερίδια (συνήθως εκφραστέα σε ποσοστά). Η διαγώνιος στο σχήμα της καμπύλης του Lorenz, απεικονίζει **την τέλεια ισότητα** για την διανομή του **εισοδήματος**, ενώ όσο απομακρύνεται η καμπύλη του Lorenz από την διαγώνιο τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός ανισότητας στη διανομή του εισοδήματος,¹²⁰² όπως δείχνει το διάγραμμα που ακολουθεί. **(Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)**

- Συντελεστής Gini.

«Ο συντελεστής Gini (ή αλλιώς «ο λόγος συγκέντρωσης του Gini»), εκφράζει τον λόγο της επιφάνειας που ορίζεται από την διαγώνιο και καμπύλη του Lorenz»¹²⁰³

Είναι το πιο πολυχρησιμοποιημένο μέτρο για την ανισοκατανομή του εισοδήματος και οφείλει την ύπαρξη του στον Ιταλό στατιστικό C. Gini (1912),

¹²⁰⁰ Υφαντόπουλος Γ., 1990 σ. 44.

¹²⁰¹ Κ. Κασιμάτη 1996, σ. 41.

¹²⁰² Γ. Κορρές, Κ. Ρήγας, 1977, σ. 2 (παραπομπή 5). ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Διάγραμμα καμπύλης Lorenz πηγή: Ι. Υφαντόπουλος, 1990 σ. 54.

¹²⁰³ Γ. Κορρές, Κ. Ρήγας οπ. π. σ. 3, βλ. επ. διάγραμμα καμπύλης Lorenz.

αργότερα τροποποιήθηκε από τους Dalton (1920), Atkinson (1970), Sheshinski (1972) και άλλους.¹²⁰⁴

«Ο συντελεστής Gini λαμβάνει υπόψη όλες τις τιμές του εισοδήματος και κάθε μία τιμή συγκρίνεται προς όλες τις άλλες εκτιμώντας με τον τρόπο αυτό μια σειρά από μετρήσεις που βασίζονται στις **μεσαίες διαφορές**. Συνδυάζοντας όλες τις μετρήσεις ανά δύο με όλους του αριθμούς μια κατανομής εισοδήματος ή νοικοκυριών, ή ατόμων, λαμβάνουμε στο τέλος ύστερα από πολλές αριθμητικές πράξεις (διαφορές) **το μέσο αριθμητικό των απόλυτων τιμών όλων των διαφορών**..... Ο προσδιορισμός του Gini με την μέθοδο των απολύτων διαφορών ορίζεται μαθηματικά ως εξής: (**Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου**)

.....

όπου X_i = το εισόδημα του i νοικοκυριού (ή του ατόμου), όπου X_j = το εισόδημά τους j νοικοκυριού ή ατόμου. Όπως υποστηρίζουν ο Kendall & Stuart 1977, ο αριθμητής του παραπάνω τύπου του Gini αποτελεί μια εκτίμηση των απολύτων μέσων διαφορών, μεταξύ των εισοδημάτων των νοικοκυριών ή ατόμων εάν συγκριθούν ανά δύο».¹²⁰⁵

Οι τιμές του συντελεστή Gini διακυμαίνονται μεταξύ του μηδενός και της μονάδας. Η τιμή 0 δείχνει την πλήρη ισότητα γιατί $|x_i - x_j| = 0$ οπότε $G = 0$ και αντίστοιχα η τιμή 1 δείχνει πλήρη ανισότητα».¹²⁰⁶

Ο συντελεστής Gini μετρά το εμβαδόν της «σκιασμένης περιοχής» της καμπύλης Lorenz χωρίς όμως να κάνει διαχωρισμό μεταξύ χαμηλών και υψηλών εισοδηματικών κλιμακίων. Έτσι όμως «δύο διαφορετικές κατανομές με διαφορετική ανισότητα επειδή έχουν το ίδιο εμβαδόν δίνουν και τον ίδιο συντελεστή Gini».¹²⁰⁷ Όμως επειδή είναι ανεξάρτητο μέτρο από την μονάδα μέτρησης που χρησιμοποιείται για το εισόδημα και από τον πληθυσμό του δείγματος, «διευκολύνει τις διαχρονικές,

¹²⁰⁴ Ι. Υφαντόπουλος οπ. π. σ. 50.

¹²⁰⁵ Οπ. π. σελ. 50 - 51.

¹²⁰⁶ Οπ. π. σ. 53.

¹²⁰⁷ Οπ. π. ιδ. σ.

διαπεριφερειακές και διεθνείς συγκρίσεις καθώς και τις συγκρίσεις διαφορετικών κοινωνικών κατανομών που μπορούν να συσχετίσουν την ανισοκατανομή του εισοδήματος προς άλλες κοινωνικές ανισότητες. Από εμπειρικές μελέτες που έγιναν αποδείχτηκε ότι «οι τιμές του συντελεστή Gini είναι περισσότερο ευαίσθητες στις μεταβιβάσεις που γίνονται στα μεσαία εισοδηματικά κλιμάκια»¹²⁰⁸

Παρόλα αυτά έχει χρησιμοποιηθεί ευρύτατα και στην Ελληνική και στην ξένη βιβλιογραφία.¹²⁰⁹

- Ο δείκτης του Atkinson.

«Ο Atkinson (1970, 1985) βασίστηκε στην έννοια της «υποκειμενικής αξιολόγησης του ατόμου» για μια επιθυμητή αναδιανομή του εισοδήματος και πρότεινε μια διαφορετική μεθοδολογία μέτρησης των εισοδηματικών ανισοτήτων.

Υποστήριξε ότι κάθε άτομο i μιας κοινωνικής ομάδας ή μια χώρας, έχει εισόδημα X_i και απολαμβάνει ένα μέρος ωφελιμότητας ή χρησιμότητας ίσο προς $U(X_i)$ ».¹²¹⁰

Σύμφωνα με τον Ι. Υφαντόπουλο, η μαθηματική έκφραση μιας συνάρτησης κοινωνικής ευημερίας έχει ως εξής:

$$W = W [U_1 (X_1), U_2 (X_2), U_3 (X_3) \dots \dots \dots U_n (X_n)].^{1211}$$

Υποθέτοντας ο Atkinson ότι: α) «Όλα τα άτομα έχουν την ίδια συνάρτηση ωφελιμότητας - χρησιμότητας», και β) ότι υπάρχει μια σχέση μεταξύ χρησιμότητας - ωφελιμότητας και έτσι «...μια αύξηση εισοδήματος στα χαμηλό εισοδηματικά κλιμάκια προσδίδει μεγαλύτερη ωφελιμότητα από μια ισόποση αύξηση εισοδήματος στα υψηλά εισοδηματικά κλιμάκια».¹²¹² γ) Η συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας είναι «..... το άθροισμα των ατομικών συναρτήσεων χρησιμότητας - ωφελιμότητας δηλαδή:

$$W = U(X_i)».^{1213}$$

¹²⁰⁸ Οπ. π. σ. 55.

¹²⁰⁹ Οπ. π. ιδ. σ.

¹²¹⁰ Οπ. π. σελ. 58 - 59.

¹²¹¹ Οπ. π. σ. 59.

¹²¹² Οπ. π. σελ. 59 - 60.

¹²¹³ Οπ. π. σ. 60 βλ. και προηγούμενη συνάρτηση.

και εφόσον ισχύουν οι παραπάνω υποθέσεις, τότε η μαθηματική μορφή του δείκτη Atkinson, έχει ως εξής:(Βλ. τη μη ηλεκτρονική μορφή του κειμένου)

A = ο δείκτης του Atkinson.

n = το μέγεθος του πληθυσμού

X_i = το εισόδημα του i ατόμου

μ = ο αριθμητικός μέσος της κατανομής του εισοδήματος

e = παράμετρος προς εκτίμηση (παράμετρος του Atkinson).

Η παράμετρος e του Atkinson δείχνει **την επιθυμία για μείωση της ανισότητας** (inequality aversiveness). Το e λαμβάνει θετικές τιμές ($e > 0$). Όσο το e αυξάνεται τόσο ο δείκτης Atkinson καθίσταται περισσότερο **ευαίσθητος** σε μεταβιβάσεις εισοδήματος που γίνονται στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις.¹²¹⁴

Ο δείκτης του Atkinson είναι ανεξάρτητος από το μέγεθος του δείγματος και των μονάδων μέτρησης που χρησιμοποιούνται για το εισόδημα, «αντιδρά» σε μεταβιβάσεις εισοδήματος και τέλος επιτρέπει μια ταυτόχρονη εκτίμηση, κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων, αλλά είναι δύσκολη η μαθηματική του έκφραση λόγω των υποθέσεων που θέτει.¹²¹⁵

Επίσης με μια άλλη μορφή που μπορεί να πάρει ο δείκτης αυτός (σύμφωνα με Clark et al), ικανοποιεί όλα τα αξιώματα του Sen: επικέντρωση, μονοτονικότητα, μεταβίβαση και επίσης το αξίωμα ευαισθησίας των μεταβιβάσεων του Kakwani.¹²¹⁶

Τέλος να αναφέρουμε ότι ο ο δείκτης του Atkinson έχει και αυτός χρησιμοποιηθεί ευρύτατα «...για την σύγκριση των εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ διαφόρων χωρών».¹²¹⁷

Επιπροσθέτως, όπως προκύπτει από εμπειρικές έρευνες, όταν ο δείκτης του Atkinson έχει τιμές ($e = 0,5$) και ($e = 1,0$), παρουσιάζει κάποια ομοιότητα με τον Gini.¹²¹⁸

¹²¹⁴ Οπ. π. ιδ. σ.

¹²¹⁵ Οπ. π. σ. 61 επ. βλ. π. κ.

¹²¹⁶ Τσακλόγλου, 1990 σ. 95. Σχετικά με τα αξιώματα που πρέπει να ικανοποιεί κάθε δείκτης φτώχειας, όπως τα έθεσε ο Sen, βλ. Τσακλόγλου οπ. π. σ. 85.

¹²¹⁷ Ι. Υφαντόπουλος οπ. π. σ. 61 και οπ. ο ιδ. παραπ. στον Sawyer 1976.

¹²¹⁸ Οπ. π. σ. 63.

4.- Εισόδημα.

«Γενικά, το εισόδημα μπορεί να ορισθεί σαν τα έσοδα που προέρχονται από όλες τις πηγές, πριν από την φορολογία, αλλά μετά από τις μεταβιβάσεις (που συμπεριλαμβάνονται από κοινού οι κυβερνητικές και οι ιδιωτικές μεταβιβάσεις).¹²¹⁹

Διαθέσιμο εισόδημα: «Το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών (disposable household income) περιλαμβάνει όλες τις πηγές του εισοδήματος που λαμβάνονται από τα μέλη του νοικοκυριού τις μεταβιβάσεις από την κυβέρνηση και τις άλλες διάφορες μορφές μεταβιβάσεων, μετά την αφαίρεση των διαφόρων πληρωμών και της φορολογίας». ¹²²⁰

Τρέχον εισόδημα: Πραγματικό και τεκμαρτό εισόδημα (π.χ. ενοίκια από ιδιοκατοίκηση).

Μόνιμο εισόδημα: Συνδιασμός τρέχοντος εισοδήματος και τρέχουσας καταναλωτικής δαπάνης. ¹²²¹ Η τρέχουσα καταναλωτική δαπάνη «περιλαμβάνει εκτός από την αξία των αγορών και τις τεκμαρτές δαπάνες κατανάλωσης (κατανάλωση ίδιας παραγωγής, παροχές σε είδος, τεκμαρτά ενοίκια, κλπ.)». ¹²²²

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ).

Είναι ο δείκτης «που προσδιορίζει την εθνική ανάπτυξη της ευημερίας και του εισοδήματος....». ¹²²³

«Πολλοί έχουν ασκήσει κριτική για την αδυναμία του ΑΕΠ να μας δώσει μια ένδειξη για το πως διανέμεται πραγματικά το Εθνικό εισόδημα και ποιος ωφελείται περισσότερο από την αύξηση της παραγωγής». ¹²²⁴

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

¹²¹⁹ Γ. Κορρές, Κ. Ρήγας οπ. π. σ. 4.

¹²²⁰ Οπ. π. ιδ. σ.

¹²²¹ Θ. Μητράκος, Γ. Πανοπούλου, Π. Τσακλόγλου, 1997, σ. 2.

¹²²² Οπ. π. ιδ. σ.

¹²²³ Γ. Κορρές, Κ. Ρήγας, οπ. π. σ. 2.

¹²²⁴ Οπ. π. ιδ. σ. (παραπομπή).

- **Αντωνοπούλου Σ. Ν.**, «Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, ο Νεοφιλελευθερισμός και η κοινωνία των 2/3», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Κοινωνία των 2/3», που διοργανώθηκε από το Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 1997.
- **Beaud M.**, "Επί των αιτιών της ένδειας των εθνών και των ατόμων", *Le monde diplomatique*, Ελληνική έκδοση του Maniere de voir, τ. 3, σελ.51-69
- **Bonger A. W.**, "*Criminalite et conditions economiques*", G.P. Tierie, Amsterdam, 1905
- **Brenner H.**, Time – Series Analysis s- Effects of the Economy on Criminal Behavior and the Administration of Criminal Justice, UNSDRI, Publication No. 15, Rome May 1976, σελ. 25 – 65.
- **Βρυχέα Α.**, «Κρίση ‘κατοίκησης’ / Χωρικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», στο «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», Ίδρυμα Σ. Καραγιώργα, 6ο Επιστημονικό Συνέδριο, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 27 – 30 Νοεμβρίου 1996, Αθήνα 1998, σελ. 751 – 767.
- **Burton A. W.**, "*The economics of poverty an American Paradox*", Rentice – Hall, Inc. Englewood Cliffs New Jersey, 1965
- **Conseil de l' Europe**, "*Crime et economic*" ,Actes , Rapports presentes au 11e Colloque criminologique (1994), Recherche criminologique ,Vol.XXXII, 1995.
- **Champernowne G. D. and Cowell A.F.**, "*Economic inequality and income distribution*", First Published, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, United Kingdom 1998
- «**Culture and Human activity for overcoming Poverty**», Proceedings of the European Colloquium on the role of Culture in Combating Poverty and of the 4th European Session of the Fourth World people's University Meetings, European Commission, Dir. General x, Brussels, 8-9 June 1995.
- **Γεωργιαδού Β.**, «*Νέα ένδεια και αρωγή. Συρρίκνωση της αγοράς εργασίας και κοινωνικές πολιτικές*», ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα 1992.
- **Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου Α.**, «*Εγχειρίδιο Εγκληματολογίας*», Μέρος Α' Εισαγωγικά, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Αθήνα 1984
- **Γκανά Α., Ζερβού Φ., Κώτση Α.**, «Η περιφερειακή διάσταση ανεπάρκειας του επιπέδου διαβίωσης στη χώρα μας», Εργασίες για συζήτηση Νο. 25, ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Αθήνα, 1993
- **Δασκαλάκης Η. κ.α.**, «*Απονομή της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα*», ΕΚΚΕ, Αθήνα 1983
- **Δασκαλάκης Η.**, «*Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*» (Παραδόσεις), εκδ. ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα – Κομοτηνή 1985
- **Δεδουσόπουλος Α.**, «Ανεργία και κοινωνικός αποκλεισμός» στο «*Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*», επιμ. Σ. Δημητρίου, Κέντρο έρευνας και τεκμηρίωσης, Ομάδα Ανθρωπολογίας, εκδ. ΙΔΕΟΚΙΝΗΣΗ, ΑΘΗΝΑ, 1997, σελ. 214 – 220.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS), 1997-99, PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

- «**Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα**», Κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής, Έκθεση για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, Τόμος Α', εκδ. ΕΚΚΕ, Αθήνα 1996
- **De Brie C.**, "Η εξαθλίωση του περιθωρίου", *Le monde diplomatique* , Ελληνική έκδοση του Maniere de voir, τ. 3, σελ. 62-69
- **Digneffe F.**, "Criminologie des populations marginalisees", UNIVERSITE CATHOLIQUE DE LOUVAIN, Departement de Criminologie et de Droit Penal, L.L.N., 1999.
- **Douzelot J.** "Face a l' exclusion, Le modele Francais ", Serie Societe, Esprit, Le Seuil, Παρίσι, 1991.
- **Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας**, Ενημερωτικά στοιχεία (Αντικείμενο – Δραστηριότητες , Αθήνα , 1996
- **Εμμανουήλ Δ., Βελίδης Σ., Στρουσοπούλου Ε.**, «*Η στέγαση των χαμηλών εισοδημάτων στην Ελλάδα*», Μελέτες και ερευνητικές μονογραφίες , ΔΕΠΟΣ, Αθήνα, 1996.
- **Economic crises and crime**, Correlations between the State of the Economy, Deviance and the Control of Deviance , UNSDRI, No 15, Rome, May 1976.
- **Encyclopaedia Universalis France S.A.**, «**PAUVRETE ET EXCLUSION**», 1998, (απόσπασμα σελ. 1 – 9).
- **Eurostat Επετηρίδα '97**, Η στατιστική όψη της Ευρώπης 1986 – 1996.
- **Fermard Dunont, Simon Langlois, Martin Yves**, «*Traité des problèmes sociaux*», Institut Québécois de recherche sur la culture, Québec 1995.
- **Ford M.D. and Vanstone M.**,(ed.), «*Beyond offending behavior*», Publ. by Arena, England 1996
- **Gordon M. D. ,** «*Theories of Porerty and underemployment*», National Bureau of Economic Research, Lexigton Books D.C. Heath and Company Lexigton, Massachusetts, Toronto, London 1972
- **Graid I.**, "*Classical Social Theory*", OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1997
- **Hagenaars A.J.M.**, «*The perception of Poverty*» Elsevier Science, Publ. B.V. (North – Holland), Amsterdam, 1986
- **Human Development Report 1998**, Published for the United Nations Development Programme (UNDP), Oxford University Press, New York, Oxford, 1998
- **Ζημιανίτη Γ.Α.**, «Μεταμοντέρνες ποινές: Η ηλεκτρονική επιχείρηση», Ποιν. Δικ. 5/1998 (έτος 1ο), σελ. 460 – 465.
- **Θεματολογικά Δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση** , "Οι κοινές πολιτικές ", Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο , Γενική Διεύθυνση Μελετών Λουξεμβούργο, 1998
- **Κανελλόπουλος Κ.Ν.**, "*Εισοδήματα και φτώχεια στην Ελλάδα: Προσδιοριστικοί παράγοντες*" ,Επιστημονικές Μελέτες 22, ΚΕΠΕ, Αθήνα 1986

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

- **Καράγιωργα Σ., Κασιμάτη Κ., Πανταζίδης Ν.,** «Έρευνα για την σύνθεση και την κατανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα, Αποτελέσματα για την περιοχή της πρωτεύουσας», ΕΚΚΕ, Αθήνα 1988
- **Καράγιωργας Σ. κ.αλ.,** «Διαστάσεις της φτώχειας στην Ελλάδα», Τόμος Α΄ και Β΄, ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΕΥΝΩΝ, Αθήνα 1990
- **Καραντινός Δ.,** «Η κατάσταση της φτώχειας στην Ελλάδα», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 56, 1985, σελ. 186 – 192.
- **Καραντινός Δ.,** «Διανομή εισοδήματος και οικονομική ανισότητα: Εννοιολογικά και εμπειρικά προβλήματα» *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τ. 73Α, 1990, σελ. 106 – 139.
- **Κασιμάτη Κ.,** «Εισοδηματικές ανισότητες και φτώχεια», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα: Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, (Φάκελος σημειώσεων), Αθήνα, 1996
- **Κετσετζοπούλου Μ.,** «Οικονομική ανισότητα», *Επιθ.Κοιν.Ερ.*, τ.73^Α, 1990, σελ.140-161.
- **Kornblum W., Julian j.,** «*Social problems*», 6th edition, Prentice – Hall, Inc. 1989.
- **Κορασίδου Μ.** " *Οι άθλιοι των Αθηνών και οι θεραπευτές τους :Φτώχεια και φιλανθρωπία στην ελληνική πρωτεύουσα τον 19^ο αιώνα*", Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 29, ΚΕΝΤΡΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1995.
- **Κορρές Γ. – Ρήγας Κ.,** «Η διανομή του εισοδήματος και οι επιπτώσεις στην Ελληνική Περιφερειακή οικονομική ανάπτυξη», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Κοινωνία των 2/3», Αθήνα 1997
- **Κουράκης Ν. Ε.,** «Έκθεση για την εξέλιξη της εγκληματικότητας στη σημερινή Ελλάδα», *Ποιν. Δικ.* 3/1998, σελ. 239-244.
- **Κούρτοβικ Γ.,** «Οι ποινικές διαδικασίες ως μοχλός διακρίσεων και κοινωνικού αποκλεισμού», στο «*Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*», Επιμ. Σ.Δημητρίου, Κέντρο έρευνας και τεκμηρίωσης, ΟΜΑΔΑ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ, ΙΔΕΟΚΙΝΗΣΗ, Αθήνα 1997, σελ.153-162
- **Κωστάκη Α., Παπαθεοδώρου Χ., Καπή Χ., Μπαλούρδος Δ.,** " Διαστάσεις της φτώχειας στην περιοχή της πρωτεύουσας", *Επ.Κοιν.Ερ.*, τ.88, 1995, σελ.60-84
- **Λάζος Γρ.,** «Η αλλοδαπή πόρνη στην Ελλάδα. Ορισμένες σημαντικές κοινωνικές και λογικοσυναισθηματικές συντεταγμένες», στο «*Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*», (όπ.αν.) , σελ. 79 – 98.
- **Λαμπροπούλου Έφ.,** « Κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος Ι», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τομέας Εγκληματολογίας, (Φάκελος σημειώσεων), Αθήνα, Ακαδ. Έτος 1993-94.
- **Λαφαζάνη Δ.Ε.,** «Χώρος και κοινωνικές σχέσεις. Χώρος και κοινωνικός αποκλεισμός», στο «*Μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και μηχανισμοί παραγωγής του*», (όπ.αν.), σελ. 287 – 201.
- **Lars O.,** "*Economic inequality and Poverty*", International Perspectives, M.E. sharpe Inc., Armonk New York, London England, 1991

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS), 1997-99, PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

- **Λιοδάκης Γ.** , «Τάσεις κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα και ορισμένες επιπτώσεις στην κοινωνική σύγκρουση», Εισήγηση στο Διεθνές συνέδριο «Κοινωνία των 2/3», Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1997.
- **Μαλούτας Θ., Οικονόμου Δ.,** "Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα", Εξάντας, Αθήνα, 1988
- **Michel A.M.** , "Η πλημμυρίδα της ανισότητας. Η κλιμάκωση της φτώχειας στη Ευρώπη", *Le monde diplomatique* , Ελληνική έκδοση του Maniere de voir, τ. 6, Ιούλιος 1993, σελ.9-13
- **Merrien Francois – Xavier,** «Αντιμέτωποι με τη φτώχεια: Η Δύση και οι φτωχοί χθες και σήμερα», μετ. Μαρία Κορασίδου, εκδ. ΚΑΤΑΡΤΙ , 1996
- **Μητράκος Θ., Πανοπούλου Γ., Τσακλόγλου Π.,** «Οικονομικές ανισότητες και φτώχεια στην Ελλάδα: Ποσοτικές διαστάσεις του προβλήματος», Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Κοινωνία των 2/3» ,Αθήνα 1997
- **Μπακατσούλας Μ.Ν.,** «Εγκληματολογία ,Η κοινωνιολογία της εγκληματικό-τητας», τ.Α΄, εκδ. ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, Αθήνα - Κομοτηνή 1973
- **Μπαλουρδός Δ.,** «Μορφολογία της φτώχειας και κοινωνικός αποκλεισμός: Θεωρητικές και μεθοδολογικές περιπλοκές», *Επ.Κοιν.Ερ.* , τ. 83, 1991 , σελ.100-143
- **Μπαλουρδός Δ.,** "Διαστάσεις της φτώχειας ", ΕΚΚΕ, Αθήνα 1997
- **Μπαμπανάσης Στ.,** «Η διαμόρφωση της φτώχειας στην Ελλάδα του 20ου αιώνα (1900 – 1981)», *Επ. Κοιν. Ερ.* τ. 42 – 43, 1981, σελ. 110 – 144.
- **Μπουζας Ν.,** «Η φτώχεια στην περιοχή της πρωτεύουσας το 1984», *Επ. Κοιν. Ερ.* τ. 73Α, 1990, σελ.162 – 181.
- **Neil J.** , "Poverty and inequality. The political economy of redistribution", W.E. Upjohn, Institute for Employment Research Kalamazoo, Michigan 1997
- **Νούτσος Π.,** «Κοινωνικός αποκλεισμός και ανθρώπινα δικαιώματα», στο «Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός», Ίδρυμα Σ. Καράγιωργα, Αθήνα 1998, 6ο Επιστημονικό Συνέδριο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας 27 – 30 Νοεμβρίου, 1996, σελ. 87 – 93.
- **Παναγιωτόπουλος Ν.** «Οι ανισότητες μπροστά στη Δικαιοσύνη ή το Νομικό Κεφαλαίο», *Επιθ. Κοιν. Ερ.* , τ. 80, 1991, σελ.33-4-
- **Παναγιωτόπουλος Ν.,** « Κοινωνικές ανισότητες και ποινικές ταξινομήσεις», *Επιθ. Κοιν. Ερ.* , τ.77, 1990, σελ.210-224.
- **Παπαδοπούλου Δ.,** «Εννοια, Διαδικασίες και Πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα»,Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Κοινωνία των 2/3», Πάντειο Πανεπιστήμιο , Αθήνα 1997
- **Περαντζάκη – Καρατζόγλου Ι.,** « Ειδικά θέματα Εγκληματολογίας II», Φάκελλος Σημειώσεων, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τομέας Εγκληματολογίας

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΨΕΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

- **Πατινιώτης Ν.**, «Η φτώχεια ως πρόβλημα: Ιστορική διάσταση, αναλυτικές προσεγγίσεις», *Επ. Κοιν. Εργ.* τ. 66, 1987, σελ. 210 – 224.
- **Πετράκης Γ.**, «Κοινωνικός αποκλεισμός: Παλαιές και νέες ‘αναγνώσεις’ του κοινωνικού προβλήματος» στο «*Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*» (όπ.αν.) σελ. 19 – 24.
- **Πλειός Γ.**, «Το νέο περιεχόμενο του κοινωνικού αποκλεισμού και η σχέση ανεργίας και επιπέδου εκπαίδευσης», *ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ*, τεύχος 67, Απρίλιος – Ιούνιος 1998, σελ. 73 – 83.
- **Rock P.**, " *History of Criminology* ", Dartmouth, Aldershot, Brookfield USA - Singapore - Sydney, 1994
- **SEN A.**, "Pour, Relatively speaking", *Oxford Economic Papers* 35, 1983, σελ. 153 – 169.
- **SEN A.**, "A Sociological Approach to the measurement of Poverty: A Reply to professor Peter Townsend", *Oxford economic papers* 37, 1985, σελ. 669 – 676.
- **Swerdlow L.J.**, "ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ", *National Geographic*, τ.1 , No 1 , Ελληνική Έκδοση, Οκτ. 1998
- **Σισσούρα Α., Καρόκη Α., Καλομενίδη Κ.**, «Η έννοια του ορίου ασφαλείας (safety net) στη θεωρία της κοινωνικής πολιτικής» στο «*Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*», Ίδρυμα Σ. Καραγιώργα, Αθήνα 1998, 6ο Επιστημονικό Συνέδριο ,σελ. 673 – 693.
- **Sinai A.**, "Παραμορφωμένες Συννοικίες ", *Le monde diplomatique* , Ελληνική έκδοση του Maniere de voir, τ. 6, Ιούλιος 1993, σ.21
- **Townsend P.**, "A Sociological Approach to the measurement of Poverty – A Rejoinder to Professor AMARTYA SEN", *Oxford economic papers* 37, 1985, σελ. 659 – 668.
- **Τσακλόγλου Π.**, «Μερικά μεθοδολογικά προβλήματα σχετικά με την μέτρηση της φτώχειας», *Επ. Κοιν. Εργ.* τ. 73Α, 1990, 79 – 105.
- **Τσαλίκोगλου Φ.**, "Μυθολογίες βίας και καταστολής ", εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1989.
- **Τσήτουρα Α.** , «Αντεγγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του ανθρώπου, εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα, 1997.
- **Τσίγκανου Ι.**, «Παραβατικότητα και πραγματικότητα: η έννοια του ‘κοινωνικού υποστρώματος’ ή διαφορετικά ‘υπο-τάξης’, στο ‘*Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός*’ (όπ.αν.), σελ. 391 – 401.
- **Τσίγκανου Ι.**, «Το κοινωνικό μειονέκτημα της παραβατικότητας», *Το βήμα των κοινωνικών επιστημών*, τόμος ΣΤ’, τεύχος 22, Σεπτέμβριος 1997, σελ. 51 – 69
- **Τσουκαλάς Κων.**, «Είδωλα Πολιτισμού: Ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα στη σύγχρονη πολιτεία», β’ έκδοση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1991
- **Van Praag B.**, "The poverty line – A pilot survey in Europe", *Review of economics and statistics* 62, 1980, pag.461 – 465.
- **Waxman Ch. I.**, «*The stigma of Poverty*», 1977, Pergamon Press.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ», Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι.

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)

ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE

- **Υφαντόπουλος Γ.**, «Στατιστικά μέτρα για την οικονομική ανισότητα», *Επ. Κοιν. Ερ.* τ. 73Α, 1990, σελ. 38 – 78.
- **Φαρσεδάκης Ι. Ιακ.**, «Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων», Α΄, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ. Αθήνα 1985
- **Φαρσεδάκης Ι. Ιακ.**, «Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας», τεύχος Α΄, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Αθήνα 1990
- **Φαρσεδάκης Ι. Ιακ.**, «Η λήψη των αποφάσεων στην Ποινική Δίκη και τα δικαιώματα του ανθρώπου. Η (αν)ισότητα ενώπιον του ποινικού νόμου», στο Α. Τσήτουρα, «Αντεγκληματική πολιτική και δικαιώματα του ανθρώπου», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του Ανθρώπου, Σάκουλα, Αθήνα, 1997, σελ. 17 – 27.
- **Φέτση Αν.**, «Θεωρίες της διανομής του προσωπικού εισοδήματος από εργασία», *Επιθ. Κοιν. Ερευνών*, τ. 73Α, 1990, σελ. 7 – 37.
- **Χτούρης Χ.**, «Σύνθετες διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού και ο ρόλος της οικογένειας στην κοινωνική προστασία», Σειρά: Κοινωνικής Οικολογίας και Πολιτικής, τ. 2, εκδ. ΠΡΑΞΙΣ, Αθήνα 1992

ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΤΩΧΕΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ (DE LA POUVERTE A L' EXCLUSION SOCIALE)

Μεταπτυχιακό Σεμινάριο Εγκληματολογικών Σπουδών : «ΟΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΟΥΣΙΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ» , Επιστημονικός Υπεύθυνος :Καθηγητής ΙΑΚ. Ι. ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια : Σταυρούλα Γ. Μπουγάδη (Stavroula G. Bougadi ; bougadist@panteion.gr)
ATHENS – LOUVAIN la NEUVE (ERASMUS) , 1997-99 ,PANTEION UNIVERSITY- UCL / CRIMINOLOGIE